قۇتۇپ يۇلتۇزى ھەجمۇئەسسى

● تالى ئەكبەر

قىز قەلبىدىكى سۆز

شىنجاڭ ياشلار-ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى

تالى ئەكبەر

قىز قەلبىدىكى سۆز

(پوۋېست ـ ھېكايىلەر)

شىنجاڭ ياشلار ـ ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى

مەسئۇل مۇھەررىرى: زەينەپ مۇسا
مەسئۇل كوررېكتورى: قەييۇم تۇرسۇن
مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى: مۇراددىل ئابىد

«قۇتۇپ يۇلتۇزى» مەجمۇئەسى
قىز قەلبىدىكى سۆز
(پوۋېست ـ ھېكايىلەر)
تالى ئەكبەر
*
شىنجاڭ ياشلار ـ ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى شەھىرى غالىبىيەت يولى 100 ـ قورۇ، پ: 830001)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
شىنجاڭ خۇڭتۇ باسما چەكلىك مەسئۇلىيەت شىركىتىدە بېسىلدى
ئۆلچىمى: 1168×850مم، 32 كەسلەم، باسما تاۋىقى: 6.75
2004 ـ يىل 10 ـ ئاي 1 ـ نەشرى
2004 ـ يىل 10 ـ ئاي 1 ـ بېسىلىشى
ISBN7 — 5371 — 5171 — 7
سانى: 1—3000
باھاسى: 10.00 يۈەن
بېسىلىشتا، تۈپلەشتە خاتالىق بولسا نەشرىياتىمىزغا ئۇچرىتىڭ، تېگىشىپ بېرىمىز

مۇندەرىجە

قىز قەلبىدىكى سۆز (پوۋېست) 1
ياۋا كەپتەر 118
داستىخان ئۈستىدىكى ماجىرا 138
ئارمان 163
سېھىرلىك كۆيلەر 190

قىز قەلبىدىكى سۆز

(پوۋېست)

بىرىنچى باب

ئۇچرىشىش

«بىر كۆرۈپ ھەسرەتتە قالدىم،
ئول پەرى رۇخسارىنى.
ئىككى كۆرسەم دەپ تىلەيمەن.
كۆزلىرى خۇمارىنى»

— ئەلىشىر نەۋائى

خۇشاللىق ئىنسان روھىنى ھاياجان قاينىمىدا ئىختىيارسىز چۆمۈلدۈرىدىغان بىر خىل روھىي مەدەت بولسا كېرەك.

ئۇنداقتا، بۈگۈن ئېرشاتنى شۇنچە خۇشاللىققا چۆمۈلدۈرگەن نەرسە زادى نېمىدۇر؟

ئۇ يېرىم ئېچىلىپ تۇرغان دەرۋازىدىن ۋېلىسىپىتنى جىرىڭلاتقان پېتى ھويلىغا كىرىپ، ۋېلىسىپىتتىن چۈشتى - دە، كۆڭلىكىنىڭ تۈگمىسىنى يېشىپ، ھويلىنىڭ سالقىن ھاۋاسىدىن ئەركىن نەپەس ئالدى. قولياغلىقى بىلەن تەرلىگەن پېشانىسىنى

سۈرتۈپ ئەتراپقا كۆز تاشلىدى. ھويلا - ئارام جىمجىت ئىدى. شەرقە قارىتىپ سېلىنغان ئىككى ئېغىز پېشايۋانلىق كونا ئۆي-لەرنىڭ ئۆگزىلىرىگىچە ياماشقان ئۈزۈم باراڭلىرى، كەڭ يېيىل-غان يېشىل تاۋاردەك يېنىك تەۋرىنىپ تۇراتتى. ئۈزۈم بارىكى ئاستىدىكى باغقا تۇتىشىپ كېتىدىغان ھويلىدىكى رەڭمۇ رەڭ گۈللەر ۋە باغدىكى ئالما، ئۆرۈك، شاپتۇل...قاتارلىق مېۋىلىك دەرەخلەر كىشىگە ئاجايىپ ھۇزۇر ئاتا قىلاتتى. ئېرشاتنىڭ بىر جۈپ قارا كۆزى «ئۆز ھۈجرام» دەپ كۆڭۈلدىكىدەك ياسىۋالغان ھۈجرىسىغا تىكىلگەنىدى. كۈنگەيگە قاراپ قەد كۆتۈرۈپ تۇرغان بۇ ئىككى ئېغىزلىق پېشايۋانلىق ئۆي، ئۇنىڭ قەلبىدىكى خۇشال-لىققا يەنە بىر خۇشاللىق قوشۇپ، ۋۈجۈدىنى تېخىمۇ ھاياجانغا سالدى. ئۇ ئۆزىنى باسالماي «ھا...يت!» دەپ بىر سەكرەپ ئېگىز باراڭدا ساڭگىلاپ تۇرغان بىر ساپ ئۈزۈمنى ئۈزۈۋېلىپ ھەييارلىق بىلەن ئاغزىغا بىر تال - بىر تالدىن تاشلاپ ۋاچىلدە-تىپ يېيىشكە باشلىدى. ئۈزۈم ئەمدىلا مارجاندەك بولغاچقا، ھەدىگەندىلا ئۇنىڭ تىلىنى قورۇپ، ئاچچىق سۈيى تامىقىنى ئې-چىشتۇرۇۋەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ قولىدىكى ئۈزۈمنى گۈللەر ئارىسىغا تاشلىۋەتتى. ئۇ يەنىلا ئىشىكى قۇلۇپلاقلىق تۇرغان ئۆز ھۈجرىسىغا قاراپ پىچىرلاشقا باشلىدى: «بۇ ئۆيلەرنىڭمۇ ئاۋات بولىدىغان كۈنلىرى بولارمۇ - ھە؟ ھەي سۆيۈملۈكۈم، سىزنى بۇ ھۈجرامغا قاچانمۇ ئەكىلىۋالارمەن. بۈگۈنكى ماقۇل دېگەن جاۋابىڭىز جېنىمغا جان قوشتى. خۇدا! مۇرادىمغا تېزرەك يەت-كۈزگەيسەن.»

ئۇ ھويلىدا ئۇيان - بۇيان چۆرگىلەشكە باشلىدى. ئۇنىڭ يادىغا تۈيۈقسىز بىر ئىش كېلىپ: «توغرا، شەھەرنىڭ ئارتىسىلە-رى بۈگۈن ناھىيىنىڭ قىشلىق كۇلۇبىدا ئويۇن كۆرسىتىدۇ، دېگەن خەۋەرنى ئاڭلىغانىدىم. بايام ئايىمغا بۇ گەپنى قىلىشنى ئۇنتۇپتىمەن. بەلكىم ئۇمۇ بۇ پۇرسەتنى قولدىن بەرمەس...يەنە

بىر ئۆچرىشىپ قالسام ئەجەب ئەمەس. ھازىر ماڭسام دەل بارد-
مەن.» ئۇ ئالدىراپ چاپىنىنى كىيىپ، ۋېلىسىپىتنى يېتىلەپ
ئەمدىلا بىر قەدەم مېڭىشىغا، دەرۋازا تاراقشىپ:
— چا...ۋ! چا...ۋ مەرەز! — دېگەن زىل ۋە ئاجىز ئاۋاز
ئۇنى توختاتتى. گۆھەرخان ئانا بىر قولىدا بىر چېلەك سۇ، بىر
قولىدا موزاينىك بويۇنچىقىنى تۇتۇپ ھويلىغا كىرىپ كەلدى.
موزاي ئۇنىڭ ماغدۇرسىز قوللىرىغا بوي بەرمەي ئۇنى ئۇيان -
بۇيان سۆرەپ ئوبدانلا چارچىتىپ قويغانىدى. ئېرشات دەرھال
ۋېلىسىپىتنى جايىغا توختىتىپ قويۇپ، ئاپىسىنىڭ يېنىغا كەل-
دى. گۆھەرخان ئانا قولىدىكى بىر چېلەك سۇنى پېشايۋاندىكى
ئوچاق بېشىغا دوققىدە قويۇپ، ئاندىن بېشىدىن چۈشۈپ قالاي
دەپ قالغان باش ياغلىقىنى تۈزەپ تەرلىگەن پېشانىسىنى لۆڭگە
بىلەن سۈرتۈشكە باشلىدى. ئېرشات ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ مۇلا-
يىملىق بىلەن:
— گەپ قىلمايسەنغۇ ئاپا، يەنە ماڭا ئاچچىقلاپ
قالدىڭما؟ — دېدى.
— «ياخشى ئات ئۆزىگە قامچا تەگكۈزمەيدۇ» دېگەن گەپ
بار بالام، گەپ قىلساق ئاڭلىمايسەن. مېنىڭ نېمە دەيدىغانلىقىم
ساڭا ئايانغۇ؟ مېنىڭدىن گەپ سوراپ نېمە قىلاتتىڭ؟ — دېدى ئانا
چىرايىنىمۇ ئاچماي. ئېرشات مىيىقىدا كۈلۈپ قويۇپ، پېشايۋان
سۇپىسىغا سېلىنغان كىگىز ئۈستىگە چىقىپ تامغا يۆلىنىپ ئول-
تۇردى. گۆھەرخان ئانا بۇ ئارزۇلۇق ئوغلىنى بەكمۇ ياخشى
كۆرگەچكە، ھەرقانچە كەمچىلىك ئۆتكۈزسىمۇ ئۇنى زادىلا تىللە-
مايتتى. ئۇ ئوغلىغا چاي دەملىگەچ سۆزىنى داۋام قىلدى:
— ئەتىگەن داداڭ سېنىڭ بۇگۈنمۇ ئىشقا بارمىغانلىقىڭنى
ئاڭلاپ بىر مۇنچە قايناپ كەتتى: «ئۇ بالا خېلى كۈنلەر بولدى
ياكى ئۆينىڭ، ياكى تەشكىلنىڭ ئىشلىرى بىلەن كارى بولمايۋاتە-
دۇ، ئاكىسى بولسا ئۆز ئۆيىنىڭ ئىشلىرى بىلەن بولۇپ بىزگە

قارىغۇدەك ۋاقتى يوق. سىكلىسى بولسا، ئەتىگەن كېتىپ، كەچ-تە كېلىپ ئوقۇۋاتسا...بىز بولساق كۆچ - قۇۋۇەتتىن ئايرىلىپ قالغانلار تۇرساق، قۇربان ھېيت قىستاپ كېلىۋاتىدۇ. يازنىك يېزىدا تېرىيدىغانلىنى تېرىپ، يىغىدىغانلىنى يىغىپ ئالمىساق بولامـدۇ. مەن بۇگۈن ئۇنىك نەگە بېرىپ، نېمە ئىش قىلىپ يۈرگەنـلىكىنى بىلىپ كەلمىگۈچە خاتىرجەم بولمايمەن!» دەپ سېنى ئىزدەپ چىقىپ كەتكەنچە ھازىرغىچە كەلمىدى. بايىلا ئەترەت باشلىقى زۇنۇنئاخۇن كېلىپ: «سىلەر ئېرشانتا تەربىيە بەرسەڭـلار بولاتتى. بۇ بالا تېخى ياش زەربىدارلار گۇرۇپپىسىنىك بىر ئەزاسى. يېقىندىن بۇيان ئۇنىڭغا نېمە بولدىكىن، خۇددى يۇگەنـسىز تايچاقنىك ئۆزىلا بولۇۋالدى... ئاڭلىسام پات يېقىندا يوغان قازان چېقىلىدىكەن... دېگەن گەپلەر بار، ئۇنداق بولـسىغۇ...ئوبدان بولاتتى...» دەپ بىر مۇنچە سۆزلەپ كەتتى. ئۇنىك «يوغان قازان چېقىلىدىكەن» دېگەن گېپى قانداق گەپكىن بىلمىدىم، سوراشتىن خىجىل بولدۇم، — دېدى ئانا.

— يەرلەرنى دېھقانلارغا ھۆددىگە بېرىۋېتىدۇ دېگەن گەپ ئاپا!

— ھە، مۇنداق دېگىنە، بۇ بىر خۇش خەۋەر ئىكەن...

— سەن نېمە دېدىك؟

— مەن نېمە دەيتتىم بالام: «نەچچە كۈن بولدى ئۇ تايچـقىمنىك مىجەزى يوق، بۇگۈن بەلكىم بازاردىن يېڭى ئورغاق سېتىۋالغىلى كەتتىمكىن...» دەپ يولغا سالدىم شۇ...

— ھا، ھا، ھا! ئاپا سەنزە...گەپ قىلىشقا تازىمۇ ئۇستىدە!...

گۆھەرخان ئانا چاي دەملەپ جوزىغا قويدى، ئۆزىمۇ چاي ئىچكەچ يەنە سۆزىنى داۋام قىلدى:

— مۇشۇ چوڭ ئائىلىنىك بارلىق ئىشلىرى ساڭىلا قاراشلىق بالام...

— بولدى، بولدى بىلمەن ئاپا، مېنىمۇ بىكار يۈرۈيدۇ دەمسەن؟ — دېدى ئېرشات مەنىلىك كۈلۈپ تۇرۇپ.

گۆھەرخان ئانا ئوغلىنىڭ بۇ گېپىگە قىزىقىپ قالدى:

— نەچچە كۈنلەردىن بېرى قاپىقىڭ ئېچىلماي غەمكىنلا كۆرۈنەتتىڭ، بۇگۈن چىرايىڭدىن كۈلكە يېغىپلا قاپتىغۇ بالام؟ كۆڭلۈڭدە بىرەر خۇشاللىق گەپ ئېچىلغانمۇ قانداق؟...

ئېرشات بۇ گەپنىڭ تېگىگە دەرھال يەتتى ـ دە، مىيىقىدا كۈلۈپ قويۇپ گەپ قىلماي چېيىنى ئىلدام ئېچىۋەردى. گۆھەرخان ئانىنىڭ تورلاشقان كىچىككىنە نۇرسىز كۆزلىرى قامەتلىك ئوغلىنىڭ چىرايىغا چەكسىز مېھرىبانلىق بىلەن تەلمۈرۈپ تىكىلەتتى. لېكىن ئېرشات دادىسى ئېلاخۇن ئاكىنىڭ كېلىپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ پات ـ پات دەرۋازا تەرەپكە قاراپ قويۇپ چېيىنى ئىلدام ئېچەتتى.

— چېيىڭنى ئالدىرىماي ئىچ بالام، نېمىگە ئالدىرايسەن؟ — دېدى ئانا.

— ئاپا، سىرتتا مۇھىم ئىشىم بار، ھازىر بارمىسەم، قايتىمەن.

— ھەرقانچە مۇھىم ئىشىڭ بولسىمۇ بىردەم ئولتۇرغىن بالام. مۇڭدىشايلى، — دېدى ئانا ئۇنىڭ چىنىسىگە يەنە چاي قويۇۋېتىپ، — دېمىسەم بولمايدىغان يېرىگە كەلدى بالام، بىزمۇ قارىلىغاچ بالىلىرىنى ئۇچۇم قىلىپ خاتىرجەم بولغىنىدەك، سىلەرنى ئۆيلۈك ـ ئوچاقلىق قىلىپ بولۇپ كۆزىمىز يۇمۇلسا ئارمىنىمىز يوق ئىدى، جېنىم بالام. دادىڭمۇ ياشىنىپ قالدى. مەنمۇ ئۆرە يۇرگىنىم بىلەن كۈندىن ـ كۈنگە ئاجىزلاپ كېتىپ بارىمەن، — گۆھەرخان ئانا كۆزىگە لىق ياش ئالدى.

— كۆڭلۈڭنى بۇزما ئاپا، سەن دېمىسەڭمۇ مەن بىلىمەن!

— ئاخشام دادىڭغا: «تۇغقانلارنىڭ ئېچىدىمۇ خويمۇ ئوبدان قىزلار بارغۇ؟ بىرەرىگە ئەلچى ئەۋەتسەپ كۆرسەك بولىمۇ

دۇ؟» دېسەم، داداڭ: «تۇغقانلار قىزىمىزنى سىلىگە بېرىمىز دەۋاتىدۇ، شۇڭا ئۇلارنىڭ بەزىلىرىگە: بۇ بالىمىز بىزنىڭ گېپىمىزگە كىرمەيدۇ، ئەتىگەندە شەيتانچاقنى مىنىپ ئۆيدىن چىقىپ كەتسە، يېرىم كېچىدە ئاندىن پەيدا بولىدۇ. بۇ بالىمىز قانداق بالا بولۇپ قالدىكىنتاڭ...دەپ قويىمەن» دەپ بىر مۇنچە كايىپ كەتتى، — گۆھەرخان ئانىنىڭ سۆزى دەل شۇ يەرگە كەلگىنىدە، يىراقتىن پادىچىنىڭ ئاۋازى بىلەن تەڭ بالىسىنى سېغىنغان سەيىرلار بىلەن، ئانىسىنى سېغىنغان موزايلارنىڭ مۆرىگەن ئاۋازلىرى بۇ خىلۋەت سەھرا بوشلۇقىدا ياڭراپ كەتتى. ئانا ـ بالا ئىككىسىنىڭ دىققىتى مال ـ ۋارانغا بۆلۈندى.

— ئاپا، — دېدى ئېرشات ئورنىدىن تۇرۇپ، — بۇ گەپلەرنى كېيىن قىلىشايلى، مەن كالىنى ھەيدەپ كىرەي...

ئېرشات تالاغا چىقىشىغا تاغىل كالا دەردىنى ئېيتماقچى بولغاندەك بوش ئاۋازدا مۆرەپ: «مۇڭگۈزۈمنى كۆردۇڭمۇ؟» دەپ يىغلاپ كېلىۋاتقاندەك كۆرۈندى. دېمەك كالىنىڭ مۇڭگۈزىدىن قان ئېقىۋاتاتتى. بۇ ھالنى كۆرگەن ئېرشاتنىڭ ئاچچىقى كېلىپ پادىچىغا قاراپ ۋارقىرىدى:

— ھەي سارىڭ تاز! بۇ بىچارە كالىنى نېمانچە ئۇردۇڭ — ھە؟ !...

پادىچى بىلەن ئېرشات بىر مەھەللىدە چوڭ بولغاچقا، بەزىدە بىر ـ بىرىگە ئېغىر چاقچاقلارنىمۇ قىلىشاتتى. شۇڭا پادىچىمۇ گەپتە بوش كەلمەي ئۇنىڭ ئالدىغا كەلدى ۋە:

— گېپىمىزنى ئاڭلىمىغاندىكىن كالتەك يېدى شۇ! — دەپ كۈلدى.

— ھايۋانمۇ سېنىڭ گېپىڭنى ئاڭلامدۇ؟

— ۋاھ نېمىشقا ئاڭلىمايدىكەن؟ ئۆزۈڭ بىلمىسەن، مېنىڭ بالا ۋاقتىمدىن تارتىپ تەجرىبىلىك «پادىچى» ئىكەنلىكىمنى. بۇ مەھەللىدە لەقمىي يوق ئادەم يوق، شۇڭلاشقا كىمنىڭ لەقمىنى

ۋارقىرىسام شۇ كىشىنىڭ كالىسى ماڭغان يولىدىن توختاپ كەيـ
نىگە يانىدۇ، كەينىگە يانمىغانلىرى ئۆلگۈدەك تـايياق يەيدۇ
شۇ! ...

ئىرشاتنىڭ ئاچچىقى تېخىمۇ ئۆرلىدى:

— ئەنە شۇنداقلىقىدىن تاپقىنىڭ تىزىكىدىن ئاشماي تېخىچە
يالاڭ ئاياغ يۈرۈيسەن تاز!

— مېنى «يالاڭ ئاياغ» دېمە ئاداش، ئاڭلىسام ھۆكۈمەت
پات يېقىندا يەرلەرنى ھۆددىگە بېرىۋېتىدىكەن. مانا ئۇ چاغدا
كالاڭنى قۇرۇق نومۇرغا باقماي، نەق پۇلغا باقىمەن جۇمۇ، نەق
پۇلغا! ۋاھ، ئۇ چاغدا كۆرۈپ قالارسەن، ماۋۇ يالاڭ پۇتۇم ئۆتۈك
كىيىدۇ، ماۋۇ تاقىر بېشىمغا چاچمۇ چىقىدۇ تېخى! ...

پادىچى شۇنداق دېگەنچە توپلىق يولدا مەغرۇر قەدەم تاشلاپ
كېتىپ قالدى. ئىرشات ئاچچىقىنى تەسلىكتە بېسىۋېلىپ، تاغىل
كالىنى ھويلىغا ھەيدەپ كىرىپ، ئۇنىڭ قانغا بويالغان باشلىرىنى
پاكىز يۇيۇپ ئاندىن پارچە رەختلەر بىلەن كالىنىڭ مۇڭگۈزىنى
تېڭىپ قويدى. بۇ چاغدا گۆھەرخان ئانا ساراي ئۆيگە كىرىپ نامаз
ئوقۇۋاتاتتى. ئىرشات بۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ ھويلىدىن غايىب
بولدى.

گۆھەرخان ئانا كۆڭلىدە قالغان گەپلىرىنى ئوغلىغا دېيىش
ئۈچۈن ھويلىغا چىققاندا، ئانىسىغا تەلمۈرۈپ تۇرغان موزاي بە-
لەن تاغىل كالىدىن باشقا جان كۆرۈنمىدى...

ئىرشات ۋېلىسىپىتىنى بارغانچە ئىتتىك ھەيدەشكە باشلىدى.
ئۇنىڭ كۆكرىكىگە ئۇرۇلغان سالقىن شامال، كۆڭلىكىنى شار-
دەك كۆپتۈرۈۋەتتى. تاشيولدا ئۇيان ـ بۇيان كېتىۋاتقان كىشىلەر
ئۇنىڭغا قىزىقىپ قاراپ قويىاتتى. دەل شۇ چاغدا:

— ھەي! بالام، كەچ بولغاندا يەنە نەگە ماڭدىڭ؟ ماڭە ئۆيگە
قايت! — دېگەن بوم ئاۋاز ئۇنى چۆچۈتۈۋەتتى. ئېلاخۇن ئاكا بىر
توپ ئادەملەر بىلەن پاراڭلىشىپ كېلىۋاتاتتى. ئىرشات دۇدۇقلە-

غىنىچە ۋېلىسىپىتىنىڭ بېشىنى ئۆي تەرەپكە بۇرىدى. ئۇ ئۆيىگە قايتىپ كېلىپ دادىسىدىن تىل ئاڭلىماسلىق ئۈچۈن ھەدەپ ئۆي ئىشلىرى بىلەن پايپىتەك بولۇپ كەتتى.

بۇ چاغدا گۆھەرخان ئانا كالىنى سېغىپ بولۇپ، موزىيىنى يېشىۋاتاتتى. مىنۇت ئۆتمەي ئېلاخۇن ئاكىمۇ ھويلىغا كىرىپ كەلدى.

— خوش، كەپتۇلا دادىسى! — دېدى گۆھەرخان ئانا ئۇنىڭ ئالدىغا چىقىپ.

ئېلاخۇن ئاكا پوتىسىنى يېشىپ، پوتىغا يۆگەلگەن بىر كىلوەك گۆشنى گۆھەرخان ئانىغا سۇنۇپ:

— ھەي... ئېرشات ئۆيگە كەلدىمۇ؟ — دەپ سورىدى.

— ھەئە، ئۇ كالىغا چۆپ ئورۇغىلى باغقا كىرىپ كەتتى.

ئېلاخۇن ئاكا چاپانلىرىنى يېشىپ سۇپىغا چىقىپ ئولتۇرىدى:

— مەن بۈگۈن ئۇنىڭ بىر ئاغىنىسىدىن بىر يېڭى خەۋەر ئاڭلاپ كەلدىم.

— ھە، نېمە خەۋەر؟ — سورىدى گۆھەرخان ئانا گەپكە قىزىقىپ. دەل شۇ چاغدا دەرۋازىنى تاراقلىتىپ ھويلىغا قەدەر كىرىپ كەلدى. ئاتا ـ ئانا ئىككىسىنىڭ دىققىتى ئۇنىڭغا بۆلۈندى.

— ئوھۇ! مېنىڭ كادىر قىزىم كەپتىغۇ، — دېدى ئانا قىزىغا زوقلىنىپ.

— دادا، ئاپا، بۇنىڭدىن كېيىن ياتاقتا يېتىپ ئوقۇيدىغان بولدۇق، ھەر كۈنى شۇنچە سەھەر ماڭسامۇ يېرىم سائەت كېچىكىپ قېلىۋاتىمەن.

— بوپتۇ بالام، — دېدى ئاتا ـ ئانا ئىككىسى تەڭلا. قەدەر خۇشال ھالدا ساراي ئۆيگە كىرىپ كەتتى. ئېلاخۇن ئاكا يانچۇقىدىن ناسۋال قاپقىنى ئېلىپ، بىر كاپام ئېتىۋەتتى.

— هه، سۆزلىگەچ تۇراي، بايامقى گەپنىڭ ئاخىرىنى، — دېدى ئېلاخۇن ئاكا، — ئۇ...بالىمىز مۇشۇ ناھىيە ئەتراپىدا بىر قىزغا ئاشىق بولۇپ قاپتۇدەك.

— هه، كىمنىڭ قىزى ئىكەن؟ — سورىدى ئانا تاقەتسىزلىنىپ.

ئېلاخۇن ئاكا كەكە ساقلىنى بارمىقى بىلەن تاراپ قويۇپ سۆزىنى داۋام قىلدى:

— ئۇ قىزنىڭ ئاتا ـ ئانىسىنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى بىلەلمەدىم. ئاڭلىسام ئىسمى «ئايىم» ئىكەن.

— ئايىم؟

— ھەئە، ئۇ قىزغىمۇ خېلى ـ خېلى يەرلەردىن ئەلچىلەر كەپتۇدەك، لېكىن قىز ئۇنىماپتۇدەك. قارىماققا خېلى ئابرۇيلۇق ئائىلىنىڭ قىزى بولسا كېرەك.

بۇ گەپلەرنى قەمەر ئاڭلاپ قالغانىدى. ئۇ ئۆيدىن چىقىپ:

— كىمنىڭ قىزىكەن ئاپا؟ مەن ناھىيىدە ئوقۇۋاتقاندىكىن تونۇشۇم مۇمكىن، — دېدى.

— ماڭە، ماڭە بالام، قىز بالا دېگەن مۇنداق گەپلەرگە قۇلاق سالمايدىغان، ماڭە داداڭ گۆش ئەكەپتۇ، كەچ بولسىمۇ تاماق ئەت.

— ئىم...دەپ بەرمىسەڭ ئەتمەيمەن.

قەمەر بۇ ئائىلىدە يالغۇز، ئارزۇلۇق قىز بولغاچقا، بەك ئەركە ئىدى، شۇڭا ئۇنى ئىشقا بۇيرۇسا ئۇنى دەپ، بۇنى دەپ ئەركىلەپ، ئاندىن قىلاتتى. ئۇ گەپكە قۇلاق سالغاچ كۆكتات ئاقلاشقا باشلىدى.

— شۇنداق قىلىپ بۇ ئىشنى قانداق قىلىمىز دەيدىلا؟ — دېدى ئانا.

— مېنىڭچە ئالدى بىلەن ئۇ قىزنىڭ ئاتا ـ ئانىسىنىڭ كىملىكىنى ئوبدان سۈرۈشتۈرۈپ، ئاندىن ماناپ بوۋاينى ئەلچى-

لىككە ئەۋەتىپ كۆرسەكمىكىن دەيمەن. ئۇ ئادەم بۇ ئىشنىڭ ھۆددىسىدىن جەزمەن چىقالايدۇ. بۇ ئەتراپتا ماناپ بوۋايدىن ئار-تۇق ئابرۇيلۇق ئادەم يوق. شۇڭا گېپىنى يىرالماس دەپ ئويلايمەن.

— ناھايىتى ئەتراپلىق ئويلاپتىلا دادىسى، ۋاقتى ئۆتكەن ئىشنىڭ چاتىقى تولا. كونىلار: «سەۋەب قىل، تەلەپ قىل» دەپتىكەن، شۇڭا بۇ ئىشقا تېزراق سەۋەب قىلىپ كۆرەيلى. بۇ ئۆيگە بىر ياخشى كېلىن كېلىپ ماڭا ھەمراھ بولمىسا مەن بەكمۇ يالغۇزلۇق تارتىپ قېلىۋاتىمەن... — گۆھەرخان ئانا ئاخىرقى سۆزىنى قىلىپ كۆزىگە لىق ياش ئالدى.

— ئاپا، ئاكام خېلى ۋاقىتتىن بېرى خىيالچان بولۇپ كەتتى، قايسى كۈنى باغقا كىرسەم ھېلىقى قېرى ئۆرۈك دەرىخى-گە ياسۇلغان كەپسىدە ئوڭدا يېتىپ ئۆز - ئۆزىگە بىر نېمىلەر-نى دەۋېتىپتىكەن. مەن ئاكامغا: «ئاكا! كەچ كىرگەندە جىنلار بىلەن مۇڭدىشىۋاتامسەن؟» دېسەم، ئۇ چۆچۈپ كەتتى: «ھەي شەيتان، مېنىڭ جىنلار بىلەن مۇڭدىشىدىغانلىقىمنى كۆرگەنمە-دىڭ؟» دەپ ۋارقىراپ كەتتى...

ئۇچەيلەن تەڭلا كۈلۈشۈپ كەتتى.

— ئۇ باغقا كىرىپ كەتكەن، يەنە شۇ ئۆرۈكنىڭ ئۇچىدا جۆيلۇۋاتامدىكىن، — دېدى ئانا.

— مەن قاراپ باقاي، — دېدى قەمەر قىلىۋاتقان ئىشنى تاش-لاپ. ئۇ ئاكىسىنىڭ نەق ئاشۇ ئۆرۈك ئۈستىدە ئىكەنلىكىنى پەملەپ، پۇتنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ ئاستا كەلدى. ئۇ ئاكىسىنىڭ پىچىرلاشلىرىغا قۇلاق سالغان بولسىمۇ، ئېنىق ئاڭلىيالمىدى. ئۇ ئۆرۈك قاقىدىغان ئۇزۇن چەڭنى ئېلىپ، شاخلار ئارىسىدىن تۈيدۈرماستىن ئاكىسىنىڭ بىقىنىغا بىرنى سانجىدى. ئېرشات چۆچۈپ خۇددى ئوق تەگكەن كېيىكتەك سەكرەپ كەتتى. ئۆرۈك شاخلىرى قاتتىق ئىرغاڭشىپ، ئۆرۈكلەر قەمەرنىڭ بېشىغا چال-

مىدەك تېگىشكە باشلىدى. قەمەر باللىق چېغىدىن تارتىپلا ئاكا-سى بىلەن چېقىشىشقا ئامراق ئىدى، ھازىرمۇ يېشى چوڭىيىپ، ياشلىق دەۋرىگە قەدەم قويغان بولسىمۇ يەنىلا باللىق مىجەزىنى تاشلىمىغانىدى. ئۇ قولىدىكى چەكزىنى تاشلاپ قاقاقلاپ كۈلگە-نىچە ئارقىغا داجىدى. بۇ چاغدا ئۆرۈك شېخى قاتتىق سىلكىنە-گەنلىكتىن تۆيۈقسىز «قارس» قىلغان ئاۋاز بىلەن تەڭ ئېرشاتمۇ يەرگە يېقىلىپ چۈشتى. ئۇ يانپاشلىرىنى سىلىغىنىچە: «ۋاي-جان!» دەۋەتتى. ئۇ ئۆرۈك شاخلىرى ئارىسىدا تولغىنىپ قەمەر-گە كايىشقا باشلىدى:

— قارا سېنى، يەنە كۈلۈۋاتىسەنغۇ؟ ۋايجان، ۋايجان...

قەمەر بىردەم كۈلەتتى، بىردەم قورقۇپ ئاكىسىدىن كەچۈ-رۈم سورايتتى. ئېرشات ئۆرۈك شاخلىرى ئارىسىدىن ئاستا چە-قىپ ئۆزىنى بىر قۇر دەڭسەپ كۆردى. ئېغىر زەخمىلەنمىگەن-لىكىنى بايقاپ كۆڭلى بىر ئاز تىنچلانغانىدى. ئۇ ئۆرۈكنىڭ ئۈچىغا قاراپ ئىچى سىيرىلغان ھالدا: «ھەي بىچارە ئۆرۈك، ۋاقتىسىز قېرىپ قاپتىكەنسەن، دادام سېنى خۇددى بىزنى باققان-دەك پەرۋىش قىلغانىدى. دادام سېنى تىككەن چاغدا، مەن «بۇ ئۆرۈك قاچان پىشىدۇ؟»، دەپ سورىغانىدىم. بىراق سەن ئۇزۇنغا بارماي ئۆزۈڭنىڭ تاتلىق مېۋەڭ بىلەن بىزنى خۇش قىلدىڭ. مانا بۈگۈن سېنى بىر چوڭ شېخىڭدىن ئايرىپ سېنى سەتلەشتۈرۈپ قويدۇق. بىزنى كەچۈر... ئىسىت ئاسمانغا قويۇۋالغان كارىۋىتىم...»

ئۇ ئېچىنغان ھالدا ئۆرۈكنىڭ سۈنۈپ كەتكەن شېخىغا بىر-دەم قاراپ تۇرغاندىن كېيىن يەنىلا قەمەرگە ئاچچىقلاندى:

— ھەممىنى قىلغان سەن شەيتان!

— ئاكا! مېنى خاتا ئەيىبلەۋەرمە، ھەممىنى قىلغان ئاشۇ ناھىيىدىكى ھەدەم. سەن شۇ ھەدەمنى ئويلىمىغان بولساڭ كەچ كىرگەندە ئۆرۈكنىڭ ئۈچىدا نېمىش قىلاتتىڭ؟

— بولدى يوقىلاڭ گەپنى قىلما، جان ئاغرىپ تۇرغاندا.
— سەن يوشۇرغان بىلەن مەن ھەممىنى بىلىمەن. مەن ئەتىلا ئۇ ھەدەمنى ئىزدەپ تونۇشۇۋالىمەن. دادامىلارمۇ ئۆيىگە ئەلچى ئەۋەتمەكچى بولۇشۇۋاتىدۇ.
— راستما؟
— راست.
ئېرشات بۇ گەپنى ئاڭلاپ بىر ئاز تېتىكلىشىپ قالدى:
— قەمەر، — دېدى ئۇ ئارقىسىغا بىر قاراپ قويۇپ، — ھېلىمۇ ياخشى بۇ ئۆرۈكنىڭ قاراسلاپ سۇنغان ئاۋازىنى دادامىلار ئاڭلىمىغاندەك قىلىدۇ. مەن ئاستا ئۆز ئورنۇمغا كىرىپ دەم ئالاي. سەن ماڭا ئازراق تاماق ئەكىرىپ بەر، بولامدۇ؟
— بىراق، بۇ ئىشنى دادامىلارغا نېمە دەيمىز؟
— نېمە دەيتتۇق، ئاخشام چىققان بىر دەملىك بوران دەردىنى مۇشۇ ئۆرۈكتىن ئاپتۇ، دەپ قويىمىز شۇ...
— پاھ، سەنزە گەپ تېپىشقا بەك ئۇستا جۇمۇ...
ئېرشات ئاستا قەدەم تاشلاپ ھوجرىسىغا كىرىپ كەتتى. ئۇ بەدەنلىرىنى كۆرۈش ئۈچۈن چىراغ ياقتى. تاشقى جەھەتتىن ئانچە زەخمىلەنمىگەن بولسىمۇ، لېكىن يېڭى كۆڭلىكى بىلەن بۇرۇل-كىسىنىڭ ئازراق يېرى يىرتىلىپ قالغىنىغا ئېچىندى... ئۇ تامىقىنى يەپ بولدى. ئۇنىڭ كۆزى چىراغقا تىكىلدى. چىراغ تۆۋىدە پەرۋانە ۋە باشقا ھاشاراتلار كۆپىيىشكە باشلىدى. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ لامپىنى ئۆچۈرۈۋېتىپ ئاندىن دېرىزە قاپقىقىنى كەڭ ئېچىۋەتتى. دالىنىڭ سالقىن ھاۋاسى ئۇنىڭغا تېخىمۇ راھەت بېغىشلىغاندەك قىلاتتى. ئايىنىڭ كۈمۈش لېنتىدەك يورۇقى ئۇزۇم باركىنى ئارىسىدىن ئۆي ئىچىنى غۇۋا يورۇتۇپ تۇراتتى.
ئېرشاتنىڭ ئۆز ئالدىغا يەنىلا ئايىمنىڭ مۇلايىم ئوبرازى نامايان بولدى. ئۇ يەنىلا ئۆز ـ ئۆزىگە سۆزلەيتتى: «بۇ قىزنىڭ ئوتى نېمىدېگەن يامان ـ ھە؟ يۈرىكىم خۇددى ئوتتا كۆيگەندەك

ئېچىشىۋاتىدۇ... تارىختا ئۆتكەن ئاشىق - مەشۇقلارنىڭ يۈرىكى ھەرقانچە كۆيسە، مېنىڭ يۈرىكىمدەك كۆيگەندۇر - ھە؟ ئۇنىڭ بىلەن يەنە بىر ئۇچرىشىپ قالسام بولاتتى...»

دەل شۇ پەيتتە ئايمىنىگۈل ئۇيقۇسى كەلمەي خىيالى يىراقلارغا پەرۋاز قىلاتتى. ئۇ ئاپئاق بىلەكلىرىنى يوتقاندىن چىقىرىپ دېرىزە پەردىسىدىن چۈشۈۋاتقان ئاي شولىسىغا قاراپ ياتاتتى. ئۇ ئۆزىنى ئۇخلاشقا زورلاپ يوتقانىنى بېشىغا ئوراپ باقتى. لېكىن يەنىلا ئۇيقۇسى كەلمىدى. يەنىلا ئۆز تەقدىرى ھەققىدەئويغا چۆكۈپ كېتەتتى...

ئايىم بۇ كەچ ۋە ئازادە ئۆيىدە ئەركىن چوڭ بولغان قىز. ئەمدى بويىغا يېتىپ يات بىر ئەرگە تېگىپ كېتىدىغانلىقىنى، كىچىكىدىن ئارزۇلاپ باققان سۆيۈملۈك ئاتا - ئانىسىدىن يىراق-لىشىپ، ئۆزىنىڭ ئەركىنلىكىدىن ئايرىلىش ۋاقتى يېقىنلاپ كەلگەنلىكىنى ئويلاپ كۆزلىرىگە لىق ياش ئالدى. لېكىن كىم-دۇر بىرى ئۇنىڭ قۇلىقىغا پىچىرلاپ: «تەقدىرگە تەن بەر. بۇ بىر قانۇنىيەت، خۇشال بولۇشۇڭ كېرەك» دەۋاتقاندەك قىلاتتى. ئۇ ئورنىدىن تۇردى - دە، دېرىزە قاپقىنى كەڭ ئېچىۋەتتى. كېچىنىڭ سالقىن شامىلى تاقەتسىزلىك بىلەن ئۇنىڭ گۈزەل ھۆسنىگە ئۆزىنى ئېتىپ، ئۇنى بىر قۇچاقلاپ ئۆتتى. ئاسمان پەرىلىرى ئايمىنىڭ گۈزەل جامالى ۋە يېرىم يالىڭاچ ئاپئاق بەدە-لىرىنى كۆرۈپ تاماشا قىلىۋاتقاندەك كۆزلىرىنى قىسىپ تۇراۋا-تتى. بۇ كېچىنىڭ جىملىقىنى ئىشىك ئالدىدا شىلدىرلاپ ئېقىۋات-قان سۇنىڭ ئاۋازىلا بۇزۇپ تۇراتتى.

ئايىم قانداقتۇر بىرەر كىشىنىڭ كۆرۈپ قېلىشىدىن ئىزا تارتقاندەك دېرىزە قاپقىنى ياپتى - دە، كارىۋاتقا ئۆزىنى تاشلاپ يەنە خىيال سۈرۈشكە باشلىدى... ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا بۇندىن بىر - ئىككى يىل بۇرۇن توي قىلىپ كەتكەن ساۋاقداشلىرىنىڭ ئۆزگىرىپ كەتكەن چىرايلىرى نامايان بولاتتى، ئۇلارنىڭ بەزە-

لىرى تەقدىرنىڭ رەھىمسىز قىسمەتلىرىدىن نالە - پەريات ئۇ- رۇپ: «ئاداش، مېنىڭ ئەردىن بەختىم كەلمىدى. ئەر خەق دېگەن ژاپاسىز كېلىدىكەن، ئۇلارغا ھەرگىز ئالدىراپ كۆڭۈل بەرمە!...» دەپ دەرد ئېيتسا، يەنە بەزەنلىرى تۇرمۇش سېخىيلىق بىلەن ئادا قىلغان خۇشاللىقلاردىن شادلىنىپ: «تەڭرىگە شۈكۈر ئاداش، قاينا قسۇ ئىچسەكمۇ كۆڭلىمىز خۇش ئۆتۈۋاتىدۇ. ئىلـ لىق ئائىلە دېگەن بەئەينى جەننەت ئىكەن - جەننەت. تەڭرى بىزگە بىر ئوماق پەرزەنت ئاتا قىلدى. بولۇپمۇ ئۆز بالاڭنىڭ ئوماق ھەم تېتىك چوڭ بولۇۋاتقانلىقىنى كۆرگەندە بۇنىڭدىنمۇ ئارتۇق شادلىق ۋە خۇشاللىق بولمىسا كېرەك، دەپ ئويلايـ مەن» دېگەنلىرى، يەنە بەزەنلىرىنىڭ: «ئاداش، بۇ ئەر - خوتۇنـ لۇق مۇناسىۋەت ياخشى بولسا شېرىن بولىدىكەن، يامان بولسا بىر - بىرىگە دۇشمەن بولىدىكەن - شۇ...» دېگەن گەپلىرى قۇلاق تۇۋىدە جاراڭلىغاندەك بولاتتى. مەن بەختلىك بولالارـ مەنمۇ - ھە؟ — دەيتتى كۆڭلىدە، — ئاشۇ جاپاكەش دادام بىلەن كۆيۈمچان ئاپامدىن ئايرىلىپ قانداقمۇ چىدارمەن - ھە؟!

ئايمىنىڭ خىيالچان قارا كۆزلىرىدىن يەنە مارجانەك سۇـ زۇك ياشلار ئاستا - ئاستا سىرغىپ ئاق ياستۇققا تامچىلاشقا باشلىدى. ئۇ ئاپئاق قوللىرىنى يوتقاندىن چىقىرىپ مەڭزىدىكى ياش قالدۇقلىرىنى سۈرتۈپ تۇرۇپ: ماقۇل جاۋابنى بېرىپ بولـ دۇم، ئەمدى يەنە سىناشنىڭ ھېچقانداق ھاجىتى يوق. ئۇ مېنى ھەقىقىي ياخشى كۆرمىسە ئالتە ئايدىن بېرى مېنىڭدىن زېرىكىپ قالغان بولاتتى. ئەمدى ئۇنىڭغا ژاپاسىزلىق قىلماسلىقىم كېـ رەك. ئۇ ئاق كۆڭۈل، ژىجدانلىق يىگىتتەك كۆرۈنىدۇ. ئۇنىڭ ئەقىل - پاراسىتى بىلەن جەسۇر قامىتى تىلغا ئالغۇچىلىكى بار، دېگەنلەرنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزدى. ئايمىنىڭ كۆڭلى بىر ئاز تىنچـ لانغاندەك بولۇپ مىسكىن قىياپىتى يوقىلىشقا باشلىدى. ئۇ ئۇـ لۇغ - كىچىك تىنىپ قويۇپ ئۇيقۇغا كەتتى...

ئەتىسى كەچكە يېقىن ئېرشات چىرايلىق كىينىپ، ۋېلىسىپىت بىلەن ئۇدۇل ئايمىنىڭ مەھەللىسىگە قاراپ يول ئالدى. ئۇ ھەش - پەش دېگۈچە ئايمىنىڭ مەھەللىسىگە كېلىپ قالدى. ئەگەر كوچىغا چىقمىسا، بۇگۈنمۇ كەلگىنىم بىكار بولۇپ كېتەر-مۇ - ھە؟... دېگەنلەرنى ئويلىدى - يۇ، بىراق ئۇ ھازىرلا ئايىم بىلەن كۆرۈشۈپ قالىدىغانىدەك تەنلىرى جۇغۇلداپ، يۈرەكلىرى تېز - تېز سوقۇۋاتاتتى.

ئۇ ئايمىنىڭ ئۆيىگە يېقىنلاشقانسېرى، كۆزلىرى ئىنتىزار-لىق بىلەن ئەتراپقا سەپسالاتتى. دەل شۇ چاغدا ئايىم ھويلىدىكى گۈللەرگە سۇ قۇيماق بولۇپ بىر چېلەكنى كۆتۈرۈپ تالاغا چىق-تى. مەجنۇنتال يوپۇرماقلىرى ئىارىسىدىن ئىككى جۈپ كۆز بىر - بىرى بىلەن ئۇچراشقىنىدا، ئايمىنىڭ يۈزلىرى لاپىلدە ئوت ئالغاندەك قىزىرىپ كەتتى. ئۇ باشقىلارنىڭ كۆرۈپ قېلىشى-دىن قورقۇپ، ئۆزىنى دەرھال دەرەخ كەينىگە يوشۇرۇپ تۇرۇپ ئېرشاتقا قول ئىشارىتى بىلەن غەرب تەرەپكە كەتكەن كوچىنى كۆرسىتىپ قويۇپ ئۆزى ئۆيىگە كىرىپ كەتتى.

ئايىم بىر ئازدىن كېيىن چىرايلىق ياسىنىپ ئۆيدىن چىقتى - دە، ئېرشاتنىڭ كەينىدىن كەتتى. ئېرشاتنىمۇ چوڭ ساينىڭ بويىدىكى ئورمانلىقنى نىشانلاپ كېتىپ باراتتى. ئۇ ئار-قىسىغا پات - پات قاراپ قويىاتتى. ئايمىنىڭ يۈگۈرۈپ دېگەندەك مېڭىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئۆز كۆزىگە ئىشەنمىگەندەك قىلاتتى: «راستتىنلا ئايمغۇ - ھە؟ ئورمانلىق ئىچىگە كىرىپ يوشۇرۇنۇ-ۋالاي، قانداق قىلارکىن...» دەيتتى ئۇ كۆڭلىدىكى خۇشاللىقىنى باسالماي.

ئايىم شالاڭ ئورمانلىقتىن ئۆتۈپ، ساي بويىدىكى چوڭ بىر تۈپ مەجنۇنتال يېنىغا كېلىپ توختىدى. مەجنۇنتالنىڭ يوپۇر-ماقلىرى سالقىن شامالدا ئۇسسۇل ئويناپ، ئايمىنى قىزغىن قارشى ئېلىۋاتقاندەك قىلاتتى.

ئۇ مەجنۇنتال ئەتراپىنى بىر ئايلىنىۋېتىپ، شادلانغان ھالـ
دا، خۇددى يېشىل لېنتىغا سېرىق زەر باسقاندەك كۆركەم يوپۇر-
ماقلارغا قـولـىنى سـوزۇپ «نېمـانچە چـىرايلـىق بـولۇپ
كەتتىڭ ـ ھە؟...» دەۋەتتى. يوپۇرماقلار ئىككى ياشنىڭ ساپ
مۇھەببىتىنى تاماشا قىلىشقا ئالدىرىغاندەك ئايىمنىڭ مەڭزىگە
ئۆزىنى ئۇرۇپ، ئارقاڭغا قارا!! دېگەندەك قىلاتتى.

ئايىم ئۆزىنى يوپۇرماقلار ئارىسىغا يوشۇرغان ھالدا يەر تې-
گىدىن ئارقىغا بۇرۇلۇپ، ئۆزىگە ئىنتىزارلىق بىلەن قاراپ تۇر-
غان ئېرىشاتنى كۆردى. ئـۇنىڭ يـۈزى يەنـە ھۆپپـىدە قىزىرىپ
كەتتى ـ دە، ئۇيالغان ھالدا يۈزىنى ئۇنىڭدىن قاچۇردى. لېكىن
ئۇنىڭ يېقىملىق كۈلۈمسىرەشلىرى ئېرىشاتقا چوڭ ئىشەنچ ۋە زور
ئۈمىد ئاتا قىلغانىدى. ئايىم بىر تال يوپۇرماقنى ئويناپ تۇرۇپ:

— سىز كېلەركى شەنبىدە كەلمەكچى ئىدىڭىزغۇ؟ — دېدى.

— بىر ھەپتە ئەمەس، بىر سوتكا ئاران چىدىدىم. مەھەللـە-
ڭىزگە قانداق كەلگەنلىكىمنى سەزمەي قالدىم. سىزنى كۆرۈپ
بەكمۇ خۇش بولۇپ كېتىۋاتىمەن... — دېدى ئېرشات ھاياجىنىنى
ئاران بېسىپ.

ئايىم كۈلۈپ تۇرۇپ:

— مەن بۇگۈن سىزنىڭ ماڭا ھەقىقىي كۆڭلۈڭىزنىڭ بارلـ-
قىغا ئىشەنگەنلىكىم ئۈچۈن سىز بىلەن بۇ خالىي يەردە ئۇچرە-
شىپ تۇرۇۋاتىمەن. بۇگۈن چۈشتە ئاپاملارنىمۇ بۇ ئىشىمىزدىن
خەۋەرلەندۈرۈپ قويدۇم. ئۇلارمۇ رازىلىق بىلدۈرۈپتۇ. سىلەر-
نىڭ ئائىلىنى سۈرۈشتۈرۈپ بېقىشنى ئويلىشۇۋېتىپتۇ، — دېدى.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان ئېرشاتنىڭ كۆزلىرى ھاياجاندىن يوغان
ئېچىلىپ كەتتى ۋە:

— بۇ گەپلىرىڭىز راستىمۇ؟! — دەپ ۋارقىرىۋەتتى.

ئايىمنىڭ مۇلايىم قىياپىتىگە سەلكىن شامالدا لەپىلدەپ
تۇرغان قىزىل ياغلىقى، ساغرىسىدىن ئېشىپ تۇرغان ئىككى

ئۆرۈم قارا چېچى تولىمۇ ياراشقاندى. بىر چامدام ئارىلىقتىكى بۇ گۈزەل كۆرۈنۈش ئېرشاتىنىڭ ياشلىق ھاياتىدىكى تۇنجى كۆرۈنۈش، ئۇنىڭ تىنىمسىز سوقۇۋاتقان يۈرىكى مۇھەببەت ئوتىدا تېخىمۇ كۆيۈۋاتقاندەك قىلاتتى. يۈمۈلماي قالغان لەۋلىرى ئىختىيارسىز تىترەيتتى. ئۇ ئۆزىنى ئاران بېسىپ تۇرۇپ تىترەك ئاۋازدا:

— ئايىم، بۇ مېنىڭ چۈشۈم ئەمەستۇر — ھە؟ — دېدى.

ئايىم سەل تارتىنىپ تۇرۇپ:

— ياق، چۈشىڭىز ئەمەس... قاراڭ ساينىڭ سۈيىگە، سايىنىڭ سۈيى ۋە بۇ ئەتراپنىڭ مەنزىرىسى نېمىدېگەن گۈزەل، — دېدى ئايىم جاۋابەن، — مەن كىچىكىمدە دوستلىرىم بىلەن بۇ ساي بويىغا كېلىپ مارجانتاش تېرىپ ئويناپتتۇق، مەكتەپتىكى چاغلىرىمدا مۇشۇ مەجنۇنتال تۈۋىدە ئولتۇرۇپ دەرس ئوقۇيتتىم، كىتاب كۆرەتتىم. تېخى بۇ مەجنۇنتالنى مېنىڭ بوۋام تىككەن ئىكەن. بۇنى ئاپام بىلەن دادام پەرۋىش قىلغان. مانا بۈگۈن بىز بۇ دەرەخ تۈۋىدە مۇڭدىشىپ تۇرۇۋاتىمىز، بۇ يەر مەن ئۈچۈن ئەڭ قەدىرلىك جاي بولۇپ قالدى.

ئېرشات شەپكىسىنى قولىغا ئېلىپ چېچىنى بىر - ئىككى قېتىم سىلىۋەتكەندىن كېيىن ئەتراپقا كۆز تاشلىدى:

— ئەجدادلىرىمىزنىڭ قەلبى گۈزەل بولغاچقا، ئانا يۇرتىمىزنىڭ ھەممە يەرلىرى مانا مۇشۇنداق گۈزەل. بۇ جاي بۇ كېچە بىز ئۈچۈن ئۇنتۇلماس خاتىرە بولۇپ قالىدۇ، — دېدى.

تولۇن ئاي كۆمۈش نۇرلىرىنى سېخىيلىق بىلەن چېچىپ، بۇ كېچىنىڭ مەنزىرىسىگە ھۆسن قوشماقتا ئىدى. تاشتىن - تاشقا ئۇرۇلۇپ، ئونچە - مارجان چېچىپ ئېقىۋاتقان مەرۋايىتتەك سۈزۈك سۇلارمۇ ئايدىن نۇر ئوغرىلاپ كۆمۈشتەك پارقىراپ ئاقاتتى. ساينىڭ سالقىن شامىلى ئىككى ياشنىڭ ساغلام تېنىگە ھۇزۇر بېغىشلاپ، شادلانغان ۋۇجۇدىنى تېخىمۇ تېتىكلەشتۈرۈ-

مەكتە ئىدى.

— قاراڭە، ساينىڭ ئىككى تەرىپىدىكى دەرەخلەرگە، سۈدە-كى ئاينىڭ شولىسىغا تەشنا بولغاندەك قارىشىپ تۇرغىنىنى، — دېدى ئايىم ئۇنىڭ دىققىتىنى بۇراپ.

— شۇنداق، بۇ جاي ھەقىقەتەن گۈزەل ئىكەن. ئەگەر شائىر بولغان بولسام، قەلبىمدىكى مۇھەببىتىم بىلەن قوشۇپ بۇ كېچە-نىڭ گۈزەل مەنزىرىسىنى راسا تەسۋىرلەپ شېئىر يازغان بولاتتىم، لېكىن ئامال قانچە...

— سىزمۇ شائىرلاردىن قېلىشمايسىز، — دېدى ئايىم قىز-غىنلىق بىلەن، — دەسلەپ ماڭا يازغان خېتىڭىزنى ئويلىساملا سۆيۈنۈپ كېتىمەن، خېتىڭىزدىكى قوشاقلارغا قاراپ سىزنى خې-لى ئوقۇغان يېگىت ئىكەن دەپ باھا بەرگەنىدىم.

— كۆپ ئوقۇيالمىغان، ئارانلا يەتتىنچى سىنىپ مەلۇماتىغا ئىگە بولالىدىم. بىز بىلەن ئوقۇغان بەزى بالىلار: «پاقا تېرەككە چىقالمىغاندەك، بىز دېھقان بالىلىرى قانچە ئوقۇساقمۇ بەربىر ئۇچىغا چىقالمايمىز، يەنىلا كېلىدىغان يېرىمىز كامۇنا» دەپ مەكتەپتىن چىقۇۋېلىپ، مانا ھازىر ساۋاتسىز پېتى قىلۋەردى.

— مېنىڭچە بۇ خىل كۆز قاراشتىكىلەرنىڭ ۋۇجۇدىنى ئۇ-مىدسىزلىك ئالامەتلىرى چىرمىۋالغان ...ئادەم دېگەن پۈرسەت بولسىلا ئوقۇپ بىلىم ئىگىلىشى، بەختلىك ياشاش ئۇچۇن جاپا-لىق ئىزدىنىشى كېرەك، دەپ قارايمەن. مەن ئىككىمىزنىڭ كەلگۈسىمىز ھەققىدىمۇ كۆپ ئويلاندىم. كۆڭلۈمدە: بۇ جاھاندىن ھامان يالغۇز ئۆتكىلى بولمايدۇ. شۇڭا ئاز ـ تولا ئوقۇغان ۋە ياخشى ئائىلىنىڭ تەربىيىسىنى ئالغان بىر يېگىت بىلەن مەڭگۈ بىللە بولسام، ئۇنىڭ خىزمىتىنى قىلسام، دېگەن ئۈمىدتە ئىدىم. ئوقۇمىغانلار نادان، ئاڭسىز، كۆڭلى قارا كېلىدۇ. ئۇنداقلار ھەتتا ئۆزىنىڭ ئىللىق ئائىلىسىنىمۇ ئەرزىمەس ئىشلار تۈپەيلى ۋەيران قىلىپ سەبىي بالىلارغا ئۇۋال قىلىدۇ. بولۇپمۇ ئاتا ـ

ئانىسىدىن تىرىك ئايرىلغان بەختسىز سەبىيلەرنى كۆرسەم، ئىختىيارسىز ئازابلىنىمەن...

— ئىككىمىزنىڭ كۆز قارىشى ئوخشاش ئىكەن، مېنىڭچە سىزنىڭ ئوقۇش مەلۇماتىڭىز مەندىن كۆپ يۇقىرىغۇ دەيمەن؟

— «مەدەنىيەت ئىنقىلابى» بولمىغان بولسا، ئالىي مەكتەپلەرگىچە ئوقۇيدىغان ئارزۇيۇم بار ئىدى. نۇرغۇن سەۋەبلەر تۈپەيلى ئوقۇشنى داۋاملاشتۇرالمىدىم. ئۇنىڭ ئۈستىگە «چوڭ سايراش» تا دادامنى «چەتكە باغلانغان» دەپ ئەكىرىپ كەتكەندە، ئاپام ئاغرىپ كەتتى. شۇندىن كېيىن ئوقۇشنى ئۆيدە داۋاملاشتۇرۇشقا مەجبۇر بولدۇم. بىراق ئىسلامجان مۇئەللىم مەخپىي ھالدا ئۆيگە كېلىپ ماڭا دەرس ئۆتۈپ بېرەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئاران توققۇزىنچى سىنىپ مەلۇماتىغا ئىگە بولغانىدىم.

— سىز بەك ئىرادىلىك ئىكەنسىز. شۇنداق جاپالىق كۈنلەردىمۇ ئوقۇشنى قولدىن بەرمەپسىز، — دېدى ئېرشات تەسىرلەنگەن ھالدا.

— مېنى ئىرادىلىك قىلغان ئاشۇ جاپاكەش مۇئەللىم بىلەن ئاتا - ئانامنىڭ ۋەسىيىتى. دادام تۇرمىدە تۇرۇپمۇ مېنىڭ ئوقۇشسىز قېلىشىمدىن بەك ئەنسىرىگەنىكەن...

— دادىڭىز ھەقىقەتەن ئېسىل ئادەم ئىكەن. مەن بەختلىك بولىدىغان ئوخشايمەن. خۇدا بىزنى مۇراد - مەقسىتىمىزگە تېز-راق يەتكۈزگەي...

ئۇنىڭ ئايىمنىڭ قولىنى تۇتقۇسى كەلدى، لېكىن بىر ئاز ئەيمەندى. ئايىمۇ ئىزا تارتقان ھالدا كۆلۈمسىرەپ قويۇپ مەجنۇنتال يوپۇرماقلىرىنى نازۇك قوللىرى بىلەن سىلاپ تۇرۇپ:

— ئېرشات. كەچ بولۇپ قالدى، ئاپامىلار ئەنسىرەپ قالىدۇ. قايتايلى. قالغان گەپلەرنى كېيىن قىلىشارمىز، بولامدۇ؟ — دېدى.

— ياق، — دېدى ئېرشات، — بۈگۈن مېنىڭ بۇ يەردىن

بولۇپمۇ سىزدىن پەقەت ئايرىلغۇم يوق. يەنە قاچان ئۇچرىشار-مىز.

ئايىم يېقىملىق كۈلۈمسىرەپ قويۇپ، يانچۇقىدىن چىرايلىق كەشتىلەنگەن قوليياغلىقنى ئېرشاتقا سۇندى. ئېرشات هاياجانلىنىپ قوليياغلىقنى ئايىمنىڭ بىر جۇپ نازۇك قولى بىلەن قوشۇپ تۇتتى... ئايىم ئۇيالغانلىقتىن ئوڭ يېنىغا قارىۋالدى. لېكىن ئۇنىڭ قىزىپ تۇرغان بىر جۇپ قولى ئېرشاتنىڭ يوغان ئالقانلىرى ئارىسىدا جىم تۇراتتى...

— بىز بۇنىڭدىن كېيىن ئامال بار ئاز ئۇچرىشايلى. بىزنىڭ مەھەللىگىمۇ ئاز كېلىڭ. بۇ يەرنىڭ ياشلىرىدا قەدىمدىن قالغان مەھەللىۋازلىق كۈچلۈك، — دېدى ئايىم قولىنى ئۇنىڭ قولىدىن بوشىتىپ.

— ئۇنداقتا... بۇ شەھەرنىڭ مەلىكىسىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۇچۇن ۋىجدانىمنى ئات قىلىپ، غۇرۇرۇمنى قىلىچ قىلىپ بۇ ئەھمىيەتلىك جەڭگە ئاتلانسام بولغۇدەك، — دېدى ئېرشات قەتئىي هالدا. ئايىم قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى.

— كۈلمەڭ ئايىم، ماڭا ئوچۇق گەپ قىلىڭ، ئەمىسە بىز قاچان ئۇچرىشىمىز؟

— قۇربان هېيتتا هېيتلىغاچ كېلىڭ. دادام، ئاپامىلار سىزنى كۆرسۇن.

— ۋاي - ۋۇي... قۇربان هېيتقا يەنە ئون كۈن بار تۇرسا؟...

— ئېرشات سىزنى ناخشىنى بەك ياخشى ئېيتىدۇ دەپ ئاڭلىدىم. مۇشۇ كۆرۈنۈشلەرگە قاراپ بىر ناخشا ئېيتىپ بەرسىڭىز ياكى بىر كۈپلېت شېئىر ئوقۇپ بېرىڭ. مېنىڭ قەلبىمدە ئۇنتۇلماس بىر خاتىرە بولۇپ قالسۇن بولامدۇ؟

— بوپتۇ، مەن سەل ئويلىنىۋالاي.

— خىجىل بولىسىز سۇغا قاراپ ئېيتىڭ، — دېدى ئايىم

ئۇنىڭ كەينىدە ئولتۇرۇپ.

ئېرشاتنىڭ يادىغا «چىن مودەن» ناملىق ناخشىنىڭ تېكىستى كەلدى ـ دە، كۆڭلىدە خۇش بولۇپ، ئېقىۋاتقان سۇغا قاراپ مۇڭلۇق ئاھاڭدا ناخشىنى باشلىۋەتتى.

«يار ئىشىكىدىن ئۆتسەم،
چىن مودەن ئېچىلغاندەك.
يار بىلەن ئۆتەرمەنمۇ،
سۇغا ـ سۇ قېتىلغاندەك.»

كىشىنىڭ كۆڭۈل تارىنى ئىختىيارسىز چېكىدىغان بۇ مۇڭلۇق ناخشا، ساي سۈيىنىڭ شاۋقۇنلىرىغا ئارىلىشىپ، ئايىمنىڭ مۇ كۆڭلىنى لەرزىگە سالغانىدى. ئۇ ئېرشاتنىڭ بۇ مەزمۇنلۇق ناخشىسىنى ئاڭلاپ ئۇنىڭدىن سۆيۈنۈپ كەتتى. دېمەك، ئايىمنىڭ يۈرىكىنى ئىشقى مۇھەببەت ئوتلىرى باشقىدىنلا ئۆرتۈمەكتە... «ئۆزۈمنى تۇتۇۋالاي — ... دېدى ئۇ كۆڭلىدە، — مۇشۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ چاندۇرماستىن كېتىپ قالاي، خەير خۇش قەدىرلىك ئېرشات، رەنجىمىگەيسىز...»

ئۇ ئاستا كەينىگە بۇرۇلۇپ ماڭدى ـ دە، ئۆيگە قاراپ ئۇچقاندەك يۈگۈردى، لېكىن ئۇنىڭ قۇلاق تۇۋىدە ئېرشاتنىڭ مۇڭلۇق ناخشىسى ئۇزاققىچە جاراڭلىدى...

ئېرشات كەينىگە بۇرۇلۇپ قاراپ:

— ئا... پىلا، قاچۇرۇپ قويۇپتىمەن... — دەپ تۇرۇپ قالدى...

ئىككىنچى باب

قىز قەلبىدىكى سۆز

1

«تالانت ـ مۇھەببەتتۇر. كىمدە مۇھەببەت بولسا، ئۇ تالانتلىق بولىدۇ. ئاشىق بولغانلارغا قارىگە، ھەممىسى تالانتلىق!»

— ل. تولستوي

ئۇيغۇرلارنىڭ ئەنئەنىۋى بايرىمى قۇربان ھېيت يېتىپ كەلدى. بۇ گۈزەل يېزىدىكى بارلىق چوڭ ـ كىچىك ئەرلەر سەھەر تۇرۇپ پاكىز ۋە يېڭى كىيىملىرىنى كىيىپ ھېيت نامىزىنى قازا قىلماي ئۆتىۋېلىش ئۈچۈن مەسچىتكە ئالدىرايتتى.

ئۇلار مەسچىتتىن چىقىپ بىر ـ بىرى بىلەن قول ئېلىشىپ ھېيتىنى مۇبارەكلىدى. ئاندىن ئۆلۈپ كەتكەن ئاتا ـ ئانىسى ۋە قېرىنداشلىرىنىڭ قەبرىسىگە بېرىپ دۇئا ـ تەگبىر ئوقۇپ قايتىشتى. ئاندىن ئۇرۇق ـ تۇغقانلار، قولۇم ـ قوشنىلار بىر ـ بىرىنىڭ ئۆيلىرىگە ھېيتلاشتى.

ئېرشات ھېيت مۇناسىۋىتى بىلەن ئايىملارنىڭ ئۆيىگە تەرەددۇت قىلدى. ئۇ ئىككى ئاغىنىسىنى باشلاپ، ئايىمنىڭ ئۆيىگە ماڭدى. ئۇلار يول بويى چاقچاق قىلىشىپ مېڭىپ، بىردەمدىلا

ئايىمنىڭ مەھەللىسىگە كېلىپ قالغانلىقىنى سەزمەي قېلىشتى.

— ھەي، ھەي...! ئاغىنىلەر، كېلىپ قاپتۇق، — دېدى ئېرشات. ئۇلار دەرھال ۋېلىسىپىتتىن چۈشۈپ قەددىنى رۇسلىدى.

ئايىم ھېيتلىق داستىخانلىرى راسلاش بىلەن ئاۋارە ئىدى. ئۆيىدە قىممەت باھالىق بۇيۇملار بولمىسىمۇ دېرىزىلەرگە تىزىپ قويۇلغان ھەرخىل چىنە ـ قاچىلار، تامغا قادالغان رامكىلار ۋە يەرگە سېلىنغان قىپقىزىل كىگىزلەر ئۆي ئىچىنى بەكمۇ سەرەمجان كۆرسىتەتتى.

ھويلىنىڭ تۆت ئەتراپى ۋە ئوچاق باشلىرىغىچە سىنكىلاپ ئاقارتىلغان بولۇپ، كۆرگەن كىشىنىڭ زوقىنى كەلتۈرمەي قالمايتتى. بولۇپمۇ ھويلىنىڭ ئوتتۇرىسىدا بىر پارچە گىلەم چوڭلۇقىدىكى گۈللۈكتە ئېچىلغان رەڭگا رەڭ گۈللەرنىڭ خۇش پۇراقلىرى، ئەتراپىنى بىر ئالغاندى.

ئايىم ئاپىسى بىلەن ساراي ئۆيگىمۇ داستىخان راسلىماقتا، ئۇنىڭ يۈرىكى قانداقتۇر بىر خۇشاللىقتىن بېشارەت بېرىپ، يۈزلىرى قىزىپ قولى ئىشقا بارمايۋاتاتتى. ئۇ ئىشلىرىنى تۈگىتىپ ھويلىغا سۇ چېچىش ئۈچۈن بىر چېلەكنى كۆتۈرۈپ دەرۋازىدىن چىقتى ـ دە، ئۇچ يىگىتنىڭ ۋېلىسىپىت يېتىلەپ ئاستا كېلىۋاتقىنىنى كۆردى ۋە ئېرشاتنى تونۇپ قېلىپ دەرھال كەينىگە يانىدى:

— ئاپا، مېھمان كەلدى... — دەپ خەۋەرلەندۈرۈپ قويۇپلا ئۆزى ھويلىسىدىكى قىزارغاندەك بولۇپ ئاشخانا ئۆيگە يوشۇرۇندى.

زەيتۇنەم ئانا ئۈچ يىگىتنىڭ ئالدىغا چىقتى:

— كېلىڭلار بالىلىرىم، كېلىڭلار، ئۆيگە كىرىڭلار! — دەپ تەكلىپ قىلدى. يىگىتلەر زەيتۇنەم ئانىغا سالام بەرگەندىن كېيىن، روھلۇق قەدەملەر بىلەن ئۆيگە كىرىشتى.

زەيتۇنەم ئانا سەزگۈرلۈكى بىلەن ئېرشاتنىڭ قىياپىتىگە

قاراپ، ئايمىنىڭ يىگىتى شۇ ئىكەنلىكىنى سەزدى:

— قېنى باللىرىم، يۇقىرىغا چىقىڭلار، كۆرپىدە ئولتۇرۇڭلار...

يىگىتلەر زەيتۇنەم ئانىنىڭ تەكلىپىگە رەھمەت ئېيتىپ تۆۋەن تەرەپتىن ئورۇن ئېلىپ ئولتۇرۇشتى.

زەيتۇنەم ئانا چاي دەملەش ئۈچۈن ئاشخانا ئۆيىگە چىقتى — دە، ئايىمغا قاراپ:

— مەن بۇ باللارنى تونۇمايدىكەنمەن، سېنىڭ ساۋاقداشلىرىڭ ئوخشايدۇ. چاينى سەن قۇيغىن، مەن ئازراق گۆش پىشۇراي، قۇربانلىق ئۈچۈن بىر توقلىمۇ سويالمىدۇق. ساۋاقداشلىرىڭ ئالدىدا يەرگە قاراپ قالمىغىن يەنە، گۆش پىشۇرسام قۇربانلىق قىپتۇ، دەپ قالار، — دېدى.

— بولدى ئاپا، كۆڭلۈڭنى بىئارام قىلما، بىزدىن ھېچكىم رەنجىمەيدۇ، — دېدى ئايىم ئاپىسىغا چەكسىز ھۆرمەت بىلەن كۆلۈمسىرەپ قاراپ. ئۇ گەپ قىلىۋاتقىنىدا ھۇپپىدە قىزىرىپ كەتتى. ئايىم چاي دەملەپ ئېرىشاتلارنىڭ يېنىغا كىردى — دە، يىگىتلەرگە قاراپ: «خۇش كەپسىلەر» دېگەن گەپنى ئاران دېيەلىدى. يىگىتلەر ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ تىنچلىق سوراشتى ۋە ھېيتىنى مۇبارەكلەشتى. ئايىم سەل تەمتىرىگەن ھالدا پىيالىلەرگە چاي قۇيۇپ بىر پارچىدىن ناۋات سېلىپ قويدى.

ئېرىشات ئورنىدىن تۇرۇپ دېرىزىدىن چايخانىغا قارىدى:

— ئاپىگىز نېمىدېگەن ئوچۇق - يورۇق ئايال، مېگىش - تۇرۇشلىرى، چىرايىمۇ سىزگىلا ئوخشايدىكەن، — دېدى.

— ئاپام بەكمۇ ساغلام، تېتىك ئايال ئىدى، تۆت - بەش يىل بولدى ئاغرىقچان بولۇپ قالدى. ئۇ مېھمان كەلسە شۇنداق خۇشال بولۇپ كېتىدۇ.

ئايىمنىڭ سۆزى شۇ يەرگە كەلگەندە ھويلىدا بىر توپ كىشىلەرنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى. ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئايىمنىڭ دادىسى

ئۇچقۇن ئاكىمۇ بار ئىدى. يىگىتلەر چايلىرىنى ئىچىپ ئالدىراپ دۇئا قىلىشىپ مېڭىشقا تەمشەلدى.

— خوش ئەمىسە، رەنجىمەي قايتىڭلار، — ئايىم شۇنداق دېدى ـ دە، ئاشخانا ئۆيگە كىرىپ كەتتى.

بۇ چاغدا هويلىدىكى مېهمانلارنىڭ ئالدى ئۆيگە كىرگەنىدى. يىگىتلەر ئۇلار بىلەن بىر ـ بىرلەپ قول ئېلىشىپ كۆرۈشۈپ بولۇپ، هويلىغا چىقتى. زەيتۇنەم ئانىمۇ ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن چىقىپ:

— بالىلىرىم، ئاران بىر كەلگەندە بىر دەم ئولتۇرماي ماڭدىڭلارغۇ؟ هويلىدا بولسىمۇ بىر دەم مېهمان بولۇپ قايتىڭلار، — دەپ شۇنچە زورلىغان بولسىمۇ يىگىتلەر رەهمەت ئېيتىشىپ قايتىشتى. بۇ چاغدا ئۇچقۇن ئاكا مېهمانلارنى ئۆيگە باشلاپ بولۇپ هويلىغا چىقتى.

— هەي دادىسى، — دېدى زەيتۇنەم ئانا دەرۋازىنىڭ سىرتىدا تۇرۇپ، — ئاۋۇ ئوتتۇرىدا كېتىپ بارغان بالىنى تونۇمسىز؟

— ياق، تونۇمايدىكەنمەن.

— ئۇ بالا بىزنىڭ ئوغلىمىز بولۇپ قالىدىغان ئوخشايدۇ.

— هە؟ بايا تىن دېمەيسىنا، مەن تۇزۇكرەك كۆرەلمىدىم ئەمەسمۇ··· — ئۇلار ئۆزلىرىنى ئۇنتۇغان هالدا يىگىتلەرنىڭ كەينىدىن قارىشىپ قېلىشتى.

— قارىغاندا، يۇزى تۆۋەن، قائىدە ـ يوسۇنلۇق بالىدەك كۆرۈنىدۇ. خۇدايىم يالغۇز قىزىمىزنىڭ بەختىنى بەرگەي ئىلاهىم، — دېدى زەيتۇنەم ئانا كۆزىگە ياش ئېلىپ.

— هوي ئانىسى، ئۆيدە مېهمانلار بار ئەمەسمۇ··· — دېدى ئۇچقۇن ئاكا، ئىككىيلەن مېهمانلارنى كۇتۇش ئۈچۈن ئالدىراش بولۇپ كەتتى.

يىگىتلەر يول بويى كۈلكە ـ چاقچاق بىلەن مېڭىشتى.

— ئاداش ئېرشات، هەقىقەتەن كۆزۈڭ بار ئىكەن، — دەپ

چاقچاق قىلدى ئەخمەت.

— ھەقىقەتەن ماختىغۇچىلىكى بار قىز، — دېدى مۇتەللىپ.

— بۇ يىل تويۇڭنى ئويناپمىزمۇ قانداق؟

— بولدى ئاغىنىلەر، بۇ ھەقتە كېيىن پاراڭلىشارمىز، بۈگۈن ھېيتىمىزنى خۇشال - خورام ئۆتكۈزەيلى، — دېدى ئېرىشات.

ئۇلار شۇ ماڭغانچە بارلىق ئۇرۇق - تۇغقان، ئەل - ئاغىنىلىرىنى يوقلاپ كەچ كىرگەندە ئۆيلىرىگە تارقاشتى.

ئېرشات كۆپ يول يۈرگەن بولسىمۇ، لېكىن ھارغىنلىق ھېس قىلمايتتى. ئۇ ھويلىغا كىرىپ چاپىنىنى ۋېلىسىپىت ئۈستىگە قويۇپ ئاندىن ئۆيگە قاراپ:

— چىراغنى نېمىشقا ياندۇرمىدىڭلار؟ — دېدى ئېرشات.

قەمەر ئورنىدىن تۇرۇپ چىراغنى ياقتى - دە، ھويلىغا چىقىپ:

— ئاكا، ئەتىگەن نامازغا كەتكەن ئادەم ئەمدى كەپسەن، بۈگۈنكى ھېيت پەقەت سېنىڭلا بولدى. ھەممە ئىشنى مەن قىلدىم، ماڭا ھېيتلىقمۇ بەرمىدىڭ

— ھېيتىنىڭ ھەممىسى يانچۇقۇمدا، قاراپ باققىن، — دېدى ئېرشات ھۇجرىسىغا مېڭىۋېتىپ. قەمەر خۇشاللىقىدىن بىر سەكرىۋېتىپ، ئېرشاتنىڭ چاپىنىنىڭ يانچۇقىنى ئاختۇرۇشقا باشلىدى. ئۇ بىر سقىم كەمپۈتنى ئېلىپ ئاپىسىنىڭ يېنىغا كىردى.

— ئاكاڭنىڭ بىزگە ئەكەلگەن ھېيتلىقى شۇ ئىكەنده؟ — دېدى ئانا كۈلۈپ تۇرۇپ.

— ھەئە ئاپا!

قەمەرنىڭ كۆزى كەمپۈتلەر ئارىسىدا تۇرغان چىرايلىق قاتلانغان كىچىككىنە قەغەزگە چۈشتى. ئۇ پەس ئاۋازدا:

— خەت ئىكەن، ئوقۇپ باقايمۇ ئاپا؟ — دەپ سورىدى.

— ياق بالام، ئاكاڭ خاپا بولىدۇ، ئاستا يانچۇقىغا سېلىپ

قوي.

قەمەر خەتنى قاناداق ئېچىپ ئوقۇشنىڭ چارىسىنى ئويلىدى... ھەممىگە قىزىقىدىغان بۇ شوخ قىز ئاخىر ئامال تاپتى:

— ئاپا، ئاكام بۇ خەتنى بىزنى ئوقۇسۇن دەپ كەمپۇتلەرنىڭ ئارىسىغا سېلىپ قويغان بولۇشى مۇمكىن. ئوقۇپ بولۇپ شۇ پېتى قاتلاپ يانچۇقىغا سېلىپ قويساق بولىدىغۇ، — دېدى.

— بوپتۇ، ئوقۇساڭ ئوقۇپ باققىن.

قەمەر ئاكىسىنىڭ ھۇجرىسى تەرەپكە بىر قارىۋەتكەندىن كېيىن، خەتنى ئاۋايلاپ ئېچىپ ئالدى بىلەن ئۆزى بىر قۇر ئوقۇپ چىقتى ۋە:

— پاھ، نېمىدېگەن قەلبى گۈزەل قىز - ھە! — دەۋەتتى.

گۈھەرخان ئانا خەتنىڭ مەزمۇنىنى بىلىش ئۈچۈن قەمەرنىڭ ئاغزىغا تەلمۈرۈپ ئولتۇراتتى خەتتە مۇنۇلار يېزىلغانىدى:

«قەدىرلىك ئېرىشات، بۇ يىلقى يازلىق يېغىمنىڭ ئالدىراش مەزگىللىرىدە سىز بىلەن پات - پات ئۇچرىشالمىدۇق. سىزنىڭ ماڭا بولغان مۇھەببىتىڭىزگە قايىلمەن. ئەمدى مەن پۈتۈن ۋۇجۇدۇم بىلەن مەڭگۈ سىز بىلەن بىللە بولۇش قارارىغا كەلدىم. شۇڭا بۇ خەت ئارقىلىق قەلبىمدىكى سۆزلىرىمنى ئىزھار قىلماقچىمەن.

ئېرىشات، يېقىندا بىر دوستىڭىزدىن سىز توغرۇلۇق بىر گەپ ئاڭلاپ قالدىم. سىز ئۇنىڭغا: «ئەگەر ئايىم بۇ يىل مەن بىلەن توي قىلىشنى خالىسىلا، ئۆيدىكى موزايلىق كالىنى سېتىپ چوڭ توي مەرىكىسى ئۆتكۈزىمەن...» دەپسىز. مەن بەزىدە سىزنىڭ قىيابىتىڭىزدىن قانداقتۇر بىر نەرسىدىن خىجالەت بولۇۋاتقان ھالەتتە تۇرغانلىقىڭىزنى سېزەتتىم. ئۇ بولسىمۇ سىزنىڭ چوڭ توي مەرىكىسى ئۆتكۈزۈشكە قىسىلىپ تۇرۇۋاتقانلىقىڭىزغا باغلىق بولسا كېرەك. مېنىڭچە يۇقىرىقىدەك خىياللاردا بولۇش ھاجەتسىز.

دېمەكچى بولغىنىم، بۇ يىل توي قىلىش ئويىڭىز بولسا، تويىمىزنى مەنىلىك ئۆتكۈزەيلى. ئەل - يۇرت، دوست - بۇرادەرلىرىمىزنى رازى قىلغۇدەك بىر كۈنلۈك توي مەرىكىسىنى كۆڭۈللۈك ئۆتكۈزسەكلا بولىدۇ. ئاڭلىسام ياشىنىپ قالغان ئاتا - ئانىڭىز بار ئىكەن. چوڭ توي قىلىمىز دەپ، ئۇلارنى كالىنىڭ سۈتىدىن ئايرىۋېتىسكە يۈزىمىز قانداقمۇ چىدايدۇ؟ بىز ئاددىي - ساددا توي مەرىكىسى ئۆتكۈزسەك، بەلكى ئىقتىسادىنىڭ يېتىشمەسلىكى سەۋەبىدىن توي قىلالماي يۈرگەن قىز - يىگىتلەرگىمۇ ئۇلگە بولۇشىمىز مۇمكىن. شۇنىڭ بىلەن يۈرتىمىزدىكى يوقسۇل خەلقىمىزگىمۇ تەسىرى ياخشى بولىدۇ.

ئېرشات، راست گېپىمنى ئېيتسام مۇشۇ كۈنلەردە مېنىڭ قەلبىمدە بىرلا خۇشاللىق بار. ئۇ بولسىمۇ پەقەتلا سىز. سىز دائىم دېگۈدەك خىيالىمدىن كەتمەيدىغان بولۇپ قالدىڭىز. ئەمدى مەن ئۆز تەقدىرىمدىن ھەرگىز قايغۇرمايمەن. مەن چوڭ بولغاندىن بۇيان دائىم خۇدادىن تىلەيدىغىنىم ئاق كۆڭۈل، ئەخلاقلىق، ئىشچان ۋە ئۆز خەلقىنىڭ غېمىنى يەيدىغان ۋىجدانلىق بىر يىگىتكە يولۇقتۇرۇشنى تىلەيتتىم، ئاخىر تەلىپىم ئىجابەت بولدى.

ئېرشات، مەن بۇ خەتنى يېزىۋاتقاندا سىزنىڭ قامەتلىك تۇرقىڭىز بىلەن سايي بويىدا ئېيتىپ بەرگەن ناخشىڭىز كۆز ئالدىمدا نامايان بولماقتا...

سىزنى قەدىرلەپ ھۆرمەت بىلەن: ئايىم

1977 - يىل ئاۋغۇست»

بۇ خەتنىڭ مەزمۇنىدىن خەۋەردار بولغان گۈھەرخان ئانىنىڭ نۇرسىز كۆزلىرىگە نۇر ياغقاندەك بولۇپ كەتتى، ۋە قىزىغا:

— بۇ خۇش خەۋەرنى داداڭمۇ تېزراق ئاڭلىغان بولسا بولاتتى - ھە، قىزىم، — دېدى.

— شۇنى دېگىنە، دادام ئاڭلىسا بەلكىم ئەتىلا ئۇ قىزنىڭ ئۆيىگە ئەلچى ئەۋەتەر... — دېدى قەمەر خۇش بولۇپ.

دەل شۇ چاغدا دەرۋازا ئېچىلىپ، بوش ئاۋازدا قۇرۇق يۆتەلىپ ئىلاخۇن ئاكا كىرىپ كەلدى.

— دادىسى، كەلدىلىمۇ؟ — دېدى ئانا خۇشال بولۇپ.

— ھە، ئانا ـ بالا ئىككىلار بۇگۈن بەكمۇ خۇشالغۇ؟ — دېدى ئىلاخۇن ئاكا چاپانلىرىنى سىلكۈپتىپ.

— خۇش خەۋەر دادا، — دېدى قەمەر قولىدىكى خەتنى دادىسىغا كۆرسىتىپ.

— ھە، نېمە خەتكەن ئۇ؟

ئانا ـ بالا ئىككىسى خەتنىڭ مەزمۇنىنى ئىلاخۇن ئاكىغا تولۇق يەتكۈزدى.

— بۇ ئىشنى كېچىكتۈرۈشنىڭ ھاجىتى يوقكەن، مېنىڭچە ئەتىلا ماناپ بوۋاينى ئەلچىلىككە ئەۋەتەيلى، — دېدى ئىلاخۇن ئاكا خۇش بولۇپ.

شۇنداق قىلىپ ئۇلار ئېرشاتىنىڭ تۇيى ھەققىدە ئۇزاق-تىن ـ ئۇزاق پاراڭغا چۈشۈپ كەتتى...

2

ماناپ بوۋاي ئۇچقۇن ئاكا بىلەن زەيتۇنەم ئانا تەرىپىدىن قىزغىن كۈتۈۋېلىنىدى.

زەيتۇنەم ئانا ئۇچقۇن ئاكىنىڭ يېنىدا مېھمانغا چاي قويۇپ ئولتۇرۇپ ماناپ بوۋاينىڭ چىرايىغا قىزىقىپ قارايتتى. ئۇ ماناپ بوۋاينىڭ ئىككى مەڭزىدىكى قىزىللىق بىلەن ئاپئاق ساقىلىنىڭ پارقىراپ تۇرغانلىقىغا قاراپ: «ئادەمنۇ شۇنداق پاكىز قېرىيدىكەنە؟ بىر نەچچە چاقىرىم يولنى پىيادە بېسىپ كەلگىنىنى قارىمامدىغان، بۇ خىزىر سۈپەت ئادەمنى زادىلا كۆرمىگەن ئىكەن. بەلكىم ئەلچىلىككە كەلگەن بولۇشى مۇمكىن.» دېگەنلەرنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزدى.

ماناپ بوۋاي گەپ ئارىلاپ ئۇچقۇن ئاكا بىلەن زەيتۇنەم ئاننىڭ ئاتا - ئانىسى ۋە يۇرتىنى سۇرۇشتۇردى.

— مېنىڭ ئەسلىي يۇرتۇم قەشقەر توققۇزاقتىن، — دەپ گەپ باشلىدى ئۇچقۇن ئاكا، — مەرھۇم دادام ھۇسەن ھەر جەھەتتىن ئىلىم - مەرىپەتكە كۆڭۈل بۆلىدىغان تەقۋادار ئادەم ئىدى. ئۇ مېنى باشتا پەننىي مەكتەپكە ئوقۇشقا بەرگەن بولسىمۇ، لېكىن شۇ يەردىكى سوپى - ئىشانلارنىڭ ئەيىبلىشى تۈپەيلىدىن ئامالسىز دىنىي مەكتەپكە يۆتكىدى. شۇ يىلى ئاپام كېسەل سەۋەبىدىن ئالەمدىن ئۆتتى. يەنە شۇ يىلى دادامۇ كېسەل سەۋەبىدىن ئالەمدىن ئۆتتى. 1947 - يىلى تاغام بىلەن بۇ يەرگە قايتىپ چىقتۇق. تاغام مېنى ئوقۇتتى. ئۇرغۇن جاپا - مۇشەققەتلەرنى تارتتۇق. بولۇپمۇ مەن يېتىملىك دەردىنى يەتكۈدەك تارتتىم. شۇنداقتىمۇ ياخشى نىيەتلىك ئادەملەر يەنىلا كۆپ ئىكەن. بىر كۈنى مەن مەھەللىنىڭ سىرتىغا چىقىپ ئېرىق بويىدا يىغلاپ ئولتۇرسام قوشنىمىز ئەيسا بوۋاي يېنىمدا پەيدا بولۇپ:

«يىغلىمىغىن بالام، سېنى ئىزدىگىلى خېلى ۋاقىت بولدى. زەيتۇنەم سېنىڭ مۇشۇ تەرەپكە ماڭغانلىقىڭنى بايقىغان ئىكەن، شۇڭا سېنىڭدىن ئەنسىرەپ ئىزدەپ كەلدىم» دېدى بوۋاي مېھرىبانلىق بىلەن.

«ھېچ گەپ يوق بوۋا، دادام بىلەن ئاپام يادىمغا كېلىپ قاپتۇ» دېدىم مەن كۆزلىرىمنى ئۆۋۈلاپ.

«ئېيتقىنا بالام، سەن راستىنلا يېتىم بالىمۇ؟» دېدى بوۋاي. مەن غۇلجىغا كېلىشتىن بۇرۇن دادام - ئاپامىلارنىڭ ئۆلۈپ كەتكىنىنى، پەقەت ئاشۇ كىچىك دادامدىن باشقا يۆلەنچۈكۈمنىڭ يوقلۇقىنى سۆزلەپ بەردىم. بوۋاي:

«بۇ يەردە بىز بولغاندىن كېيىن ئانچە غېرىبسىنىپ كەتمە ئوغلۇم. شۇ قەيسەر دادائىڭنىڭ ئورنىدا بىز بار ئەمەسمۇ؟ مەن سېنىڭ ئىشچانلىقىڭغا، ئەخلاقلىق، سالماق مىجەزىڭگە، بوش

ۋاقتىڭنى بىكار ئۆتكۈزمەي كىتاب كۆرۈپ تۇرىدىغانلىقىڭغا بەكمۇ زوقلىنىمەن. كىتابنى كۆپ ئوقۇساڭ ئەقىللىق ئادەم بولىسەن.»

بوۋاينىڭ بۇ سۆزلىرى مېنى سۆيۈندۈردى. مەن بوۋايغا رەھمەت ئېيتتىم. شۇ كۈنى كىچىك دادام شەھەردىن چىقتى. ئەيسا بوۋاي ياخشى كۆرىدىغان يېمەكلىكلەرنى ئالغاچ كېلىپ، ئۇلارنى بەكمۇ خۇشال قىلدى ھەمدە كىچىك دادام بىلەن ئەيسا بوۋاي كېچىچە پاراڭلىشىپ چىقتى. شۇ يىلى كۈزدە بۇ ئىككى كۆيۈمچانلار بىزگە باشپاناھ بولۇپ زەيتۇنەم ئىككىمىزنىڭ بېشىنى بىر يەرگە ئەكېلىپ قويدى.

بىر يىلدىن كېيىن بىر بالىلىقمۇ بولدۇق. بالىمىز يېشىغا يېتەي دەپ قالغاندا ئەيسا دادىمىز ئالەمدىن ئۆتتى. بىر ياخشى نىيەتلىك باشپاناھتىن ئايرىلدۇق. 1955 - يىلى كىچىك دادام چەت ئەلگە كەتكەنلىكى ئۈچۈن، مەنمۇ «چەتكە باغلانغان ئۇنسۇر» دەپ قارىلاندىم. ئۆينىڭ بارلىق ئېغىرچىلىقلىرى زەيتۇنەمگە يۈكلەندى. ئېغىر ئەمگەك ۋە كۆڭۈل ئازابى بۇنى تۇغماس كېسىلىگە گىرىپتار قىلغان چېغى، بالىمىز پەقەت مۇشۇ بىرلا قىز بولۇپ قالدى. ئانا سۈتىدىن تامغان مىجەزنىڭ تەسىرىدىنمىكىن، بۇ يالغۇز قىزىمىزمۇ خۇددى ئاپىسىغىلا ئوخشاش بولۇپ، تۇرلۇك جاپالار ئىچىدە تاۋلىنىپ چوڭ بولدى...

بىزنىڭ تارىخىمىزنى بىلمەك بولسىڭىز مانا مۇشۇنداق. بايام سىز ئىشكىتىن كىرگەن چېغىڭىزدىلا گەپ - سۆزلىرىڭىز- گە قاراپ: «ئەلچىلىككە كەپتۇ - دە» دەپ ئويلىغانىدۇق، شۇڭا كەچۈرمىشلىرىمىزنى بىردەم سۆزلەپ قالدىم...

— كەچۈرمىشلىرىڭىز بەكمۇ تەسىرلىك ئىكەن ئۇكام، — دېدى بوۋاي، — مېنىڭ ئىسمىم ماناپ، كىشىلەر مېنى «ماناپ بوۋاي» دەپ ئاتايدۇ. ئېرشات تۇغۇلغاندا ئۇنىڭ ئىسمىنى مەن بۇ بالىنىڭ ئىسمى: «ئېرشات بولسۇن» دەپ قويغان. چۈنكى بۇرۇنقى زامانلاردا بۇ ئەلدە «ئېرشات» ئىسىملىك باتۇر - ئەزە-

مەتلەر ئۆتكەنىكەن. شۇلارنىڭ نامى يوقالماسلىقى ئۈچۈن مەن بۇ ئىسمىنى تاللىغان. مانا بۇگۈن ئۇ بوۋاق ياخشى ئائىلىنىڭ تەربىيىسىدە چوڭ بولدى. ئەمدى ئۇنىڭ ئەلچىلىكىنى قىلىۋاتە-مەن... ئەمدى سىزلەردىن ئۈمىد قىلىدىغىنىم، ئۇ ئوغلىمىزنە-مۇ، ئۇنىڭ ئاتا - ئانىسىمۇ، ھەتتا مېنىمۇ نا ئۈمىدتە قويماسلە-قىڭلارنى سورايمەن

— بولىدۇ ماناپكا، — دەپ سۆز قوشتى زەيتۇنەم ئانا.

— ئاڭلىساق ئۇ بالا بىلەن قىزىمىز ئىككىسى بىر - بىرىنى ياقتۇرۇپ قالغان ئوخشايدۇ. ئالدىمىزدىكى ھېيتتا ئۇ بالا دوستە-لىرى بىلەن ھېيتلاپ كېلىپ كەتتى. بايقىسام ئۇ بالا خېلى تەربىيە كۆرگەن بالىدەك كۆرۈنىدۇ. دادام رەھمەتى ساۋاتسىز ياشلارغا بەك ئۆچ ئىدى.

بۇ گەپلەر زەيتۇنە ئانىنىڭ ئاغزىدىن قانداق چىقىپ كەتتە-كىن ئۆزىمۇ سەزمەي قالدى ۋە ھۆپپىدە قىزىرىپ كەتتى.

— شۇنداق، — دېدى بوۋاي كۈلۈمسىرەپ، — شۇڭا، ئەيسا بوۋاي سىزنى ھېلىقى ساۋاتسىز ھارۇنكەشكە بەرمەي ئۇچقۇنجانغا بەرگەندە! — دېدى. ئۇچەيلەن تەڭلا كۈلۈشۈپ كەتتى.

ماناپ بوۋاي ئايىمنىڭ ئەتكەن لەڭمىنىنى ماختاپ تۇرۇپ يېدى، ئاندىن دۇئاغا قول كۆتۈردى. شۇنداقلا ئىككى ياشنىڭ بەختىگە دۇئا قىلىپ خۇشال ھالدا قايتتى. زەيتۇنە ئانا يالغۇز قىزى ئايىمدىن پات يېقىندىلا تىرىك ئايرىلىپ قېلىشنى ئويلاپ قالدى بولغاي، بىردىنلا كۆڭلى بۇزۇلۇپ كۆزلىرىگە لىق ياش ئالدى. ئۇ كۆز ياشلىرى بىلەن بوۋاينى ئۇزىتىپ تۇرۇپ قالدى...

3

شۇنداق قىلىپ ئاردىدىن ئۇزاق ئۆتمەيلا ئىككى ياشنىڭ مۇراد - مەقسىتى ئەملگە ئېشىپ، توي مەرىكىسى ئۆتكۈزدى.

ئايمنىڭ مەھەللىسىدىن قايتىپ كېلىۋاتقان بىر توپ يىگىت-لەر، ئېرشاتقا چاقچاق قىلىشىپ كېلىۋاتاتتى. ئۇلاردىن بىرى:

— پاھ، ئېرشات ئاداش، ئابدۇراخمان قارىي نىكاھ ئايەتلە-رىنى ئالامەت ئوقۇۋەتتى - جۇمۇ! — دېدى. يەنە بىرى:

— ھە! ئەلۋەتتە شۇنداق بولىدۇ - دە، ئۇ ئادەم مەھەللىمىز بويىچە داڭلىق قارىي تۇرسا...ھە، ئاداش ئېرشات، ئابدۇراخمان قارىي: «نىكاھىڭىزغا ئالدىڭىزمۇ؟...» دېۋىدى، نېمە دېيىشىڭ-نى بىلەلمەي تۇرۇپ قالدىڭا؟ تاس قالدىم مەن سېنىڭ ئورنۇڭدا «ئالدىم» دەۋەتكىلى!

يىگىتلەر قىقاس - چوقان كۆتۈرۈشتى... ئۇلاردىن يەنە بىرى:

— ھەي ئاغىنىلەر! كوچىدا ۋارقىراشمايلى! ھازىر مەھەل-لىمىزگىمۇ كېلىپ قالدۇق، قىز كۆچۈرۈپ كېلىدىغانغا خېلى ۋاقىت بار ئىكەن. بىز ئەمدى تارقاپ كەتمەي، ئېرشاتنىڭ ھۇج-رىسىدا ياكى ھويلىسىدىلا ئولتۇرمايمىزمۇ!؟

— شۇنداق قىلايلى! مىجىت، سەن تەمبۇرىڭنى ئەكەل! ھاشىمجان، سەن دۇتارىڭنى ئەكەل! سەمەتكامنى چاقىرايلى، ئىسكىرىپكىسىنى ئەكەلسۇن.

— شۇنداق قىلايلى!

يىگىتلەر شۇنداق مەسلىھەتكە كېلىشتى.

ئېرشاتنىڭ ھويلىسىغا كېلىپ - كېتىدىغانلار بىر ئاز ئازاي-غان بولسىمۇ، ئۆي ئىچى، ھويلا - ئارام‌لار يەنىلا ئادەم قاينىمىغا ئايلانغانىدى. چوڭ - كىچىك ئەر - ئايال مېھمانلار سازەندىلەرنى كۆرۈپ بەكمۇ خۇشال بولۇشۇپ، ئۇلارنىڭ ناخشا ئېيتىپ ساز چېلىپ بېرىشىنى تەلەپ قىلىشتى. روھى جۇشقۇن، خۇش كەيپ سازەندىلەر سازلىرىنى تەڭشەپ ناخشىلىرىنى باشلىۋەتتى:

«ياشلىقىم، پاشالىقىم،
ھەر تەرەپكە گۈل كېلۈر.

تاڭنا بەش كۈندىن كېيىن،
سېنىڭ قېشىڭغا كىم كېلۈر.

سازەندىلەرنىڭ يېقىملىق ناخشا ـ مۇزىكىلىرى، بارلىق كىشىلەرنىڭ روھىنى كۆتۈرۈپ، كۆڭۈل كەپتەرلىرىنى كۆكتە پەرۋاز قىلدۇرغاندەك قىلاتتى. ئەمدىلا ئېتىزدىن ھېرىپ ـ ئېچىپ كەلگەن بەزى قوشنىلارمۇ مۇزىكا ئاڭلاشقا قىزىقىپ، زاغرا نالىلىرىنى غاجىلىغاچ ھويلىغا كىرىپ كىرىشتى.

بايام زاغرا نان يەپ كىرگەنلەردىن بىرى ئۆزىنى باسالماي، سازەندىلەرگە قاراپ:

— چېلىڭلار يىگىتلەر، مۇزىكاڭلارنى توختاتماڭلار! مۇنچىلىك كۆڭۈل ئاچمىغىلى خېلى يىللار بولۇپ قاپتۇ. بۈگۈن ئېرىشات ئىنىمىزنىڭ تويىنى راسا قىزىتىۋېتەيلى! — دېدى.

دەل شۇ چاغدا:

— قىز كۆچۈرگەنلەر كېلىۋاتىدۇ!... — دېگەن ئاۋازلار بىلەن تەڭ دەرۋازا ئالدىغا ئوت يېقىلدى. ھەممە كىشى قىزىنىڭ ئالدىغا چىقتى. تارانچى ھارۋىلىرى ئىشىك ئالدىدا توختىشى بىلەن، بىر ھارۋىكەشنىڭ كىملەرنىدۇر تىللىغان ئاۋازى ئاڭلاندى.

— قايسى ھارامزادىنىڭ قىلغان ئىشىدۇر ـ بۇ؟! قاراڭلار، ھارۋىنىڭ چاقى ئوقىدىن چىقىپ كېتەيلا دەپ قاپتۇ! — دېدى ئۇ يۇقىرى ئاۋازدا.

— توۋا ئاشۇنداقمۇ چاقچاق قىلغان بارمۇ؟ ھېلىمۇ خۇدايىم ساقلاپتۇ! — دېيىشتى كۆپچىلىك.

ھارۋىدا ئولتۇرغان قىزلار ئارىسىدىن ئايىمنىڭ يىغلاۋاتقان ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. تۆت ـ بەش چوكان كېلىپ: «يىغلىماڭ قىز، يىغلىماڭ، خۇش كېلىپسىز، قارچىغىدەك يىگىتكە دوست بولۇپسىز!...» دېگەنگە ئوخشاش قوشاقلارنى ئېيتىپ

قىزنى هويلىغا ئېلىپ كىرىشتى.

ئوغۇل - قىزلار بىرەمدىلا سورۇن تۈزۈپ ئولتۇرۇشتى. ساھىبخانلار مېھمانلارغا داستىخان تارتماقتا. سازەندىلەر سازلىرىنى شوخ پەدىلەرگە چېلىپ تويىنى تېخىمۇ ئەۋجىگە كۆتۈرمەكتە. چىرايلىق ياسىنىۋالغان قىزلار خۇددى گۈلدىن - گۈلگە قونغان كېپىنەكتەك، ئۆزى خالىغان يىگىتلەر بىلەن ئۇسسۇلغا چۈشمەكتە ئىدى.

بىر كەملەردە يىگىت بېشى توي مەرىكىسىنىڭ ئاياغلاشقانلىقىنى جاكارلىدى. مېھمانلار قايتىشقا باشلىدى.

«خوش! خەير خوش!...» دېگەن ئاۋازلار ۋە ۋاراڭ - چۇرۇڭلار خېلى ۋاقىت داۋام قىلغاندىن كېيىن، هويلىنىڭ ئىچى تىنچلاندى.

ئۇچىنچى باب

غەمكىن كۈنلەر

1

شېرىن هايات كىشىلەرگە مەڭگۈلۈك بولمىسا كېرەك، بۇ ئىككى ياشنىڭ هاياتى مۇشۇنداق كۆڭۈللۈك ئۆتۈۋاتقىنىغا بۇ تەتۈر پەلەكنىڭ سوغۇق كۆزى تەگدى بولغاي، بىر كۈنى ئايىم تۈيۈقسىزلا يىقىلىپ ئورۇن تۈتۈپ يېتىپ قالدى. بۇ ئەھۋال ئىككى ئائىلىدىكىلەرنى چوڭقۇر غەمگە سالدى. ئېرشات ئايىمنى ناهىيىلىك دوختۇرخانىغا ئېلىپ كەتتى.

ئېلاخۇن ئاكا بىلەن گۈھەرخان ئانا ئىشىك ئالدىدا ئىككى نەۋرىسىنى ئويناتقاچ، ئايىملارنىڭ كېلىشىنى ئىنتىزارلىق بىلەن كۈتمەكتە:

— كۈن كەچ بولاي دېدى، تېخىچە كەلمەيدىغۇ بۇلار، — دېدى ئانا ئەنسىرەپ، — مەن ئايىمغا يېقىندىن بۇيان بەك ئاجىزلاپ كېتىۋاتىسىز، چىرايىڭىزمۇ بۇرۇنقىدەك ئەمەس، دوختۇرغا بىر كۆرۈنۈپ باقسىڭىز بوپتىكەن قىزىم، دېسەم، زادىلا ئۇنىمىغانىدى. مانا ئەمدى بالىنىستتا يېتىپ قالمىسا بولاتتىغۇ...

— ئۇ قىز: «مۇشۇ كۈندە دوختۇرغا بارسىلا بىر مۇنچە پۇل ئالىدۇ...» دەپ يۈرگەن، — دېدى ئېلاخۇن ئاكا.

— پۇل كەتسىغۇ مەيلىغۇ، ئىشقىلىپ ساقىيىپلا قالسا بولاتتى. قارىمامدىلا، ئۇ قىز بىر كۈن ئۆيدە يوق بولۇۋېدى، ئۆيلەر-

نىڭ ئىچى چۆلدەرەپ، بوران ئۇچۇرغاندەك بولۇۋاتىدۇ، — دېدى ئانا قىز نەۋرىسىنىڭ بېشىنى سىلاپ. گەپ شۇ يەرگە كەلگەندە بىر ئېشەك ھارۋىسى كوچىغا بۇرۇلدى.

— ئەنە ئاپاڭلار كەلدى بالىلىرىم! — دېدى ئانا خۇش بولۇپ.

ئايىم ھارۋىدىن ئاستا چۈشۈپ قىزى ئادىلەنى باغرىغا باستى... ئېرشات ئوغلى ئىلزات بىلەن بىرگە مەزىنىنىڭ ھارۋىسىنى تاپشۇرۇپ بېرىۋېتىپ، غەمكىن ھالدا ھويلىغا كىرىپ كەلدى.

— ھە، دوختۇر نېمە دېدى بالام؟ گەپ قىلمايسەنغۇ؟ — دېدى ئىلاخۇن ئاكا ئېرشاتقا قاراپ.

— بىر ئۇيغۇر ئايال دوختۇر بىلەن بىر خەنزۇ ئايال دوختۇر ئايىمنى ئۇزاق تەكشۈرۈپ كۆرۈپ: «شەھەرلىك چوڭ دوختۇرخانىدا مايىسىڭ دېگەن بىر ئايال دوختۇر بار. ئەتە ئەتىگەندە شۇ ئايالنىڭ يېنىغا كىرىپ ئايالىڭىزنى تەكشۈرتۈپ كۆرۈڭ. ئۇ ئايالنىڭ مۇنداق كېسەللىكلەرگە تەجرىبىسى بار.» دەپ قەغەز يېزىپ بەردى، — دېدى ئېرشات.

— ئۇنداقتا ... — دېدى ئېلاخۇن ئاكا بىر ئاز ئويلىنىپ، — ماناپ بوۋايغا ئەھۋالنى ئېيتىپ ھارۋىسىنى سوراپ كەلگىن. ئەتە سەھەردىلا مېڭىڭلار. ئىسكىلات ئۆيىدە ئاپاڭ قۇرۇق توپ قويغان بىر خالتا ئۆرۈك قېقى بىلەن ئازراق ئالما بار، ئېھتىيات ئۈچۈن ئېلىۋال.

ئېلاخۇن ئاكىنىڭ گەپلىرى ئېرشاتنىڭ قۇلىقىغا كىرگەندەك قىلمايتتى. ئۇ يەنىلا غەمگە پېتىپ تۇراتتى. ئۇنىڭ بۇ ھالىتىنى كۆرگەن ئاتا:

— دېگەن گەپلىرىمنى ئاڭلاۋاتامسەن؟ چېيىڭنىمۇ ئىچمەي ئولتۇرۇۋەنغۇ؟ ماناپ بوۋاينىڭ يېنىغا سەن بارمىساڭ مەن باراي ئەمىسە! — دەپ ئۇنلۈك ئاۋازدا ۋارقىرىۋەتتى.

ئېرشاتنىڭ كۆزلىرىدىن ياش تامچىلىرى ئېتىلىپ چىقتى:
— مەن بارمايمەن دېمىدىمغۇ دادا! — دەپ ئورنىدىن تۇردى - دە، هويلىدىن غايىب بولدى.
ئىلاخۇن ئاكا بىلەن گۈھەرخان ئانا ئۇنىڭ كەينىدىن هەيران-لىق بىلەن قارىشىپ قېلىشتى. ئايىمۇ بېشىنى تۆۋەن قىلىپ بىر دەم غەمگە چۆكتى. شۇنداق قىلىپ بۇ ئائىلىنىڭ كۆڭۈل ئارامى بۇزۇلۇپ، كۆڭۈللۈك هاياتنىڭ ئورنىنى غەمكىنلىك ئىگىلىدى.
ئەتىسى تاڭ سەھەردە ئېرشات ئايىمنى ئات هارۋىسى بىلەن شەھەرلىك دوختۇرخانىغا ئېلىپ ماڭدى.
سەھەرنىڭ سوغۇق شامىلى بەدەنلىرىنى قورۇغاندەك قىلاتى. يولنىڭ ئىككى تەرىپىدىكى دەرەخلەرنىڭ بالدۇر سارغايغان يوپۇرماقلىرى ئۇلارنىڭ باشلىرىدىن ئەگىپ ئۇچۇشۇپ قايا قىلارغىدۇر چۈشۈپ كېتىۋاتاتتى.
يولنىڭ سول تەرىپىدىكى يالغۇز بىر ئېغىزلىق ئەسكى ئۆيىنىڭ ئىشىكى ئوچۇق بولۇپ، ئۆينىڭ ئىچىدە لاۋۇلداپ ئوت كۆيۈۋاتاتتى. «هوي، ئىلياسكامنىڭ ئۆيىگە ئوت كەتتىمۇ نېمە؟» ئېرشات هارۋىنى توختىتىپ ئۇنىڭ ئۆيىگە ماڭدى.
— ئىلياسكا، بارمۇسەن؟ — ئېرشات ئۇنىڭ ئىشىكى ئالدىدا توختىدى، — بار ئىكەنسەنغۇ، — دېدى ئېرشات كەينىگە يېنىپ.
— هوي توختا! ماڭا بىر چېكىم تاماكا بەرگىنە! — دېدى ئىلياس ئاكا، ئولتۇرغان يېرىدىن مىدىر قىلماي. ئۇ ئوچاقتىكى مەڭگەن ئوتقا قاقلىنىپ ئولتۇراتتى. ئېرشات ئۇنىڭ ئۆيىگە كىرىگەندە نېمىشقىدۇر تەنلىرى جۇغۇلداپ كەتتى، ئۇ بىر سەكرەم تاماكىنى ئۇنىڭغا بېرىپ تېزلا چىقىپ كەتتى - دە، بايتالنى بىر قامچا ئۇرۇپ قويۇپ ئالدىغا قارىدى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا بىر قارا گەۋدە كۆرۈندى:
— ئاۋۇ كېلىۋاتقان ئايالنى تونۇمسەن؟ قارا، بۇ بىچارە

ئايالمۇ تەنها ياشاۋاتىدۇ، — دېدى ئېرشات.

— بۇ كىم؟ — دېدى ئايىم.

— تۇرسۇنئاي دېگەن ئايال مۇشۇ. بەزى بىر نادانلار بۇ ئايالنى: «تۇرسۇنئاي سارائ» دەپ ئاتايدۇ. ئائىلاشلارغا قارىغاندا، بۇ ئايالمۇ بالىلىق چاغلىرىدا زېرەك قىز ئىكەنمىش. كېيىن ئاتا ـ ئانىسى ئۇلۇپ كەتكەندىن كېيىن، بېشىغا تۇرلۇك قىسمەتلەر كېلىپ مۇشۇنداق ھالغا كېلىپ قالغانىكەن.

ئۇ قارا گەۋدە ھارۇنىنائ يېنىدىن ئۆتكەندە، ئايىمنائ تەنلىرى جۇغۇلداپ، پېشانىسىدىن سوغۇق تەر چىققاندەك بولدى، چۈنكى ئۇ ئايالنائ پۈتى يالاڭ ئاياغ، كىرلىشىپ كەتكەن يىرتىق يوپكىسى، پاخپىيىپ تۇرغان چاچلىرى ئادەمگە بىر خىل قورقۇنچلۇق تۇيغۇ بېرەتتى.

— توختىڭە ئېرشات، — دېدى ئايىم قول سومكىسىنى ئېلىپ، — ماۋۇ بىر توغاچ بىلەن بىر سوم پۇلنى مېنىنائ ئورنۇمدا ئۇنىڭغا بېرىپ قويۇڭە.

— ھەي، ئاجىز دېگەن ئاجىزنائ قاياشىدە، — دېدى ئېرشات ھارۇنىنى توختىتىپ. ئۇ بىر توغاچ بىلەن بىر سوم پۇلنى ئېلىپ، تۇرسۇنئاي ھەدىنى چاقىرىپ ئۇنىڭغا بەردى ـ دە، تېز قايتىپ كەلدى. ئايىم تۇرسۇنئاي ھەدىنائ قارىسى يېتكىچە قاراپ خىيالغا چۆكۈپ كەتتى. بۇ بىچارە ئايالنائ ئاتا ـ ئانىسى خۇددى بىز ئادىلەنى ئارزۇلاپ باققاندەك بېقىپ چوڭ قىلغان بولغىيتتى، ئۇنائ ئوماق لەۋلىرىگە سۆيگەن بولغىيتتى. لېكىن ئۇنى مۇنداق كۈنلەرگە قالار دەپ ئويلىمىغان بولغىيتتى ـ ھە؟... ئايىم ئازابلانغاندەك بولۇپ، ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ قويدى.

ئۇلار كۈن چىققاندا شەھەرگە يېتىپ كەلدى.

— ئالدى بىلەن ساتىدىغان نەرسىلەرنى سېتىۋېتەيلى، — دېدى ئېرشات. دەل شۇ چاغدا سىمىز پاكىنەك بىر ئادەم ھارۇنغا بوينىنى سوزۇپ:

— ئۇكام، بۇ ئالمىنى ساتامسىز؟ — دەپ سورىدى.
— شۇنداق، ساتايلى دەپ تۇرۇۋاتىمىز، — دېدى ئېرشات.
كۆزلىرىدىن قۇۋلۇق - شۇملۇق ئۇچقۇنداپ تۇرىدىغان بۇ ئادەم ئېرشات بىلەن ئايىمغا بىر كۆز تاشلىۋېتىپ:
— ئۇكام، بۇ ساتىدىغان نەرسىلەرنى ماڭا سېتىۋېتىڭ. مەن بىر دۆلەت كادىرى. سىلەر سەھرادىن كەلگەن ئوخشايسىلەر، قانچە پۇلغا ساتساڭلار ماڭا سېتىۋېتىڭلار، — دېدى.
— بىز بىر ئاز ئالدىرايمىز، — دېدى ئېرشات، — ئايالىمنى دوختۇرغا ئاپارماقچىدىم...
— بولدى، مەن بايامىلا بايقاپ بولغان. مەنمۇ خىزمەتكە ئالدىراۋاتىمەن، باشقىلارغا ساتسىڭىز ۋاقىت كېتىدۇ، — دېدى ئۇ ئۆرەكتەك ئىرغاڭشىپ.
— بۇ نەرسىلەرنى ئاۋۇ دۇكانچىنىڭ چوڭ تارازىسىدا ئۆلچەۋالساق بوپتىكەن؟ — دېدى ئېرشات قولىدىكى بىر سېۋەت ئالمىنى يەرگە قويۇپ.
— ياق ئۇكام، سىز بىلمەيسىز، ئۇلارنىڭ تارازىلىرى ساختا! — دېدى ئۇ ئالمىنى كىملەردىندۇر قىزغاندەك ئۇياق - بۇياققا ئالاق - جالاق قاراپ.
ئۇ مەددىاھلىق بىلەن سۆزلەپ مېڭىپ بىر چوڭ دەرۋازىنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى - دە، دەرۋازىنى قاقتى. ئۇ سېمىزلىكىتىنىمىكىن ئۆكۈزدەك پۇشۇلداپ تۇراتتى.
بىر دەمدىن كېيىن دەرۋازا ئېچىلىپ ئىچىدىن 20 ياشلار چامىسىدىكى ئېگىز بويلۇق بىر قىز چىقتى. ئۇ قىز ئېرشاتقا ئاچ كۆزلۈك بىلەن بىر قاراپ قويۇپ، سېۋەتتىنى كۆتۈرۈشۈپ پېشايۋانغا قويدى. ئېرشات ھويلىغا كىرىپ ئاھايىتى ئازادە بەش - ئالتە ئېغىزلىق پېشايۋانلىق ئۆيلەرگە قاراپ: «كاتتا باي ئىكەندە بۇلار» دېگەنلەرنى ئويلىدى. قىز يالاڭ كىيىنگەن بولۇپ، ئۇيان - بۇيان ماڭسا فوكۇس چىقىرىپ ماڭاتتى. ئۇ

سېۋەتتىكى قىپقىزىل ئالمىدىن بىر تال ئېلىپ ئىشتىها بىلەن يېيىشكە باشلىدى. ئۇنىڭ ئاكىسى:

— ئۆكام، ئالمىنىڭ كىلوسىغا قانچىدىن بەرسەم بولار؟ بازاردىغۇ... مۇنداق ئالمىلار 25 تىيىندىن بولۇۋاتىدۇ. مەن باشلاپ كەلگەندىن كېيىن 26 تىيىندىن بەرسەم قانداق دەيسەن؟ — دېدى.

— بەك ئۆزە دەۋەتتىڭغۇ ئاكا، — دېدى قىز ئاغزىدىكى ئالمىنى چالا يەپ.

ئېرشات قىزغا لاپ قىلىپ قاراپ قويدى. قىز مۇشۇنداق بولۇشىنى كۈتۈپ تۇراتتى. شۇڭا ئېرشات قارىشىغىلا كۆزىنى قىسىپ قويدى. ئېرشات ئۇ قىزنىڭ بىر شاللاق قىز ئىكەنلىكىنى جەزم قىلغانىدى، شۇڭا ئەجەبلىنىپ كەتمىدى. ھەر ۋاقىت سەھرادىن كەلگەن ئاق كۆڭۈل، ساددا كىشىلەرنى ئالداپ ئۆگىنىپ كەتكەن ئاكا ـ سىڭىل ئىككىسى ئۆز ماھارەتلىرىنى ئىشقا سالماقتا ئىدى.

ئېرشات بۇ ھويلىغا ئالدىنىپ كىرىپ قالغانلىقىدىن پۇشايمان يېدى. شۇڭا ئۇلار بىلەن باھا تالىشىپ ۋاقىتنى ئۆتكۈزۈشنىمۇ خالىمىدى، شۇنداقتىمۇ بىچارە ئاتا ـ ئانىسىنىڭ ئۆزلىرى يېيىشكىمۇ كۆزى قىيماي ساقلىغان ئالمىلارنى بىكارنىڭ ئورنىدا بىر كاززاپقا بېرىۋېتىشكە سەل قورسىقى ئاغرىدى:

— ئالمىغا قاراپ بېقىپ بىر نېمە دەڭلا...

بۇ گەپنى ئاڭلىغان خېرىدار بىلەن قىزنىڭ ئاغزى ئېچىلىپلا كەتتى. بولۇپمۇ قىزنىڭ: «مەن تېخى سىزنى بىر مەرد يىگىتكەن دەپ ئويلىسام، ئېلىپ ـ ساتارنىڭ ئۆزىگىلا ئوخشايدىكەنسىز» دېگەن گېپى بەكمۇ ئېغىر كەلدى.

— بولدى، بولدى، بېرىدىغىنىڭلارنى بېرىڭلار، مەن ئالدىرايمەن، — دېدى ئېرشات زەردە بىلەن.

— ئۇنداق ئاچچىقلاشنىڭ ھاجىتى يوق ئۆكام، مەن يەنە بىر

تىيىن قوشۇپ قويايى، 27 تىيىن بولسۇن...
ئېرشات گەپ قىلمىدى. خېرىدار ئىچىدە خۇشال بولۇپ:
— زىلەيبۇۋى، تارازىنى ئەكەل! — دېدى.
قىز يەر ئاستى ئۆيدىن تارازىنى كۆتۈرۈپ چىقىۋېدى، ئاكىسى:
— بۇ بىزنىڭ تارازا ئەمەسقۇ؟ خەقنىڭ تارازىسىغا ئىشەنگىلى بولامدۇ؟ — دېدى. ئېرشات ئۇنىڭ بۇ سۆزىدىن بىر ئاز رازى بولدى.
قىز قايتىپ كىرىپ يېپىيىڭى تارازىنى كۆتۈرۈپ چىقتى.
ئەسلىدە بۇ ئۆيدە ئىككى تارازا بولۇپ، كونىسى جىڭ، يېڭىسى ساختا تارازا ئىدى. ئاكا ـ سىڭىل ئىككىسى ئالمىلارنى تارازىدىن ئۆتكۈزدى.
— سەنمۇ ھېسابلىغانسەن ئۇكا، ئالماڭ 23 كىلو كەلدى، — دېدى خېرىدار.
— بۇ يوغان سېۋەتنى ئىككىمىز ئاران كۆتۈرۈپ كېلىۋېدۇق، قانداقلارچە 23 كىلو بولۇپ قالدى؟ — دېدى ئېرشات.
— ھەي ئۇكام، ئۆز كۆزۈڭ بىلەن كۆردۈڭغۇ، يېپىيىڭى تارازا بىلەن تارتتۇق. كۆرۈپ تۇرۇپ يەنە نېمە دەيسەن. سەھرالىق دېگەن ھامىنى سەھرالىق ـ دە!
ئېرشات ئۇنىڭ «سەھرالىق» دەپ يەنە تەكرارلىغانلىقىغا كۆڭلىدە غەزەپلەندى.
— زىلەيبۇۋى، چوتنى ئاچچىق، پۇلنى ھېسابلاپ بۇ بالىنى يولغا سېلىۋەت. مەن خىزمەتكە كېچىكىپ قالدىم. سائەت 8 بولۇپ كېتىپتۇ! — دېدى خېرىدار سائەتكە قاراپ.
ئۇ چوڭ بىر غەلىبىگە ئېرىشكەندەك مەغرۇر ھالدا ناياق-شىپ مېڭىپ ھويلىدىن غايىب بولدى. ئېرشات ئۇنىڭ ئارقىسىدىن نەپرەتلىك كۆزلىرىنى تىكىپ تۇرۇپ قالدى.
زىلەيبۇۋى چوتنى كۆتۈرۈپ نازلانغان ھالدا ئېرشاتنىڭ يې-

ىنغا كېلىپ:

— سىز ئاكامنىڭ گەپلىرىنى كۆڭلۈڭىزگە ئالماڭ، ئۇ شۇنداق ئۆگىنىپ قالغان، — دېدى.

— ئاكىڭىزنىڭ ئىسمى نېمە؟ نېمە خىزمەت قىلىدۇ؟

— ئۇ چوڭ بىر شىركەتنىڭ مالىيە بۆلۈمىدە ئىشلەيدۇ. ئىسمى خالىق ھاجى. ئۇ سىزنىڭ چىنارده‌ك قامىتىڭىزگىمۇ قارىماي سىزنى «سەھرالىق» دەۋاتىدۇ. ئۇنىڭ گېپىگە مەنمۇ ئاچچىقىم كەلدى. سىز راستىنلا سەھرالىقمۇ؟ — دېدى زىلەيبۇۋى.

ئۇ ئەتىر پۇراپ تۇرغان تەنلىرىنى ئېرىشاتنىڭ بەدەنلىرىگە سۈركۈدى. ئېرىشات كەينىگە داجىپ تۇرۇپ:

— مەن سەھرادا تۇغۇلۇپ، سەھرادا چوڭ بولغان، — دېدى.

— مەنمۇ سەھرالارغا كۆپ چىقىمەن. بالدۇرراق تونۇشقان بولساق، باغلىرىڭىزغا بېرىپ سىز بىلەن قانغۇده‌ك مۇڭدىشىۋالغان بولاتتىمكەن، — دېدى قىز ئۇنىڭ كۆزىگە قاراپ.

— مۇشۇنچىۋالا چوڭ ھويلىدا ئاكىڭىز بىلەن يالغۇز تۇرامسىز؟

— ياق، يەڭگەم بار. ئاپىسىنىڭ ئۆيىگە كەتتى. ئىچكىرىكى ئۆيده ئاپام بار. ئۇ ئاغرىقچان. باشقا ئۆيلەر بىكار. مەن بۇ ئۆيده خالىغان ئىشلارنى قىلالايمەن...

ئېرىشات ئۇ قىزنىڭ يامانلىقىنى سەزدى. ھويلىدىن تېزراق چىقىپ كېتىش ئۈچۈن:

— بېرىدىغىنىڭىزنى ھېسابلاپ بېرىۋەتسىڭىز، مەن بەكمۇ ئالدىرايتتىم، — دېدى.

— ئوغۇل بالا قىز بالىدىن پۇل سورىسا ئاجايىپ تۇرىدىكەنە؟...

— ئوغۇل بالا دېگەن سورايدىغۇ؟ — دېدى ئېرىشات جاۋابەن.

قىز كۈلۈپ كەتتى ۋە ئېرىشاتقا ئەتەي يېقىنلاپ:

— ئاجايىپ تېگى بار گەپ قىلىدىكەنسىز... سەھرادىمۇ سىز-دەك شوخ يىگىتلەر چىقىدىكىنە؟ — دېدى.

بۇ چاغدا قۇياش تېرەك بويى ئۆرلىگەنىدى. ئېرشات ۋاقىت-نىڭ ئۆتۈپ كېتىۋاتقىنىنى ئويلاپ ئىچى تىتىلداپ كەتتى. ئەمدى ئۇ قىزنىڭ نازلىرىغا پىسەنت قىلماي دەرھال قايتىشىم كېرەك دەيتتى ئۇ كۆڭلىدە. زىلەيبۇۋى بۇ يىگىتنىڭ ئالدىراپ ئۆزىنىڭ دامىغا چۈشمەيدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپ:

— مەڭ، يېنىمدا بارى مۇشۇكەن، ئالدىرىسىڭىز كېتىۋې-رىڭ، — دەپ پۈلنى قۇرۇق سېۋەتنىڭ ئىچىگە قېيىدىغاندەك تاش-لىدى ۋە، — تازىمۇ دۆت بالىكەنسىز، — دەپ تاقىلداپ مېڭىپ ساراي ئۆيگە كىرىپ كەتتى. ئېرشات بىردەم تۇرۇپ باقتى ھەتتا ۋارقىراپمۇ باقتى. لېكىن قىز چىقمىدى.

ئۇ ئۆزىنىڭ ئالدانغانلىقىغا ئىشەندى. يەنىلا ۋاقىتنىڭ ئۆتۈ-ۋاتقانلىقىنى كۆزدە تۇتۇپ ئاستا يولىغا ماڭدى. ئۇ دەرۋازا تۈۋىگە كەلگەندە كەينىگەقاراپ:

— خۇدا سىلەردەك جازانىخورلارنى ماڭا ئىككىنچىلەپ كۆر-سەتمىگەي! — دېدى ـ دە، دەردىنى ئىچىگە يۇتۇپ ھويلىدىن چىقىپ كەتتى.

ئايىم ھارۋىدىن چۈشمەي ئولتۇرۇپ ئېرشاتنىڭ شۇنچە ۋا-قىت يوقاپ كەتكەنلىكىدىن ئەنسىرەپ تۇرغاندا، بىر كوچا ساقچە-سى كېلىپ ئايىمغا:

— ھارۋىدا نەگە بارىسىز؟ — دەپ سورىدى.

— چوڭ دوختۇرخانىغا باراتتۇق. يولدۇشۇمغا قاراپ تۇرۇ-ۋاتىمەن، — دېدى ئايىم.

— دوختۇرغا باساڭلار بۇ يول بىلەن ماڭمايلا، ئارقىدىكى يول بىلەن مېڭىڭلار بولامدۇ؟

بۇ چاغدا ئېرشات قۇرۇق سېۋەتلەرنى كۆتۈرۈپ تەرلەپ پې-تىپ كەلدى. ئۇنىڭ كەلگەنلىكىنى كۆرگەن ئايىمنىڭ كۆڭلى

خاتىرجەم بولغاندەك بولدى.

— سەھرادىن كەلگەن ئوخشىمامسىلەر؟ — دېدى ساقچى ئېر-شاتقا قاراپ، — ئاتنىڭ قۇيرۇقىغا خالتىمۇ تارتماپسىز، يولغا تېزەكلەپ قويسا جەريمانە قويىدۇ، بۇنى بىلەمسىز؟

— بىلمەپتىمەن، — دېدى ئېرشات ھودۇقۇپ.

— بۇندىن كېيىن دىققەت قىلىڭ ئەمىسە! — ساقچى شۇنداق دېگەنچە كېتىپ قالدى.

— مەن تېخى بۇ ساقچى سىزگە تازا ۋارقىرايدىغان بولدى دەپ ئەنسىرىگەنىدىم، — دېدى ئايىم.

— شۇنداق، بۇ ساقچى مەن ئۇچراتقان ساقچىلارغا ئوخشىمايدىكەن.

— سىزمۇ تازا كېچىكتىڭىز غۇ؟

— گېپىنى قىلما، تازىمۇ ئۇچىغا چىققان جازانىخورلارغا بولۇقۇپ قاپتىمىز. ئالمىلارنى بىكارغىلا بېرىۋېتىپ كەلدىم، — دېدى ئېرشات ئىچ - ئىچىدىن خورسىنىپ، — تېخى مۇسۇلمان-مىش، مەيدىسىگە تاقىۋالغان ئىزنەكلىرىدىن ئۆرگىلەي...

— شۇڭا بۇ شەھەرلىكلەردە ئالدامچى، كاززاپ كۆپ دەيمەن ئەمەسمۇ مەن! — دېدى ئايىم ئاچچىقلىنىپ.

— ھەممىسىلا شۇنداق ئەمەس ياخشىلىرىمۇ بار، — ئېرشات ھارۋىغا چىقىپ ئاچچىقىنى ئاتتىن ئالغاندەك جىرەن بايتالنى بىر قامچا ئۇرۇۋەتتى.

ئايىم ھارۋىدا ئولتۇرۇپ خىيال بىلەن شەھەردىكى يېڭى ئۆزگىرىشلەرگە قىزىققاندەك قارايتتى.

ئېرشات ھارۋىسىنى «دەڭ» گە قاراپ ھەيدىدى. بۇ دەڭ شەھەرنىڭ ئەڭ ئاۋات يېرىگە جايلاشقان بولۇپ، يېزىلاردىن كەلگەن ھارۋىكەشلەرنىڭ ئەڭ كۆڭۈللۈك ماكانى ئىدى. دەڭجامۇ سېخىي ئادەم ئىدى. ئۇ نامرات ھارۋىكەشلەرگە ئېتىبار بېرەتتى. شۇڭا نامرات ھارۋىكەشلەر ئۆز ھارۋىسىنىڭ ئۈستىدە ئەسكى

چاپانلارغا يۆگىنىپ تاڭنى ئاتقۇزاتتى.

ئېرشات ئات هارۋىسىنى دەڭجاغا تاپشۇرۇپ، ئايىمنى باشلاپ دەڭدىن چىقتى. تار كوچىدىكى ئادەم قاينىمى، سېتىقچىلارنىڭ ۋارقىراپ - جارقىراشلىرى، ماڭدامدا بىر تىلەمچىلەرنىڭ ناله قىلىشلىرى، ئايىمنىڭ بېشىنى ئايلاندۇرۇۋەتتى. پەقەت چوڭ يولغا چىققاندىلا ئايىمنىڭ قۇلىقى تىنچلاندى.

— مانا دوختۇرخانىغىمۇ يېتىپ كەلدۇق، — دېدى ئېرشات. ئۇ كۆرۈنمىدىغان بۆلۈمنىڭ نومۇرىنى ئېلىش ئۈچۈن بىر چەتتىكى نومۇر ئېلىش ئورنىغا كېلىپ ئۆچەرەتته تۇردى. ئىككى نەپەر ياش ئۇيغۇر ئايال: «سېپىمىزگە يەنە بىرى قوشۇلۇپتۇ» دەپ پىچىرلاشتى. بولۇپمۇ ياش بىر چوكان ئېرشاتقا شەھۋانە كۆزى بىلەن تىكىلەتتى. ئېرشات: بۇلارنىڭ چىرايلىرى ئادەتتىكى ياشلارنىڭ چىرايلىرىغا زادىلا ئوخشىمايدىغۇ؟ كۆزۈمگە نېمىدېگەن كۆرۈنىدۇ... دېگەنلەرنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزدى.

ئايىم ئىشىك ئالدىدا تۇراتتى. بىر ئايال دوختۇر ئايىمغا قاراپ كۈلۈمسىرىگەچ زالغا كىرىپ كەلدى. ئايىم ئۇ ئايالغا قاراپ:

— ياخشىمۇسىز هەدە؟ سىزدىن بىر دوختۇرنى سورىماقچى ئىدىم، — دېدى.

— ياخشى، كىمنى سورايسىز؟

— «مايىسىڭ» دېگەن خەنزۇ ئايالنى.

— ئىككىنچى قەۋەت 10 - ئۆيدە، ئاۋۇ يەردىن نومۇر ئېلىپ كىرىڭ، — دېدى دوختۇر ئايال.

ئايىم دەرهال ئېرشاتنى چاقىردى:

— هەي، ماۋۇ يەردىن ئالمىدىكەنسىز!

— ئۇ يولدىشىڭىزمۇ؟ — دېدى دوختۇر ئايال.

— هەئە.

— ئىقتىسادىي قىينىچىلىقىڭلار بارمىدى؟

— ياق، ئانچه ئەمەس، قانداق دەيسىز؟

— يولدىشىڭىز قان بېرىدىغانلار بىلەن تۇرىدىغۇ؟

— ھە؟! — دېدى ئايىم ئېرىشاتقا قاراپ، بۇ گەپنى ئېرىشاتمۇ ئاڭلىغانىدى. شۇڭا ئۇ ھۆپپىدە قىزىپ كەتتى.

— ھەي، سەھرالىقمىنى بىر چاندۇرىدۇمدە! — دېدى ئېرىشات ئۆزىنى ئەيىبلەپ.

— توۋا، بۇلار ياپ - ياش، يەتتە ئەزايى ساق ئەر - ئاياللارغۇ؟ — دېدى ئايىم ئۇلارغا ھەيرانلىق بىلەن قاراپ.

— بەزى بىمارلارغا قان لازىم بولىدۇ ئەمەسمۇ، — دېدى دوختۇر ئايال ئۇلار بىلەن خوشلىشىپ.

ئېرىشات بىلەن ئايىم 2 - قەۋەت 10 - نومۇرلۇق ئۆيگە كىرىپ كەلدى. ئۆيدە ئاق خالات، ئاق دوپپا، ئاق كۆزەينەك تاقىۋالغان بىر سېمىز ئايال ماتېرىيال كۆرۈپ ئولتۇراتتى. ئايىم تىنچلىق سورىغاچ قولىدىكى قەغەزلەرنى ئۇنىڭغا سۇندى.

مايىسىڭ، سىڭلىسى مالىڭ دوختۇرنىڭ يېنىپ بەرگەن خەتلىرىنى كۆرۈپ بىردەم ئويلىنىپ قالدى. دەل شۇ چاغدا تېلېفون جىرىڭلاپ كەتتى. مايىسىڭ تېلېفوننى قولىغا ئېلىپ قارشى تەرەپ بىلەن سۆزلەشتى:

— ھە، مەن شۇ، ياخشى، ياخشى...ھە، ھەئە ھازىرلا كەپتۇ. خېتىڭنىمۇ ئوقۇپ تۇراتتىم... — ئۇلار سۆزىنىڭ ئاخىرىدا خەنزۇ تىلىدا سۆزلىشىپ كەتتى. مايىسىڭ قارشى تەرەپنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلىغاچ ئايىمنىڭ پۈتىدىن بېشىغىچە سەپسېلىپ قارىدى، ئاندىن تېلېفون تۇرۇپكىسىنى قويۇپ:

— ئايىم دېگەن قىز سىز بولامسىز؟ — دېدى ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ، — جۇرۇڭ مەن بىلەن مېڭىڭ.

ئۇ ئايىمنى تەكشۈرۈش ئەسۋابلىرى بىلەن لىق تولغان بىر ئۆيگە ئەكىرىپ جىددىي تەكشۈرۈشكە باشلىدى...

مالىڭ دوختۇر ئىشتىن چۈشۈپ ئۆيگە قايتىپ كەلگەندە،

یولدىشى ساپادا ئولتۇرۇپ گېزىت كۆرۈۋاتاتتى. ئۇ ئىشكتىن كىرىپلا ئۆزىنى قوش كىشىلىك لۆم ـ لۆم كارىۋاتقا تاشلىدى.

— بۇگۈن بەك چارچىغان ئوخشىمامسىز؟ — دېدى يولدىشى كۆزەينىكىنى ئېلىۋېتىپ تۇرۇپ.

— شۇنداق، هارغىنلىق هېس قىلىۋاتىمەن. بۇ «راك» كېسىلى دېگەن ئەزرائىلغا مەن ئەمەس پۈتۈن دۇنيادىكى دوختۇرلار-نىڭمۇ ئامالى يوقتەك كۆرۈنىدۇ. تەڭرى ماڭا بىر ئەقىل بەرسە مۇشۇ راك كېسىلىنىڭ ئۇستىدىن غەلبە قىلىپ، پۈتۈن دۇنياغا تونۇلسام دەيمەن. بۇ بىچارىلىكىمنى ئويلىسام بەكمۇ ئازابلىنىمەن.

— نېمە؟ سىز راك كېسىلىگە گىرىپتار بولۇپ قالمىغان-سىز؟

— ياق، مەن ئەمەس، بىر ياش ئۇيغۇر قىزى. ئۇ تۇنۇگۈن-دىن بېرى كۆز ئالدىمدىن زادىلا كەتمىدى. شۇڭا شەھەردىكى ھەدەمگە ئۇ قىز توغرۇلۇق تېلېفون بېرىپ قويدۇم. چۈنكى ئۇ قىزنى بىر يەردە كۆرگەندەكلا قىلغانىدىم. بۇگۈن ئۇقسام، ئۇ قىز سىز دائىم گېپىنى قىلىدىغان هېلىقى ئۇچقۇنجانىڭ قىزىكەن.

— دېھقانچىلىق ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى ئۇچقۇنجاننى دەۋاتامايدىغانسىز؟

— دەل شۇ، ئايالىنىڭ ئىسمى...

— زەيتۇن، زەيتۇنەم.

— دەل شۇ، ئۇ قىزنىڭ مۇلايىملىقى، نومۇسچان، كەم سۆزلۈكى، چىرايى ئاپىسىغا شۇنداق ئوخشايدۇ. ئانا سۈتىدىن كىرگەن مىجەزنىڭمۇ ئالاهىدە رولى بولىدىكەن.

— نېمە؟ سىز ئۇ قىزنى راك كېسىلىگە گىرىپتار بوپتۇ دەۋاتامسىز؟ — دېدى لى جۇرىن تەكرار سوراپ.

— شۇنداق، تۇنۇگۈن مەن تەكشۈرۈپ شۇنداق دىئاگنوز

قويدۇم.

— بىچارە قىز زەيتۇنەمنىڭ يالغۇز قىزى ئىدى... ئاشۇ كىچىككىنە قىز بولمىغان بولسا ئۇچقۇنجان ئىككىمىزنىڭ بەختلىك كۈنلىرىمىز بولمىغان بولاردى، دەپ ئويلاپ قالىمەن.

لى جۇرىن مۇندىن ئون ئىككى يىل بۇرۇنقى تۇرمىدىكى ھاياتىنى ئويلاپ قالدى، ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا يەنىلا ھېلىقى سىياسي رەقىبى ما جۇرىن نامايان بولدى:

— 1967 - يىلى ئەتىيازدا ھېلىقى «ماجۇرىن» دېگەن ئەبلەخ ھوقۇقىدىن پايدىلىنىپ كۇرەشنىڭ تىغ ئۇچىنى كۆپلىگەن زىيالىيلارغا شۇنداقلا پېشقەدەم كادىرلارغا قارىتىپ ئۇلارغا زىياندىكەشلىك قىلىشقا باشلىدى. ئۇ مېنىمۇ «ئوڭچىل» دەپ قارا چاپلاپ رېجىم ئاستىغا ئالدى. كېيىن مەنمۇ سىياسي مەھبۇسلار قاتارىدا تۇرمىگە تاشلاندىم. تۇرمىدە ئاشۇ ئۇچقۇنجان بىلەن تونۇشۇپ قالدىم. ئۇنىڭ بىر كىچىك دادىسى چەت ئەلگە چىقىپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن، ئۇ «چەتكە باغلانغان ئۇنسۇر» دەپ قارىلانغانىكەن. مەن ياتقان تۇرمىدە ئۇيغۇر زىيالىيلار كۆپ ئىدى. ئۇلار ھەرخىل كۆز قاراشتىكى ئادەملەر بولۇپ، بەزىلىرىگە «ئىككى يۈرەك» «چەتكە باغلانغان ئۇنسۇر»، «مەدەنىيەت ئىنقىلابىغا قارشى تۇرغۇچى» دېگەنگە ئوخشاش سىياسي بەتنامىلار چاپلانغان. كەن. دېمەك، «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» كۆپلىگەن زىيالىيلارنىڭ قەلبىگە ساقايماس جاراھەتلەرنى سالغانىدى. لېكىن ئۇيغۇرلار ئىچىدە ئاجايىپ جاسارەتلىك ۋە ئۆمىدۋارلىق بىلەن ياشايدىغان ئادەملەرنىڭ بارلىقىنى شۇ يەردە كۆرگەنىدىم. ئۇلارنىڭ ئىچىدە «سابىر» ئىسىملىك بىر يىگىتنىڭ ئىش - ئىزلىرى ماڭا چوڭقۇر تەسىر قالدۇرغانىدى؛ ئۇ ئۆلۈم جازاسىغا بۇيرۇلغان بولسىمۇ يەنىلا پۈتلىرى بىلەن يەرلەرنى سىجاپ رۇسچە، خەنزۇچە خەتلەرنى يېزىپ ئۆگىنەتتى. ئۇلار مەندىن خەنزۇچە تىل ئۆگىنەتتى. مەن ئۇلاردىن ئۇيغۇرچە خەت ئۆگىنەتتىم ھەمدە ئۇيغۇر-

چە سۆزلەشنى شۇ يەردە ئۆگەنگەنىدىم.

ھېلىقى ماجۇرىن دېگەن كونا رەقىبىم مېنى ئاشۇلار بىلەن بىرگە ئاچ قويۇپ ئۆلتۈرۈۋېتىشنى ئويلىغانىكەن. لېكىن، ئاشۇ كىچىككىنە قىز بىزگە ھەر خىل يوللار بىلەن نان - توقاچ ۋە دورا ئەكىرىپ بېرەتتى.

دېمەك، شۇ چاغلاردا ئاشۇ كىچىككىنە قىز بولمىغان بولسا، مەن ئاچلىقتىن ئۆلمىگەن تەقدىردىمۇ ئېغىر ئاشقازان كېسىلىگە دۇچار بولغان بولاتتىم. ئۇيغۇرلاردا: «تەڭرىنىڭ ئارغامچىسى ئۇزۇن» دېگەن گەپ بار. مانا ئەمدى ئۇ چىرىك، پاراخور ئەمەلدار ماجۇرىن قانۇن تورىدىن قانداق قۇتۇلۇشنىڭ كويىدا پۈتى كۆيگەن توخۇدەك بولۇپ يۈرىدۇ. ئاخىلىسام ئۇ شەھەردىكى بىر چوڭ شىركەتنىڭ مالىيە خادىمى «خالىق ھاجى» دېگەن بىلەن تىل بىرىكتۈرۈپ، ھۆكۈمەتنىڭ ئىقتىسادىغا نۇرغۇن زىيانلارنى سالغانىكەن. ئۇ ھەرقانچە ھىيلىگەر بولسىمۇ ئەمدى قانۇننىڭ تورىدىن قېچىپ قۇتۇلالمايدۇ!

لى جۇرىن ئاچچىقىنى بېسىش ئۈچۈن تاماكا چەكتى.

— بولدى، ئەمدى ئۇ ئىشلار ئۈچۈن باش قاتۇرماڭ. — دېدى مالىك دوختۇر، — ئالدى بىلەن قانۇننىڭ ئۇنىڭغا قانداق جازا بېرىدىغانلىقىنى كۆتەيلى.

لى جۇرىن ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ قويۇپ:

— شۇنداق، ھەم... بايىاتىن كىم تۇغرۇلۇق سۆزلىشىۋاتقان؟ — دېدى.

— ھېلىقى زەيتۇنەمنىڭ قىزى توغرۇلۇق.

— توغرا، ھازىر ھەممىز ئۇ قىزغا قانداق دىئاگنوز چىقىرىدىكىنە ئۇقۇپ باقايلى، — دېدى لى جۇرىن تېلېفونىنى قولىغا ئېلىپ.

— ئەكىلىڭە تېلېفونىنى، ئۆزۈم سۆزلىشىپ كۆرەي، — دېدى مالىك دوختۇر. ئۇ مايىسىڭغا تېلېفون بەردى، — ۋەي، ھەممە-ما؟ ھە، مەن ... ياخشى، ياخشى... ھېلىقى قىزنى تەكشۈرۈپ

كۆردۈڭما؟ ھەئە...

ئۇ مايسىڭ بىلەن سۆزلىشىپ بولۇپ، تېلېفون تۇرۇپكىسىنى ئاستا قويۇپ قايغۇلۇق تۇسكە كىردى:

— ئىش مېنىڭ ئويلىغىنىمدەك بولۇپ چىقىپتۇ. «ئۇ قىزىڭ ھاياتىمۇ ئاخىرقى باسقۇچقا كېلىپ قاپتۇ، مۇنداق كېسەلگە مېنىڭمۇ ئامالىم يوق» دەيدۇ

ئارىنى بىردەم جىملىق باستى. لى جۇرىن تاماكا ئىسىنى «ئۇھ...» تارتقاندەك پۇۋلەۋېتىپ:

— بۇ رەھىمسىز جەبرائىل، ياپ - ياش قىزنىڭ بېشىدىن نېمىشقا ئەگىپ قالغاندۇ - ھە؟ بۇ نېمىدېگەن ئادالەتسىزلىك، — دېدى.

— بۇنىڭغا ئامال يوق. ئۇيغۇر تىلى بىلەن ئېيتقاندا: خۇدا شۇنداق ئورۇنلاشتۇرغانده.

— بۇ ئىشنى ئۇچقۇنجان بىلەن زەيتۇنەمگە ئۇقتۇرۇپ قويغىنىمىز ياخشىغۇ دەيمەن، — دېدى لى جۇرىن.

— شۇنداق، مەن كەچتە ئىشتىن چۈشۈپ ئۇلارنىڭ ئۆيىگە باراي دەيمەن.

— بىچارە زەيتۇنەم بۇ شۇم خەۋەرنى ئاڭلىسا نېمە بولۇپ كېتەر. ئۇ بۇ ئارزۇلۇق قىزىدىن ئايرىلسا چوقۇم بەرداشلىق بېرەلمەسلىكى مۇمكىن. سىز مېنىڭ ئورنۇمدا ياخشىراق تەسەللى بېرىپ قويارسىز.

مالىڭ دوختۇر سائىتىگە قاراپ:

— ھەي دادىسى، گەپ بىلەن بولۇپ خىزمەت ۋاقتى بولۇپ كېتىپتۇ. چوشلۇك تاماقنىمۇ يېمەپتۇق، — دېدى ئالدىراپ.

2

ئايىم بىلەن ئېرشات قايسى ۋاقىتلاردا شەھەردىن چىقىپ كەتكەنلىكىنى سەزمەي قېلىشتى. ئۇلار ھارۋىدا يېنىك چايقىلىپ

چوڭقۇر غەمگە چۆكۈپ ئولتۇراتتى. بىر قارا ماشىنا سىگنال بېرىپ تېز ئۆتۈپ كەتتى. ئايىم يىغىدىن قىزارغان كۆزلىرىنى ماشىنىغا تىكتى. ماشىنا بىر دەمدىلا بىر تال قارا چېكىتكە ئايلاندى. ئاندەك بولۇپ ئۇنىڭ كۆزىدىن يىتتى. ئاھ، ھايات، ئاشۇ ماشىنىدەكلا ئۆتۈپ كېتىدىكەن، ھايات دېگەن مۇشۇنداق قىسقا بولامدۇ؟ ئايىم كۆزىنى مۇئەللەقتىكى قۇياشقا يۆتكىدى: ئاھ، قۇياش، سەن ئادەمزات بۇ دۇنياغا تۆرەلگەندىن بۇيان قانچىلىغان ئادەملەرنىڭ تۇغۇلۇپ، قانچىلىغان ئادەملەرنىڭ ئۆلگەنلىكىنى كۆرگەنسەن؟ ياراتقان ئىگەم بۇ دۇنيادىكى ئادەملەرنىڭ تىلىنى، دىنىنى، كۆز قارىشىنى ۋە بەختىنى نېمىشقا ئوخشاش ياراتمىغاندۇ - ھە؟ سەن قانچىلىغان ئادەملەرنىڭ بىر - بىرى بىلەن جەڭ قىلىشىپ ئۆلگەنلەرنى، بىر ئۆمۈر يوقسۇزلۇقنىڭ دەردىنى تارتىپ تەنها ياشاپ ئۆلگەنلەرنى، تۇرمۇش ئاتا قىلغان شادلىقلاردىن تولۇق بەھرىمەن بولۇپ، جاھانغا پاتماي يۇرۇۋاتقانلارنىمۇ كۆرۈۋاتقانسەن - ھە؟ ئاھ، قۇياش، سەن بىلەن مەڭگۈلۈك خوشلىشىدىغان كۈنۈمۇ يېقىنلاپ قالدى، ئەمدى سەن سەبىي بالىلىرىمىزغا، كەلگۈسى ئەۋلادلىرىمىزغا ئىلىق نۇرۇڭنى چاچقايسەن... زېمىن ئاستا - ئاستا تۇن پەردىسىنى ياپتى. ئايىمنىڭ كۆزى قاراڭغۇلاشتى.

ئىرشاتمۇ خىيالدىن باش كۆتۈرمەي ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ قولىدىكى تاماكا قالدۇقى بارماقلىرىنى كۆيدۈرگەندىلا ئاندىن خىيالدىن ئويغانغاندى. ئۇ خىيالچان كۆزلىرىنى ئايىمغا تىكتى:

— ئايىم، نېمە خىياللارنى قىلىۋاتسەن؟ — دېدى.

— سىزچۇ؟ گەپ قىلمايسىزغۇ؟ بايامقى دوختۇر ئايال سىزگە نېمىلەرنى دېدى؟

— ئايالىڭنى ياخشى كۈتسەڭ ياخشى بولۇپ قالىدۇ، — دېدى.

— ئۇنداق ئەمەستۇ؟ ھاياتىمنىڭ پەقەت ئاز كۈنلا قالغانلى-

قىنى ئېيتقاندۇ؟

— سەن قانداق بىلىسەن؟

— بايام ئۇ دوختۇر ئايال مېنى ئايرىم ئۆيگە ئەكىرگەندىلا سەزگەنىدىم.

— ئەسلىدە سەن بۇ خىل كېسىلىڭنى بىزدىن يوشۇرۇپ كەلگەن ئوخشايسەن، ئېيتقىنا، نېمىشقا مۇنداق بىپەرۋالىق قىلدىڭ — هە؟

— مەن مۇندىن بەش ئاي ئىلگىرى بۇ خىل كېسەلگە گىرىپتار بولغانلىقىمدىن گۇمانلىنىپ، مەھەللىمىزدىكى دوختۇرغا كۆرۈنگەنىدىم. ئۇ دوختۇر ماڭا:

«...سىزگە شىپا بولىدىغان دورا هازىر يوق، بولغان تەقدىردىمۇ باهاسى ئىنتايىن قىممەت. مېنىڭچە سىزگە ئەڭ پايدىلىق دورا روهىي جەهەتتىكى ئوزۇق. سىز كۆڭلىڭىز خۇش بولىدىغان ئىشلارنىلا قىلىڭ، پەقەت غەم قىلماڭ، باشقىلارغا چاندۇرماڭ، سىزدە يۈكسەك جاسارەت بولسىلا، سىز بۇ خىل كېسەل ئۈستىدىن غەلىبە قىلالايسىز!» دېگەنىدى. شۇنىڭدىن بۇيان مەن بۇ كېسىلىمنى چاندۇرماسلىققا تىرىشقان بولسامۇ، لېكىن يۈكسەك ئىرادىلىك ۋە ئۈمىدۋار بولۇشقا بەرداشلىق بېرەلمىدىم. سىز ئۇخلاپ قالغاندا ئىككى بالام بىلەن سىزگە قاراپ ئىچ — ئىچىمدىن يىغلاپ تاڭ ئاتقۇزغان كۈنلىرىمىمۇ بولدى...

— ئايىم، ئاغزىڭدىن نېمە گەپلەرنىڭ چىقىۋاتقىنىنى بىلەمسەن؟ — دېدى ئېرىشات كۆزلىرىگە لىق ياش ئېلىپ، — سەن نېمىدېگەن بىپەرۋا، مەن سەندىن ئايرىلىپ قالسام مېنىڭ ئاقىۋىتىم نېمە بولماق؟ بالىلارنىڭ بەختى نېمە بولماق؟ سەن بۇلارنى نېمىشقا ئويلىمىدىڭ — هە؟!

— مەن كۆپ ئويلاندىم، بايامقى گەپلىرىم مېنىڭ ئاغزىمدىكى گەپلەر ئەمەس، قەلبىمدىكى سۆزلەر. سىز يالغۇز ئەمگەك قىلىپ بىر نەچچە جاننى بېقىۋاتىسىز. نۇرغۇن پۇل بىلەن داۋالى-

نىمە ياخشى بولسامغۇ ياخشى، لېكىن ياخشى بولالماي سىزنى قەرزگە بوغۇۋېتىپ ئاندىن كەتسەم بىر نەچچە جاننىڭ ھاياتى نېمە بولىدۇ؟ ئۇ چاغدا گۆردىمۇ تىنچ ياتالامدىم؟

ئېرشات ئايىمنى قۇچاقلاپ ئۇن سېلىپ يىغلىۋەتتى... ئىككى گەۋدە بىر گەۋدىگە ئايلىنىپ كەتتى. ئۇلارنىڭ كۆزلىرىدىن ئاققان ياش تامچىلىرى مەڭزىلىرىنى نەمدىۋەتتى.

— ئېرشات، — دېدى ئايىم ئۆزىنى بېسىپ، — مېنى خۇش قىلىمەن دېسىڭىز، يۈكسەك ئىرادىلىك بولۇڭ، مەن كۆز يۇمۇپ قالسام ئاتا - ئانىلىرىمىز ۋە سەبىي بالىلىرىمىزنىڭ ھالىدىن ئوبدان خەۋەر ئېلىڭ. بولۇپمۇ مېنىڭ ئاپام تۇغۇشىپ كېتىشى مۇمكىن. ئۇ ئاغرىقچان بولۇپ قالدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە يۈرەك كېسىلى بار. مەن ئۇنى بەكمۇ سېغىنىدىم. مۇمكىن بولسا مېنى ھازىرلا ئاپامنىڭ يېنىغا ئاپىرىپ قويۇڭ، بولامدۇ؟...

— بولىدۇ، بولىدۇ، — دېدى ئېرشات بۇقۇلداپ يىغلاپ تۇرۇپ، — سېنىڭ كۆڭلۈڭ خۇش بولسىلا ھازىرلا ئاپىرىپ قويايلى سۆيۈملۈكۈم، — دېدى ئايىمنى قۇچاقلاپ. ھەسرەتلىك تىنىقلار بىر - بىرىگە ئارىلىشىپ كەتتى...

3

ئارىدىن تۆت ئاي ۋاقىت ئۆتۈپ كەتتى. ئايىم زەيتۇنەم ئاننىڭ ئالدىدا ئوق تەگكەن كېيىك بالىسىدەك بىچارە ھالدا ياتاتتى. ئۇنىڭ بۇ ھالىتىنى كۆرگەن ئانا بىر كۈندە نەچچە ئۆلۈپ، نەچچە تىرىلگەندەك بولۇپ يۈرەكلىرى پارە - پارە بولۇپ، قويغان - تۇتقىنىنى بىلمەي قالاتتى. قىزىغا خۇدادىن شىپالىق تىلەپ تاڭلارنى ئاتقۇزاتتى.

ئۇچقۇن ئاكا بىلەن مالىڭ دوختۇرنىڭ ئەكېلىپ بەرگەن قىممەت باھالىق دورىلىرى بىلەن روھىي ئۇزۇق بولىدىغان

ئىش - ھەربىرىمىز ئايىمنىڭ كېسىلىگە شىپا بولالمىدى. ئا-يىمنىڭ ئەھۋالى كۈندىن - كۈنگە ناچارلاپ باراتتى.

زەيتۇنەم ئاتا قىز ئەۋرىسىنى باغرىغا بېسىپ يۇزلىرىگە سۆ-يۈپ چوڭقۇر غەمگە چۆكەتتى؛ سەن راستتىنلا يېتىم بولۇپ قالارسەنمۇ؟ ئاپاڭدىن ئايرىلىپ قالارسەنمۇ؟ دەپ يۈرەكلىرى ئېزىلەتتى...

ئۇچقۇن ئاكىمۇ خاتىرىسىنى يوقاتقان ئادەمدەك بولۇپ، تە-رىك مۇردىغا ئايلانغانىدى. ئۇ يەنىلا ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ قىزىغا تەسەللى بېرەتتى: «قىزىم، سىزدە ھاياتقا بولغان يۈكسەك ئۇ-مىدۋارلىق بولسىلا، سىز تېز ياخشى بولۇپ قالاتتىڭىز. ھازىر دۇنيا تېز تەرەققىي قىلىۋاتىدۇ، يەنە ئاز ۋاقىتتىن كېيىنلا ئادەملەر سىزنىڭ كېسىلىڭىزگە چوقۇم شىپالىق دورا ياساپ چىقىشى مۇمكىن...»

ئايىمنىڭ ئۈيقۇسىراپ تۇرغان كۆزلىرى ئاستا ئېچىلدى، قۇرۇپ گەز باغلاپ تۇرغان لەۋلىرى ئاستا مىدىرلىدى:

— دادا، سىز ئەمدى مەندىن ئەنسىرىمەڭ، ئاپامدىن ئەنسە-رەڭ، ئۇ كۈندىن - كۈنگە تۇگىشىپ كېتىۋاتىدۇ...دادا، بۇگۈن يېنىمدىن ئايرىلمىسىڭىز بولامدۇ؟

— بولىدۇ قىزىم، بولىدۇ.

— ئېرشاتنىڭ ئاپىسى بىلەن دادىسىغا خەۋەر بېرىپ قويسە-ڭىز ئۇلارغا گېپىم بار ئىدى.

— بولىدۇ قىزىم.

— دادام، مېنىڭ ئورنۇمدا ئىشكىنى يوغان ئېچىۋېتىڭە.

— بولىدۇ قىزىم، بولىدۇ، — ئۇچقۇن ئاكىنىڭ تىلى تۇتۇ-لۇپ، باشقا گەپكە تىلى كەلمىدى. خۇددى بىر كەلكۈن پۈتۈن جاھاننى قاپلاپ، كىشىلەرنى يالماپ يۇتۇپ كېتىۋاتقاندەك تۇيۇل-دى. دېمەك، ئەتىيازنىڭ سوغۇق شامىلى ئۆيگە ھۇجۇم قىلىپ كىرگەنىدى.

ئايىم دادىسىدىن رازى بولغاندەك سەل كۆلۈمسىرەپ قويۇپ قايتا كۆز يۈمدى. ئۇ مەڭگۈلۈك ئۇيقۇغا كەتكەنىدى...

ئۇچقۇن ئاكا «ئەلھەمدۇلىللا قىزىم، ئەلھەمدۇلىللا...» دې-دى ئۇنسىز يىغلاپ. ئۇ قىزىنىڭ يۈزىنى ياغلىق بىلەن يېپىپ قويۇپ، ئاشخانا ئۆيگە چىقتى:

— غەيرەتلىك بولۇڭلار ئانىسى، غەيرەتلىك، قىزىمىز مەڭ-گۈلۈك ئۇيقۇغا كەتتى، — دېدى يىغلاپ تۇرۇپ.

زەيتۇنەم ئانىنىڭ يۈرىكى ئەنسىز سوقۇپ كۆزلىرى قاراڭغۇ-لاشتى. ئۇ ئايىم بار ئۆيگە قانداق كىرگەنلىكىنىمۇ سەزمىدى، ئۇ ئايىمغا ئۆزىنى ئاتتى، ئۇنى قۇچاقلاپ باغرىغا باستى...

ئۇچقۇن ئاكا ئايالىغا ياخشىراق تەسەللى تېپىش ئۈچۈن قوشنىلارنىڭ ئايالىرىنى باشلاپ كىرگەندە، زەيتۇنەم ئانا ئۇنسىز ھالدا قىزى ئايىمنى قۇچاقلاپ ياتاتتى. دېمەك، زەيتۇنەم ئانىنىڭ يۈرىكى ئاللىبۇرۇنلا ھەرىكەتتىن توختىغانىدى...

ئايىمنىڭ مۇسىبىتىگە كەلگەن ئۇرۇق - تۇغقان، يار - بۇرادەرلەر زەيتۇنەم ئانىنىڭمۇ ئۆلۈمىنى ئۆزىتىپ يۈرەكلىرى ئېزىلگەن ھالدا قايتىشتى.

ئۇچقۇن ئاكا ۋاپادار ئايالى ۋە يالغۇز قىزى ئايىمدىن ئايرىل-غىنىغا بەكمۇ ئېچىندى. ئېلاخۇن ئاكا كۆز ياشلىرىنى سۈرتۈپ تۇرۇپ:

— قۇدا، سەۋر قىلايلى، ھەر ئىش بولسا خۇدانىڭ ئىرادىسى بىلەن بولىدۇ. ئىككى نەۋرىمىز بىزنىڭ تۇغقاندارچىلىقىمىزنى باغلاپ تۇرىدۇ...

— شۇنداق، — دېدى ئۇچقۇن ئاكا كۆز ياشلىرىنى سۈرتۈپ.

— ئوغلىمىز ئېرىشاتقىمۇ ئوبدانراق تەسەللى بېرىپ قويار-سىز...

غەيرەتلىك ئېلاخۇن ئاكا بىلەن گۈھەرخان ئانا ئىككى نەۋرە-سىنى ئېلىپ قايتتى. ئېرىشاتنى دوست - بۇرادەرلىرى خېلىلا

بۇرۇن ئېلىپ كەتكەنىدى...

دېمەك، ئانا ـ بالا ئىككىسىنىڭ ئۆلۈمى بۇ ئىككى ئائىلىگە چوڭقۇر ئازاب بولۇپلا قالماستىن بەلكى كۆپلىگەن يېقىن ـ يۇرتلۇقلار ئۈچۈنمۇ ئازاب بولغانىدى...

4

ئايىم بۇ ئائىلىگە ئۆزلىشىپ قالدى. ئېلاخۇن ئاكا بىلەن گۆھەرخان ئانا ئايىمنىڭ مۇلايىم، ئوچۇق ـ يورۇق، قائىدە ـ يوسۇنلۇق ۋە ئىشچان قىز ئىكەنلىكىگە قاراپ ئۆزلىرىنى بەكمۇ تەلەيلىك ھېس قىلىشتى. گۆھەرخان ئانا ساقىيىپلا قالغانىدى. ئۇ ئايىمغا بولغان ئانىلىق مېھرىنى ئىزھار قىلىشنى ئويلىدى بولغاي، ئايىمنىڭ ھۇجرىسىغا قاراپ ماڭدى:

— قىزىم، بارمۇسىز؟ — دەپ ئۇنلۇك توۋلىدى.

— بار! كېلىڭە ئاپا، ئۆيگە كىرىڭ!

ئايىم قىلىۋاتقان ئىشىنى تاشلاپ ئانىنىڭ ئالدىغا چىقتى. گۆھەرخان ئانا ئۆيگە كىرىپ:

— قىزىم، بۇ كىيىم ياپقۇچتىكى گۈللەرنى سىز كەشتىلەۋاتامسىز؟ — دېدى ھەيران بولۇپ.

— ھەئە، ئاق رەختلەرگە گۈل كەشتىلەشنى ئاپامدىن ئۆگەنگەنىدىم.

— پاھ، پاھ، پاھ... نېمىدېگەن كۆركەم ـ ھە؟ بۇ ھۈنەرلەرنىڭىزنى قەمەرگىمۇ ئۆگىتىپ قويۇڭ قىزىم.

— ئۇ ئۆگىنىپ قالدى ئاپا، ئۇ ئۆگەنگەنلىرىنى سىزگە كېيىن كۆرسەتمەكچى بولغان.

دەل شۇ چاغدا ئېرشات ئالدىراپ كىرىپ كەلدى:

— قولۇڭدىكى ئىشىڭنى قوي ئايىم، بۈگۈن چۈشتە ناھىيەدە ئويۇن بار ئىكەن، بىزمۇ كۆرۈپ كېلەيلى، — دېدى.

— شۇنداق قىلىڭ قىزىم، ئويۇن كۆرگۈڭىز بولمىسا، ئاپىڭىزنى كۆرۈپ كېلىڭ قىزىم، ئۇلار سىزنى سېغىنغاندۇ، — دېدى ئانا.

— بارساققۇ ياخشى بولاتتى، بىراق مەن بارسامىلا ئاپامنىڭ كۆز يېشى تۆكۈلۈپلا تۇرىدىكەن···بارغۇڭىز بولسا ئۆزىڭىز كۆرۈپ كېلىڭ، — دېدى ئايىم ئېرشاتقا قاراپ.

— مەن يالغۇز بارمايمەن.

— راستتىنلا زېرىكىپ قالغان بولسىڭىز ماڭا ھېلىقى «ئالتۇنلۇق» دېگەن يەرنى كۆرسىتىپ كېلىڭ. مەن شۇ يەرنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرسەم دەيمەن.

— بولىدۇ قىزىم، ئۇ يەرنى كۆرۈشنى ئارزۇ قىلسىڭىز كۆرۈپ كېلىڭ. بىراق، يىلان - چايانلاردىن ئېھتىيات قىلىڭ-لار، — دېدى ئانا بىر ئاز ئەنسىرەپ.

— بولىدۇ ئاپا، ھازىرلا ماڭايلى، — دېدى ئايىم خۇش بولۇپ.

ئېرشات ھويلىغا چىقىپ بەھۇزۇر ئۇخلاۋاتقان قېرى ماشكەنى ۋارقىراپ ئويغاتتى. سېرىق ماشكا قۇيرۇقىنى شىپاڭلىتىپ كېلىپ ئايىم بىلەن گۆھەرخان ئانىغا ئەركىلەپ قويۇپ، ئاندىن ئېرشاتنىڭ ھەريكىتىنى كۆزىتىپ تۇراتتى. ئايىم ئۆيدىن بىر پارچە زاغرا نانىنى ئېلىپ چىقىپ ماشكىغا تاشلاپ بەردى. ماشكا ئايىمغا سەپسېلىپ بىر قاريۇەتكەندىن كېيىن نانىنى ئىشتەي بىلەن يەۋالدى.

شۇنداق قىلىپ ئۇلار بىردەمدىلا مەھەللىدىن ئايرىلىپ بىر چوڭ باغقا كىرىپ قالدى. باغنىڭ ئىچىدە مېۋىلىك كۆچەتلەردىن سىرت مېۋىسىز دەرەخلەرمۇ كۆپ ئىدى. ئۇزۇپ بولالمىغان كۆز-لۈك ئالمىلار شاختا مەي باغلاپ تۇراتتى. ئېرىقلاردا زۇمرەتتەك سۇزۇك سۇلار شىلدىرلاپ ئاقاتتى. باغنىڭ ئىچىدە بىرەر ئادەم ياكى ئۆيمۇ كۆرۈنمەيتتى.

— ئەتراپقا تام سوقۇپ قورشاپمۇ ئالماپتۇ. بۇ باغ نېمىدېگەن چوڭ. تېخىچە باغدىن چىقىپ بولالمىدۇق. بۇ باغنىڭ ئىگىسى بارمۇ؟ — سورىدى ئايىم.

— بۇ باغ نادىركام دېگەن ئادەمنىڭ بېغى، — دېدى ئېرشات چۈشەندۈرۈپ، — نادىركام ياش چېغىدا ئايالى بىلەن جاپالىق ئىشلەپ، بۇ چاتقاللىق يەرلەرنى باغ قىلغانىكەن.

— ئۇلارنىڭ ئۆيى قەيەردە؟ — دېدى ئايىم باغ ئىچىگە سەپسېلىپ.

— مۇشۇ باغنىڭ باش تەرىپىدە. ئۇ بەك قىزىقچى، مېھماندوست ئادەم. بارغۇڭ بولسا بارايلى.

— بولدى ئايرىم كېيىلى. ئۇ ئادەمنۇ مېنىڭ بوۋامغا ئوخشاش «باغۋەن» ئىكەنده؟ — دېدى ئايىم.

شۇ تاپتا سېرىق ماشكا توشقان ئىزدەپ كەتكەنىدى. ئۇ يىراقتىن ھاۋۇشىپ بىر توشقاننى قوغلاپ كېلىۋاتقانلىقىدىن بېشارەت بەردى. ئېرشات ئالدىراپ ئايىمغا:

— سەن مىدىرلىمىسەن، گەپنۇ قىلمىغىن! — دەپ ئاگاھلاندۇرۇپ، ئۆزى بېلىگە قىستۇرۇۋالغان چوماقنى سۇغۇرۇپ ئېلىپ تۇتقىنىچە خۇددى ھەيكەلدەك قېتىپ قالدى. سېرىق ماشكا بىر توشقانىنى ئۇلارنىڭ ئالدىغا قوغلاپ كېلىۋاتاتتى.

ئېرشات چوماقنى كۆچ بىلەن ئاتقانىدى، چوماق توشقاننىڭ پۇتىغا تەگدى. توشقان دومىلىغان ھامان، سېرىق ماشكا «كاپ» قىلىپ باستى. بۇ ھالنى كۆرگەن ئايىم:

— ئەسلىدە، بۇ ماشكا بىلەن ئىككىڭلار ماھىر ئوۋچىلار ئىكەنسىلەر ـ دە؟! — دېدى ھەيران بولۇپ.

— تېخى بۇ جانۋارنىڭ چېۋەرلىكىنى بۇندىن كېيىن كۆرىسەن! — دېدى ئېرشات توشقاننى بوغۇزلاۋېتىپ. ئۇ تېتىكلىشىپ كەتكەنىدى.

ئۇلار باغدىن چىقىپ بىر چوڭ يارلىققا كېلىپ قالدى.

يارلىق تىك ۋە ئېگىز بولۇپ، شەرقتىن غەربكە قاراپ سوزۇلغان. ئايمىنىڭ كۆزىگە بۇ يارلار بەكمۇ سۇرلۇك كۆرۈندى. يارنىڭ باغرىغا كەپتەر، قاغا، كۆك قاغا ۋە قارىغۇجىلار ئۇۋا ياسىۋالغان بولۇپ، بۇ يار خۇددى قۇشلار ماكانىدەك كۆرۈنەتتى.

— يېقىندىلا، — دېدى ئېرشات ئايمىنىڭ خىيالىنى بۆزۈپ، — دەل مۇشۇ يەردىن ئادەمنىڭ قۇچقى يەتمەيدىغان يەتتە دانە ھېجىر كۆپ چىققانىكەن. سەن كۆرۈشنى ئارزۇ قىلغان ئالتۇنلۇقنىڭ بىر چېتى مانا مۇشۇ. بۇ يەرگە قاراپلا تۇرۇۋەرمە، ئالتۇنلۇقنىڭ مەركىزىگە تېزراق بارايلى...

ئايمىنىڭ ماڭغۇسى كەلمىدى، ئۇ بۇ سىرلىق ماكانغا تويماي قارايتتى. قۇشلارنىڭ سايراشلىرىمۇ ئۇنى ھەيران قالدۇراتتى. ئۇلار قىيا ـ قىيا كەتكەن يارداڭلىقتىن ئۆتۈپ چوڭ بىر ئۆستەڭنىڭ چىمەنزارلىق قىرلىرىنى بويلاپ ئاخىر ھارۇنلار ئۆتىدىغان كېچىككە كېلىپ توختىدى. ئايىم بوش ئاۋازدا:

— ئالدىڭىزغا قاراڭ، توشقان، توشقان... — دېدى. ئۆستەڭنىڭ ئۇ قىرىدىكى كېچىك ئېغىزىدا بىر يوغان توشقان: «يامان بولساڭ مېنى تۇتۇپ باق» دېگەندەك غەمسىز ھالدا قۇلاقلىرىنى دىڭگايتىپ ئولتۇراتتى. «سېرىق ماشكا نەگە كەتكەندۇ؟» دېدى ئېرشات كۆڭلىدە. شۇ پەيتتە سېرىق ماشكا غايىب بولغاندەك توشقاننىڭ كەينىدە پەيدا بولدى ـ دە، توشقانغا ئۆزىنى ئاتتى. كۆرەڭلەپ تۇرغان توشقان ئالاقزادىلىك ئىچىدە قاياققا قېچىشنى بىلمەي ھودۇقۇپ ئۆزىنى سۇغا ئاتتى. ماشكا بىلەن ئېرشاتمۇ ئۆزلىرىنى سۇدىكى توشقانغا ئاتتى. ئۇلار توشقاننى تىرىكلا تۇتۇپ چىقتى. بۇنى كۆرگەن ئايىم بىردەم قاقاقلاپ كۈلسە، بىردەم ماشكىنىڭ ئەقلىگە ھەيران بولاتتى.

ئېرشات توشقاننى بوغۇزلاپ، توشقاننىڭ بېشىنى ماشكىغا تاشلاپ بەردى. ماشكا «رەھمەت» دېگەندەك قاراپ قويۇپ توشقانىنىڭ بېشىنى ئىشتەي بىلەن يەۋالدى، ئايىم ماشكىغا قاراپ:

— توۋا ئىتلارمۇ مۇنداق ئەقللىق بولىدىكەنە؟ — دېدى. ئاندىن ئېرىشانقا بۇرۇلۇپ قاراپ، — بۇ ئىتقا مۇنداق ئەقىلنى سىز ئۆگەتمىگەنسىز؟ — دېدى.

— ياق. مەن ئۆگەتمىگەن. لېكىن، 1960 ـ يىللارنىڭ باشلىرىدا بۇ يېزىدىكى دېھقانلار چوڭ قازانلىق ئۇمىچىنى ئىچىپ كۈن ئۆتكۈزەتتى. ئۇماچ مەيدىلەرنى زەھەردەك ئېچىشتۇرۇۋېتەتتى. شۇ چاغلاردا بۇ يېزىدا مۇنداق ئەقللىق ئىتلاردىن بىرقانچەسى بار ئىدى. دېھقانلار مۇشۇ ئەقللىق ئىتلار بىلەن توشقان ئوۋلاپ، توشقان گۆشىنى ئاشۇ داش قازاندىكى ئۇماچقا ئارىلاشتۇرۇپ يەيتتى. ھېلىمۇ ياخشى خۇدايىم مۇشۇ ئەقللىق ئىتلارنى بارلىققا قويۇپتىكەن، بولمىسا قانداق قىلاتتۇقكىنتاڭ... ھازىر ئۇ ئىتلارنىڭ ھەممىسى يوقلىپ پەقەت مۇشۇ قېرى ماشكىلا قالدى.

بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغان ئايىم ئىتقا قاراپ بىردەم خىيال سۈرۈپ قالدى. ئۇ نازۇك قوللىرىنى ئىتقا سوزۇپ، ماشكىنىڭ پېشانىسىنى سىلاپ قويدى.

ئۇلار ئۆستەڭدىن ئۆتۈپ بىر كەڭرى دۆڭلۇككە چىققاندا، سالقىن شامال بۇ بىر جۈپلەرنى قارشى ئالغاندەك سۆيۈپ ئۆتتى. دۆڭلۇك ئۈستىدىن تۇرۇپ يىراقلارغا كۆز تاشلىسىڭىز، بىر ـ بىرىگە تۇتاش كەتكەن كۆز يەتكۈسىز ئېدىرلىقلار، ئابرال ۋە تەڭرى تاغلىرى ھەيۋەتلىك قەد كۆتۈرۈپ تۇراتتى. بۇك ـ باراقسان دەل ـ دەرەخلەر بىلەن بىر ـ بىرىگە تۇتىشىپ كەتكەن مەھەللىلەر كۆزگە تاشلىنىپ تۇراتتى. بىراق بۇ كەڭ زېمىن شېرىن ئۇيقۇدا ياتقاندەك جىمجىت كۆرۈنەتتى. ئايىم ئەتراپىنى بىر ئاز كۆزەتكەندىن كېيىن پۈتىغا پاتقان ھېجىر قاچا پارچىلىرىنى تېرىش بىلەن بولۇپ كەتتى. ئېرىشات قولىدىكى توشقانلارنى بەلگىلىك جايىغا قويۇپ ئايىمنىڭ يېنىغا كەلدى.

— مەن سېنى بۇ يەرگە ئالتۇن، مارجان تاپىدۇ دەپ ئەكەل-

سەم، هېچىر قاچىلارنىڭ پارچىلىرىنى يىغىۋالغىنىڭ نېمىسى؟ — دەپ كۈلدى ئېرشات.

— بۇ جاي ماڭا بەكمۇ سىرلىق كۆرۈنۈۋاتىدۇ. راستتىنلا ئالتۇن چىقامدۇ نېمە؟...

— تېخىچە ئىشەنمەيۋاتامسەن؟ ئاۋۇ ئازگاللارنى كىشىلەر ئالتۇن تاپمىز دەپ كولىغان. سەن بۇ يەردىن ئالتۇن كولاپ تۇرغىن، مەن سېرىق ماشكام بىلەن توشقانلارغا ھۇجۇم قىلىپ كۆرەي، — دېدى. ئۇ سېرىق ماشكىغا شەرت بېرىپ «ھۇررا!» دەپ توۋلىغىنىچە يۈرۈپ كەتتى. ئايىم ئېرشاتنىڭ بالىلارچە مىجەزىگە زوقلىنىپ كۈلۈمسىرەپ قويدى. ئۇ ياغاچ بىلەن ئۇ يەر - بۇ يەرنى ئىلەشتۇرۇپ يۈرۈپ ئىككى تال مارجان تېپىۋالدى. «توۋا، راستتىنلا مارجان ئىكەن» دېدى ئۇ پىچىرلاپ. ئۇ ئېرشات گېپىنى قىلغان ھېلىقى ئازگالغا قىزىقىپ بوينىنى سوزۇپ قارىغاندى. قوراي - شۇۋاقلار ئارىسىدىن بىر ئادەمنىڭ باش سۆڭىكى ئېنىق كۆرۈندى. باش سۆڭىكىنىڭ تۆشۈك كۆزلىرى تىكىلىپ، گۆشسىز چىشلىرى ھىجىيىپ بەكمۇ سۇرلۇك كۆرۈنگەچكە، ئايىمنىڭ تېنى «جۇغ...» قىلىپ قالدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئازگال ئىچىدىن بىر يوغان چار يىلان سۇرلۇك تولغىنىپ يۇقىرىغا ئۆرلەپ چىقىۋاتاتتى. بۇ ئەھۋالدىن ئايىمنىڭ چېكىسىدىن سوغۇق تەر چىقىپ، پۈتۈن بەدىنىگە تىرەك ئولاشتى. ئاخىر ئۈيقۇدىن چۆچۈپ ئويغانىدەك زۇۋانغا كېلىپ:

— ئا!... ئېرشات! — دەپ ۋارقىرىۋەتتى. دەل شۇ چاغدا ئۇنىڭ كەينىدىن:

— ھەي كېلىن بالا، قورقما، نې بولدى ساغان؟ — دېگەن ئاۋاز ئاڭلاندى. ئايىم بۇرۇلۇپ قارىۋىدى، يۈزلىرىنى ساقال - بۇرۇت باسقان ئاتمىش ياشلار چامىسىدىكى بىر قازاق كىشى ئېتىنى قامچىلاپ ئايىم تەرەپكە كېلىۋاتاتتى. ئايىم بۇ كىشىنى كۆرمىگەن بىلەن بۇ كىشىنىڭ نامىنى ئېرشاتتىن كۆپ ئاڭلىغانىدى.

دى. ئۇ ئىنتايىن ئاق كۆڭۈل، كەم سۆز ئادەم ئىدى. ئۇنى بۇ يېزىدىكى ياشلار ھۆرمەتلەپ «كۆشەن ئاغا» دېسە، چوڭلار ئۇنى «جېنى تۆمۈر مالچى» دەپ تەرىپلىشەتتى. بۇ يېزا كۆشەن ئاكىنىڭ ئانا يۇرتى، ئۇ ئۇزاق يىللاردىن بېرى ئۇيغۇر دېھقانلىرى بىلەن جاپادىمۇ، ھالاۋەتتىمۇ بىللە بولۇپ كەلگەن. ئۇ ئايىمغا يېقىنلاپ:

— ئادامنىڭ سۈيەكلەرىن قورقتىڭغۇ دېيمېن بالام، چىرا-يىڭ ئەپپەق بولۇپ كېتىپتۇ، — دېدى كۆشەن ئاكا ئۇيغۇر ۋە قازاق تىلىنى ئارىلاشتۇرۇپ سۆزلەپ. ئۇ ئاتتىن چۈشۈپ ئايىم-دىن ئامانلىق سورىغاچ يېنىغا كەلدى.

— ئازگالغا بارماڭ، ئەنە پۈتكۈزنىڭ يېنىغا كەلدى يىلان، يىلان! — دېدى ئايىم تىترەپ تۇرۇپ.

— ئي! يىلاندىن قورقۇپسەندە قىزىم، — دېدى كۆشەن ئاكا، ئۇ قولىدىكى قامچا بىلەن يىلاننى ئۇرۇپ ئۆلتۈردى. بۇ چاغدا ئېرشاتمۇ يېتىپ كەلدى. ئۇ چىلىق - چىلىق تەرگە چۆمگەنىدى:

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم كۆشەن ئاغا، — دېدى ئۇ ھاسىراپ تۇرۇپ.

— ۋەلەيكۇم ئەسسالام! ئېي قانىشا قويان ئۇستادىڭ؟

— بەرىنى قاچۇرۇپ قويدۇم.

كۆشەن ئاكا بىغەملىك بىلەن تېخى جېنى تېنىدىن جۇدا بولمىغان يىلاننى قامچىسى بىلەن ئىلىپ تۇرۇپ:

— كېلىن بالىنى ئوينىتىپ كېلىمەن، دەپ ماڭۇ دۇشمەنگە چاققۇزغىلى ئاز قاپسەن. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئاۋۇ ئازگالدا تۇرغان نەرسىنى كۆردۈڭمۇ؟ — دېدى.

ئېرشات ئازگالغا سەپسالدى - دە، تېنى سەل شۇركەنگەندەك بولدى، لېكىن ئانچە قورقۇپ كەتمىدى، چۈنكى ئۇ بالىلىق چېغىدا بالىلار بىلەن ئۇ يەرگە ئويناپ كەلگەنده، ئادەمنىڭ باش سۆڭەكلىرىنى قولى بىلەن تۇتۇپ ئايرىم يەرگە كۆمۈپ قوياتتى.

— كېلىن بالىنى بۇنداق يەرلەرگە ھەرگىز يالغۇز قويما بالا، — دېدى كۆشەن ئاكا يىلاننى ئىگەرنىڭ غانجۇغىسىغا باغلاۋېتىپ، — بۇ يىلان نېمىدېگەن چوڭ، مەن بۇنى ئورۇق ماللارغا بېرەي.

— شۇنداق، بەك چوڭ يىلانكەن، — دېدى ئېرشات ئايىمغا قاراپ. بۇ چاغدا ئايىمنىڭ چىرايىدىن قورقۇنچ ئالامەتلىرى يوقالغانىدى.

— كۆشەن ئاغا، — دېدى ئېرشات، — بۇرۇنقىلار «يىلان بار يەردە ئالتۇن بار» دەيدىكەن، مۇشۇ يەردە ئالتۇن بولۇشى مۇمكىن، كولاپ كۆرمەيمىزمۇ؟

— ئوي بالام، ئالتۇننى نېمە قىلاتتىڭ؟ بۇ ئازگالدا ئۇستەخان بولۇپ ياتقان بايقۇشلارنى كۆرۈۋاتسەنغۇ، مۇشۇ ئانا يۇرتىمىز ھېسابسىز بايلىقلارغا، ئالتۇنلارغا تولغان ماكان بولمىغان بولسا، بۇ بايقۇشلار نەچچە مىڭ كىلومېتىر يولنى بېسىپ كېلىپ جانلىرىدىن ئايرىلىپ ياتمىغان بولار ئىدى، — دېدى كۆشەن ئاغا كۆلۈمسىرەپ تۇرۇپ.

ئايىم دەسلەپ بۇ دۆڭلۇككە چىققاندا، بۇ يەرنىڭ قانداق بولۇپ «ئالتۇنلۇق» دەپ ئاتالغانلىقى ھەققىدە ئېنىق مەلۇماتقا ئىگە بولۇشنى ئويلىدى، شۇڭا ئۇ:

— كۆشەن ئاغا، — دېدى ئۇ قولىدىكى مارجانىنى ئويناپ تۇرۇپ، — مەن بۇ جايىنىڭ نامىنى كۆپ ئاڭلىغان، بىراق كۆرمىگەنىدىم. بۇ يەردىكى ئادەم ئۇستىخانلىرىغا قارىغاندا بىرەر تارىخىي ۋەقەلەر بولغانمىكىن دەپ ئويلايمەن. بۇ ئىشلار قاچان يۈز بەرگەن ئىشلاردۇر؟

— ھە؟ مارجان تېپىۋالغان ئوخشىمامسەن؟ — دېدى ئېرشات ئۇنىڭ سۆزى ئاخىرلاشماي ئايىمنىڭ قولىغا قاراپ.

ئايىم «ھەئە» دېگىنىچە يەنە كۆشەن ئاكىغا سوئال نەزىرىدە قارىدى.

— مەن ئوقۇمىغان ئادەم بولغاچقا، تارىخنى ئانچە بىلمەپ كەتمەيمەن بالام. چوڭ ئاقساقاللاردىن ئاڭلىشىمچە بەزىلەر: «بۇ يەرگە ئاسماندىن قۇم يېغىپ مۇشۇنداق خارابلىككە ئايلانغان» دەيدۇ. بەزىلەر: «1200 - يىللىرى موڭغۇللار قوشۇن تارتىپ كەلگەندە، بۇ يەرلەر مۇشۇنداق ئۇرۇش خارابىسىگە ئايلانغان» دەيدۇ. يەنە بەزىلەر: «مانجۇلار بىلەن موڭغۇللار ئوتتۇرىسىدىكى جەڭدە مۇشۇنداق ئۇرۇش خارابىسىگە ئايلانغان» دەيدۇ. قايسىسى راست، مەنمۇ ئېنىق بىلمەيمەن. بۇ يەرنىڭ سىرىنى پەقەت تارىخچىلارلا بىلىدۇ. سىلەر ئىككىڭلار ئوقۇغان ياشلار ئىكەنسىلەر، تارىخىي ماتېرىياللارنى ئوقۇساڭلار بۇ يەرنىڭ سىرىنى تاپالايسىلەر، بەلكىم بۇندىن كېيىنكى تارىخچىلار سىلەرنىڭ بۇ خىل سوئالىڭلارغا ئېنىق جاۋاب بېرىشى مۇمكىن... ئىشقىلىپ بۇ ئەلدە مۇنداق ئۇرۇشلار كۆپ بولغانىكەن.

— بۇ يەر ھەقىقەتەن ئادەمنى چوڭقۇر ئويغا سالىدىغان سىرلىق ماكانىكەن، — دېدى ئايىم قوشۇمىسىنى تۇرۇپ. ئۇلار بۇ سىرلىق ماكان توغرىسىدا بىر ھازا مۇھاكىمىگە چۈشۈپ كەتتى...

— ئايىم، — دېدى ئېرشات ئۇنىڭ خىيالىنى بۆلۈپ، — كۆشەن ئاغا ئىككىڭلار ئازراق ئوتۇن تېرىپ ئاۋۇ ئۆجمە ساينىسىگە بېرىپ تۇرۇڭلار، مەن ماۋۇ توشقاننى سويۇپ تازىلاپ كېلەي، توشقان گۆشىنىڭ تەمىنى تېتىپ باقمىز.

بۇ گەپ كۆشەن ئاكىنىڭ كۆڭلىگىمۇ ياقتى.

— ئەتىگەن ئازراق زاغرا نان يەپ كەلگەنىدىم، ئاچچىق قاينىاپ تۇرۇۋاتىدۇ، — دېدى ئېرشات كۆشەن ئاكىغا قاراپ، — ئاۋۇ پاقلانلىرىڭدىن بىرنى تۇتۇپ كەلسەڭچۇ، كاۋاپ قىلىپ ئىچ - قارنىمىزنى مايلىۋالايلى.

— ئۇ...ي بالام، ئونداي زامان قايدا، — دېدى ئۇمۇ كۈلۈپ تۇرۇپ.

كاۋاپنىڭ مەززىلىك پۇراقلىرى دىماغلارغا ئۇر ۇلۇشقا باشلىدى. ئايىم بىر پارچە پىشقان گۆشنى ئاندا ـ ساندا چىشلەپ قويۇپ، يەنىلا خىيال بىلەن يىراقلارغا كۆز تىكەتتى.

كۆشەن ئاكا ئورنىدىن تۇرۇپ:

— بۇل كاۋابىڭ بەك تاتلىق بوپتۇ. سىلەر ئالدىرىماي يەڭلار، مېنىڭ قويلىرىم بەك يىراقلاپ كەتتى، — دېدى ئۇ ئاتقا مىنىپ، ئۇلار بىلەن خوشلىشىپ كېتىپ قالدى.

— ئايىم، — دېدى ئېرشات، — كاۋاپ يېمەي نېمە خىيال سۇرۇپ قالدىڭ؟

ئايىم ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ قويۇپ:

— مېنىڭ بوۋام: «بۇ دۇنيادا بارلىق جانلىنىڭ خۇداسى بار» دەپتىكەن. دېمەك بۇگۈن خۇدا ئالدىدا بىز ئېغىر گۇناھ ئۆتكۈزۈپ قويۇپتىمىز، سىز بايام بۇ توشقاننى سۇدىن تۇتقاندا، بۇ توشقاندىن خۇددى بىر سەبىي بالىنىڭ يىغلىغان ئاۋازىدەك بىر ئاۋاز چىقتى. بۇ ئاۋاز ھېلىمۇ قۇلىقىمدا جاراڭلاپ تۇرغاچقا، كاۋاپ گېلىمدىن ئۆتمەيۋاتىدۇ. بۇلارنىڭمۇ بۇ جاھاندا شاد ـ خۇرام ياشاش ھوقۇقى بار ئەمەسمۇ، بەلكىم بۇلارنىڭمۇ سەبىي بالىلىرى بولسا، شۇڭا ناله قىلىۋاتقاندۇ. بىز ئۇلارنى قوغداشنىڭ ئورنىغا، ئەكسىچە جېنىغا زامىن بولدۇق...

بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغان ئېرشات، پۇشايمان قىلغاندەك ئويلىنىپ قالدى:

— توغرا گەپ قىلدىڭ ئايىم، بۇ توشقانىنىڭ ئاۋازى مېنىڭمۇ ئىچىمنى ئاغرىتىپ قويغانىدى. بۇرۇن بۇ مەھەللىدە بىر داڭلىق ئوۋچى بولغانىكەن. ئۇ داۋاملىق تۇلكىلەرنىڭ تېرىسىنى سويىدىكەن. ئۇ ياشانغاندا بەدەنلىرىنى جاراھەت بېسىپ، تېرىلىرى تەتۇر سويۇلۇپ، تۇلكىلەرنىڭ چىرقىراشلىرى قۇلىقىدا جاراڭلايدىغان بولۇپ قاپتۇ. شۇڭا ئۇ ئادەم باشقىلارغا ئوۋچىلىق قىلماسلىق ھەققىدە نەسىھەت قىلىپ ئۆلۇپ كەتكەنىكەن. مەن شۇ

گەپنى ئاڭلىغاندىن بۇيان، ئوڭچىلىق قىلمايدىغان بولغانىدىم، — دېدى ئېرشات ئايىمگە قاراپ، — بولدى، ئەمدى ئۆتكەن ئىش ئۆتۈپ كەتتى. يەنە نېمە خىيال سۈرۈۋاتىسەن؟

— بۇرۇن ئۆلۈپ كەتكەن ئەجدادلىرىمىزنى ئويلاپ قالدىم.

— ئويلاپ نېمە قىلىسەن؟ كېلەچەكتە بىزمۇ ئەجداد بولۇپ قالىمىز، بۇ دۇنيا مانا مۇشۇنداق.

— بىراق، بىز بۇ دۇنيانىڭ يارىماس ئىنسانلىرىدىن بولۇپ قالماسلىقىمىز كېرەك.

— سېنىڭچە بىز نېمە ئىشلارنى قىلساق بولار؟

— مېنىڭچە قىلساق ئىش تولا. ئەسلىدە مۇمكىن بولغان بولسا، ئىككىمىز مۇئەللىم بولۇپ قالغان بولساق، بۇ نامرات يېزىدىكى ئوقۇشسىز قېلىۋاتقان سەبىيلەرنى ھەقسىز تەربىيىلەپ كەلگۈسىدە ياراملىق، خەلققە پايدىلىق ئادەملەردىن قىلىپ يېتىلدۈرۈش ئارزۇيۇم بار ئىدى. ئەمدىكى گەپ، يەرلەرنى ھۆددىگە بېرىۋەتسە، بىزمۇ كۆتۈرىگە بەرگەن يەرلەرگە قاتتىق ئىشلەپ يۇرتىمىزنى باغۇ بوستانلىققا ئايلاندۇرۇشتا.

— شۇ گۇللەردىن ئۆزىمىزگىمۇ ئازراق ئېلىپ قويارسەن، ھەممىسىنى خەققە بېرىۋەتمەي، — دېدى ئېرشات كۈلۈپ تۇرۇپ.

— باي بولۇپ روناق تاپساق يوقسۇللارنى يۆلەيلى، ماۋارىپقا ياردەم بېرەيلى، كەلگۈسى ئەۋلادلىرىمىز بىزدىن رازى بولۇپ قالسۇن، ئۇلار نادانلىق ئۇستىدىن كۈرەش قىلسۇن، ئۆز خەلقىگە ياراملىق ئادەم بولسۇن!

— بۇ گەپلەر نەرىكىدىن چىقىۋاتىدۇ؟ — دېدى ئېرشات ئۇنىڭغا يېقىنلاپ.

— نەرىمدىن چىقاتتى، قەلبىمدىن!

— ئەكىلە ئاشۇ گۈزەل قەلبىڭنى كۆرۈپ باقاي، — ئېرشات ئۇنى قۇچاقلىدى.

— ھوي، قورسىقىمنىڭ باسمىقى! — دېدى ئايىم ھۇپپىدە

قىزىرىپ.

— ئوھۇ! مەن «دادا» بولىدىغان ئوخشايمەن! — دېدى ئېر-شات ئورنىدىن تۇرۇپ. ئۇ ئىككى قولىنى ئاسمانغا كۆتۈرۈپ ھاياجىنىنى باسالماي يەنە ۋارقىرىۋەتتى.

— ئو...ي! مەن «دادا» بولىدىغان بولدۇم! ...ئۇ...ي! بىزنىڭ ئەۋلادلىرىمىز بولىدىغان بولدى!

ئۇنىڭ بۇ سادالىرى شېرىن ئۇيقۇدا ياتقان بۇ سىرلىق ماكان-نىڭ ئاسمىنىدا جاراڭلىغاندەك سېزىلدى...

كۈنلەر، ئايلار ۋە يىللار ئۆتۈشكە باشلىدى. ئايىم سەھەر تۇرسا كۈن پاتقۇچە چوڭ ئۆينىڭ ۋە ئۆز ھۈجرىسىنىڭ ئىشلىرى بىلەن مەشغۇل ئىدى. بەزى كۈنلىرى نان يېقىپ، كالا سېغىپ، تاماق ئېتىپ، كىر يۇيۇپ تازا ھاراتتى، لېكىن ھارغىنلىقىنى زادىلا چاندۇرمايتتى. بەزىدە گۆھەرخان ئانا ئاغرىپ يېتىپ قالسا ئايىم بەكمۇ بىئارام بولۇپ نېمە قىلارىنى بىلمەي «ئاپا، ئازراق چاي دەملەپ بېرەيمۇ؟ كېچىككىنە شورپا ئىچكەن بولسىڭىز ئوبدان بولاتتى» دەپ تەمتىرەپ پەرۋانىدەك چۆرگىلەيتتى.

گۆھەرخان ئانا «رەھمەت بالام، ھېلىمۇ بۇ ئۆيگە سىز كېلىپ قاپسىز، سىز بولمىغان بولسىڭىز قانداقمۇ قىلاردىم، مەن كېچىككىنە ياخشى بولۇپ قالسام، ئاپىڭىز بىلەن دادىڭىزنى كۆرۈپ كېلىڭ، ئۇلارمۇ سىزنى بەك سېغىنغاندۇ» دەپ ئايىمنىڭ كۆڭلىنى ئالاتتى. مانا مۇشۇنداق ئىناق ۋە كۆڭۈل ئازادىچىلىك ئىچىدە ھەش - پەش دېگۈچە ئۈچ - تۆت يىل ۋاقىت ئۆتۈپ كەتتى. ئايىم بۇ ئائىلىگە بىر ئوغۇل، بىر قىز تۇغۇپ بېرىپ ئۇلارنى بەكمۇ خوشال قىلىۋەتتى. قەمەرمۇ يىراق بىر كەنتكە ياتلىق بولۇپ كەتكەچكە، بۇ ئائىلىنىڭ بارلىق ئىشلىرى ئېرشات بىلەن ئايىمغىلا يۈكلەنگەنىدى.

كۈز پەسلى يېتىپ كەلدى. ئېرشات ھۆددىگە ئالغان يەرلە-رىگە جاپالىق ئىشلىمەكتە. ئۇ ئېتىزغا سەھەر كەتسە، كەچتە

بىراق كېلىدىغان بولۇۋالدى.

ئايىم بۇگۈن بىر تۈرلۈك ھارغىنلىق ھېس قىلدى. «ئۇھ» دېدى ئۇ ئۆستەڭ بويىغا كېلىپ، بىر چېلەك سۇنى قىرغاقتا ئارانلا ئاچقىپ بېقىنىنى تۇتۇپ: نېمە بولغاندىمەن؟ پات - پاتلا بىقىنىم مۇجۇلۇپ ئاغرىپ ماغدۇرسىزلىنىپ قالىمەن. ئېرشانتقا دېسەم ئۇ بىئارام بولىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئىشىنىڭ تازا ئالدىراش مەزگىلى تۇرسا... دېگەنلەرنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزدى.

گۈھەرخان ئانا پېشايۋاندا ئولتۇرۇپ، بۆشۈكتىكى نەۋرىسىنى ئەركىلىتىپ ئولتۇراتتى. ئايىم چېلەكتىكى سۇنى ئوچاق بېشىغا قويۇۋېتىپ:

— ئاپا، ئوغلىڭىز بۈگۈنمۇ ئېتىزدىن كەچ كېلىدىغان ئوخشايدۇ، تاماق ئەتسەم ئۈلگۈرىمەن، نېمە تاماق ئەتسەم بولار؟ — دېدى.

— ياق قىزىم، — دېدى ئانا كۆزىنى بالىدىن ئۈزمەي، — بۈگۈن بەك چارچاپ كەتتىڭىز، بىرەر كۈن چاي ئىچكەندىگە ھېچ نەرسە بولمايدۇ.

ئايىمنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىغان بۆشۈكتىكى سەبىي قىز ئاغزىدىكى سوسكىسىنى «پىرت» قىلىپ چىقىرىۋېتىپ، ئاپىسىغا ئىنتىزارلىق بىلەن تەلمۈردى. نەۋرىسىنىڭ كۆڭلىنى چۈشەنگەن ئانا دەرھال بالىنى يېشىپ ئايىمنىڭ قولىغا تۇتقۇزدى. ئايىم بوۋاقنى ئۆز ھۇجرىسىغا ئەكىرىپ باغرىغا باستى. ئوماق قىزىغا زوقى كېلىپ چاچلىرىنى سىلىغىنىچە خىيالغا چۆكۈپ ئولتۇرۇپ قالدى. شۇ چاغدا ئېرشات ئۆيگە كىرىپ كەلدى - دە، بالىنى قولىغا ئېلىپ سۆيدى. ئاندىن ئايىمنىڭ سولغۇن چىرايىغا قاردىدى:

— نېمە بولدۇڭ؟ كۆزلىرىڭ ئولتۇرۇشۇپلا كېتىپتۇ، مەجىزىڭ يوقمۇ؟ — دېدى.

— سىزگە ئاچچىقلاپ قالدىم، — دېدى ئايىم تەتۈر قاراپ.

— نېمىشقا؟

— ئېتىزنىڭ ئىشلىرى تۈگىمەيۋاتقان بولسا ماڭا نېمىشقا دېمەيسىز، بىللە ئىشلىسەك پايدىسى بولاردى.

— ساڭا بۇ ئۆيلەرنىڭ ئىشلىرىمۇ ئاز ئەمەس.

— ئۆيلەرنى ئاقارتىپ بولدۇم، ناننىمۇ يېقىۋالدىم، كىر - قاتلارنىمۇ يۇيۇپ بولدۇم، ئەمدى سىز بىلەن بىللە ئىشلەسەم دەيمەن.

— خۇدايىم سېنىڭدەك بىر ۋاپادار ئايالنى ماڭا بەرمىگەن بولسا، مۇشۇ كۈنلەردە قانداقمۇ قىلاردىم - ھە؟

— ئاپامۇ بۈگۈن ماڭا «خۇدايىم ماڭا سىزگە ئوخشاش كۆيۈمچان كېلىننى بەرمىگەن بولسا، مەن بۇ ئۆيدە قانداقمۇ قىلاردىم» دەپ كۆڭلىنى ئېيتتى. سىزمۇ شۇنداق دەپ كۆڭلۈمنى خۇش قىلىۋاتىسىز، مەن نېمىدېگەن بەختلىك - ھە؟

— سەن بەختلىك بولساڭ، مەنمۇ بەختلىك، ئېتىزدىن ھېرىپ - ئېچىپ كەلسەم سېنى كۆرۈپ ھاردۇقۇم چىقىپلا قالىدۇ، ئېتىزلاردىمۇ سېنى ئويلاپ قالىمەن.

— سىزنىڭ مۇشۇنداق يېقىملىق گەپلىرىڭىز مېنىڭ دىلىمنى بەكمۇ يايرىتىۋېتىدۇ. قەدىرلىكىم، بۈگۈن سىزگە تاماق ئېتەلمىدىم، مېنى كەچۈرەرسىز.

— مەن دېدىمغۇ، ماڭا پەقەت سەنلا بولساڭ بولدى. تامىقىڭىزمۇ كېرىكى يوق. بەزىلەر ماڭا: «ئەر - ئايال دېگەن بىر - بىرىنى ھەددىدىن زىيادە ياخشى كۆرۈپ كەتسىمۇ بولمايدۇ» دەيدۇ. بۇ گەپنىڭ سەۋەبى نېمىكىن؟

— ئىچى يامانىڭ ئىچى، كۆزى يامانىڭ كۆزى، تىلى يامانىڭ تىلى تېگىپ قالىدۇ، دەمدىكىنتاڭ؟!...

— ئەمىسە خەق بار يەردە بىر - بىرىمىزنى تىللايلى بولامدۇ؟

ئىككىسى تەڭلا كۈلۈشۈپ كەتتى. بىر جۈپ لەۋلەر بىر - بىرىگە تەگدى. قۇچاقتىكى بالا نازۇك ۋە ئوماق قوللىرى بىلەن ئۇلارغا ئېسىلدى.

تۆتىنچى باب

پۇشايمان

1

كۈنلەر ۋە ئايلار ئۆتۈپ يازمۇ كەلدى. بۇ جەريانىدا ئېرشات-نىڭ كۆز ئالدىدىن ۋاپادار ئايالى ئايىمنىڭ سىماسى زادىلا كەتمە-گەن بولسىمۇ، مېھرىبان ئانىسىنىڭ ئانىلىق مېھرى شۇنداقلا ئىككى بالىسىنىڭ كۆز ئالدىدا تۇرۇۋاتقانلىقى ئۇنىڭغا خېلىلا تەسەللى بولغانىدى. شۇنداقتىمۇ ئۇ يەنىلا «ئايىمنىڭ كېسىلىنى نېمىشقا بالدۇرراق سەزمىگەندىمەن، ئۇنى نېمىشقا ئېغىر ئەمگەك-لەرگە سالغاندىمەن. ئالدىنئالا سەۋەب قىلغان بولسام ئۆزۈن ئۆمۈر كۆرگەن بولاردى» دەپ پۇشايمان قىلاتتى.

بەزىدە ئۇنىڭ ئىچى سىقىلاتتى، ئايىم بىلەن ئۆتكەن مەن-لىك تۇرمۇشىنى ئېسىگە ئالسا، ئۆزىنى نەگە قويارىنى بىلمەي قالاتتى. شۇڭا ئۇ ئىچ پۇشۇقىنى چىقىرىش ئۈچۈن پات - پات ناھىيە بازىرىغا بارىدىغان بولۇۋالدى. راستىنى ئېيتقاندا، شۇ كۈنلەردە ئۇنىڭ مىسكىن كۆڭلىگە تەسەللى بېرىدىغان بىرەر كۆيۈمچان دىلكەش كېرەك ئىدى، لېكىن ئۇنىڭ نەزىرىدە ھەقە-قىي دوستلار كۆنسىرى ئازىيىپ بارغانەك سېزىلەتتى. شۇڭا ئۇ بەزىدە يەككە - يېگانە ھالدا ھاراق ئىچىپ يۇرىكىدىكى دەردلىرىگە تەسەللى تاپماق بولاتتى.

بىر كۈنى ئۇ ھاراق ئىچىۋېتىپ بىر نەچچە يىگىت بىلەن تونۇشۇپ قالدى. باشتا ئۇ بۇ يىگىتلەرنى ئانچە چۈشەنمىسىمۇ ئۇلار بىلەن دوست بولۇپ قالدى. ئۇلارنى چۈشەنگەندە ئۆزىنى قاچۇرۇپمۇ ئولگۈرەلمەي قالغانىدى. ئۇلارنىڭ بىرى:

— مېنىڭ ئىسمىم ئابلاجان، — دەپدى ئۆزىنى تونۇشتۇرۇپ، — مېنىڭ بۇرۇتۇم ياپونلۇقلارنىڭ بۇرۇتىغا ئوخشىغاچقا، كىشىلەر مېنى «ئابلا بۇرۇت» دەپ ئاتايدۇ. ماۋۇ ئاغىنەمنىڭ ئىسمى نەمەتجان، بۇ ئاغىنىمىز بەزىدە نامەردلىك قىلىدىغان مىجەزى بولغاچقا، بۇنى «نامەرد» دەپ ئاتايمىز. سېنىڭ مىجەزىڭ بىزگە يېقىپ قالدى ئاداش. گېپىڭگە قارىغاندا، ئۆلۈپ كەتكەن ئايالىڭنىڭ ئارمىنىنى يەپ يۈرۈپسەن. ئوغۇل بالا دېگەندەك بېشىغا نى - نى كۈنلەر كېلىدۇ. ئۇ كۈنلەرمۇ ئۆتۈپ كېتىدۇ. مانا مەن سەككىز خوتۇن ئېلىپ قويۇۋەتتىم. مىجەزىمگە ياقمىسا ئونىمۇ قويۇۋېتىپ، ئونغا يەتكۈزەي دەۋاتىمەن. خوتۇن دېگەن ئۆلۈپ كەتسە قىرىق كۈندىن كېيىنلا خوتۇن ئالساق بولىدۇ، ئاجرىشىپ كەتسەك ئەتىسلا بىرنى ئالساق بولىدۇ، بىز ساڭا ياردەم قىلىمىز ئاداش! — دەيتتى ئابلا بۇرۇت.

ئابلا بۇرۇت بۇگۈنمۇ ئاپتوبۇس بېكىتىدە تۇراتتى. شەھەر دىن باغ سەيلىسىگە چىقىدىغان كىشىلەرمۇ كۆپ ئىدى. ئاپتوبۇس بېكەتكە كېلىپ توختىدى. ئاپتوبۇستىن چۈشكەنلەر ئىچىدە ئالاھىدە ياسىنىۋالغان زىلەيبۇۋىمۇ بار ئىدى.

ئابلا بۇرۇت زىلەيبۇۋىنى تەستە تونۇدى - دە، ئۇنىڭ كەينىگە چۈشتى. زىلەيبۇۋى كۆچەتلەر ئارىسىغا ئۆتۈپلا كىچىككىنە سومكىسىدىن ئەينىكىنى ئېلىپ يۈز - كۆزىنى تۈزەشتۈرۈپ ياسىنىۋالدى.

— تونۇماي قالغىلى تاس قاپتىمەن سېنى، ھە! قانداقراق تۇردۇڭ؟ — دېگىنىچە ئابلا بۇرۇت ئۇنىڭ يېنىغا كەلدى. زىلەيبۇۋى يېنىغا بۇرۇلۇپ قاراپ قىسقىلا ئامانلاشتى.

— بۈگۈن بەكمۇ چىرايلىق بولۇپ كېتىپسەن. جۈرە ئۆيگە بارايلى. — دېدى ئابلا بۇرۇت.
— ياق، بۇ قېتىمقى ئالغان خوتۇنىڭىزدىن قورقىمەن...
— جۈرە ئەمىسە بازاردىن تاماق يەپ باغقا كېتەيلى.
— بۇ گېپىڭىز بولىدۇ. شەھەر ئىچى بەكلا ئىسسىپ كەتتى. ھاۋا يەپ كېلەي دەپ چىققانىدىم. ئەمما...
— ھە، نېمە ئەمما؟
— ئايالىڭىز كۆرۈپ قالسا، چاتاقنىڭ چوڭى چىقىدۇ. شۇڭا سىز بىلەن ئەمدى ئارىلاشماي دەپ ئويلىغانىدىم.
— ئۇنداق كۆنلەمچى خوتۇننى قويۇۋېتىمەن! — دېدى ئابلا بۇرۇت مەيدىسىنى كېرىپ، — ھە، راست، بىر مۇھىم گەپ بار ئىدى تېخى.
— نېمە مۇھىم گەپتى ئۇ؟
— مەن ساڭا بىر يىگىت تېپىپ قويدۇم، بەلكىم ئۇ بۈگۈن بازارغىمۇ كېلىپ قېلىشى مۇمكىن. ئۇنىڭ بىلەن چىقىشىپ قالساڭ ئۆي تۇتۇپ قالىسەن تېخى، ئۇنداق بولغاندا بىز پات - پات ئۇچرىشىپ تۇرىمىز.
زىلەيبۇۋى خۇشال بولۇپ كۈلۈپ كەتتى، قانداقراق يىگىتكىنتاك؟
— ئۆيدە ياشىنىپ قالغان ئاتا- ئانىسى بىلەن ئىككى بالىسى بار ىكەن. ئايالى ئۆلۈپ كەتكىلى ئانچە ئۇزاق بولمىسا كېرەك، ئايالىنىڭ دەردىدە سارىڭ بولاي دەپ قاپتۇ. بىز بىلەن تونۇشقاندىن بۇيان ئىچىپلا يۈرىدۇ. ئۆزى مەرد يىگىتتەك قىلىدۇ، - ئۇنىڭ گېپى شۇ يەرگە كەلگەندە، ئېرشات ۋېلىسىپىت بىلەن يولنىڭ چېتىدىن ئۆتۈپ كەتتى، — ئەنە كەپتۇ، دېگەندەك كەپتۇ، — دېدى ئابلا بۇرۇت ئېرشاتنى كۈرسىتىپ.
— خېلى قامەتلىك يىگىتكەن، — دېدى زىلەيبۇۋى.
ئېرشات دائىم تاماق يەيدىغان ئاشخانىنىڭ ئالدىغا كېلىپ

ژېلىسپىتكە قۇلۇپ سېلىۋاتقىنىدا، مۇرىسىگە يوغان بىر قول چۈشتى. ئۇ كەينىگە بۇرۇلۇپ ئايلا بۇرۇت بىلەن قىزغىن سالام-لاشتى.

— بۈگۈن ساڭا بىر خۇش خەۋەر ئېيتىمەن ئاداش، ئالدى بىلەن مېھمان قىل!

— بولىدۇ، مېھمان قىلاي، — دېدى ئېرشات. ئۇ كۈتكۈچە-گە ئىككى قورۇما بىلەن بىر جىك هاراق بۇيرۇدى. ئۇنىڭ بۇ هالىتىگە زوقى كەلگەن ئايلا بۇرۇت:

— ئاداش، ئۆتكەنكىگە قارىغاندا چىرايىڭ ئوڭۇشلىپ قاپتۇ جۇمۇ؟ — دېدى.

— سېنىڭ گەپلىرىڭنىڭ ئورۇنلۇق يەرلىرىمۇ بارىكەن، هاراق دېگەن نەرسە بىر ئاز بولسىمۇ ئوي - خىياللاردىن خالىي قىلىدىكەن ئەمەسمۇ!

— ها، ها، ها... ئۆتكەندە نامەرد ئىككىمىزنىڭ قىلغان گەپلىرى تەسىر قىپتۇ جۇمۇ؟! تۆت كۈنلۈك جاهاندا: «ئايالىم ئۆلۈپ كەتتى، ژاپار ئايال ئىدى» دەپ هەسرەتلىنىپ يىغلاپ يۈرگىنىڭنى قارىمامدىغان، بىزنىڭ بۇ تاقىر باشقا نېمە ئىشلار كەلمىگەن. ئۆلۈمدىن باشقىسى تاماشا، بىر كۈننى بولسىمۇ خۇ-شال ئۆتكۈزۈشنى ئويلا، بىزمۇ ئۆلۈپ كېتىمىز. قۇيە ئاداش هارىقىڭنى...

ئېرشات هاراق قۇيۇشقا باشلىدى. ئۇ بىر رومكا ئىچىۋې-تىپ:

— هە ئاداش، بايامقى خۇش خەۋىرىڭنى ئەمدى ئېيتامـ-سەن؟ — دېدى.

— ساڭا بىر لايىق تاپقانىدىم

— ئا...ها، شۇ گەپمىدى؟ ئايالىمنىڭ يىلى توشماي تۇرۇپ مەن ئۆيلەنمەيمەن. يەنە كېلىپ ئىككى بالام بار تۇرسا...

— يارىسا ئالىسەن، يارىمىسا ئويناپ - ئويناپ يولىغا سالـ-

سەن. ساڭا چاپلىشۋالامتى، خوتۇنسىز ئۆي، ئۆي بولامتى؟ بالىلىرىڭنىڭ تەلىيى بولسا، بىر ياخشى ئانىغا ئىگە بولۇپ قالسا ئەجەب ئەمەس.

ئىرشات ئاخىرقى رومكىنى ئىچىپ، چىرايلىرىنى پۈرۈشتۈروپ:

— قانداقراق ئايالكەن ئۇ؟ — دېدى ئارانلا.

— ھېلى كۆرىسەن، ئەمما بەك سەتەڭ. ئۇ سېنى كۆردى. تاماق يەۋېلىپ چوڭ كۆۋرۈكتە سېنى ساقلاپ تۇرماقچى بولغان.

— ھەم... توغرىلاپ قويۇپتىكەنسەندە؟ گېپىڭ راست بولسا يەنە يېرىم جىڭ ئىچەيلى، ئاندىن ...

— بولدى ئاداش، ھېلىمۇ ئوبدانلا تەڭشىلىپ قالدۇق. مەن سېنى ئۇ قىز بىلەن كۆرۈشتۈرۈپ قويۇپ كېتەي، — دېدى ئابلا.

ئىرشات ۋېلىسىپىتىنى يېتىلەپ، سەنتۇرۇلۇپ ماڭاتتى. ئۇ-لارغا ئۇدۇل كېلىپ قالغان كىشىلەر نەپرەتلىك كۆزلىرى بىلەن ئالىيىپ قويۇپ يول بېرەتتى.

زىلەيبۇۋى راستتىنلا ئۇلارنى كۆۋرۈك بېشىدا كۈتۈپ تۇراتتى. ئۇ يېراقتىنلا ئۇلارنى كۆرۈپ، ئابلا بۇرۇنقا قاراپ «سەن كېتىۋەر» دېگەن ئىشارەتنى بەردى. ئابلا بۇرۇت ئەھۋالنى چۈشەنمەپ، ئىرشاتنىڭ مۇرىلىرىنى قېقىپ:

— ئە... ئە ئاداش، ئاشۇ قىز شۇ، يېنىغا بېرىپ تارتىنمايلا گەپ قىلىۋەرگىن، — دېدى.

ئىرشات زىلەيبۇۋىگە كۆز تاشلىدى. چېچىنى گۈل شەكلىدە قىلىپ يېرىم بۇدۇر قىلغان. ئېگىز بوي، ئۇچىسىغا قىممەت باھالىق ئۇزۇن كۆڭلەك. پۇتىغا ئېگىز پاشنىلىق ئاياغ كىيگەن، مۇرىسىگە كىچىككىنە سومكا ئېسىۋالغان بۇ ئايال ئىرشاتنىڭ كۆزىگە بەكمۇ چىرايلىق كۆرۈنۈپ كەتتى.

ئىرشات ۋېلىسىپىتىنى مىنگىچە ئۇدۇل زىلەيبۇۋىنىڭ ئالدى-غا بېرىپ تورمۇزلىدى، يىقىلىپ چۈشكىلى تاسلا قالدى. ھاراق-

ىنىڭ كەيپى بارغانسېرى تۆتۆڭاتاتتى. زىلەيبۇڭى ئۇنى تونۇپ قالدى: «دەل شۇ ـ دەل شۇ» دەپ خۇش بولدى كۆڭلىدە.

— مەست بولۇپ قالمىغانسىز؟ — دېدى ئۇ نازلىنىپ.

ئېرشات ئۇنىڭ تارتىنماستىنلا ئالدىن سۆز ئاچقانلىقىغا خۇش بولۇپ، ئۆزىنى يېنىك ھېس قىلدى ـ دە:

— ياقەي، بىر ئاز كەيپ بولۇپ قالدۇقتە... — دېدى.

ئۇ زىلەيبۇڭگە سىنچىلاپ قاراپ ئۇنى بىر يەردە كۆرگەندەكلا ھېس قىلدى.

— مەن سىزنى بىر يەردە كۆرگەندەكلا قىلىمەنغۇ؟ — دېدى.

— ھى... ھى... سىزمۇ تونۇپسىز ـ دە؟ مەن سىزنى بىر كۆرۈپلا تونۇڭالدىم... ئۇ چاغدا مەندىن رەنجىپ كەتتىڭىز ـ ھە؟

— ياق، ياق سىزدىن رەنجىمىدىم، ئاكىڭىزدىن.

— ئاكامنىڭ مەجەزى شۇنداق، ئۇنىڭ قىلىقلىرى ماڭىمۇ ياقمايدۇ. ئۇ چاغدىكى ئىشلار توغرىسىدا سىزدىن كەچۈرۈم سورايمەن. قانداق كەچۈرۈڭىتەمسىز؟

— كەچۈرىمەن، كەچۈرۈڭىتىمەن.

— شۇ ئالمىڭىز بۇ يىلمۇ پىشقاندۇ؟ — سورىدى زىلەيبۇڭى نازلانغان ھالدا.

— پىشتى، پىشتى، گەپ ئىككىمىزنىڭ گېپىنىڭ پىشىشىدا.

— ئەمىسە بېغىڭىزغا باشلاڭ، ئالمىلىرىڭىز پىشقان بولسا، گېپىمىزمۇ پىشىپ قالار.

ئېرشات ئۇ قىز بىلەن مۇنداق ئاسان چىقىشىپ قالغانلىقىغا ئانچە ئەجەبلىنىپمۇ كەتمىدى. ئۇنىڭ قۇلىقىنىڭ تۈۋىدە ئابلا بۇرۇتنىڭ: «ياريسا ئالىسەن، ياريمىسا يولغا سالىسەن» دېگەن سۆزى نامايان بولدى.

ئېرشات ئۇ قىزنى باشلاپ كېتىۋاتقىنىدا ئىككى ياش يىگىت ئېرشاتنى كۆرۈپ بىر ـ بىرىگە مەنىلىك قاراشتى:

— ئاپلا، — دېدى ئۇلاردىن بىرى، — بۇ ئاداش ياماڭ يولغا مېڭىپ قاپتۇ ـ دە؟ ھەي، بۇ ئاداش بۇ قىزنىڭ قاپقىنىغا چۈشۈپ قالمىغىيدى.

— نېمە؟ سەن ئۇ قىزنى تونۇمسەن؟ — دېدى يەنە بىرى.

— تونۇيمەن، «زىلەي سەتەك» دېگەن قىز شۇ.

— ئەمىسە ئېرشاتنى ماڭغان يولىدىن قايتۇرۇۋالايلى.

— قانداق قايتۇرىسەن؟ ئۇ مەست تۇرسا. مۇشۇ تاپتا ئۇنى «سەن باغقا ئەمەس، دوزاخقا كېتىپ بارىسەن!» دەپ تۇتۇۋالساڭ- مۇ بىكار!

— بوپتۇ ئاداش، ئۆزىنىڭ شورى. ئۇمۇ خوتۇنسىراپ كەت- كەندۇ. ئىچى سىقىلغاندۇ، يۈرە يولىمىزغا ماڭايلى.

ئىككىسى ئېرشاتقا ئىچ ئاغرىتقان ھالدا كېتىپ قالدى.

ئېرشات بىلەن زىلەيبۇۋى باغ ئارىلاپ مۇڭدىشىپ ئۆيگە بارغۇچە گۈگۈم چۈشۈپ قالغانىدى.

تاڭ سەھەر. زىلەيبۇۋى ئۇيقۇدىن ئويغانىدى. ئۇنىڭ يېرىم يالىڭاچ بەدىنىگە يوغان بىر قول ئارتىلىپ تۇراتتى. ئۇ ئېرشاتـ نىڭ قولىنى ئاستا ئېلىۋېتىپ ئورنىدىن تۇردى.

ئۇ دېرىزىدىن ئاستا سىرتقا قاراپ، بامدات نامىزىنى ئۆتەش ئۈچۈن مەسچىتكە ماڭغان ئېلاخۇن ئاكا بىلەن چۆگۈن كۆتۈرۈپ تەرەت ئالغىلى ماڭغان گۈھەرخان ئاننى كۆردى.

ئۆزۈم باراڭلىق ئازادە ھويلىلار ئالاھىدە پاكىز ۋە كۆركەم كۆرۈنۈپ تۇراتتى. زىلەيبۇۋى ئۆزىنى بەكمۇ راھەت ھېس قىلـ دى. ئۇ بۇ سەھرالىق ئانچە قۇرۇق قول ئەمەسكەن. ئاۋۇ ئىككى ساندۇقنىڭ ئىچىمۇ ئانچە قۇرۇق ئەمەستۇ. بۇنىڭ ئۆپكىسى يوق دادىسى بىلەن قېرى ئانىسى بارىكەن. بۇلار قانچىلىك ئۆمۈر كۆرەتتى، ھېلىقى ئىككى كۈچۈكى مېنىڭ مالىيىم. ھازىردىن باشلاپلا بۇنىڭ پېشىنى چىڭ تۇتاي، بولمىسا تۆت ئەرگە تەگكـ- نىمنى بىلىپ قالسا ئىش چاتاق. كاللا ئىشلىتىپ تەدبىر قوللـ-

نىدىغان بولسام، بۇنىڭ ھەممە نەرسىسى ئۆزۈمنىڭ بولىدۇ. دېگىنىمنى قىلىپ، دېگەن يېرىمدىن چىقسا ئۆي تۆتۈپ قالىمەن، بولمىسا مۇنداق سەھرالىقنى ئاخىر سويغان پىيازدەك قىلىۋېتىپ يولۇمغا ماڭىمەن. يېقىندىلا مەنمەن دەپ يۈرگەن ھېلىقى شەھەر-لىكنى داد - پەريياد دېگۈزۈۋەتكەنىدىم. ئۇنىڭ ئالدىدا بۇ نېمە ئىدى... دېگەنلەرنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزدى.

ئېرشاتنىڭ سەل مىدىرلاپ قويۇشى، ئۇنىڭ يەنە داۋام قىل-ماقچى بولغان خىياللىرىنى بۇزۇپ قويدى...

مانا شۇ كۈندىن باشلاپ زىلەيبۇۋى ھەپتىدە ئىككى قېتىم ئېرشاتنىڭ ھۇجرىسىدا قونۇپ قالىدىغان بولدى...

2

بىر كۈنى كەچكە يېقىن زىلەيبۇۋى ئۇدۇللا ھويلىغا كىرىپ كەلدى. ئۇنىڭ گۆھەرخان ئانىغا ئىككىنچى قېتىم كۆرۈنۈشى ئىدى. ئۇ تولىمۇ بىچارە كۆرۈنۈشكە كىرىۋالغانىدى، پەقەت گۆھەرخان ئانىلا ئۇنىڭغا پاناھلىق بېرىدىغاندەك مىسكىن كۆرۈش-تى، چۈنكى شۇ كۈنلەردە ئېرشات ئۆزىنىڭ قىلغان ئىشىدىن پۇشايمان قىلىۋاتقانلىقىنى چاندۇرۇپ خىيالغا چۆكۈپ كېتەتتى. ئۇنىڭ بۇ كۆرۈنۈشى زىلەيبۇۋىنى ئەندىشىگە سېلىپ قويغانىدى.

ئاق كۆڭۈل ئانا بىر ئاز يۇمشاق قالدى بولغاي:

— كېلىڭ قىزىم! — دەپ قارشى ئالدى. زىلەيبۇۋى ئۆيگە كىرىپ بېشىنى يەردىن كۆتۈرمەي ئولتۇردى. ئېرشاتنىڭ ئىككى بالىسى زىلەيبۇۋىنى كۆرۈپ، مومىسىنىڭ كۆڭلىنىنى قالقان قىلىپ ئۆزلىرىنى دالدىغا ئالدى. ھەتتا زىلەيبۇۋى تەڭلىگەن كەمپۈتلەرنىمۇ ئالمىدى.

گۆھەرخان ئانا داستىخان سېلىۋېتىپ:

— مەن ئېرشاتقا ئېيتاي قىزىم، ئاڭلىسام سىز بىر يېتىم

قىزكەنسىز، ئېرشاتنى ياخشى كۆرمىگەن بولسىڭىز ھەرگىز كەلمىگەن بولاردىڭىز. قولۇم - قوشنىلارمۇ سۆز - چۆچەك قىلىشۇېتىپتۇ، بۇپتۇ قىزىم، نىكاھلىنىپ ئالساڭلار ئېلىڭلار، — دېدى. زىلەيبۇۋى خۇشاللىقىدىن ئۇلۇغ — كىچىك تىنىپ قويدى.

3

ئېرشات بىلەن زىلەيبۇۋى نىكاھلىنىپ تۆت - بەش ئايىنى خېلىلا كۆڭۈللۈك ئۆتكۈزدى. كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن زىلەيبۇ-ۋىنىڭ كونا كېسىلى قوزغىلىپ، ئۇنىڭدىكى بىچارىلەرچە تەلمۈ-رۈشلەر ھېيلە - مىكىرگە ئايلىنىشقا باشلىدى.

ئۇ ئۆز كۆڭلىگە پۈككەن مەقسەتلىرىنى ئەملگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن گۆھەرخان ئانا بىلەن يوقىلاڭ ئىشلارنى باھانە قىلىپ جېدەللەشتى. ئېرشات كەلگۈچە يوغان سومكىسىغا ئالىدىغان مۈ-ھىم نەرسىلەرنى سېلىپ شەھەرگە يولغا چۈشتى.

ئېرشات بۇگۈن ئېتىزدىن بەكمۇ كەچ كەلدى. ئۇنىڭ روھى بەك چۈشكۈن ئىدى. چۈنكى بۇ يىل ئۇ ئېتىزغا ئوبدان ئىشلىيەل-مىگەچكە بۇغدايلىرى ئاينىماي، قوناقلىرى بولسا چۆپ بېسىپ كەتكەنىدى. بۇ يىلقى دارامەت يەر بېجى، سۇ بېجى، مەجبۇرىيەت دېگەنگە ئوخشاش باجلارغىلا كېتىدىغان ئوخشايدۇ... دەيتتى ئۇ كۆڭلىدە غەش بولۇپ.

ئۇ ھويلىغا كىرگەندە، ئۆيلەرنىڭ جىمجىت، ھويلىنىڭ ئىچى سۆرۈن كۆرۈنۈپ بىرەر كۆڭۈلسىزلىكنىڭ بولغىنىنى سەز-گەن ئېرشات:

— ئاپا! تاماقمۇ يېمىدىڭلارمۇ نېمە؟! — دېگەن سوئالنى ئارانلا سورىدى. گۆھەرخان ئانا ئۆينىڭ ئىچىدە ئىككى نەۋرىسىنى يېنىغا ئېلىپ، بېشىنى ياغلىق بىلەن تېڭىپ ياتاتتى. ئۇ چىرايە-

نەمۇ ئاچماي بېشىنى كۆتۈرۈپ ئۇلۇغ — كىچىك تىندى. ئۇ سوغۇق ئاۋازدا:

— ھە... تاماق يېدۇق، ئاغزى - بۇرنىمىزدىن ئاشقۇدەك يېدۇق، سەن كېچىكىپ قالدىڭ، بولمىسا سەنمۇ ئېغىز تېگەر ئىدىڭ! — دېدى.

ئەھۋالنى چۈشەنگەن ئېرشات ئۆيگە كىرىپ:

— ئۇ قېنى؟! — دەپ ۋارقىرىدى.

— كەتتى... يوغان سومكىنى ئاران كۆتۈرۈپ قاياققىدۇر يوقالدى.

ئېرشات شۇ زاماتلا: بولدى، كۆڭلۈمۇ سەزگەن... ئۇ ساددىدۇقلاردىكى پۇلغا يارىغۇدەك نەرسىلەرنى ئېلىپ كەتتى تەبىئىي... دېگەنلەرنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزدى.

— ئاپا، زادى نېمە ئىش بولغان؟

— نېمە ئىش بولاتتى، ئۆستەڭدىن بىر چېلەك سۇ ئەكەلگەن ئارىلىقتا ئىككى بالىنى ئۆيگە سولىۋېلىپ، ئىشقا بۇيرۇسام نېمىشقا ماڭمايسەن، دەپ قۇلاقلىرىنى سوزۇۋېتىپتۇ. بالىلارغا چىدىمايلا يۇگۈرۈپ كېلىپ: «سەۋر قىلىڭ قىزىم، بالىلارنى قورقۇتماڭ» دېيىشىم بىلەنلا: «ھە، ئۆلمەيدىغان جەددال، بۇ بالىلارنى مېنىڭ باشقۇرۇشۇمغا ئارىلاشما، ھەممە ئىشىمىزغا ئارىلىشىۋالىدىغان بولدۇڭ، بىزنى ئۆي تۇتقىلى قويامسەن - يوق؟» دەپ ۋارقىراپ تىللاپ توۋاغا تاياندۇردى. ساقچىغا دەمدۇ، سوتقا دەمدۇ، دەۋا قىلىمەن دېگەن گەپلىرىمۇ بار تېخى، ئۇنىڭ ۋارقىراپ - جارقىراشلىرىنى ئاڭلىغان قولۇم - قوشنىلار ھويلىغا يىغىلدى. كۆزۈمگە ھېچ نەرسە كۆرۈنمەي قالدى. ئارىدىلاپ ياقىسىنى تۇتۇپ تۇرغان كىشىلەرنى كۆرۈپ قالدىم. نېمىدېگەن رەسۋاچىلىق، ئاغزىدىن چىققان گەپلەرگە چىدىغىلى بولمايدۇ. بىر كەمدە يوغان سومكىنى كۆتۈرۈپ ماڭغىنى كۆزۈمگە چېلىقتى شۇ...

بۇ گەپنى ئاڭلىغان ئېرشاتنىڭ ۋۇجۇدى غەزەپتىن تىترەپ كەتتى. لېكىن يەنىلا «ئۆزۈم تاپقان بالاغا، نەگە باراي دەۋاغا» دېگەندەك، دەردىنى ئىچىگە يۇتۇپ تۇرۇپ قالدى...

4

ئاردىدىن بىر نەچچە كۈن ئۆتتى. بىر كۈنى كەچتە زىلەيخۇ خۇددى ئۆزى قىلغان گۇناھىنى تونۇپ، ئېرشاتتىن كەچۈرۈم سوراش ئۈچۈن كەلگەن قىياپەتتە ئىشىكتىن ئاستا كىرىپ كەلدى.

كارىۋاتتا خىيال سۈرۈپ ياتقان ئېرشات، ئۈنى سوغۇقلا قارشى ئالدى. ئۇلار خېلى ئۇزاق تاكاللىشىپ، ئاندىن جىمىپ قېلىشتى. ئېرشاتنىڭ كەچۈرۈمچىل مىجەزىگە زوقى كەلگەن زىلەيخۇ ئېرىپ كېتىپ، ئۇنىڭ لەۋلىرىگە لەۋلىرىنى تەگكۈزدى...

ئۇلار كەچلىك تاماقنى يەپ بولۇپ ئەمدىلا ياتايلى دەپ تۇرغاندا، دەرۋازا قېقىلىپ، ئېرشاتنى چاقىرغان ئاۋاز ئاڭلاندى.

ئېرشات: «بۇ كىچىدە كەلگەن كىمدۇر؟» دېگىنىچە دەرۋازىنى ئاچتى. دەرۋازا ئالدىدا ئابلا بۇرۇت بىلەن نامەرد چالا كەيپ ھالدا ئامانلاشتى.

— ئاداش، سېنى بىز ئىزدەپ كەلمىسەك سەن ئىزدەپ بارمايدىكەنسەن. سەن بىزنى تاشلىۋەتتىڭ، ئالتىنچى ئايلىنىڭ پاقىسىدەك. زىلەيخۇ بىلەن تۇخۇم بېسىپ قالمىغانسەن؟! — دېدى ئابلا بۇرۇت چاقچاق قىلىپ.

ئۇلار تەڭلا كۈلۈشۈپ كەتتى. ئېرشات مېھمانلارنى ئۆيگە باشلاپ كىردى. زىلەيخۇ ئالتۇن چىشلىرىنى كۆرسىتىپ قارشى قالدى...

— ئاداش ئېرشات، — دېدى ئابلا بۇرۇت تۇردىن ئورۇن

ئېلىپ ئولتۇرۇپ، — بۇگۈن بازاردىكى ئىش - ئوقىتىمىز خېلى ئوبدان بولغانىدى. شۇڭا ئاشخانىدا ئويناپ قالدۇق. ئاخىرى سېنى يادىمىزغا ئېلىپ كەچ بولىمۇ سېنىڭ بىلەن بىرەم مۇڭدىشىپ كېلەيلى، دەپ ئاز بولىمۇ «ماۋۇلارنى» ئالغاچ كەلدۇق، — دەپ ئىككى بوتۇلكا ئاق ھاراقنى قوينىدىن چىقاردى.

ئېرشات ھاراقنى كۆرۈپ:

— ئاۋارە بوپسىلەر، بۇنى يالغۇز ئىچمەيلى، مەن بىر - ئىككى سازەندە ئاغىنەمنى چاقىراي. زىلەيبۇۋى قورۇما قورۇسۇن، — دەپ مېڭىشىغا، زىلەيبۇۋى قوشۇلمىدى:

— بۇ كېچىدە باشقىلارنى چاقىرىپ ئاۋارە بولمايلى، — دېدى. ئابلا بۇرۇتمۇ زىلەيبۇۋىنىڭ گېپىنى قۇۋۋەتلىدى:

— ئۆزىمىزلا پەيزى قىلايلى. ئەكەل رومكاڭنى، قورۇما تەييار بولغۇچە بىر - ئىككى رومكا قاققاچ تۇرايلى.

قورۇمىلارمۇ تەييار بولدى. قىزىق پاراڭلار بىلەن رومكىلار ئايلىنىشقا باشلىدى. نېمە ئۈچۈندۇر ئېرشات بۇگۈن تېزلا كەيپ بولۇپ قالدى. ئۇ ئەدەپكە چىقىپ كەتتى. پۇرسەتتىن پايدىلانغان ئابلا بۇرۇت رومكىغا لىق ھاراق قويۇپ زىلەيبۇۋىگە تۇتتى.

زىلەيبۇۋىنىڭمۇ ھاراق ئىچكۈسى كېلىپ نەپسى تاقىلداپ تۇراتتى. ئۇ ئىشىك تەرەپكە قاراپ قويۇپ، ئارقا - ئارقىدىن ئىككى رومكا ئىچىۋەتتى.

ئىچىش، چېكىش، قۇرۇق پاراڭ سېلىش بىلەن ۋاقىت ئۆتمەكتە ئىدى. بىر كەمدە ھاراق ئاخىرلىشىپ قالدى.

— ھەي...ي... — دېدى ئامەرد تىلىنى كالۋالاشتۇرۇپ، — ئولتۇرۇش ئەمدى قىزىۋاتقىنىداھاراق تۇگەپ كەتكىنىنى قارىمامدىغان...

— شۇنى دېگىنە، يەنە بىر جىڭ بولغان بولسا تاڭمۇ ئاتاتتى، — دېدى ئابلا بۇرۇت.

يەنە ھاراق ئىچىش ئېرشاتقا بىر ئاز ئېغىر كېلىۋاتقان بولۇ-

سمۇ، يەنىلا ئوغۇلبالىچىلىق قىلىپ:

— ئاغىنىلەر، شۇنچە يەردىن مېنى دەپ كەپسىلەر، سىلەر بىردەم پاراڭلىشىپ ئولتۇرۇڭلار، مەن دۇكانچىنىڭ ئۆيىدىن ھاراق تېپىپ كېلەي، — دېدى.

— بولىدۇ، كۆڭۈلدىكىنى تاپتىڭ ئاداش! — دېدى نامەرد كۈلۈپ تۇرۇپ.

ئېرشات ئورنىدىن تۇرۇپ دەلدەڭشىگىنىچە چىقىپ كەتتى.

زىلەيبۇۋى نامەردكە قاراپ كۈلۈمسىرەپ قويدى:

— بەك يامان بالىكەنسىز... خوتۇن - بالىلىرىڭىز ئۆيدە باردۇ؟ — دەپ سورىدى. نامەرد دەرھال جاۋاب بېرەلمەي تۇرغاندا، ئابلا بۇرۇت گەپكە ئارىلاشتى:

— نەدىكىنى دەيسەن، بۇمۇ خوتۇن - بالىلىرىنى يېتىملار كوچىسىغا تاشلىۋېتىپ، باشقىلاردىن خۇشاللىق ئىزدەپ يۈرگەن-لەرنىڭ بىرى، — دېدى.

نامەرد ئۇنىڭ گېپىگە كۈلۈپ قويۇپ ئولتۇرۇۋەرگەنىدى، ئابلا بۇرۇت ئۇنىڭغا ئاچچىقلاندى:

— يەنە ئولتۇرىسەنغۇ؟ ماڭە بىردەم تالادا قاراپ تۇر، زىلەيبۇۋىگە دەيدىغان گەپلىرىم بار، — دېدى.

نامەرد غۇدۇڭشىغىنىچە تالاغا چىقىپ كەتتى...

ئېرشات تۆت چاقىرىمچە يول يۈرۈپ دۇكانچىنىڭ دەرۋازىسىنى قېقىپ ئويغاتتى ھەم ئىككى بوتۇلكا ھاراق ئېلىپ ئۆيگە قايتتى. ھەممە تاتلىق ئۇيقۇدا، پەقەت ئىتلارنىڭ قاۋاشلىرى بىلەن خورازلارنىڭ چىللاشلىرى بۇ كېچە جىملىقىنى بۇزۇپ تۇراتتى.

ئېرشات ئۆيگە كېلىپ سۇپىغا چىقىۋاتقاندا، دالان ئۆيىدىن زىلەيبۇۋىنىڭ نازلىنىپ سۆزلەۋاتقان ئاۋازى ئاڭلاندى... ئېرشات بىر ئاز ئەجەبلىنىپ تۇرغاندا، بىر بوم ئاۋاز ئاڭلاندى:

— راستىنى ئېيتسام، سېنى سېغىنىپ كەلگەنىدىم...

— ئەمدى مېنى ئۇنتۇپ كەت، مەن بۇ سەھرالىقنى ياقتۇ-
رۇپ قالدىم. بىزنى خاتىرجەم ئۇي تۇتقىلى قوي...
ئېرشات ئەھۋالنى چۈشىنىپ بولغاندى. ئەمدى ئۇنىڭ تاقەتى قالمىدى. غەزەپ بىلەن ئىشىكنى تېپىپ ئېچىپ ئۆيگە كىردى - دە، قولىدىكى بوتۇلكىلارنى ئالدىدىكى قارا گەۋدىگە بىر - بىرلەپ ئاتتى. بىرى قارا گەۋدىگە تەگدى، يەنە بىرى يەرگە چۈشۈپ چېقىلدى. ئۇ قارا گەۋدىگە يولۋاستەك تاشلىنىپ ئىككى مۈشت بىلەن تىك موللاق ئاتقۇزدى، ئاندىن گەجگىسىدىن قامالاپ هويلىغا ئىتتىرىپ چىقاردى.
ئابلا بۇرۇت ئۆزىنى ئوڭشىيالماي تۇرغاندا، سىرتتىن نامەرد كىرىپ كەلدى. ئېرشات ئۇنىمۇ ئىككى مۈشت بىلەن ئۇرۇۋەتتى. قوشنىلار ئويغىنىپ ئىزاغا قېلىشىدىن قورقتى. ئابلا بۇرۇت بىلەن نامەرد بىردەمدە هويلىدىن غايىب بولۇشتى. ئابلا بۇرۇت ئاچچىقىنى نامەردتىن ئالماق بولۇپ:
— سەن ياردەمگە كېلىدىغان قاملاشتۇرۇپ قىلالمىدىڭ، — دەپ نامەردكە ۋارقىرىدى.
— ئۇنىڭ باغ تەرەپتىن كېلىشىنى مەن نەدىن بىلەي! هەي مەن مەست بولۇپ قالمىغان بولسام...
— قېنى كۆرىمىز، ئۇ گۇي ناهىيە بازىرىغىمۇ بارار!
— بولدى ئاداش، ئۇنىڭغا ئۆزۈم تېتىيمەن! — دېدى نامەرد قوللىرىنى شىلتىپ.
ئۇلارنىڭ كەينىدىن زىلەيبۇۋى يېتىپ كەلدى. ئۇ ئۇلارنى ئەيىبلەپ:
— مېنىمۇ ئىسىق ئۆيۈمدىن ئايرىدىڭلار، ئۇنىڭغا شۇنچە يالۋۇرسامۇ قوغلاپ چىقاردى...
— بۇ ئىشتىن ئانچە قورقۇپ كەتمە زىلەيبۇۋى، — دېدى ئابلا بۇرۇت، — بۇ ئىشتا ساڭا يول كۆرسەتكۈچىلىكىم بار. نامەرد ئىككىمىز سېنىڭمۇ تاياق يېگەنلىكىڭگە گۇۋاهچى بولىمىز... سەن

خاتىرجەم بول...

ئاربدىن تۆت كۈن ئۆتتى. ئېرشات ئېتىزلىقنىڭ ئىشلىرى بىلەن بولۇپ ئەمدىلا بىر دەم ئارام ئالاي دەپ تۇرۇشىغا موتسىكلىتلىق بىر ساقچى ئۇدۇل ئۈنىڭ ئالدىغا كەلدى. ئېرشاتنىڭ يۈرىكى بىر يامانلىقتىن بېشارەت بەرگەندەك ئەنسىز دۈپۈلدەپ كەتتى.

ساقچى قىسقىلا سالاملىشىپ:

— ئېرشات دېگەن سىز بولامسىز؟ — دەپ سورىدى.

— ھەئە! مەن.

ساقچى ئۆزىنىڭ كېلىش سەۋەبىنى ئېيتتى. ئېرشات گەپ قىلماي موتسىكلىتنىڭ كەينىگە مىندى. ئېتىزلىقتا ئۇ يەر - بۇ يەردە ئىشلەۋاتقان كىشىلەر ھەيران بولۇپ قارىشىپ قېلىشتى.

ئېرشات مۇتسىكلىتنىڭ كەينىدە ئولتۇرۇپ: ئەجەب بۇ بالا - قازا خوتۇنغا يولۇقۇپ قالدىمغۇ - تاڭ... دېگەنلەرنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزۈپ پۈشايمان ئىچىدە تولغىنىپ قويدى.

موتسىكلىت ئۈچقاندەك مېڭىپ بىر دەمدىلا سوت مەھكىمىسىنىڭ ئالدىغا كەلدى.

ئېرشاتنىڭ يۈرىكى ئەنسىز سوقۇپ جىددىيلىشىپ كېتىۋاتاتتى. چۈنكى ئۇ بۈگۈنگە قەدەر سوت ۋە ساقچى ئىدارىلىرىنىڭ بوسۇغىسىغا كېلىپ باقمىغان، بولۇپمۇ چوڭ يولنىڭ ئوڭ تەرىپىدىكى جامائەت خەۋپسىزلىكى دەرۋازىسىنىڭ ئالدىدا پوستا تۇرغان قوراللىق ساقچىلار بەكمۇ سۈرلۈك كۆرۈنەتتى. بايىقى ساقچى يىگىت:

— 10 - نومۇرلۇق ئۈيگە كىرىڭ ئاكا، — دەپ قويۇپلا كېتىپ قالدى.

ئېرشات ئونىنچى نومۇرلۇق ئۈيگە كېتىۋېتىپ، زىلەيىۋۈنى چالا - بۇلا كۆرۈپ قېلىپ: «ھۇ، نومۇسسىز، تېخى مەندىن بۇرۇن كېلىپ سوتقا ئەرز قىلغىنىنى قارىمامدىغان» دېدى كۆڭ-

لمده. ئۇنىڭ يادىغا بايامقى ئېتىز بېشىدا بىر دېھقانىنىڭ تاماكا چېكىپ ئولتۇرۇپ ئېيتقان گەپلىرى ئاڭلانغاندەك بولدى: «ھەي ئۇكام، يامان كۈندە قالدىڭ، ئۇنداقلار قىلالىغان ئىشنى سەن قىلالمايسەن، سەن بايقىماي ئۇنىڭ قاپقىنىغا چۈشۈپ قالدىڭ، ئۇنداقلار بەك سەزگۈر كېلىدۇ. تېخى ساقچى، سوتچى دېگەنلەر بىلەنمۇ تىل بىرىكتۈرۈۋالغان بولىدۇ. ئەگەر ئۇنداق بولسا ئۇ-نىڭدىن قۇتۇلۇش ئاسانغا توختىمايدۇ. سەن قانداقلا بولمىسۇن مال - دۇنيايىڭدىن ئايرىلساڭمۇ مەيلى، بالىلىرىڭنىڭ بەختى ئۈچۈن جېنىڭنى قۇتۇلدۇرۇپ قال...»

بۇ گەپلەر ئېرشاتنىڭ كۆڭلىدىن ئۆتكەندە، ئۇ خۇددى ئېغىر جىنايەت ئۆتكۈزگەن گۇناھكاردەك بىچارە ھالەتكە كەلدى. بۇ كۈتۈلمىگەن پاجىئەلەر ئۇنىڭ ھازىرغىچە ھېچقانداق ئازار يېمە-گەن يۈمران قەلبىنى ئىختىيارسىز ئەزمەكتە ئىدى. ئۇ ھايات بولىدا سەۋەنلىك ئۆتكۈزگەنلىكىگە پۈشايمان يەپ، ئەلەم بىلەن «ئۇھ» تارتىپ قويدى.

ئۇ تۈرلۈك خىياللار بىلەن 10 - نومۇرلۇق ئۆيگە قانداق كىرىپ قالغانلىقىنى سەزمەي قالدى. ئىككى نەپەر سوتچى ئۇنىڭ كۆزىگە بەكمۇ سۈرلۈك كۆرۈنگەن بولسىمۇ، لېكىن ئىش ئۇنىڭ تەسەۋۋۇرىدىن باشقىچە بولۇپ چىقتى.

— ھە، كىرە، ئېرشات ئېلاخۇن دېگەن سەن بولامسەن؟ — دېدى بىر سوتچى قاسقان شەپكىسىنى ئۈستەل ئۈستىگە قويۇپ.

— ھەئە!

— ئايالىڭ ئۈستۈڭدىن ئەرز قىلدى. ئۇنىڭ ئېيتىشىچە، سەن ئۇنى ھەددىدىن ئارتۇق كۈنلەپ، ئورۇنسىز تىللاپ ئۇرىدى-كەنسەن. ئۇ ئىشلار كۆپ قېتىم تەكرارلىنىپتۇ. بۇ نۆۋەت ئۇنىڭ بەدىنىدە كۆك بارلىقى ئىسپاتلاندى. بۇ راستمۇ؟

— بۇ... مۇنداق ئىش، — دېدى ئېرشات چۈشەندۈرمەكچى

بولۇپ. لېكىن سوتچى:

— بولدى قىل، سەن مېنىڭ سوئالىمغىلا جاۋاب بەرگىن. پاكىت ئالدىدا سەن يەنە گەپ يورغىلاتما. ئانا ـ بالىلارنىڭ مەنپەئەتىنى قوغداش قانۇنىنىڭ بەلگىلىمىسىگە ئاساسەن بولىدۇ. ئەسلىي ساڭا ئون بەش كۈن تۈتۈپ تۇرۇش جازاسى بېرىشنى قارار قىلغانىدۇق، لېكىن سەن بىر چوڭ ئائىلىدە يالغۇز ئەمگەكچى ئىكەنسەن. شۇڭا بىر ئاز كەڭچىلىك قىلدۇق، — دېدى سوتچى.

— ئۇرغىنىم راست، — دېدى ئېرشات، — لېكىن ئۇنىڭ سەۋەبى بار...

— ئۇ ئەھۋالنىمۇ ئايالىڭ ئېيتتى، سەن بەكمۇ گۇمانخور ئىكەنسەن. ئۆزۈڭنىڭ ئاغىنىلىرىڭ ئىكەن. ئايالىڭنىڭ پاك ئىكەنلىكى توغرىسىدا گۇۋاھچىمۇ باربكەن. ئۇنداق قىلماي خاتالىقىڭنى تونۇپ، ئۆيۈڭنى تونقىن.

— مەن خاتا قىلمىدىم، ئۇ مېنىڭ ئەرلىك غۇرۇرۇمنى يەرگە ئۇردى. ئۇ بۇزۇق خوتۇندىن مېنى قۇتۇلدۇرۇۋېتىڭلار. مەن ئۆزۈمنۇ سەزمىگەن هالدا بۇ خوتۇنىنىڭ قاپقىنىغا چۈشۈپ قاپتىمەن. ماڭا ياخشىلىق قىلىپ قويۇڭلار...

ئېرشات ئۆز ئاغزىدىن بۇ گەپلەرنى چىقارغانلىقىدىن خۇشال بولدى. سوتچى زىلەيبۇۋىنى چاقىرتتى. زىلەيبۇۋى ئاستا كىرىپ كەلدى.

— يولدىشىڭىز گۇناهىنى ئۇستىگە ئالمىدى. ئەمما بەدىنىڭىزدىكى كۆك ئەمەلىي پاكىت. ئەھۋالدىن قارىغاندا، سىلەرنىڭ ئەر ـ خوتۇنچىلىق مېهرىڭلار بۇزۇلغان ئوخشايدۇ. داۋالىنىش پۇلىنى يولدىشىڭىز تۆلەيدۇ. يولدىشىڭىز «ئاجرىشىپ كېتەمەن» دەيدۇ، سىز «ئاجراشمايمەن» دەۋاتىسىز. مۇنداق بولغاندا، سىلەرنى بېرىم يىل سىناقتا قويىمىز. ئامال بار چىرايلىق ئۆي تۇتۇپ قېلىڭلار. بولمىسا بېرىم يىلدىن كېيىن بىر تەرەپ

قىلايلى، بولامدۇ؟

بۇ گەپنى ئاڭلىغان زىلەيبۇۋى يەنە يىغلاپ تۆكۈلۈپ تۇرۇپ:

— مەن ئاجرىشىپ كېتىدىغانغا تەككەن ئەمەس! ئەردىن چىقىپ ئەرگە تېگىشنى خالىمايمەن. ئەگەر قەتئىي ئۆزي تۇتمايمەن دېسە، ئالدى بىلەن خەلقىئالەم ئالدىدا مېنى ئاقلاپ بەرسۇن، ئىككىنچىدىن مەن رازى بولغۇدەك راسخوت بەرسۇن.

زىلەيبۇۋىنىڭ يىغلاشلىرى سوتچىلارنىڭ ھېسداشلىقىنى قوزغىدى بولغاي، ئۇلار ئېرىشاتقا نەپرەتلىك كۆزلىرى بىلەن قاراپ قويدى.

ئېرىشات زىلەيبۇۋىنىڭ مۇنچۇالا گەپدان ئىكەنلىكىگە قاراپ ھەيران قالدى...

5

ئاردىدىن تۆت ئاي ئۆتۈپ كەتتى. بۇ كۈنلەرنى ئېرىشات پۈشايمان ۋە قايغۇ بىلەن ئۆتكۈزدى. ئېلاخۇن ئاكىنىڭ تۈيۇقسىز ۋاپات بولۇشى ئېرىشات ئۈچۈن بىر چوڭ زەربە بولدى. ئۇ بىراقلا ئون ياش قېرىپ كەتكەندەك بولۇپ قالدى. كىشىلەر ئۇنىڭغا قارىسا، ئۇ يەرگە قارايتتى. ئۇنىڭ بىر ئادەمنىڭ يېنىدا تۇرغۇسىمۇ كەلمەيتتى. ئۇ ئۆيگە كەلسە ئىككى بالىسى بىلەن كېسەلچان ئاپىسىنىڭ روھىي ھالىتى ئۇنى تېخىمۇ ئازابلايتتى. بەزىدە ئىچى سىقىلىپ، يۈرىكىنى قۇرت غاجىلاۋاتقاندەك بىئارام بولاتتى.

ئەنە شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئۇ ئىچ پۈشۈقىنى چىقىرىش ئۈچۈن ۋېلىسىپىت بىلەن ناھىيە بازىرىغا يۈرۈپ كەتتى.

ئۇ بىر سېتىقچىدىن تاماكا ئېلىپ، كۆڭلى تارتقان بىر ئاشخانىغا كىرىپ تاماق بۇيرۇتتى. بىردىنلا ھاراق ئىچكۈسى كەلدى بولغاي، كۈتكۈچىگە يېرىم جىڭ ھاراق بۇيرۇتتى. ئۇ

ئەمدىلا ئىككى رومكا ئىچىپ تاماقتىن بىر چوكا ئېلىپ تۇرۇشىدا، خۇددى چاقىرىپ قويغاندەك ئابلا بۇرۇت بىلەن نامەرد پەيدا بولدى.

— ھە! قانداقراق نوچى ئاغىنە؟ — دېدى ئابلا بۇرۇت.

— ياماق ئەمەس، كېلىشكىلار، ئولتۇرۇشلار، — دېدى ئېرشات. ئۇلارمۇ شۇ جاۋابنى كۈتكەندەك دەرھاللا جوزىدىن ئورۇن ئېلىپ ئولتۇرۇشتى. نامەرد ئېرشاتقا قاراپ:

— بۇ ئىلىخودا كىم «ئاشخانىغا يۇر» دېسە پۇلنى شۇ خەجلەيدىغان قائىدىنى بىلىدىغانسەن ئاداش؟ — دېدى.

— بىز ئىلىخولۇقلار پۇلنى دوست تۇتمايمىز، دوستلارنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن يانچۇقتا بارىنى ئاتايمىز، — دېدى ئېرشات.

شۇ ئارىلىقتا نامەرد كۈتكۈچىگە:

— ئۇستام، بىزگە بىر بوتۇلكا ھاراق بىلەن ئىككى ئاش ـ سەي كەلتۇرۇڭ! — دەپ ۋارقىرىدى.

— ھە، مانا ھازىر!

بىر دەمدىلا ئابلا بۇرۇت بىلەن نامەرد قورساقنى راسا تويغۇزۇپ، ئاندىن ھاراق ئىچىشكە باشلىدى. بىر كەملەردە ئېرشات خېلىلا كەيپ بولۇپ قالغاندەك كۆرۈندى. ئۇنىڭ بۇ ھالىنى كۆرگەن نامەرد ئابلا بۇرۇتقا قاراپ: «قاچان قول سالىمىز؟» دېگەندەك شەرەتنى قىلدى. ئابلا بۇرۇت «ئالدىرىما، سىرتقا ئېلىپ چىقىپ قول سالىمىز» دېگەن جاۋابنى بەردى.

ئېرشاتنىڭ سول قاپىقى بىر ياماڭلىقتىن بېشارەت بەرگەندەك پات ـ پات لىپىلداپ قويىاتتى. ئۇ بىرەر تونۇشنىڭ كېلىپ قېلىشىنى ئارزۇ قىلاتتى. لېكىن بىرمۇ تونۇش كۆرۈنمەيتتى.

نامەردنىڭ تاقىتى قالمىدى بولغاي، ئېرشاتنىڭ غۇرۇرىغا تېگىدىغان گەپلەرنى قىلىشقا باشلىدى:

— ئاداش ئابلاجان، بۇ... ئېرشات دېگەن لاتا پەقەت سېنىڭ ئۈچۈنلا تۆرۈلۈپ قاپتىكەن، ئاشخانىدا تاماق يەپ ھاراق ئىچسەڭ

پۇلىنى تۆلىسە، ئۆيگە بارساڭ خوتۇنى سېنىڭ بولسا، بۇ...بۇ نېمىدېگەن ئامەت - ھە؟ ! ھا، ھا، ھا...

بۇ مەسخىرىلىك كۆلكىلەر ئېرشاتنىڭ غۇرۇرىغا ئوبدانلا تەگدى. ئۇنىڭ ئاچچىقى غەزەپكە ئايلاندى. شۇڭا ئۇ «ئوبدان» گەپتىن بىرنى قىلىۋەتتى.

— مەن ئۇ جالاپنى ئاللىقاچان ئەمرىمدىن چىقىرىۋەتكەن. بەزىدە ئىت - ئىتنى كۆرسە بىر - بىرىنى پۇرايدۇ. ئېشەك - ئېشەكنى كۆرسە ھاڭرايدۇ ھەم بىر - بىرىنى ھاياسىزلارچە قوغلىشىپ كېتىدۇ. دېمەك، ھەركىم ئۆز خىلى بىلەن يۈرۈيدۇ - دە!

بۇ گەپنى ئاڭلىغان ئابلا بۇرۇتىمۇ ئورنىدىن دەست تۇرۇپ كەتتى:

— ھوي لامزەللە! سەن تېخى بىزنى ئىت - ئېشەككە ئوخشىتىۋاتامسەن - ھە؟ ! ماۋۇ ئاغزىڭنى چايقىۋېتىپ گەپ قىل جۇمۇ؟ ! — دەپ كۆرسەتكۈچ بارمىقى بىلەن ئۇنىڭ ئاغزىغا نوقۇۋەتتى. ئېرشاتنىڭ ئاچچىقى كېلىپ ئورنىدىن تۇرۇشىغا، نامەرد ئۇنىڭ ئاغزىغا مۇشت بىلەن بىرنى سالدى.

ئېرشات ئۆزىنى ئوڭشىۋېلىپ ئۇلار بىلەن ئېلىشماقچى بولدى. لېكىن، ئىككىسىگە تەڭ كېلەلمىدى. ھارام يەپ كۈچىيىپ كەتكەن مۇشتلار ئۇنىڭغا توقماقتەك تەگكىلى تۇردى. ئاشخانا ئىچى پاتپاراق بولۇپ كەتتى. ئۇستەل - ئورۇندۇقلار ئۆرۈلۈپ، چىنە - تەخسىلەر جاراڭشىپ چېقىلدى. ئاشپەزلەر ئۇلارنى ئاشخانىدىن ھەيدەپ چىقاردى. ئېرشات تالاغا چىقىپ:

— چىقىشە ئاناڭنى...بۇگۈن يا ئۆلۈم، يا كۆرۈم! — دەپ ئابلا بۇرۇتنى بىر مۇشت ئۇرۇپ يىقىتتى، لېكىن ئۆزى ئېرىقتەكى پاتقاققا تېيىلىپ يىقىلدى. پۇرسەتتىن پايدىلانغان نامەرد ئۇنى ئېرىق ئىچىدە راسا دۇمبالىدى. توپلانغان كىشىلەر ئېرشاتقا ئىچى ئاغرىپ:

— بولدى، بولدى قىلىڭلار! — دەپ ۋارقىراشتى.

ئابلا بۇرۇت بىلەن نامەرد ئېرشاتنى ئېرىقتىكى پاتقاققا مەلەپ ئۇرۇپ - دەسسەپ ئۇنى خۇددى بىر جانسىز لاي قورچاققا ئايلاندۇرۇۋېتىپ، قاياققىدۇر غايىب بولۇشتى...

ئادەتتە بۇ ئاشپەزلەر ئابلا بۇرۇت بىلەن نامەردنى ئوبدان تونۇيتتى. بىر قانچە قېتىم تاماق يەپ، هاراق ئىچىپ ئاخىرىدا باشقىلار بىلەن جېدەللىشىپ پۇل بەرمەي كېتىپ قالاتتى. ئاشپەزلەر ئۇلارنىڭ خۇي - پەيلىدىن قورقۇپ گەپ قىلالمايتتى. ئاشخانىغا بىرەر كادىر ياكى ساقچى كېلىپ تاماق يەپ قالسا، شۇلارغا بىر ئاز دەردىنى تۆكۈۋالاتتى. لېكىن بۇ نۆۋەت ئۇلار زىيانىنى پاتقاقتا ياتقان ئېرشاتتىن تۆلىتىۋالماقچى بولۇشتى. ئاشپەز ئۇنىڭ كۆزىگە كىرىۋېلىپ:

— هە، قوپۇپلا كېتىپ قالما جۇمۇ؟! يېگەن تاماق بىلەن چېقىلغان نەرسىلەرنىڭ پۇلىنى تۆلىۋېتىپ كەت! بولمىسا ساقچىغا تۇتۇپ بېرىمىز، — دەيتتى.

ئېرشات ئورنىدىن ئاران تۇرۇپ ئەتراپقا قاراپ:

— قېنى هېلىقى گۈيلار؟! — دېدى. شۇ تاپتا ئادەملەرمۇ خېلى كۆپ توپلاشقانىدى. دەل شۇ چاغدا كىشىلەر توپىنى يېرىپ بىر مويسىپىت بوۋاي ئالدىغا ئۆتتى. ئۇ ئېرشاتنىڭ قان بىلەن لايغا مىلەنگەن ئاغزىنى سۈرتۈپ، كىيىملىرىنى تۈزەشتۈردى. هەممە ئادەمنىڭ دىققىتى بوۋايغا بۆلۈندى. بوۋاي كۆپچىلىككە قاراپ:

— بۇ بالىمىزنىڭ بېشىغا دەرد - ئەلەملەر كەلگەچكە دەردىنى هاراقتىن ئېلىپ بۇ ئەهۋالغا يولۇققان ئوخشايدۇ. بۇ بالىنى كەچۈرۈڭلار. ئاشخانىغا بولغان زىيانىنى مانا مەن تۆلەۋېتەي، — دەپ يانچۇقىدىن بىر مۇنچە پۇلنى چىقىرىپ ئاق چاپانلىق كىشىگە تەڭلىدى. ئاشپەز نېمە دېيىشنى بىلەلمەي دۇدۇقلاپ، قانداقتۇر خىجالەت بولغاندەك تۇرۇپ قالدى.

— ئېلىگىلار بالىلىرىم، ئېلىگىلار! قانچە ئالساڭلار ئېلىگىلار، — بوۋاي ياش ئاشپەزگە پۈلنى تەڭلىدى. ئاشپەز:
— ئالمىساق بولماس چوڭ دادا، ئازراق ئالايلى، — دەپ ئون سوملۇق پۈلدىن ئىككىنى سۇغۇرۇۋېلىپ رازىلىق بىلدۈردى.
ئېرشات ماناپ بوۋاينى كۆرۈپ بىر ئاز روھلىنىپ قالغان بولسىمۇ، لېكىن نومۇس كۈچىدە لېۋىنى چىشلەپ، ۋېلىسىپىتىنى سىڭايان يېتىلەپ يولىغا راۋان بولدى. ئۇ يول بويى ئۆزىگە نەپرەت بىلەن قاراۋاتقان كىشىلەردىن خىجىل بولغان بولسىمۇ، لېكىن ماناپ بوۋايدىن بەكمۇ ئۈيالغانىدى.
ماناپ بوۋاي بىلەن توپلاشقان كىشىلەر ئېرشات ھەققىدە پاراڭ قىلىشقا باشلىدى:
— «پولۇ يېگەن قوتۇلۇپ، تاۋاق يالىغان تۇتۇلدى» دېگەن مۇشۇ - دە!
— شۇنداق بۇ بالا تاياقنى تازىمۇ يەپ كەتتى، — دېدى يەنە بىرى.
— ئابلا بۇرۇت بىلەن نامەرد يەنە ھەددىدىن ئاشقىلى تۇردى...
— شۇنداق! بۇلاردىن ساقچىلارمۇ قورقامدۇ - نېمە؟ نېمىشقا تاناۋىنى تارتىپ قويمايدۇ؟! — دېدى كۆچىلىك بىردەك.
توپلاشقان كىشىلەر شۇنداق دېيىشكىنىچە بىر - بىرلەپ تارقىلىپ كېتىشتى

6

يولدا ئاران - ئاران كېتىۋاتقان ئېرشات: بۇ ھالىتىم بىلەن ئۆيگە بارسام بولماس، مۇشۇ كۈنلەردە بىچارە ئاپامنىكىمۇ دەردى ئۆزىدىن يېتىپ ئاشىدۇ...ئەڭ ياخشىسى بۇ ھالىتىمنى ئۇنىڭغا سەزدۈرمەي. ساي بويىدا يۈز - كۆزلىرىمنى يۇغاچ بىردەم ئارام ئېلىپ كۈن پاتقاندا كېتەي، دەپ ئويلاپ ساي بويىدىكى ئورمانلىق

ئىچىگە بۇرۇلدى.

ئۇ دائىم ھاراق ئىچسە ياكى بۇ ئورمانلىققا كېلىپ قالسا، مەرھۇم ئايالى ئايىمنى ئەسلەيتتى، ئۇنى سېغىناتتى. شۇڭا ئۇ يۈزلىرىنىمۇ يۇيۇشنى ئۇنتۇغان ھالدا ھېلىقى مەجنۇنتالنى نىشانلاپ ماڭدى.

يوپۇرماقسىز مەجنۇنتال ئۇنىڭغا خۇددى ئايىمغا مۇسىبەتتە تۇرغاندەك كۆرۈندى. مەجنۇن دەرىخىنىڭ بۇ ھالىتىنى كۆرگەن ئىرشات ئۆزىنى ئۇنىڭغا ئاتتى ـ دە، ئۇنى قۇچاقلاپ يىغلاپ كەتتى:

— ئەي مەجنۇنتال، سەن بىزنىڭ ھەقىقىي پاك مۇھەببىتىمىزنىڭ گۇۋاھچىسى! مەن ئاشۇ ۋاپادار ئايالىم ئايىمدىن مەڭگۈلۈك ئايرىلىپ قالدىم. بۇنىسى بىلگەنسەن؟! ئايىم ئىككىمىز تالاي ـ تالاي شېرىن كېچىلەرنى سېنىڭ يېنىڭدا ئۆتكۈزگەن ئىدۇقۇ، ئايىم سېنىڭ يېشىل لېنتىدەك يوپۇرماقلىرىڭنى ئالقانلىرىغا ئېلىپ ئوينايتتىغۇ ـ ھە؟! — ئۇ ئىسەدەپ يىغلىغىنىچە، بىردىنلا ماغدۇرسىزلانغاندەك دەرەخنى تۇتۇپ تۇرغان قوللىرى ئاستا ـ ئاستا پەسكە قاراپ سىيرىلدى...

ماناپ بۇۋاي ھەر بازار كۈنى ئالما ساتقىلى كېلەتتى. ئۇ بۇگۈن ئالمىسىنى كىنوخانا ئالدىدا سېتىپ ئاران تۈگىتىپ كەچ-رەك قايتتى. ئۇ چوڭ كۆۋرۈك يېنىغا كەلگەندە: ھوي، ئۇنتۇپ قالغىلى تاس قاپتىمەنا... ئىرشات بايام مۇشۇ ئورمانلىق تەرەپكە ماڭغاندەك قىلىۋىدى. قاراپ باقاي جۇمۇ... دەپ ئويلاپ ھارۇننى بىر چەتكە توختاتتى ـ دە، ئازراق ماڭدى: «مانا ۋېلىسىپىت بۇ بەردە ياتىدۇ، بۇ بالا نەگە كەتكەندۇر ـ ھە؟...»

بۇۋاي بىر ئاز ئەنسىرەپ ساي بويىغا كەلدى. ئۇ چوڭ مەجنۇنتال تۈۋىدە ئىرشاتنىڭ ياتقانلىقىنى كۆرۈپ بىر ئاز خاتىرجەم بولدى، لېكىن: ۋاي نېمىدېگەن خەتەرلىك ـ ھە؟ بىرلا دومىلىغان بولسا ساينىڭ سۈيىدە ئېقىپ كېتەتتىكەن... پاھ،

بۇگۈن بۇ سايغا يەنە كەلگۈن كەپتۇ. بۇ كەلگۈن يەنە قانچە يۈز مو يەرگە زىيان سالاركىن؟... دېدى بوۋاي كۆڭلىدە.

ئۇ ئاستا كېلىپ ئېرشاتنىڭ مۇزلاپ كەتكەن پېشانىسىنى سىلىدى. ئېرشات خۇددى جانسىز ئادەمدەك ياتاتتى. بوۋاي ئۇنى ئويغاتتى:

— تۇر بالام، تۇر!

ئېرشات ئاستا مىدىرلاپ ئويغاندى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا ئاپ-ئاق ساقاللىق بىر بوۋاي نامايان بولدى. ئۇ بوۋاينى تونۇپ يېتىپتى كۆتۈردى.

— ماناپ بوۋامغۇ سەن، بۇ يەرگە قانداق كېلىپ قالدىڭ؟ كەچ بولۇپ كەتكەن ئوخشايدۇ - ھە؟ — دېدى.

— خۇداغا شۈكۈر، بىر ئاز سەگىپ قاپسەن بالام، جۇر كېتەيلى. كىيىملىرىڭ ھۆل، بەدەنلىرىڭ مۇزلاپ كېتىپتۇ.

— رەھمەت بوۋا، سەن كېتىۋەرگىن، مەن بۇگۈن ھېلىقى زىلەيبۇۋى دېگەن نومۇسسىز بىلەن ئابلا بۇرۇت. نامەرد دېگەن خۇمسىلارنى ئۆلتۈرۈۋېتىپ، ئاندىن بىراقلا كېتىمەن. — دېدى ئېرشات غەزەپتىن تىترەپ.

— ھەي بالام، ئۇنداق نادانلىق قىلما! «يولۇاسنى يەڭگەن باتۇر ئەمەس، ئاچچىقىنى يەڭگەن باتۇر» دېگەن گەپ بار، — دېدى بوۋاي. ئۇ يەنە بىردەم تەسەللى بەرگەندىن كېيىن، ئېرشات جىمىپ قالدى. بىردەمدىن كېيىن ئۇ ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ قويۇپ:

— بوۋا، بۇ دەرەخنى، ئاۋۇ قېرى ئۆرۈكلەرنى ئايىمىنىڭ بوۋىسى تىككەن كۆچەتلەر ئىكەن...بايام مەن مۇشۇ مەجنۇنتالنى قۇچاقلاپ ئۇخلاپ قاپتىمەن. چۈشۈمدە ئايىمنى غىل - پال كۆ-رۈپ قالدىم. مەن ئۇنى... — ئېرشات سۆزىنى داۋاملاشتۇرالماي ئۇن سېلىپ يىغلىۋەتتى.

بوۋاي ئۇنىڭ گېپىدىن بىر نەرسىلەرنى چۈشەنگەندەك

بولدى... دەل شۇچاغدا جىرەن بايتالىنىڭ ئەنسىز كىشىنگەن ئاۋا-
زى ئاڭلاندى. بوۋاي ئەنسىرەپ ئورنىدىن تۇردى. ئېرشاتمۇ ماڭ-
دۇرسىزلانغان گەۋدىسىنى ئاران كۆتۈرۈپ ئورنىدىن تۇردى:
«ئىككىنچى ھاراق ئىچىدىغان بولسام!...» دەيتتى ئۇ پىچىرلاپ.
ئۇ ۋېلىسپىتنى ھارراۋىنىڭ كەينىگە باغلاپ ھارۋىغا چىقىپ ياتتى.
رېزىنكە چاقلىق ھارۋىنىڭ يېنىك تەۋرىنىشى بىلەن تەڭ، ئۇ يەنە
ئۇيقۇغا غەرق بولدى...

ئاق كۆچۈكنىڭ كوچىغا قاراپ ئەنسىز قاۋىشى، چالا ئويقۇدا
ياتقان سائادەتخان مومانىنى ئويغىتىۋەتتى. ئۇ ئىلدام كىيىنىپ دەر-
ۋازىنى ئاچتى - دە، بوۋايغا كايىپ كەتتى:

— شۇنداقمۇ كەچ كەلگەن بارمۇ، ئادەمنىڭ ئەنسىرىتىپ!

بوۋاي ئاستا مومانىنىڭ يېنىغا كىيىنىپ پىچىرلاپ ئېرشاتنىڭ
ئەھۋالىنى چۈشەندۈردى... ئېرشات ئويغىنىپ بېشىنى كۆتۈرۈپلا
ماناپ بوۋاينىڭ ئىشكى ئالدىغا كىيىنىپ قالغىنىنى بىلدى.

ئۇ بىر ئاز ئۇيالغان ھالدا:

— بوۋا مەن... ئۆز ئۆيۈمدە قالسام بوپتىكەن، — دېدى.

— ھە، بۇ ئۆي ئۆزۈڭنىڭ ئۆيىگە ئوخشىمامدىكەن؟ — دېدى
بوۋاي.

— شۇ ئەمەسمۇ؟ — دېدى سائادەتخان موماي سۆز قىستۇ-
رۇپ.

— موماڭ ئىسسىق سۇ ھازىرلاپ بەرسۇن، سەن ئېرىنمەي
يۇيۇنۇپ ئاندىن تامىقىڭنى يەپ ئارام ئالغىن، — دېدى بوۋاي ھار-
ۋىسىنى جابىغا توختىتىپ.

— رەھمەت بوۋا، كۆڭلۈم تاماق تارتمايدۇ، يۇيۇنۇپ ئارام
ئالاي، — دېدى ئېرشات ھارۋىدىن چۈشۈپ. شۇ تاپتا ئۇنىڭغا
يۇيۇنۇشمۇ ئېغىر كېلىۋاتاتتى، شۇنداق بولسىمۇ يۇيۇنۇپ ئاندىن
موماي سېلىپ قويغان ئىسسىق يوتقانغا كىردى - دە، ئۇيقۇغا
كەتتى.

سائادەتخان موماي ئايمنىڭ روھىنى خۇش بولۇپ قالسۇن، دېگەنلەرنى ئويلاپ ئېرىنمەستىن ئېرشاتنىڭ بەتبۇي ھاراق پۇراپ تۇرغان كىيىملىرىنى يۇيۇپ، مەشنىڭ يانلىرىغا يېيىپ قويۇپ، ئاندىن ئارام ئالدى.

ئېرشات يۇمشاق كۆرپىدە يېتىپ ئوخلاپ خېلىلا ياخشى بولۇپ قالغانىدى. ئۇ يېنىغا ئەكىرىپ قويغان پاكىز كىيىملەرنى كۆرۈپ، خىجىللىق ئىچىدە كىيىدى. ئۇ كۆڭلىدە گەپ قىلمايلا ئاستا ئۆز ئۆيىگە كەتمەك بولۇپ تالاغا چىققاندا، ئانتا يەم بېرىۋاتقان بوۋاي ئۇنى كۆرۈپ قالدى.

— تۇردۇڭمۇ بالام؟ يۇز - كۆزۈڭنى يۇيۇۋالە، — دېدى.

ئۇلار چاي ئىچكەچ پاراڭلىرىنى باشلىۋەتتى:

— ... مەن ئۆز داداڭنىڭ ئورنىدا بىر - ئىككى ئېغىز نەسىھەت قىلىپ قويماي بالام، — دېدى بوۋاي ئېرشاتنىڭ غەمكىن ھالىغا قاراپ، — كۆڭلۈڭگە ئالمىغىن بالام، سەن ئىككىنچى تۇرمۇشۇڭنى باشلاشتا قەدىمىڭنى خاتا بېسىپ قويدۇڭ. ھەرقانداق ئىشنى قىلىش ئۈچۈن ئالدى بىلەن ئۇنىڭ ئاقىۋىتىنى ئويلاش كېرەك. خەير، ئەمدى قانچە پۇشايمان قىلغان بىلەنمۇ ئورنىغا كەلمەيدۇ... يەنە كېلىپ ئۆزۈڭگە مۇناسىپ كەلمەيدىغان ئۇنداق ئاغىنىلەرنى نەدىن تېپىۋالدىڭكىنتاڭ؟ ئۇلارغا ئارىلىشىپ قويۇۋېدىڭ، مانا ئاقىۋىتى نېمە بولدى؟ ئاغزى - بۇرنۇڭ قان بولدى - شۇ... بولۇپمۇ بۇنداق قارا قورساقلارنىڭ كۆڭلى قارا ۋە رەزىل كېلىدۇ، شۇڭا ئۇلار باشقىلارغا ئۇۋال قىلىشتىنمۇ قورقمايدۇ. مۇشۇ كۈنلەردە، ياخشىلىقنى ئەھلى ئادەمىلەردىن ئىزدە... — بوۋاي سۆزىگە ئۇلاپلا مەرھۇم ئايىم ھەققىدە قىسقىلا بىر ئىشنى سۆزلەپ بەردى، — ئۇ بالا مېنى ۋە مومامنى ئۆز ئاتا - ئانىسىدەك كۆرەتتى. بىر كۈنى ئۇ قوڭاقتىكى بالىسىنى كۆتۈرۈپ بىزنىڭ ئۆيگە كەپتۇ. روزى ھېيت يېقىنلاپ قالغان مەزگىل ئىدى. «ئۆيدە ئازراق ھاك ئېشىپ قاپتۇ، سىلەرنىڭ

ئۆينى ئاقارتىپ بېرەي دەپ كەلدىم» دېدى ـ دە، خالتىدىكى ھاكىنى سۇپىغا قويدى.

مومائ ئىككىمىز بەكلا خۇشال بولدۇق. دەرھاللا قولىدىكى بالىنى ئالدىم. مومائ ئىككىسى ئۆيدىكى نەرسىلەرنى يېغىشتۇرۇشقا باشلىدى. ئۇ ساراي ئۆيگە كىرىپ بىر مەھەل جىمىپلا كەتتى. مەن كۆتۈرۈشۈپ بەرگۈدەك نەرسىلەرنى بولسا يارەملىشەي دەپ كىرسەم، ئۇ كىتابلارنى ژاراقلاپ كىرىشىپلا كېتىپتۇ. ئۇ مېنى كۆرۈپ خىجىل بولدى بولغاي، ئورنىدىن ئىرغىپ تۇرۇپ كەتتى، مەن: «كىتابقا ئامراق ئىكەنسىزدە قىزىم» دېگەندىن كېيىن ئۇ خىجىللىقىنى يوقىتىپ: «سىزدە مۇنچۇالا كىتابلارنىڭ بارلىقىنى بىلمەپتىمەن» دەپ ئۆكۈندى. «ھېلىمۇ ئاپىرىپ ئوقۇڭ قىزىم، مەن كىتاب ئوقۇغان ئادەمنى ياخشى كۆرىمەن. ئەپسۇس، مېنىڭ بالىلىرىم ۋە نەۋرىلىرىم كىتاب كۆرمەيدۇ. مەن ئۇلارغا «ھەممە ئادەم سەنلەردەك بولۇپ كەتسە، بۇ جاھان قاراڭغۇلۇقتا قالمامدۇ؟!» دەپ تىللاپ كېتەتتىم، دېسەم ئۇ كۈلۈپ كېتىپ: «مېنىڭ بوۋام سىزگە ئوخشاش كىتاب خۇمار ئادەمكەنتۇق، ئۇ نۇرغۇن كىتابلارنى ئاپامغا قالدۇرغانىكەن. بىراق ئۇ كىتابلارنى مەدەنىيەت ئىنقىلابىدا دادام تاپشۇرۇپ بېرىۋەتكەن. سىز بۇ كىتابلارنى شۇ يىللاردا قانداقمۇ ساقلاپ قالغانسىز؟» دېدى.

«ۋاھ قىزىم، مېنىڭ كىتابنى كۆپ ئوقۇيدىغانلىقىمنى بىلمىدىغان مىنبىڭلار خۇددى ئالتۇن تېپىۋالغاندەك ئۆچ نۆۋەت ئاختۇردى. مەن ئازغىنە كىتابلارنى چىقىرىپ قويۇپ، قالغانلىرىنى يەر ئاستىغا كۆمۈۋەتتىم» دېدىم، ئايىم: «بۇ ئىشىڭىز ناھايىتى ياخشى بوپتىكەن. ھازىر بۇ كىتابلارنىڭ بىر قىسمى قايتا نەشر قىلىنىۋاتىدۇ...شۇ قارغىش تەگكۈر يىللار، مېنىڭمۇ يۇقىرى مەكتەپلەردە ئوقۇش ئارزۇيۇمنى بەربات قىلىۋەتمىگەن بولسا، ئالىي بىلىم يۇرتلىرىدا ئوقۇۋالغان بولاردىم. ۋاقىتنىڭ

ئۆتۈپ كەتكەنلىكىنى ئويلىسام ئازابلىنىمەن» دېدى.

كۆردۈڭمۇ بالام، بۇ گەپلەر ئايىمنىڭ چىن قەلبىدىن چىقىقان گەپلەر ئىدى... ئۇنىڭ بىلەن بۇ ئايالىڭنىڭ ئارىلىقىدا نەقەدەر پەرقلەرنىڭ بارلىقىنى ئەمدى بىلگەنسەن؟ بىز ئۇيغۇرلار ئەخلاق - پەزىلەتكە چوڭقۇر ئەھمىيەت بېرىپ كېلىۋاتقان مەدەنىيەتلىك مىللەتلەرنىڭ بىرى ئىدۇق. ئىنسان دېگەندە ئەدەپ - ئەخلاق بولمىسا، ھايۋاندىن نېمە پەرقى... ھازىر بىر قىسىم ياشلاردا ئەخلاق جەھەتتە زور بۇزۇلۇش بولۇۋاتىدۇ، شۇنىڭ بىلەن ئىناق ئائىلىلەر بەزى بىر ئەخلاقسىزلارنىڭ كاساپىتىدىن ۋەيران بولۇپ، ئالتۇندەك باللىرىنىڭ ئوتلۇق مېھرىدىن كېچىپ، ئۆيىنى تاشلاپ، باشقىلاردىن ياخشىلىق ئىزدەپ قاڭقىپ كېتىۋاتىدۇ... مانا مۇشۇنداق شارائىتتا ئايىمدەك ۋاپادار ئايالنى قايتا تېپىشىڭ تەس... بىز مۇسۇلمانلار: «ھەممە ئىش خۇدانىڭ ئىرادىسى بىلەن بولىدۇ» دەپ قارايمىز، لېكىن ھەر ئىشقا سەۋەب قىلىش كېرەكتە! خەير بالام، بۇ كۈنلەرمۇ ئۆتۈپ كېتەر. شۇڭا سەنمۇ پۈرسەت بولسىلا ئايىم ئوقۇغان ۋە كۆرگەن كىتابلارنى ئاپىرىپ ئوقۇغىن بالام، — بۇۋاي كىتابلارنى ئېرىشاتقا بېرىپ، — ئەقىللىق ئادەم بولاي دېسەڭ، كىتاب كۆرگىن بالام، — دەپ ئۇنى يولغا سېلىپ قويدى.

مانا شۇنىڭدىن بۇيان ئېرىشات كۈندۈزى ئېتىزدا ئىشلىسە، كېچىسى كىتاب كۆرىدىغان بولۇۋالدى. ئۇ كىتابلارنى ئوقۇغانسېرى، بىھۇدە ئۆتۈپ كەتكەن ۋاقىتلىرىغا ئۆكۈنىدىغان بولۇپ قالدى...

7

زىلەيبۇۋى بىر كۈن شەھەردە يۈرسە، تۆت كۈن ئۇ يەر بۇ يەردە يۈرۈپ كۈنلىرىنى ئۆتكۈزدى. ئۇنىڭ ئاغرىقچان بولۇپ قالغان «ئەقىللىق» ئانىسى بۇگۈن زىلەيبۇۋىنىڭ غېمىنى يەپ

قالغاندى. شۇڭا قىزىنى كارىۋىتىنىڭ يېنىغا چاقىردى.

زىلەيبۇۋى خۇشياقمىغاندەك مېڭىپ، ئاپىسىنىڭ يېنىدا ئولتۇردى.

— بىزنىڭ بۇ ئۆي تېخىمۇ سۆرۈنلىشىپ كېتىۋاتىدۇ. ئاكا بىلەن يەڭگەڭ جېدەللىشىپ ئاجرىشىپ كېتىدىغان بولدى. شۇڭا، يەڭگەڭ كېتىپ قالدى. ئاكاڭمۇ چوڭقۇر غەمگە پېتىپ يۈرۈيدۇ. بەلكىم ئۇنىڭمۇ يېتىپ ئاشقۇدەك گۇناھلىرى باردۇر. سېنىڭ غېمىڭ ماڭا ئايان، — مومايى سەل سوغۇق تەرلىگەن پېشىنى لۆڭگىسى بىلەن سۈرتۈپ، سۆزىنى داۋام ئەتتى، — مەن مۇشۇ كونىلەردە ئۇخلىسام قورقۇنچلۇق چۈش كۆرۈپ، ئويغانسام ھاياتىمدا ئۆتكۈزگەن گۇناھلىرىمنى تەن ئالمىدىغان بولۇپ قالدىم، سەن تېخى ياش، مېنىڭ كۆزۈمنىڭ ئوچۇقىدا بىر ئەرنىڭ پېشىنى تۇتساڭ بولاتتى. ھازىر بىزنى تونۇيدىغانلار ھەتتا قوشنىلارمۇ بىزدىن قاچىدۇ. مەنمۇ تۇل، سەنمۇ تۇل، ئەمدى ئاكاڭمۇ بويتاق بولۇپ قالسا، بىزنىڭ تالا ـ تۇزگە چىقمىدىغان يۇزىمىزمۇ قالمايدۇ... بالام، مەن مۇنداق ئويلاپ قالدىم، «ئېگىلگەن بويۇننى قىلىچ كەسمەپتۇ» دېگەن گەپ بار. شۇڭا بۇگۈن مېنى ئاشۇ سەھرادىكى قۇدىلارنىڭ ئۆيىگە باشلاپ بارغىن، مەن ئۇلارغا دەرد ـ ئەھۋالىمنى ئېيتىپ سېنى ئۇلارغا تاپشۇراي. ئۇ يەردىكى گەپلەرنى ماڭا قويۇپ بېرىپ، ئۆزۈڭ گەپ قىلماي مۇلايىملىق بىلەن يەرگە قاراپ جىم ئولتۇرغىن. «ياخشى سۆز تاشنى ئېرىتىدۇ»، بۇ گەپلىرىمنىڭ تېگى ـ تەكتىگە چۈشەندىڭمۇ، قىزىم؟

— چۈشەندىم، — دېدى زىلەيبۇۋى بىر ئاز تېتىكلىشىپ، — مەنمۇ شۇنداق ئويلىغانىدىم، جۇرە ئاپا، ھازىرلا ماڭايلى.

ئانا ـ بالا ئىككىسى سەھرىغا قاراپ يولغا چىقتى.

گۆھەرخان ئانا ئىككى نەۋرىسىنى ئېلىپ، قىزى قەمەرنىڭ ئۆيىدە بىر نەچچە كۈن تۇرۇپ كېلىش ئۈچۈن كەتكەچكە، بۇ

هويلدا ئېرشاتتىن باشقا ئادەم يوق ئىدى. ئۇ قاق سېلىش ئۈچۈن كېسىپ قويغان ئالمىلارنى ئۆگزىگە ئاچقىپ بوربغا يېيىپ ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ قۇلقىغا ھويلدا بىر كىمنىڭ گۇدۇڭ - گۇدۇڭ قىلغان ئاۋازى ئاڭلاندى. ئۇ: «بۇ كىمدۇر؟» دەپ پىشايۋان لېۋىگە كېلىپ ئۈزۈم يوپۇرماقلىرىنى ئاستا قايرىپ تۇرۇپ، ھويلىغا سەپسالدى.

ئېرشات ئۇلارنى كۆرۈپ غۇژۇيدە ئاچچىقى كەلگەن بولسىمۇ، ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ: توختا بۇلار نېمە ئىشلارنى قىلاركىن، دەپ ئويلىدى. زىلەيبۇۋى چوڭ ئۆينىڭ ئىشىكىگە قاراپ:

— ئاپا! — دەپ ۋارقىرىدى. ئۆيدىن ھېچقانداق سادا چىقماغاندىن كېيىن ئۆزىنىڭ ھوجرىسىغا ۋە باغلارغا بىر قۇر سەپسېلىپ كۆردى. ئەتراپ يەنىلا جىمجىت ئىدى.

زىلەيبۇۋى ھېچكىمنىڭ يوقلۇقىنى جەزملەشتۇرگەندىن كېيىن، ئاپىسىنى سۆيىگا چىقىپ ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى. مومای سۆيىدىن ئورۇن ئېلىپ ئولتۇردى.

زىلەيبۇۋى ئۆزىنىڭ ئاز كۈن بولسىمۇ ئۆي تۇتقان بۇ ھويلىلارنىڭ پاكىز ۋە سەرەمجان تۇرغىنىدىن خورسىنىپ قويدى. ئۇ مۇندىن ئالتە ئاي بۇرۇنقى ئىشلىرىنى قىسقىچە ئەسلەپ ئۆتتى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا شۇ چاغدىكى ئېرشاتنىڭ ئەلپازى نامايان بولدى. ئۇ بىردىنلا ئۇمىدسىزلەندى:

— ئاپا، سەن يۇمشاق گەپلەر بىلەن ئاپىسىنى ئېرىتىمەن دېگىنىڭ بىلەن، ئېرشاتنى ئېرىتەلمەيسەن. مەن ئۇنىڭ ئەرلىك غۇرۇرىغا تەگدىم. ئۇ باشقا يۇمشاق باش سەھرالىقلارغا ئوخشىمايدۇ، باشقا گەپنى قويۇپ، ھېلىقى ئامالىڭنى بىر ئىشلىتىپ باقسىڭ دەيمەن.

— قايسى ئامالنى؟ — دېدى مومای خىرىلداق ئاۋازى بىلەن.

— سەن باشقىلارغا «ئىسىتقۇ، سوۋۇتقۇ» دېگەن نەرسىلەرنى تەييارلاپ بېرەتتىڭغۇ؟ بۇگۈن ماڭا ئاشۇ سېھىرلەش ئاما-

لىكىنى تەييارلاپ بەرگىن. ئاپا، جېنىم ئاپا، مېنى مەقسىتىمگە يەتكۈزگىن، بۇ مېنىڭ ئەڭ ئاخىرقى تەلىپىم...

سوپىخان مومای گەپ قىلمىدى، چۈنكى ئۇ ئۆزىنىڭ بۇ يالغان چارە - ئامالسىزى بىلەن قانچىلىغان نادان كىشىلەرنى ئالدىدى، ئۇلارنىڭ قانچىلىك پۇللىرىنى خەجلىدى. بۇ ئۇنىڭغا ئايان ئىدى. ئۇ تۇيۇقسىزلا:

— ياق! مەن ئۇنداق ئادەم سېھىرلەشنى بىلمەيمەن.

— سەن قاقۇاش بىلمەي قالامدىڭ؟! — دېدى زىلەيبۇۋى ئاچچىقلاپ. مومايىنىڭمۇ ئاچچىقى كەلدى:

— راست دەيسەن! مەن قاقۇاش. سېنىڭ دادىڭمۇ قاقۇاش ھەم ھىيلىگەر ئادەم ئىدى، ئاكاڭمۇ ھىيلىگەر، سەنمۇ قاقۇاش! مەن ئۆز ئۆمرۈمدە ئۆتكۈزگەن گۇناھلىرىمنى ئويلىسام، پۈشايمان ئوتىدا ئۆرتۈنۈپ كېتىمەن. مەن ئەمدى خۇدادىن گۇناھلىرىمنى كەچۈرۈۋېتىشنى تىلەۋاتىمەن، خۇدا گۇناھلىرىمنى كەچۈرگەيسەن.

مومای بىردەم دېمىنى ئېلىۋالغاندىن كېيىن:

— مېنىڭچە سەن يىغلاپ تۇرۇپ ئېرىڭنىڭ ئايىغىغا يىقىل، توۋا قىلىپ گۇناھىڭنى تىلە، مەن قۇدىغا ياخشى گەپ قىلاي. مەقسىتىڭگە يەتمەكچى بولساڭ بۇنىڭدىن باشقا چارە يوق!

بايىاتىنىدىن ئۆگزىدە ئۇلارنىڭ پارىڭنى ئاڭلاپ تۇرغان ئېرشاتنىڭ سەۋر - تاقىتى تۈگىدى. ئۇ ئورنىدىن تۇردى - دە، ئۆگزىدىن ئۇچقاندەك يەرگە چۈشۈپ:

— چىقىشە! چىقىش دەيمەن... ھوي ئىپلاسلار! سەنلەرنىڭ ئەسلىي قىياپىتىڭلار ئەمدى تېخىمۇ ئاشكارىلاندى. كۆزۈمدىن تېز يوقىلىش، — دەپ ۋارقىرىدى.

ئانا - بالا ئىككىسى قورقىنىدىن قانداق قىلارىنى بىلەلمەي تۇرۇپ قېلىشتى. ئېرشات ھەر ئىككىلىسىنى ھويلىدىن سۈرۈپ چىقاردى.

سوبخان موماي كەلگىنىگە مىلك پۇشايمان يەپ خۇدىنى يوقاتقان ھالداقىزنىڭ كەينىدىن قېرى كالىدەك پۇشۇلداپ ماڭدى. زىلەيبۇۋى بولسا ئانىسىنى يېتىلەپ بىر ئالدىغا، بىر كەينىگە قاراپ:

— ئاپا، ماڭە تېزراق! شەھەرگە ماڭىدىغان ئاپتوبۇسمۇ كېلىۋاتىدۇ! سەن كېتىۋەرگىن. مەن ئەتە كىرىمەن. — دەپ ۋارقىرايتتى.

ئۇ ئاپىسىنىڭ قولىنى قويۇپ ماشىنىغا چىقىرىپ قويدى. ئاپتوبۇس توپا - چاڭ چىقىرىپ كۆزدىن غايىب بولدى.

زىلەيبۇۋى ئۇدۇل ناھىيە تەرەپكە قاراپ يول ئالدى. ئۇ بۇگۈنكى دەردىنى ئابلا بۇرۇت بىلەن نامەردكە ئېيتىپ، ئېرشاتنى راسا ئۇرغۇزۇپ ئۆچ ئېلىشنى كۆڭلىگە پۈككەندى.

ئۇ ئابلا بۇرۇتنىڭ ئىشكى ئالدىغا كېلىپ توختىدى. ئىككى قاتار چەكمىنى غورۇ قىلىپ قويغان ھويلا جىمجىت ئىدى. ئۆينىڭ ئىشكىگە قولۇپ سېلىنغلىق تۇراتتى.

زىلەيبۇۋى ئەتراپىغا قاراپ، 11 - 12 ياشلاردىكى بىر قىز-نىڭ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ سوراپ باقماقچى بولدى. قىز زىلەيبۇۋىگە ئەجەبلەنگەندەك قاراپ كېتىۋاتاتتى.

ئۇ قىزغا قاراپ:

— ئابلاجانلار بىر ياققا كۆچۈپ كەتمىگەندۇر؟ سىز بىلەمسىز؟ — دەپ سورىدى.

قىز زىلەيبۇۋىنىڭ بېشىدىن ئايىغىچە قاراپ:

— سىز ئۇلارنىڭ تۇغقىنى بولامسىز؟ — دەپ سورىدى.

— ياق، تونۇشى بولىمەن.

— ئابلاكام بىلەن نامەردكام كالا ئوغرىلاپ تۇتۇلۇپ قاپتىكەن، ساقچىلار كېلىپ تۇتۇپ كەتتى. ئايالى خېلى بۇرۇنلا يامانلاپ كەتكەن.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان زىلەيبۇۋىنىڭ پېشانىسىدىن سوغۇق تەر

چىقىپ، يۇرىكى ئەنسىز سوقۇپ كەتتى. ئۇ نېمە ئىش قىلارىنى قاياقتا مېڭىشىنى بىلمەي بىر دەم تۇرۇپ قالدى. شەھەرگە كىرىپ كېتەي دېسە، كەچ بولۇپ ئاپتوبۇسلار مۇ توختاپ كەتتى، شۇڭا ئۇ يازلاردا قونۇپ قالىدىغان باغچىغا قاراپ ماڭدى. باغچىدا ئۇنىڭ كۆڭلىنى خۇش قىلغۇدەك بىرەر سېخىي يىگىتمۇ ئۇچرىمىدى. ئۇ مەيۇسلەنگەن ھالدا بىر تۇپ ئالمىنىڭ تۈۋىگە ئۆزىنى تاشلاپ تاڭنى ئاتقۇزماق بولدى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا يەنىلا ئېرشاتنىڭ بايامقى غەزەپلىك قاراشلىرى نامايان بولاتتى...

رەزىل ئادەملەرنىڭ ئارزۇ - ئارمانلىرى ھەمىشەم ئەمەلگە ئېشىۋەرمەسە كېرەك، ئۇ ئۆز - ئۆزىگە ئاچچىقلاپ پىچىرلايتتى: «ھەي، ئابلا بۇرۇت بىلەن نامەرد بولغان بولسا، بۈگۈن كېچە ئۇ سەھرالىق تەلۈنىنى تازا بىر ئۇرغۇزۇۋەتكەن بولاردىم... ھەي، ئابلا بۇرۇت! سەن مېنىڭ ئۆيۈمنى بۇزمىغان بولساڭ، مەن بۇ چاققىچە ئۇ تەلۈنگە سەزدۈرمەي زەھەرلىك تاماق بېرىپ باردىغان يېرىگە يوللىۋەتكەن بولاردىم... قارا بۇ تەلۈنىڭ يامانلىقىنى، خەلقىئالەم ئالدىدا ئاپام ئىككىمىزنى رەسۋا قىلىۋەتتا...»

ئۇ شۇنداق خىياللار بىلەن ئۆيقۇغا كەتتى.

تاڭ سەھەردە بىر لالما ئىت ئاستا كېلىپ ئۇنى بىر پۇراپ قويۇپ كېتىپ قالدى. ئۇ چۆچۈپ ئويغاندى. ئۇ بىر قورقۇنچلۇق چۈش كۆرگەن بولسىمۇ، لېكىن كۆرگەن چۈشىنى ئەسلىيەلمىدى. كېچىچە ئۇنىڭ بەدەنلىرىنى پاشا چېقىپ قاپارتىۋەتكەن بولسىمۇ، كارى بولماي يېتىۋەرگەنىدى. ئۇ قاپارغان يەرلىرىنى سىلاپ قويۇپ ئورنىدىن تۇردى - دە، تۈنۈش چىقارماي باغدىن چىقىپ كەتتى.

ئۇ ئۆزىنى تۇزەشنىمۇ ئۇنتۇغان ھالدا تاغاق تەگمىگەن چاچلىرىنى پاخپايتىپ مېڭىپ، ئاپتوبۇس بېكىتىگە يېتىپ كەلدى. شەھەرگە ماڭىدىغان يولۇچىلار ئاز بولسىمۇ ژاقىت توشقاچقا ئاپتوبۇس قوزغالدى.

يولدا ئاددي ـ ساددا ۋە پاكىز كىيىنگەن ئىككى ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى ئالدىراپ ئاپتوبۇسقا چىقىپ، زىلەيبۇۋىنىڭ ئالدىدىكى ئىككى كىشىلىك ئورۇندۇققا ئولتۇردى. ئۇ قىزلارنىڭ بىرسى بۇدۇر چاچ، ئوتتۇرا بوي قىز ئىدى. يەنە بىرى ئاق پىشماق كەلگەن قىز ئىدى.

— ئىلى ھەقىقەتەن گۈزەل زېمىن ئىكەن جۇمۇ ئاداش، سەن مېنى قىممەتلىك ئەسلىمىلەر بىلەن تەمىنلەيدىغان بولدۇڭ. كىـ لەر يىلى تەتىلدە مەن سېنى قەشقەر ۋە يەكەنلەرگە ئاپىرىمەن. ئۇ يەرلەردە تارىختا ئۆتكەن مەشھۇر زاتلارنىڭ قەبرىلىرىمۇ بار، — دېدى بۇدۇر چاچلىق قىز.

ئاپتوبۇس بىر بېكەتتە توختىغاندا، سومكا كۆتۈرگەن بىر قىز چىقىپ، قىزلارنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپلا ئاق يۈزلۈك قىزنى تونۇپ قالدى:

— ھوي قەدىرىيەغۇ بۇ؟ — دەپ ئۇ قىزنىڭ تونۇشلۇق بېرىـ شىگە قارىماي ئۈنى قۇچاقلاپ سۆيۈپ كەتتى.

— ھە، سەن گۈلپىيەمۇ؟ تۇنۇمىاي قالغىنى تاس قاپتىمەن، — ئۇلار بەكلا خۇشال بولۇشقانىدى، — گۈلپىيە، — دېدى قەدىرىيە، — تونۇماي قالدىم دېسەم باشقىچە چۈشىنىپ قالـ ما، سەل جۇدەپ قاپسەن.

— شۇ، ھەممىسى شۇنداق دېيىشىدۇ. بىراق مېنىڭ قولغا كەلتۈرگەن «نەتىجەمىز» يامان ئەمەس دېگىنە! — دەپ چاقچاق قىلدى، — بىر دېھقان يىگىتى بىلەن توي قىلدىم. ھازىر باللىقـ مۇ بولدۇق. ھازىر ئىلمىي ئۈسۈلدا يەر تېرىپ، مال بوردىاپ باي بولۇشقا تىرىشۋاتىمىز.

— ئوھۇ! نېمىدېگەن ياخشى، — دېدى قەدىرىيە.

ئۇلارنىڭ پارىڭى شۇ يەرگە كەلگەندە، قەدىرىيە ئولتۇرغان دوستىنى تونۇشتۇردى:

— بۇ قىزنىڭ ئىسمى گۈلمىرەم. مېنىڭ بىلەن بىر مەكتەپتە ئوقۇيدۇ. بۇ يىل بۇ دوستۇمنى يۇرتىغا بارغۇزماي، غۇلجىنى كۆرۈپ كەل، دەپ ئېلىپ كەلدىم.

— ياخشىغۇ، تونۇشۇپ قالايلى... بۇ دوستۇڭنى ئېلىپ بىزنىڭ ئۆيگە بارغىن، بارمىساڭ سەندىن رەنجىپ قالىمەن جۇمۇ؟ ھە راست، تاشگۈل كەلمەپتىغۇ؟ ئاتا ـ ئانىسىنى كۆرگۈسى كەلمەپتىمۇ؟

— ئۇنداق ئەمەس، ئۇ ھازىر مەكتەپ بويىچە ئىككىنچى دەرىجىلىك ئەلا ئوقۇغۇچى. ئۇ ئۆزلۈكىدىن ياپون تىلى ۋە ئىنگلىز تىلى ئۆگىنىۋاتىدۇ. ئاتا ـ ئانىسى ئۇنى چۈشىنىدۇ. ئۇنىڭ خەت ۋە خەۋەرلىرىنى مەن ئېلىپ كەلدىم. ئۇنىڭغا ھەممىزنىڭ ھەۋىسى كېلىدۇ. ئۇنىڭغا ئېرىشكەن... تەلەيلىك دېگىنە... — قىزلار بىراقلا كۈلۈشۈپ كەتتى.

— ھازىر بىزنى شەھەرلىك ئىككى نەپەر ساۋاقدىشىمىز مېھمانغا چاقىرغان، بىز بىلەن بىرگە بارمامسەن؟ — دېدى قەدىرىيە.

— رەھمەت ئاداش، رەھمەت. بۈگۈن مۇھىم ئىشىم بار ئىدى. گەپنىڭ راستىنى ئېيتسام مۇشۇ تاپتا سىلەردىن ئايرىلغۇم كەلمەيۋاتىدۇ.

بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ ئولتۇرغان زىلەيخۇنىڭ قەلبى ھەسەت ئوتىدا ئىچى ـ ئىچىدىن ئۆرتۈنۈپ كەتتى: بۇلار نېمىدېگەن قەدىرلىك، مەن نېمىدېگەن قەدىرسىز ـ ھە؟ مېنىڭ بۇلارداك بىرەر دوستۇممۇ يوق. مېنىڭ بۇ ھالغا چۈشۈپ قېلىشىمغا زادى كىم سەۋەبچى؟...

ئۇ بۇ جەھەتتىكى ئۆچىنى ئانىسى بىلەن ئاكىسىدىن ئالماقچى بولۇپ، كۆڭلىگە يەنە ئاللىقانداق پىلانلارنى پۈكۈپ قويدى...

8

خالىق هاجى ئۆينىڭ ئىچىدە ئۇيان - بۇيان ماڭاتتى. ئۇ ئۆز - ئۆزىگە پىچىرلايتتى: «هېلىقى ماجۇرىن دېگەن ئالدامچى- نىڭ تازا تېگى بوش بىر نېمە ئوخشايدۇ، يالغاندىن داۋالىنىمەن دەپ تىەنجىنگە بېرىۋالغىنىنى قارىمامدىغان. بۇ هېسابات‌لارنىڭ هەممىسى ئۇنىڭ بىلەن باغلىنىشلىق تۇرسا...» ئۇ ئۇستەل ئۈس- تىدە تۇرغان نۇرغۇن هېسابلارنى دەپتەرلەرگە قاراپ، قىزىپ كەتكەن پاينەك بېشىنى چاڭگاللىغىنىچە ئولتۇرۇپ قالدى.

ئىشىك قوپال ئېچىلىپ، ئۆيگە زىلەيىۋۇى كىرىپ كەلدى. ئۇنىڭ غەزەپلىك كۆزلىرى ئاكىسىغا تىكىلدى:

— مەن بۇگۈن ئاپام ئىككىڭلاردىن هېساب ئالىمەن! — دېدى ئۇ.

— هۆكۈمەتنىڭ هېسابىنى بېرەلمەي باش قېتىپ تۇرسا، ساڭا بېرىدىغان نېمە هېسابكەن ئۇ؟

— مېنىڭ ئوقۇيالماي قېلىشىمغا ئاپام ئىككىڭلار سەۋەبچى. ئۇ چاغلاردا كىچىك ئىكەنمەن. قۇربانجان مۇئەللىم: «قىزىڭلار- نى ئوقۇتۇڭلار» دەپ ئۆيگە نەچچە رەت كىرگەندە سەن ئۆزۈڭچە ئۇنى كۆزۈڭگە ئىلماي چىقىرىۋەتكەنىدىڭ. سەن نومۇسسىز تۆھ- مەت قىلىپ تۇرمىگە قامىتىۋەتكەن ئاشۇ جاپاكەش مۇئەللىم ئاق- لىنىپ چىقىپتۇ. ئەمدى بۇ گەپمۇ تارقالماقتا... هەممە ئادەم ساڭا نەپرەت ياغدۇرماقتا. كەڭ خەلق ئاممىسى سەندىن هېساب ئېلىشى مۇمكىن. ئەگەر مەن ئۇ مۇئەللىمنىڭ تەربىيىسىنى ئالغان بولسام، ئۆزۈمگە لايىق ئىناۋەتلىك قىزلاردىن بولۇپ قالاتتىم.

— ئەمدى، ئەقلىڭگە كېلىپ قالغان ئوخشىمامسەن! — دېدى خالىق هاجى ئۇنى زاڭلىق قىلغان هالدا.

— مەن ئوقۇيمەن، دېگەن چېغىمدا سېنىڭ نېمە دېگەنلىكىڭ

ئېسىكده بارمۇ؟ «سەن ئوقۇپ نەگە باراتتىڭ؟ سەن مېنىڭ قۇ-
لۇمدا ئوقۇغىن. مەنمۇ كۆپ ئوقۇمىغان. بىراق كاللام ئىشلەي-
دۇ. مالىيە مەكتەپتە بىر يىل ئوقۇپلا خىزمەتچى بولغانمەن.
شۇڭا سەن مەن ئوقۇغان مەكتەپتىلا ئوقۇساڭ بولغىنى» دېگەن-
دىڭ. ئەمەلىيەتتە سېنىڭ ماڭا ئۆگەتكىنىڭ باشقىلارنى ئالداش،
قاقتى - سوقتى قىلىش، ياشاش ئۇچۇن باشقىلارغا زىيانكەشلىك
قىلىشتىن ئىبارەت بولدى...

— ئاغزىڭنى يۇم! — دېدى خالىق هاجى زەردە بىلەن ۋارقى-
راپ، — سەن لالما قانجۇق ئاپامنىڭ هالىدىن خەۋەر ئالماي نەلەر-
دە يۇرۇيسەن؟ قىز بالا دېگەننى ئۆي ئىشلىرىنى قىلىش ئۇچۇن
يارىتقان...

— هە، ئەمدى مەن سېنىڭ ئالدىڭدا لالما ئىتقا ئايلىنىپ
قاپتىمەنده؟ هۇ قارا يۇز، — دېدى زىلەيىخۇ ئەسەبىيلەرچە ۋارقى-
راپ. ئۇ ئاچچىقىنى باسالماي ئاكىسىنى كېلىشتۇرۇپ بىر شاپى-
لاق ئۇرۇۋەتتى. بۇ شاپىلاق ئۇنىڭ يۈمۇق كۆزلىرىدىن ئوت
چىقىرىۋەتتى. خالىق هاجىمۇ دىققاق قوللىرىنى ئىشقا سېلىپ
هۇجۇمغا ئۆتتى. ئۆينىڭ ئىچى ئۆپۈر - تۆپۈر بولۇپ كەتتى.

زىلەيىخۇ ئۇستىدىكى گۇل چىلاپ قويغان قىممەت
باهالىق لوڭقىنى ئېلىپ ئاكىسىغا قارىتىپ ئاتتى. لوڭقا ئۇنىڭغا
تەگمەي ئەينەك جازىغا تېگىپ كۆكۈم - تالقان بولۇپ كەتتى.

زىيانغا چىدىمىغان خالىق هاجى زىلەيىخۇنىڭ ياقىسىدىن
ئېلىپ تامغا نىقتاپ ئۇرماقچى بولغاندا:

— قولۇڭنى تارت! — دېگەن ئۇنلۇك ئاۋاز ئاڭلاندى.

خالىق هاجى بۇرۇلۇپ قارىدى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا، يېنىغا
يان قورال ئاسقان ئىككى نەپەر ساقچى نامايان بولدى. ئۇنىڭ
يۈرىكى جىغغىدە قىلىپ، كۆزلىرى قاراڭغۇلاشتى. بىر ساقچى
كېلىپ ئۇنىڭ قولىغا كويزا سېلىپ ئېلىپ ماڭدى... زىلەيىخۇنى
قانداق قىلارىنى بىلمەي تۇرۇپ قالغانىدى. ئۇ بىردەم خۇشال

بولغاندەك بولاتتى، بىردەم قورقاتتى. ئۇ ھويلىغا چىققاندا، بىر موتسىكلىتنىڭ ئاۋازى ئاڭلىنىشى بىلەن تەڭ بىر ساقچى بالا كىرىپ زىلەيبۇۋنى كۆردى:

— زىلەيبۇۋى دېگەن سىز بولامسىز؟ — دېدى.

— ھەئە، مەن شۇ.

— سىزنى ناھىيىلىك سوتتىن چاقىرىۋاتىدۇ. مەن بىلەن مېڭىڭ.

يازلىق چايخانىدىكى كارىۋاتتا يېتىپ بولۇۋاتقان ئىشلارنى بىلىپ تۇرغان سوپىخان موماي قورققىنىدىن تەرتتى ئورنىدا بولۇپ قالدى. چۈنكى ئۇنىڭ ئورنىدىن تۇرغۇدەك ماغدۇرى يوق ئىدى. ئۇ خۇنۇك كۆزلىرى بىلەن زىلەيبۇۋنگە قاراپ ئونسىز خوشلاشقاندەك كۆرۈنەتتى. ئەمدى قانداقمۇ قىلارمەن، — دەيتتى ئۇ كۆڭلىدە، — بۇ قېرى جانىڭ چىقمىغىمۇ تەسكە توختىدى. ئۆلۈپ قالسام ياخشى بولاتتى، لېكىن بۇ ھويلىغا بىرەر ئىنسان كىرمىسە، جەسىتىم سېسىپ كېتەرمۇ - ھە؟...

ئېرشاتمۇ سوتقا چاقىرتىلغانىدى. ئۇ سوت مەھكىمىسىنىڭ ئالدىغا كېلەي دېگەندە، ج خ ئىدارىسىنىڭ تۆمۈر دەرۋازىسى ئېچىلىپ، تۆت نەپەر قوراللىق ساقچىنىڭ باشقۇرۇشىدا بىر توپ قارا كىيىم كىيگەن مەھبۇسلار مۇرىسىگە جوتۇ ۋە گۈرجەك ئېلىپ تىزىلىپ كېلىۋاتاتتى.

ئېرشاتنىڭ دىققىتى ئۇلارغا بۆلۈندى. تىزىلىپ كېلىۋاتقان مەھبۇسلار ئارىسىدا ئابلا بۇرۇت بىلەن نامەردمۇ بار ئىدى. ئۇلار ئېرشاتنى كۆرۈپ، بىر - بىرىگە قاراپ:

— بۇ گۈي بەك يامان ئىكەن جۇمۇ، سوتقا ئاخىر ئەرز قىلىپ كەلگەن ئوخشايدۇ... — دېيىشىپ ئۆتۈپ كەتتى.

سوتچىلار زىلەيبۇۋى بىلەن ئېرشاتنى ئىشخانىسىغا چاقىرتىپ، سوراقنى باشلىدى:

— ئالتە ئاي سىناق مۇددىتى توشتى. سىلەرنى بۇگۈن بىر

تەرەپ قىلىۋېتەيلى، — دېدى سوتچى زىلەيبۇۋنگە قاراپ، — يولدىشىڭىز «بالدۇررىاق ئاجراشتۇرۇۋەتسەڭلار» دەپ ئىككى رەت كەلدى. سىز قانداق قارارغا كەلدىڭىز؟ — دېدى.

— مەن گۇناھسىز، بۇ ماڭا قارا چاپلاۋاتىدۇ، مەن ئاجرىشىپ كېتىدىغانغا تەگكەن ئەمەس، — دېدى زىلەيبۇۋى.

سوتچىلار ئېرشاتقا قارىدى. ئېرشات بىر ئاز ئويلانغاندىن كېيىن:

— ئەر - خوتۇن دېگەن ئىناق ئۆتسە بىر - بىرى بىلەن خۇددى يېقىن ئايرىلماس دوستلاردەك بولىدىكەن. ئىناق ئۆتمىسە بىر - بىرىگە دۇشمەن بولىدىغان گەپكەن. مېنىڭ نەزىرىمدە بۇ خوتۇن ماڭا ئەڭ خەتەرلىك دۇشمەن، مېنىڭ بېشىمغا كەلگەن بىر بالايى - قازا ئاكىلار! ماڭا ياخشىلىق قىلىپ، بۇ بالا - قازا خوتۇندىن قۇتۇلدۇرۇۋېتىڭلار، مەن سىلەردىن خۇش بولۇپ قالاي، — دېدى.

ئىككى نەپەر سوتچى ئېرشاتنىڭ گەپلىرىگە كۈلۈپ قويۇشتى. زىلەيبۇۋى بولسا چاڭىلداپ ئېرشاتنى ئەيىبلەشكە باشلىدى. ئېرشات ئۇنىڭ بىلەن تاكاللىشىپ تەڭ كېلەلمىدى.

سوتچىلار:

— بولدى تالاشماڭلار. ئىككىڭلار بىرلىككە كېلەلمىگەندىن كېيىن، چۈشتىن كېيىن سوت ئېچىپ بىر تەرەپ قىلىۋېتەيلى. چۈشتىن كېيىن كېلىڭلار، — دېدى.

ۋاقىت ئاستا ئۆتۈپ، چۈشتىن كېيىنمۇ بولدى. سوتچىلار سوت ئېچىپ ھۆكۈم قەغىزىنى ئېلان قىلدى:

— بۇگۈندىن باشلاپ ئىككىڭلارنىڭ ئەر - خوتۇنلۇق مۇناسىۋىتىڭلار ئۈزۈلدى! ئېرشات سىز ئەمدى قايتىپ خاتىرجەم ھالدا دېھقانچىلىقىڭىزنى قىلىۋېرىڭ، — دېدى سوتچى كەسكىن ھالدا.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان ئېرشات خۇددى يەلكىسىنى بېسىپ تۇر-

غان بىر ئېغىر تاش ئېلىنىپ كەتكەندەك خۇش بولۇپ كەتتى. بولۇپمۇ بۇ قېتىم سوتچى ئۇنى «سىز» دەپ سۆزلىگەنلىكىدىن، بىر مەزگىل رەزىل ئادەملەرنىڭ زىيانكەشلىكىگە ئۇچراپ ئازار يېگەن كۆڭلى بىردىنلا كۆتۈرۈلۈپ، كۆزلىرىدىن ھاياجان ياشلىرى تامچىلاپ كەتتى. لەۋلىرى ئىختىيارسىز تىترەيتتى. زىلەيخا بۇۋاي بولسا، خۇددى ئەسىرگە چۈشكەن ئادەمدەك باشلىرىنى ساڭگىلىتىپ ئولتۇرۇپ قالدى.

دەل شۇ چاغدا تېلېفون ئەنسىز جىرىڭلاپ كەتتى. سوتچى دەرھال تېلېفونىنى قولىغا ئالدى:

— ۋەي، ھەي...مەن شۇ...ھەي...شۇنداق ھەئە...ھازىرلا نەگاھتىن ئاجراشتۇرۇۋەتتۇق. ھەي...نېمە؟ يەنە بىر دەڭا؟! ھە، ئۇقتۇم، ئۇقتۇم، بولىدۇ، خوش! — سوتچى تېلېفون تۇرۇبكىسىنى جايىغا ئاستا قويۇپ، زىلەيخاغا قارىدى ۋە:

— ئەتىگەن ئاكىڭىز قولىغا ئېلىنغاندا سىز ئۆيدە بارمىدىڭىز؟ — دېدى.

— ھەئە، بار ئىدىم.

— سىزنىڭ باشقا ئۇرۇق - تۇغقانلىرىڭىز بارمۇ؟

— بار، لېكىن بېرىش - كېلىش قېلىشمايمىز.

— ھەي...سىزنىڭ ئاغرىقچان ئاپىڭىز بارمۇ؟

— ھەئە، بار.

— ئاكىڭىز بىلەن سىز ئاشۇ ئاپىڭىزنىڭ ھالىدىن ئوبدان خەۋەر ئالماپسىلەر، بۇنىڭ سەۋەبى نېمە؟

— ئاپام ياخشى ئانا ئەمەس. ئاكامۇ شۇنداق. مېنىڭ بۇگۈنكىدەك يامان كۈنلەرگە قېلىشىمغا شۇلار سەۋەبچى... — زىلەيخا بۇۋاي ئاكىسى بىلەن ئاپىسىنى بىردەم يامانلاپ بەرمەكچى بولۇۋېدى، سوتچى ئۇنىڭ گېپىنى بۆلۈپ قويدى:

— بولدى، گەپنى ئۇزارتمايلى، بۇگۈن شەھەرلىك سوتىنىڭ خادىملىرى ئاكىڭىز ئولتۇرغان ئۆيلەرنىڭ ئىشىكىنى پېچەتلە-

مەكچى بولۇپ بارغاندا، ئاپىكىزنىڭ جان ئۇزگەنلىكىنى بايقاپتۇ. سىز ھازىرلا شەھەرگە كىرىپ، ئاپىكىزنىڭ ئۆلۈم مەرىكىسىنى ئۇزىتىڭ. ھازىرلا مېڭىڭ، بولامدۇ؟

بۇ گەپنى ئاڭلىغان زىلەيبۇۋى بىردىنلا ۋارقىراپ - جارقىراپ يىغلاپ سوتچىلارنىڭ كۆڭلىنى بىئارام قىلىۋەتتى...

ئىرشات خۇددى قەپەستىن چىققان قۇشتەك ۋېلىسىپىتىنى چاپتۇرۇپ بىردەمدىلا ئۆيگە يېتىپ كەلدى.

— ئاپا!، خۇش خەۋەر! ھېلىقى بالا - قازا خوتۇندىن قۇتۇلۇپ كەتتىم! ھى، ھى، ھى، ئۇنىڭ ۋارقىراپ - جارقىراپ يىغلاشلىرىنى دوراپ بېرەي جۇمۇ! «ۋاي ئانامەي!... ئەمدى قانداق قىلارمەن؟... ئاكام دېگەن نائەھلى ھۆكۈمەتنىڭ نۇرغۇن پۇلىغا خىيانەت قىلىپ قولغا ئېلىندى، ئەمدى مەن يالغۇز قانداق قىلارمەن؟ ۋاي ئانام... سىلەر مېنى مەجبۇرىي ئاجرىتىۋەتتىڭلار! يى، يى، يى» دەپ سوتچىلارنىڭ ئالدىدا يېتىۋالدى دېگىنە! ھى، ھى، ھى...

ئىرشاتنىڭ گەپلىرى بىلەن زىلەيبۇۋىنى دوراشلىرى، گۆھەرخان ئانا بىلەن ئىككى بالىسىنى قېقىلدىتىپ كۈلدۇرۇۋەتتى. ئۇ خۇشاللىقىنى باسالماي ئوغلىنى كۆتۈرۈپ ئىككى پىرقىرىتىۋەتتى. بۇ ھالەتنى كۆرگەن گۆھەرخان ئانىنىڭ مىسكىن چىرايى گۈلدەك ئېچىلىپ:

— كىم باشقىلارغا يامانلىق قىلىدىكەن، مۇشۇنداق ئاقىۋىتى كە قالىدۇ بالام... — دېدى.

دەل شۇ چاغدا ھويلىغا ماناپ بوۋاي كىرىپ كەلدى. ئۇ گۆھەرخان ئانا بىلەن ئەھۋال سورىشىپ:

— بازاردىن قايتقانىدىم، سىلەرنى يوقلىغاچ كېتەي دەپ كىرىشىم، — دېدى ئۇ ۋە سۆپىدىن ئورۇن ئېلىپ ئولتۇرغاچ ئىرشاتقا قاراپ، — ھە، ئىرشات، بۇگۈن بەكلا خۇشال كۆرۈنىسەنغۇ؟ يولدىن ئۆتۈۋېتىپ بىر بىشىم ئايالنى دوربغان ئاۋازىڭنى

ئاڭلاپ قالدىم، — دېدى.

— ھا، ھا، ھا...بۇگۈن ھېلىقى بالا - قازا خوتۇندىن قۇتۇلۇپ كەلدىم ئەمەسمۇ! شۇنىڭ قىلىقلىرىنى ئاپامغا دوراپ بەرگەنىدىم بوۋا! ھى، ھى... — دېدى ئېرشات كۈلۈپ.

— ئوبدان بوپتۇ بالام، ئوبدان بوپتۇ.

شۇ ئارىلىقتا گۈھەرخان ئانا ئۆيدىن كۆرپە ئېلىپ چىقىپ، ماناپ بوۋاينى كۆرپىدە ئولتۇرغۇزدى، ئاندىن ئۇ ئوغلىغا قاراپ:

— بايام ئۇ زىلەيبۇۋىنىڭ ئاپىسىنى ئۆلۈپتۇ دېدىڭما بالام؟ — دېدى.

— ھەئە، سوتچىنىڭ تېلېفون ئارقىلىق سۆزلەشكەن گەپلەرىدىن بايقىشىمچە، ئۇ موماي ئۆيىدە يالغۇز قېلىپ ئىنتايىن ئېچىنىشلىق ھالدا جان ئۈزۈپتۇ...

— ھە مانا، بۇمۇ خۇدانىڭ جازاسى دېگىنە بالام، — دېدى ئانا، — خۇدايىم باشقا بەندىسىگە بەرمىسۇن مۇنداق ئۆلۈمنى.

— شۇنداق، — دېدى ماناپ بوۋاي سۆزگە ئارىلىشىپ، — ئاڭلىسام ئۇ موماي ئىسسىتقۇ، سوۋۇتقۇ ۋە رەم ئېچىش قاتارلىق يامان ئادەتلەر بىلەن تالاي - تالاي ئىللىق ئائىلىلەرنى بۇزۇپ، تالاي - تالاي سەبىي بالىلارنىڭ تىرىك يېتىم بولۇپ قېلىشىغا سەۋەبچى بولغانىكەن. ھەتتا ئۆزىنىڭ قىزى بولغان ئاشۇ زىلەيبۇ-ۋىنىمۇ بىر نەچچە ئەرگە بېرىپ ئاقىۋىتىتە ئەر تەرەپنىڭ مال - دۇنياسىنى بۇلاڭ - تالاڭ قىلىپ ئادەتلەنگەنىكەن. مۇنداق ئايال-لارنىڭ ئۆلۈمىگە ھەرگىز ئىچ ئاغرىتماسلىق كېرەك! مۇنداق ئىشلار بەلكىم خۇدانىڭ ئىرادىسى بىلەن بولۇۋاتقاندۇر. ئاق كۆڭۈل ئادەملەرگە ئۆۋال قىلغۇچىلار ئۆچۈنمۇ بىر چوڭقۇر ئا-گاھلاندۇرۇش بولسا كېرەك! — دېدى بوۋاي ئۇنلۇك ئاۋازدا.

— توغرا گەپ قىلدىڭ بوۋا، — دېدى ئېرشات، — تېخى ھە-لىقى چاغدا مېنى ئۇرغان ئىككى خۇمسىمۇ قولغا ئېلىنىپتۇ قارا! ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆردۈم.

— خويمۇ ئوبدان بوپتۇ! — دېدى بوۋاي خۇش بولۇپ، — ساڭا خۇدانىڭمۇ ئىچى ئاغرىپ قالغان ئوخشايدۇ بالام... — بوۋاي ئاپئاق ساقاللىرىنى سىلاپ قويۇپ، — شۇنداق قىلىپ ئۇ چوكاندىن قۇتۇلۇپ كەتتىم دېگىنە بالام؟ بىراق ئۇ سەندىن ھەق تەلەپ قىلمىدىما؟

— تەلەپ قىلدى، بىراق سوتچىلارمۇ قىلنى قىرىق يارىدى. كەن دېگىنە. بىر سوتچى زىلەيبۇۋىگە قاراپ: «ئاڭلىساق سىز ئېرشاتنىڭ ساندۇقىدىكى قىممەت باھالىق كىيىم، رەخت ۋە باشقا بۇيۇملارنى سوراقسىز ئىككى رەت ئېلىپ كېتىپسىز، بۇ راست-مۇ؟» دەپ سورىۋېدى. ئۇ گەپ قىلالماي تۇرۇپ قالدى. سوتچى ماڭا قاراپ: «سىز ئايالىڭىز ئېلىپ كەتكەن نەرسىلەرگە رازى بولامسىز؟» دەپ سورىدى. مەن «رازى بولمەن، پەقەت مېنى بۇ خوتۇندىن قۇتۇلدۇرۇۋەتسەڭلارلا بولدى» دېدىم.

— ئوبدان دەپسەن بالام، — دېدى ئانا، — مال ـ دۇنيا دېگەن تېپىلىدۇ. قۇتۇلغانغا خۇش بولساڭ بولىدۇ بالام...

— ئۇغۇ شۇنداق، — دېدى ئېرشات، — بىراق: «خوتۇن ئېلىپ، خوتۇن قويدى» دېگەن يامان نامنى ئېلىپ قالدىم ـ دە، شۇ!

— ئۇنداق دەپ ئازابلانما بالام، — دېدى بوۋاي، — مۇنداق ئىشلار ھەركىمنىڭ بېشىغا كېلىدۇ. ئادەم دېگەن ئۆتكەن كۈنلەر-دىن ساۋاق ئېلىپ، ئالدىغا قاراپ مېڭىشى كېرەك! ئىزدەنسەڭ ياخشى نىيەتلىك تۇل ئايالار يوق ئەمەس. ئەمدى ئوبدان ئويلە-شىپ بىر ئىش قىلارمىز...

— ياق بوۋا، ياخشى كۆڭلۈڭگە رەھمەت. مەن ئەمدى ئۆي-لەنمەيمەن! ئىككى بالامنى ياخشى تەربىيىلەپ قاتارغا قوشسامىلا بولدى — دېدى ئېرشات.

— ئۇنداق دېمىگىن بالام، — دېدى بوۋاي، — سەن تېخى ياش، ياش تۇرۇپلا يالغۇزلۇق تارتما، چۈنكى يالغۇزلۇقمۇ ياش

ئەرلەر ئۇچۇن بىر خىل روھىي ئازاب ئېلىپ كېلىدۇ. خەير بالام، كېيىنكىسى ئىشلىرىڭ تۇغرۇلۇق ئايرىم مەسلىھەتلىشەرمىز.

بوۋاي ئۇلار بىلەن خوشلىشىپ قايتتى.

ئېرشات ئۆز ھۇجرىسىغا كىرىپ كارىۋاتقا ئۆزىنى تاشلىدى ـ ده، بۇندىن كېيىنكى ھاياتىنى قانداق ئۆتكۈزۈش ھەققىده چوڭقۇر ئويلىنىشقا باشلىدى...

بىر كەمده ئۇنىڭ ئوغلى ئېلزات: «دادا ياخشىمۇ سەن؟» دەپ كىرىپ كەلدى. ئۇ دادىسىنىڭ جاۋابىنى كۈتمەيلا:

— دادا، مېنى قاچان مەكتەپكە بېرىسەن؟ — دېدى.

— كېلە بالام، كېلە، مەن سېنى 9 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى مەكتەپكە ئاپىرىپ بېرىمەن.

— باراتجانمۇ بۇ يىل ئوقۇيدىكەن. ئىككىمىز بىللە ئوقۇيدىغان بولدۇق، — دېدى ئېلزات خۇشال بولۇپ.

— ھوي، ئەقىللىق بالام، — دەۋەتتى ئېرشات. ئۇ خېلىدىن بېرى مۇنداق خۇشال بولمىغانىدى. ئۇ بالىسىنىڭ باشلىرىنى يىرىڭ قوللىرى بىلەن سىلىغىنىچە ئاللىقانداق خىياللارنى قىلىپ، ئاخىر بالىسى ۋە ئۆزىنىڭ ئۆخلاپ قالغىنىنى بىلمەي قالدى...

ئەتىسى تاڭ سەھەر ئېلزات چالا ئويقۇلۇقتا جۆيلۇپ:

— ئاپا! ئاپا! نەگە بارىسەن؟! — دەپ ۋارقىراپ كەتتى.

ئېرشات چۆچۈپ ئويغىنىپ كەتتى:

— ھوي بالام! نېمە بولدۇڭ؟! — دەپ سورىدى.

ئېلزات ئويقۇدىن تولۇق ئويغىنىپ، ئىشىك تەرەپكە بىردەم قاراپ قالدى:

— ئايىم ئاپام ھازىرلا مەن بىلەن مۇشۇ ئۆيده ئولتۇراتتى. ئۇ ئاپئاق چىرايلىق كۆڭلەك كىيىۋاپتۇ. ئۇ ماڭا قاراپ قويۇپ تالاغا ماڭدى. مەن كەينىدىن ۋارقىراپ قالدىم، — دەپ يىغلاپ

كەتتى.

— يىغلىما بالام، يىغلىما... ئاپاڭ سېنىڭمۇ چۈشۈڭگە كىرىپ قاپتۇ — دە... — ئېرشاتنىڭمۇ كۆڭلى بۇزۇلۇپ، كۆزلىرىدىن ياش تامچىلىرى ئېتىلىپ چىقتى. لەۋلىرى ئىختىيارسىز تىترەپ، ئۈنسىز يىغلاپ كەتتى. بىر كەمدەردە ئۇنىڭ ئاغزىغا گەپ كەلدى. — ئېلزات، تۇرە بالام، كىيىملىرىڭنى كىيگىن، — دېدى.

— نەگە بارىمىز؟

ئېرشات ئوغلىغا چاندۇرماستىن كۆز ياشلىرىنى سۈرتۈپ قويۇپ:

— ئايىم ئاپاڭنىڭ يانغان يەرلىرىنى كۆرۈپ «دۇئا» ئوقۇپ كېلىمىز. سەنمۇ مومالڭ ئۆگىتىپ قويغان ئايەتلەرنى ئوقۇغىن بولامدۇ؟

— ماقۇل.

ئېرشات ۋېلىسىپىتىنىڭ ئالدىغا ئېلزاتنى ئېلىپ، ئۇدۇل قەبرىستانلىققا قاراپ ماڭدى.

ئايىم بىلەن زەيتۇنەم ئانىنىڭ قەبرىسى بىر بولغاچقا، باشقا قەبرىلەردىن ئالاھىدە پەرقلىنىپ تۇراتتى. قەبرە ئالدىدا، بېشىغا چىمەن دوپپا، ئۇچىسىغا كاستۇم ـ بۇرۇلكا كىيگەن بىر ئادەم تىزلىنىپ ئولتۇراتتى. ئېرشات ئۇ ئادەمنىڭ ئۇچقۇنجان ئاكا ئىكەنلىكىنى جەزملەشتۈردى.

ئۇ ۋېلىسىپىتىنى بىر چەتكە قويۇپ، ئوغلىنى يېتىلەپ ئۇچقۇنجان ئاكىنىڭ يېنىغا ماڭدى:

— ئەنە بالام، بوۋاڭمۇ كەپتۇ.

— بوۋام؟

— ھەئە! بوۋاڭ. ئۇ قۇرئان ئوقۇۋېتىپتۇ، گەپ قىلماي يېنىغا كېلىپ ئولتۇرايلى جۇمۇ؟

— ماقۇل.

ئۇلار ئۇچقۇن ئاكىنىڭ يېنىغا كېلىپ تىزلىنىپ ئولتۇرۇشتى.

ئۇچقۇنجان ئاكا ئۇلارنىڭ كەلگىنىنى سەزگەن بولسىمۇ، ئوقۇۋاتقان ئايەتلىرىنى توختاتماي كۆزىگە ياش ئېلىپ تۇرۇپ بەكمۇ ئۇزاق دۇئا قىلدى. دۇئادىن كېيىن ئېرشات بىلەن ئاماننى ئىشىپ ئاندىن نەۋرىسىنى قۇچاقلاپ كۆزلىرىدىن ياش تۆكۈپ تۇرۇپ، ئۇنىڭ چاچلىرىنى پۇرىدى. باشلىرىغا سۆيدى...

— سىلەرمۇ كەپسىلەر بالام؟ — دېدى تىترەك ئاۋازدا.

ئېرشات ئوغلىنىڭ ئورنىغا جاۋاب بەردى:

— بۇگۈن سەھەردە بۇ ئايىم ئاپىسىنى چۈشەپ قاپتۇ. ئۇ مېنىڭمۇ چۈشۈمگە كىرىپ قاپتىكەن، شۇڭا قۇرئان ئوقۇپ قويايلى دەپ كەلگەنىدۇق.

— ھە، سىلەرنىڭمۇ چۈشۈڭلارغا كىرىپ قاپتۇ — دە، بۇلار... — دېدى ئۇچقۇن ئاكا ھەيران بولۇپ. ئۇ قەبرىگە قادالغان تاختايغا يەنە بىر نۆۋەت قاراپ قويدى. ئۇلار قەبرە بىلەن خوشلىشىپ خېلى يىرگىچە پاراڭلىشىپ ماڭدى، — ئاپىڭىزنىڭ تېنى ساق، ئوبدان تۇرامدۇ؟ — دېدى ئۇچقۇن ئاكا.

— ياخشى، خېلى ياخشى.

— ئاڭلىسام، بىر ئايالنى ئېلىپ، ئۇنىڭدىن قۇتۇلالماي يۈرۈپسىز، بۇ راستمۇ؟

— راست، — دېدى ئېرشات ناھايىتى ئۇيالغان ھالدا، — ئۇنىڭدىن تۇنۇگۈنلا ئۇزۇل ـ كېسىل قۇتۇلدۇم.

— ئوبدان قىلىپسىز، ئۇنداق ئاياللاردىن ۋاقتىدا قۇتۇلغان ياخشى. ئەمدى بۇنىڭدىن كېيىنكى ئىشلارنى ئوبدان ئويلىشىپ بىر ئىش قىلارسىز... ھە...

— رەھمەت دادا، ياخشى كۆڭلىڭىزگە. مەن مۇشۇ تۇپراقتا ئۆسۈپ يېتىلگەن. يۈرتنى گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن بىر كىشىلىك ھەسسەمنى قوشسام دەيمەن. ھازىر مەنمۇ يالغۇز دېھقانچىلىققىلا قاراپ تۇرماستىن، قوشۇمچە باغۋەنچىلىك بىلەنمۇ شۇغۇللىنىش-

نى ئويلىشىۋاتىمەن. بۇ قىزنىڭ ئايىمنىڭمۇ قەلبىدىكى ئارمانلىرى ئىدى. ئۇ ھەمىشە يوقسۇل خەلقنىڭ غېمىنى يەيتتى. يۇرتنى گۈللەندۈرۈشنى ئويلايتتى. ئامال قانچە، ئۇنىڭ بۇيۇك ئارمانلىرى ئۆزى بىلەن كېتىپ قالدى...دادا، ئەمدى ئويلايدىغىنىم، ئىككى نەۋرىڭىزنى ئالىي مەكتەپلەردە ئوقۇتسام دەيمەن. ئايىمنىڭ روھى خۇش بولىدۇ. ئايىمنىڭ قەلبىدىكى ئارمىنى ئەمەلگە ئاشىدۇ... خەير خوش دادا، ئۆيلەرگە بارارسىز...— دېدى ئېرىشات.

— بارىمەن بالام، بارىمەن.

— ئېلىزات، بوۋاڭغا خۇش دەپ سۆيۈپ قوي، — دېدى ئېرىشات. ئېلىزات بوۋىسىنى سۆيۈپ قويۇپ:

— خوش بوۋا، خەير خوش! — دېدى.

— خوش بالام. خوش...— دېدى ئۇچقۇن ئاكا كۆزىگە لىق ياش ئېلىپ.

ئېرىشات بىلەن ئېلىزات بىردەمدىلا يىراقتىكى كۆرۈنگەن دەل - دەرەخلەر ئارىسىغا كىرىپ كۆزدىن غايىب بولدى.

ئۇچقۇن ئاكا قايرىلىپ ئايالى بىلەن قىزىنىڭ قەبرىسىگە ئاخىرقى قېتىم قاراپ:

— خوش ئانىسى، خوش قىزىم، قەبرەڭلەردە تىنچ ياتقايسىلەر، — دەپ كۆز ياشلىرى بىلەن يولىغا راۋان بولدى...

ياۋا كەپتەر

(ھېكايە)

— دادا، دادا، ئۆگزىگە بىر جۈپ كەپتەر قوندى ، ئۇلارغا ئۇۋا ياساپ بەرگىنە! بىزنىڭ ئۆيگە ئۆگىنىپ قالسۇن، — دېدى ئەكرەم چوچۇك تىللىرى بىلەن ئالدىراپ سۆزلەپ.

— ھە شۇ ئىشمىدى؟ مېنىڭ بۇ ئوغلۇمزە... نېمەكۆرسە شۇنىڭغا قىزىقىدۇ.

— دادا، يۈسۈپچاننىڭ دادىسىچۇ، پېشايۋانلىق يېڭى ئۆيلەر-نى ياساپتىكەن، پېشايۋانغا نۇرغۇن ياۋا كەپتەرلەر ئۇۋا ساپتۇ، بىز قاچان باي بولىمىزكىنتاڭ ...

— مەيۈسلەنمە بالام، بىزنىڭمۇ باي بولىدىغان كۈنىمىز بولۇپ قالار.

— دادا، ئۆيگە كەپتەر قونسا بەخت قونىدۇ دەيدۇ، بۇ گەپ راستمۇ؟

— بەلكىم راستتۇر، بالام، — دېدى ئۆمەرئاكا كۈلۈپ تۇرۇپ.

— يۈسۈپچاننىڭ بوۋىسى: «كەپتەر دېگەن ئاللانىڭخاسىيەت-لىك قۇشلىرىدىن بىرى، كەپتەرلەر تىنچلىق، ئامانلىق بېغىش-لايدۇ. خۇش - خەۋەر يەتكۈزىدۇ. كىشىلەرگە ياخشىلىق تىلەي-دۇ. كەپتەر قونغان ئۆيلەرگە بەخت قونىدۇ» دەيدۇ.

يالغۇز ئوغلىنىڭ زېرەك ۋە تېتىك چوڭ بولۇۋاتقىنىغا زوقى كەلگەن ئۆمەر ئاكا، نامراتچىلىق يېغىپ توپا توزۇپ تۇرىدىغان

كونا ئۆينىڭ ئۆگزىسىدە تېڭىرقاش بىلەن تۇرغان بىر جۈپ ياۋا كەپتەرگە زوقلىنىپ قالدى.

— بوپتۇ بالام، ئاۋۇ بۇلۇڭغا ئەسكى سېۋەتتىن بىرنى ئېسىپ قويايلى، ھازىرچە ئۆگزىگە ئاستا دان چېچىپ قوي، — دېدى.

— ماقۇل دادا، ئۆيگە كىرسەڭ ئاستا كىرگىنە. كەپتەرلەر ئۇچۇپ كەتمىسۇن، ئاپام بىلەن ھەدەمگىمۇ دەپ قوي ...

شۇنداق قىلىپ بۇ بىر جۈپ ياۋا كەپتەر بۇ نامرات ئائىلىنىڭ ھويلىسىغا ئۆگىنىپ قالدى. زېرەك ئوغۇل ئەكرەم كەپتەرلەرگە قاراپ بەكمۇ خوش بولۇپ كېتەتتى. سايراشلىرىدىن سۆيۈنۈپ، مەكتەپتىن كەلسىلا ئالدى بىلەن شۇ كەپتەرلەرگە دان چېچىپ بەرمىگۈچە تاماقمۇ يېمەيتتى. مۇمكىن بولسا ئۇ كەپتەرلەرنى قولىغاقوندۇرۇپ، ئۆيىنىڭ ئىچىگە ئەكىرىۋالغۇسى كېلەتتى.

«قۇش قوندى بەخت قوندى» دېگەن گەپ رېئاللىققا ئايلىنىپ قالدى. 1993 - يىلى ناھىيىلىك پارتكومنىڭ غەمخورلۇق قىلىشى بىلەن بۇ يېزىدا: «نامراتلارنى يۆلەش» سىياسىتى يولغا قويۇلغاندا، ئۆمەر ئاكىغا بىر موزايلىق كالا تەقسىم قىلىندى. يوقسۇزلۇق دەردىدىن ئىڭراپ كەتكەن بۇ ئائىلىنىڭ ھال - ئەھۋالى كۆنسېرى ياخشىلىنىشقا باشلىدى.

ئۆمەر ئاكىمۇ بانكىدىن قەرز ئېلىپ باشقىلارغا ئوخشاش مال بورداش، قوي ئېلىپ سېتىش، ئىلمىي ئۇسۇلدا يەر تېرىش قاتارلىق ھەر خىل كەسىپلەر بىلەن پۈل تېپىشقا كىرىشىپ كەتتى. ئۇنىڭ ئايالى شەھىدە پۈل تاپقانچە كۆزى قىزىرىپ سۆتىگە سۇ، قايمىقىغا ئۇن قوشۇپ ساتىدىغان بولۇۋالدى.

— دادىسى، — دېدى ئۇ ئۆمەر ئاكىغا قاراپ، — بىز ئىككىمىز بۇ ئۆيدىكى ئىشلارغا يېتىشەلمەيۋاتىمىز، ئەكرەمنى مەكتەپتىن چىقىرىۋېلىپ قوي باقتۇرايلى، ئەمدى ئاۋۇ ئىككى كالىنى سېتىپ خادىك ئېلىڭ. باشقىلارمۇ خادىك ھەيدەپ كۇنىگە

30 ـ 40 كوي تاپمدىكەن.

— توغرا ئېيتتىڭلار ئانىسى، دەل مېنىڭ كۆڭلۈمدىكى گەپنى قىلدىڭلار، — دېدى ئۆمەر ئاكا خوش بولۇپ. دەل شۇ چاغدا ئەكرەممۇ مەكتەپتىن قايتىپ هويلىغا كىرىپ كەلدى. ئۆمەر ئاكا ئۇنى چاقىردى.

— مەيكىلە بالام، مەيكىلە، ئەتە ئاۋۇ ئىككى‌كالىنى سېتىپ خادىك ئالىدىغان بولۇۋاتىمىز. ئاشقان پۇلغا ئاپاڭ سۈت سېتىپ تاپقان پۇللارنى قوشۇپ ساڭا قوي ئېلىپ بېرەي. سەنمۇ قويلارنى ئوبدان باق بالام، مەكتەپكە بارمىغىنا بالام، بىزمۇ باي بولۇپ يېڭى ئۆيلەرنى ياسىۋالايلى.

— ئوهوو... ي! — دېدى ئەكرەم خوشاللىقىدا ۋارقىراپ. ئۇ، دادىسىنى قۇچاقلاپ قويۇپ چىرايىنى‌ئۆزگەرتتى، — مەنمۇ... مەكتەپتىن زېرىككەنىدىم دادا، هېلىقى بارات مۇئەللىم: «تاپشۇرۇقلارنى تولۇق‌ئىشلىمەپسەن» دەپ باشلىرىمغا نوقۇپ تىللاپلا يۈرىدۇ.

— بۇ ساپاسىز مۇئەللىملەرنىڭ قىلىقى شۇ بالام، بولدى، ئەتىدىن باشلاپ مەكتەپكە بارما! باي بولۇپ ساڭا ئۆيلەرنى سېلىپ چىرايلىق ياساپ بېرەيمىكىن دەيمەنا بالام! هازىر گەپ پۇل تېپىشتىلا قالدى. پۇللا بولسا ئوقۇمسەن ياكى هۇنەر ئۆگىنەمسەن، هەممىنى قىلغىلى‌بولىدۇ بالام...

— داداڭ توغرا ئېيتىدۇ، — دېدى شەهىدە خانىم سۆز قىستۇرۇپ، — بۇرۇنقىلار «هۇنەرلىك ئەر خار بولماس، دوست ـ دۇشمەنگە زار بولماس» دېگەن ئىكەن.

ئاردىدىن ئىككى يىل ئۆتتى. ئۆمەر ئاكا كۆڭۈلدىكىدەك قىلىپ، ئىككى ئېغىزلىق پېشايۋانلىق ئۆي سېلىۋالدى. ياۋا كەپتەرلەرمۇ خوشال‌بولغاندەك يېڭى پېشايۋانغا ئۇۋا ياساپ ئەۋلاد كۆپەيتىشكە باشلىدى.

شەهىدە خانىم تۇرمۇش سەۋىيىسىنىڭ ئۆسۈشى بىلەن ئۆزى

ده هال پەيدا قىلدى. ئۇ بۇگۈنمۇ بىر سەتەڭ دوستى بىلەن بىرگە تويغا بېرىپ قايتىپ كېلىۋاتاتتى، ئۇ دوستىغا سەل ھەسەتقىلىغاندەك قاراپ:

— سەن بارغانچە سەتەڭ چوكانغا ئايلىنىپ قېلىۋاتىسەن جۇمۇ، ئاداش. مۇنداق يۇرسەڭ ئېرىڭگە قىلمامدۇ ساڭا؟ — دېدى.

— ياق ئاداش، ھازىر مېنى ئېرىم ئەمەس ئاشنام بەك كۈنلەيدىغان بولۇۋالدى... قانداق، سېنىڭمۇ ئاشنا تۇتقۇڭ كېلىۋاتامدۇ - ھە؟!

— ھا، ھا، ھا... ئاستاراق گەپ قىل ھوي سارا‌ڭ، ئاستاراق!

— ئەگەر ئويناپ بۇ جاھانىڭ پەيزىنى سۈرىمەن دېسەڭ مەن ساڭا راسا كېلىشكەن، پۇلدار ئادەمدىن بىرنى تېپىپ بېرىمەن.

شەھىدە خانىم: «بايقاپ سۆزلە» دېگەن مەنىدە كۆرسەتكۈچ قولىنى ئۇنىڭ ئاغزىغا مەنسىلىتەڭلەپ قويدى. ئۇ ئىككى يېقىغا بىر قۇر قارىۋېتىپ:

— ئۆيگە كېلىپ قاپتۇق، كېيىن پاراڭلىشايلى - ھە، ئاداش، خوش، خۇداغا ئامانەت، —— دەپ ئۆيگە ماڭدى.

شەھىدە خانىم دوستى بىلەن خوشلىشىپ ھويلىغا كىردى. ئۇنىڭ خوشخوي چىرايى ھويلىغا كىرىپلا ئۆزگەردى:

— ھەي دادىسى، مېنىڭ گەپلىرىم قۇلاقىنىڭ ئۇ يېقىدىن كىرىپ بۇ يېقىدىن چىقىپ كېتىدىغان‌بولدىغۇ، بۇگۈندىن باشلاپ بۇ كەپتەرلەرنى يوقاتمايدىكەنسىز مېنىڭ كۆڭلۈم ئارام تاپمايدۇ. ئەمدى كەپتەرلەرنىڭ پوقىنى تازىلاپ ئولتۇرىدىغان شەھىدە يوق، — دەپ جاۋۇلداپ كەتتى.

— بولىدۇ ئانىسى، بولىدۇ، بۇلاردىن مەنمۇ زېرىكتىم. بىراق نېمىشقىكىن بۇلارنى تەزدۈرۈۋېتىشكە قولۇم بارمايۋاتىدۇ.

— سىزنىڭ قولىڭىز بارمىسا، باشقىلارنىڭ قولى بارىدۇ.

يەل مىلتىق كۆتۈرۈۋېلىپ كەپتەرلەرنى ئېتىپ يېيدىغانلار بار كەنغۇ...

— توغرا، بۇ گەپنى ئوبدان قىلدىڭ، — دېدى ئۆمەر ئاكا تالاغا قاراپ مېڭىۋېتىپ.

ئۇ كەپتەر ئوۋلايدىغان بىر ئادەمنى باشلاپ كېلىپ ئۇزۇن تىياق بىلەن پىشايۋاندىكى كەپتەر ئۇۋلىرىنى بۇزغۇزۇپ ۋەيران قىلدۇرۇۋەتتى. يېڭىلا تۇخۇمدىن چىققان يالاڭاچ باچكىلار يەرگە چۈشۈپ جان ئۈزدى. كەپتەرلەرئۆي ئەتراپىنى ئۇزاققىچە ئايلىنىپ ئېچىنىشلىق ھالدا بالىلىرىدىن ئايرىلىشقا مەجبۇر بولدى. ئەمدىلا ئۇچۇرما بولغان باچكىلار ئانا كەپتەرلەرنىڭ يول باشلىشى بىلەن ئۆلۈمدىن قۇتۇلۇپ كۆزدىن غايىب بولدى. لېكىن ئۇچالمايدىغانلىرى چىكىلدىشىپ لاغىلداپ تىترەپ ھېلىقى ئۇۋچىنىڭ قارا سومكىسىغا سولاندى.

دېمەك بەش - ئالتە يىل بۇ ئائىلىدە پاناھلىنىپ شاد - خۇرام ياشاپ كەلگەن كەپتەرلەر بۇ ئائىلىنىڭ ئادەملىرىگە لەنەت ئوقۇغاندەك ئايلىنىپ قويۇپ، ئىككىنچىلەپ قەدەم باسمىدى.

بىلىيارد ئويناپ تۆت كوي ئۇتتۇرۇپ قويغان ئەكرەم كەپتەرلەردىن يەنە ئىككىنى ساتماق بولۇپ كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ ھويلىغا كىرگىنىدە پىشايۋانلار ئاللىبۇرۇن تەلەتىدىن مۇز يېغىپ تۇرىدىغان سۆرۈن ئەسكىلىككە ئايلىنىپقالغانىدى.

شەھىدە خانىم بۇندىن بەش يىل بۇرۇن ياغاچلىرى سېسىپ ھازىرلا ئۆرۈلۈپ چۈشىدىغاندەك قورقۇنچلۇق ھالغا كېلىپ قالغان پىشايۋاندا ئولتۇرۇپ كۈن بويى كالا پوقىدا لاي ئېتىپ، چاشقانلار تېشىۋەتكەن بۇلۇڭلارنى سۇۋاش بىلەن كۈن ئۆتكۈزەتتى. زاغرا نان ئاشقازىنىنى ئېچىشتۇرۇۋەتكەندە پۇچۇق چىنىسىنى كۆتۈرۈپ ئۆيمۇ ئۆي قاتراپ بىر قوشۇق سۈت سوراپ، كۆرۈنگەنگە دەرد ئېيتىپ، ئۆزىنىڭ كاج تەقدىرىدىن زارلىنىپ يۈرەتتى. شۇ چاغدا ئۆگزىگە قونغان بىر جۈپ ياۋا كەپتەرگە

قاراپ ئىچى ئاغرىپ: «كېلە جانۋار، سېنىڭمۇ بېشىڭغا ئېغىر كۈنلەر چۈشمىگەن بولسا، مېنىڭ بۇ نامرات ئۆيۈمگە پاناھلىنىش ئۈچۈن كەلمىگەن بولار ئىدىڭ. مە، مەن يېگەن ئاچچىق قوناقلا سەنمۇ ئېغىز تەگ» دەپ بىر ئوچۇم قوناقنى چېچىپ بەرگەنىدى.

مانا كۆزنى يۇمۇپ ئاچقۇچە بولغان ۋاقىت ئىچىدە ئاشۇ بىچارە كەپتەرلەرنىڭ ئەلەملىك كۆز ياشلىرى ئالدى بىلەن شەھەدە خانىمنى ئۈردى بولغاي، تۈيۈقسىزلا ئېغىر ئاغرىپ يېتىپ قالدى.

شۇ كۈنلەردە ئۆمەر ئاكا پۇل تاپقانسېرى بەكمۇ پىخسىقلىشىپ كەتتىمۇ دوختۇردىن باشقا ئاپارمىغان موللىسى، كۆرسەتمىگەن رەمچىسى، ئويناتمىغان باخشىسى قالمىدى. ئاخىر ئالدامچى موللا، يالغانچى رەمچىلەرنى كۆڭلىدە يۈزمىڭنى تىللاپ ئاچچىق يۇتقان ھالدا ئايالىنى شەھەرلىك دوختۇرخانىغا ئاپىرىشقا مەجبۇر بولدى.

دوختۇرلار شەھىدە خانىمنى ئىنچىكىلىك بىلەنتەكشۈرۈپ كۆرۈپ قاتتىق جىددىيلىشىپ كەتتى. كېيىن ئۆمەر ئاكىنى ئايرىم ئۆيگە ئەكىرىپئاچچىقلىغاندەك كايىپ كەتتى:

— سىز بەكمۇ بىپەرۋا ئادەمكەنسىز ئاكا، ئايالىڭىزنىڭ كېسىلى مۇنچىۋالا ئېغىرلىشىپ كەتكۈچە نېمىشقا دوختۇرغا كۆرسەتمىدىڭىز؟ ئايالىڭىزغا زالىملىق قىلىپ ئۇنىڭ يۈرىكىنىمۇ قاتتىق مۇجۇۋەتكەن ئوخشايسىز. ئۇنىڭ روھىي كەيپىياتى بەك ناچار، ئاز دېگەندە بىر ئاي بالىنستتا يېتىپ داۋالانمىسا بولمايدۇ، ئەتە ئەتىگەندە كېلىپ ئۆزىڭىزنىمۇ تەكشۈرتۈپ كۆرۈڭ، ئالدى بىلەن بەش مىڭ سوم تاپشۇرىسىز، — ئۆمەر ئاكا بېشىنى تۆۋەن سالدى، — ئايالىڭىزنىڭ يۈرەك كېسىلىمۇ خېلى ئېغىر، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئېغىر ھالدىكى جىنسىي كېسەل بولۇپ قالغان، مۇنداق كېسەللەر كۆپىنچە پاھىشۋاز ئەرلەردىن يۇقىدۇ.

بۇ قوپال گەپلەرنى ئاڭلىغان ئۆمەر ئاكىنىڭبېشىدا چاقماق

چېقىلغاندەك بولۇپ ئاغزى ئاران گەپكە كەلدى:

— مەن پاھىشۇاز ئەمەس، پاھىشۇازلارغا بەكئۆچ.

— بولدى، بولدى، باشقا گەپنى قويۇپ، ئەتە چاي ئىچمەي كېلىپ ئۆزىڭىزنى تەكشۈرتۈپ كۆرۈڭ ئاكا!

ئۆمەر ئاكا چوڭقۇر ئويغا چۆكۈپ كەتتى. ئۇ گەپ قىلماي يۈل تەييارلاپ كېلىش ئۈچۈن يېزىغا قاراپ ماڭدى. دوختۇرلار-نىڭ گەپلىرى ئۇنىڭ قۇلاق تۈۋىدە پات - پات تەكرارلىنىپ قالاتتى... تاماكىنىڭ ئاچچىق تۈتۈنى ئېغىز - بۇرنىدىن ئەمەس، مېڭىسىدىن چىقىۋاتقاندەك قىلاتتى. ئۆز - ئۆزىگە پىچىرلايتتى. مەن ... ئۇنداق ئاشايان، بۇزۇق ئىشلارنى قىلمىغان-دىم - غۇ؟ ... بۇ ئەسكى ئىشلارنى شەھىدە ئۆزى قىلىپ يۈرگەن-مىدۇ - يا؟ توغرا، خوتۇن خەققە ئىشەنگىلى بولامدۇ؟ يېقىندىن بۇيان ئۇنىڭ يۈرۈش - تۇرۇشلىرىمۇ غەلىتە بولۇپ قالغان، ھېلىقى سەتەڭ دوستى ئۇنى ئاخىر يولدىن ئازدۇرۇپ جىنسىي كېسىلى بار ئەرلەر بىلەن ... توغرا، توغرا، دەل شۇنداق جۈمۇ، بولمىسا بۇ كېسەل كىمدىن يۇقاتتى؟ نېمىدېگەن سەتچىلىك - بۇ!

ئون سەككىز يىلدىن بۇيان ئۆز ئايالىغا تاغدەك ئىشىنىپ دەردىگە دەرمان بولۇپ، قەدىرلەپ كەلگەن ئۆمەر ئاكىنىڭ كۆڭ-لىنى بىردىنلا ئۆچمەنلىك ۋە غەزەپ - نەپرەت ئوتلىرى ئىگىلەش-كە باشلىدى. ئولتۇرسا، قوپسا خىيالغا چۆكۈپ كېتىدىغان بول-دى، لەۋلىرىنى چىشلەيتتى، بىردەم ئايالى بىلەن ئارىلاشقان ئەرنى سېزىپ قالسا پىچاق بىلەن پارچە - پارچە قىلىۋەتكۈسى كېلەتتى. يەنە ئۆز - ئۆزىگە تەسەللى بېرىپ ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ قويياتتى.

شۇنىڭ بىلەن ئۆمەر ئاكا ئىچى ئېچىشقان ھالدا قورۇدىكى ئات، كالا، قوي ئىشقىلىپ پۇلغايارىغۇدەك بىساتلارنى ئېلىشىغا سېتىۋەتتى. «بىز ۋەيران بولدۇق!» دېدى ئۇ ھەسرەتلىك ئۇھ

تارتىپ، لېكىن بۇ نەرسىلەرمۇ چىقىمغا دال بولماي كەنتكە ۋە باشقىلارغا ئىككى مىڭ يۈەن قەرز بولۇپ قالدى. ئەمدى ئۇنىڭ ئۆيىدەقالغىنى پەقەت «ئايالىم ساقىيىپ قالسا سويۇپ بېرەرمەن» دەپ بېقىۋاتقان بىرلا چىشقاق توقلىسىدىن باشقا ھېچنېمىسى قالمىدى. ھېلىمۇ ياخشى ئۆمەر ئاكا ئۆزىنى تەكشۈرتكەندە بەل ئاغرىقىدىن باشقا ھېچقانداق كېسەل چىقمىدى. لېكىن ئايالىنى يوقلاپ كىرگەندە ئاغزىدىن خېلىغىچە زۇۋان چىقماي قالدى، چۈنكى‌شەھىدە خانىم خۇددى بىر ئېغىر جىنايەت ئۆتكۈزگەن ئادەمدەك بېشىنى كۆتۈرمەي ئولتۇرۇپ: «ئۇ مېنىڭ جىنسىي كېسەلگە گىرىپتار بولغانلىقىمنى بىلگەنمىدۇ؟ بىلىپ قالغان بولسا‌قانداق قىلارمەن، بۇ ئىشنىڭ ھېسابىنى مەندىن ئالماي قويمايدۇ. مەنمۇ ئامال بار چاندۇرماسلىققا تىرىشاي» دېگەن ئەنسىز خىياللارنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزۈۋاتاتتى. ئۇ ماغدۇرسىز گەۋدىسىنى ئاستا مىدىرلىتىپ ئېرىگە سەپسالدى ـ يۈ. يۈرىكى يەنە قورقۇنچلۇق جىغىلداپ‌كەتتى، چۈنكى ئۆمەر ئاكىنىڭ كۆزلىرىدىن سوراقتا تارتىش ئالامەتلىرى ئۇچقۇنداپ تۇراتتى.

— بىر ئاز ياخشى بولۇپ قالدىڭلىمۇ ئانىسى؟

— خېلى ياخشى، رەھمەت، — ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن ياش تامچىلىرى ئېتىلىپ چىقتى.

— كۆڭلۈڭلارنى بۇزماڭلا، كېسەل ئادەم كۆڭلىنى خۇش تۇتمىسا بولمايدۇ، — دېدى ئۆمەر ئاكا تەسەللى بېرىپ.

— مېنىڭچە، يەيدىغان ـ ئىچىدىغان دورىلارنى‌ئېلىۋېلىپ ئۆيدە ياتسام بولامدىكىن دەيمەن.

— ياق. ياق، يەنە ئاز ۋاقىت داۋالىنىپ ياخشى بولۇپ ئاندىن ئۆيدە ئارام ئالساڭلارمۇ بولىدۇ ئانىسى. مەن ئەتە ئۆيدىكى توقلىنى‌سويۇپ شورپا قىلىپ كېلەي، شورپا ئىچسەڭلار تېز ياخشى بولۇپ قالىسىلە. مەن ھازىر يېزىغا چىقىپ كېتەي، بۇ يەردە روشەنگۈل بولغاندىن كېيىن مەن خاتىرجەم، ھە... ئۇ قىزىمىزغا

ياخشىراق نەسىھەت قىلىپ قويۇڭلار، كېچىدە كىنولارغا تولا بارمىسۇن. بۇ دېگەن شەھەر.

— بولىدۇ، مەنمۇ شۇنداق ئويلىغانىدىم.

شەھىدە خانىم: «توقلىنى ھازىر سويمىسىڭىزمۇ بولامدۇ-كىن» دېگۈچە ئۆمەر ئاكا ئىشىكتىن تېزلا چىقىپ كەتتى.

— بۇ ئادەم سىزنىڭ يولدىشىڭىزكەندە؟ — دېدى چەتتىكى كارىۋاتتا ئۇيقۇسىراپ ياتقان بىركېسەل ئايال.

— ھەئە.

— بەختلىك ئىكەنسىز خانىم، بىر ئوبدان كۆيۈمچان ئېرى-ڭىز بار ئىكەن.

شەھىدە خانىم گەپ قىلمىدى، لېكىن: مەن بەختلىك ئە-مەس. — دېدى ئۇ كۆڭلىدە بىردىنلا ئازابلىنىپ، — مەن ئۆز بەختىمگە ئۆزۈم توپا چاچقان بىر ئازغۇنمەن ... ھەي دوستەك، ھەي دوستەك، ئىپلاس پاسكىنا، سەن ئەسكى مېنى ئاسمانغا ئۇچۇرۇپ ئاندىن يەرگە (جاق) قىلىدە ئۇرغان ئىكەنسەن - ھە؟ ماڭا پۈلدار ئاشنا تاپتىم دەپ، بىر كېسەل زەڭگىنى تېپىپ بەرگەن ئىكەنسەن ئەمەسمۇ ... نېمىدېگەن سەتچىلىك ... مانا ئەمدى قانداق قىلغۇلۇق... شەھىدە خانىمنىڭ كۆز ياشلىرى يا-غۇرۇدەك تامچىلاشقان باشلىدى. ئۇ پۈشايمان ئىلكىدە ئوتقا چۈش-كەن قىلدەك تولغىناتتى. بىردىنلا قولاق تۈۋىدە ھېلىقى رەزىل ئاشنىسىنىڭ پىچاق تەڭلەپ تۇرۇپ دېگەن قورقۇنچلۇق گەپلىرى جاراڭلىغاندەك قىلاتتى: «... مەن ساڭا كۆيۈپلا قالدىم. سېنىڭ يېقىملىق پۇرايدىغان تەنلىرىڭ بۇرنۇمغا پۇراپلا تۇرىدۇ، سېنى بىر كۈن كۆرمىسەم سېغىنىدىغان بولۇپ قالدىم. شۇڭا مەن كەلگەندە ئېرىڭدىن قورقۇپ چىقمايدىكەنسەن، ماڭۇ پىچاق بىلەن جەھەننەمگىلا يوللىۇېتىمەن جۇمۇ! » دەپ سۇرلۇك پىچاقنى يۇر-كىگە شىلتىپ قويغانلىقى يادىغا كېلىپ قالاتتى.

ئىشىك ئاستا ئېچىلىپ، ئۇنىڭ قىزى روشەنگۈل

كىرىپ كەلدى:
— ئاپا، ئازراق تاماق يەپ باقامسەن؟
— ياق بالام، كۆڭلۈم ھېچنېمە خالىمايۋاتىدۇ.
— نېمە بولدۇڭ ئاپا، يەنە يىغلاپسەنغۇ؟ يېقىندىن بۇيان بەكمۇ ئوساللاپ كېتىپ بارىسەن. كەچۈرگۈسىز گۇناھ ئۆتكۈزگەن ئادەمدەك بېشىڭنى كۆتۈرمەي خىيالغا چۆكۈپلا ئولتۇرىسەن، مەن سېنىڭدىن ئەنسىرەپ قالدىم ئاپا ...— روشەنگۈل كۆزىگە لىق ياش ئالدى.
— كۆڭلۈڭنى بۇزما قىزىم، مەن بۇگۈنمۇ بىر سىرلىق چۈش كۆرۈپ قاپتىمەن، چۈشۈمدە بىزنىڭ ئۆينىڭ ئۈستىدە بىر ياۋا كەپتەرنىڭ بالىسى: «دادا... ئاپا... » دەپ كىچىك بالىدەك بۇقۇلداۋېتىپتۇ. يۈرەكنى ئېزىدىغان بۇ يىغا ئاۋازى مېنىمۇ يىغلىتىۋەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئوغلۇم ئەكرەم يادىمغا كېلىپ كۆڭلۈم تېخىمۇبوشاپ كەتتى...
— سېنىڭدىن ئايرىلىپ قالارمەنمۇ، دەپ ئەنسىرەيمەن، ئاشۇ ئوغلۇڭ ئىككىمىزنىڭ بەختى ئۈچۈن بولسىمۇ تېزرەك سا-قىيىپ قالساڭ بولاتتى ئاپا...— روشەنگۈل كۆزىگە يەنە لىق ياش ئالدى.
شەھىدە خانىم ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ قويۇپ سۆزىنى داۋام ئەتتى:
— سەنمۇ چوڭ بولۇپ قالدىڭ قىزىم، غېمىڭنى يەيدىغان چاغ كېلىپ قالدى. يېقىندىن بۇيان يۈرۈش - تۇرۇشۇڭ بۆلەكچە بولۇپ قېلىۋاتىدۇ. ھېچقاچان لەۋلىرىڭنى بويىمايتتىڭ، بويايدى-غان بولۇۋالدىڭ، دېمەكچى بولغىنىم، كوچىلاردا يۈرگەن بەزى بىر قىزلارنى دوراپ سەنمۇ يامان يوللارغا مېڭىپ قالمىغىن. بولۇپمۇ بىز ئاجىزلارنىڭ ئەخلاق جەھەتتە ياخشى ياكى يامان بولۇشىمىز ئۆزىمىزنىڭ تەقدىرى ۋە ئىستىقبالىمىز بىلەن مۇنا-سىۋەتلىك ئىكەن.

شەھىدە خانىم شۇنداق يەكۈن چىقاردى، ھەمدەقىزىغا ئار-
تۇقچە سۆزلەشنى خالىمىدى. لېكىن‌بۇ سۆز شەھىدە خانىمنىڭ
ئۆز قىزىغا ئېيتقان تۇنجى قېتىملىق نەسىھىتى ئىدى، بۇ نەسى-
ھەت، روشەنگۈل ئۈچۈن ئەڭ ئاخىرقى نەسىھەت بولۇپ قېلىشى-
نى كىم بىلىدۇ؟ ...

دۇنيادا ۋىجدان ئازابىدىن ئارتۇق ئازاب بولمىسا كېرەك.
ئۆمەر ئاكا ئادەتتە كەم سۆز ۋە ئېغىر - بېسىق ئادەم ئىدى.
ھازىر ئۇنى ئازابلاۋاتقان ئىش يەنىلا ئاشۇ قىل سىغماس ۋىجدان
ئازابى. ئۇ ئايالى شەھىدە خانىمنىڭ كىم بىلەن ئارىلاشقانلىقى
ھەققىدە كۆپرەك ئويلىنىدىغان بولۇپ قالدى. ئۇ، ئاپتوبۇستىن
چۈشۈپ غەم بىلەن ئۆيگە قاراپ كېتىۋاتقىنىدا، بەزىلەر كەينى-
دىن قاراپ:

— مۇنۇنى قارا، ئۆتكەندىلا قىپقىزىل گىلەملەر بىلەن بە-
زەلگەن خادىكنى ھەيدەپ غادىيىپ ئولتۇرۇپ كېتەتتى، مانا ئەم-
دى كېسەل تەگكەن توخۇدەك شۇمشىيىپ ماڭىدىغان بولۇپ قاپ-
تۇ. — دەپ غەيۋەت قىلىشتى.

ئۇ ھويلىغا كىرگەندە، قورۇلىرىنىڭ مۇز يېغىپ تۇرغان
ھالىتىنى كۆرۈپ كۆڭلى تېخىمۇ غەش بولدى، ئۇ ساراي ئۆيگە
كىرگەندە كۆزىگە دېھقانلار ئۈچۈن ئەڭ زىياندىش مەخلۇق چاشقان-
لاردىن باشقا نەرسىلەر كۆرۈنمىدى.

ئايال كىشى يوق ئۆي، مانا مۇشۇنداقتە... — دېدى ئۇ كۆڭ-
لىدە، — بىچارە بالام بۇ ئۆيلەرنى تاشلاپ چىقىپلا كەتكەن ئوخشى-
مامدۇ، نېمىلا بولمىسۇن ئازراق چاي قاينىتىپ قويايى، ئۇ
كېلىپ قالسا شەھەردىن ئېلىۋالغان گىرده نان بىلەن قورسىقىنى
تويغۇزۇۋالسۇن.

ئۇ ئوچاققا ئوت ياقتى. ئوچاقتىن چىققان ئاچچىق ئىس -
تۇتەكلەر كۆزلىرىنى ئېچىشتۇرغىلى تۇردى. دەل شۇ چاغدا ئەك-
رەم ھويلىغا كىردى - دە:

— دادا...— دەپ يىغلاشقا باشلىدى.
— يىغلىما بالام، نېمە ئىش بولدى ساڭا؟
— توقلا، ئۇ...
— توقلىغا نېمە بوپتۇ؟
— تۇنۇگۈندىن بۇيان يوق، ئىزدەپ تاپالمايۋاتىمەن.
— نې ... مە... ؟

كەينى - كەينىدىن كېلىۋاتقان بۇ زىيانلارغاچىدىمىغان ئۇ- مەر ئاكىنىڭ رەڭگى بىردىنلا ئۆزگەردى:

— ئاسقاق ئىتنىڭ كۆڭلى ئاۋۇياقتا دەپ، سېنىڭ كۆڭلۈڭ توقلىدا بولماي بىلىيارد بىلەن توخۇ سوقۇشتۇرغان يەردە بولدى - دە، ھە؟ ھۇ نان قېپى، بۇگۈن ئاشۇ توقلىنى تاپمايدە- كەنسەن، بۇ ئۆيگە دەسسىگۈچى بولما! — دەپ غەزەپ بىلەن ۋارقىرىۋەتتى.

ئەكرەم، دادىسىنىڭ بۇ خىل غەزەپلىك قاراشلىرىغا ھەم ھەيرانلىق ھەم قورقۇنچ بىلەن قاراپ قويۇپ ھويلىدىن غايىب بولدى.

ئورمانلىق باغلارنى ئارىلاپ توقلىنى ئىزدەپ تاپالمىغان ئەك- رەم، ئاخىر بىر دۆڭلۈككە چىقىپ ئۆزىنى يەرگە تاشلىدى - دە، «ئەمدى قانداق قىلارمەن» دەپ يىغلىۋەتتى. يېشى ئون تۆتتىن ھالقىغان ئەكرەمگە دادىسىنىڭ بايامقى تىللىرى قاتتىق تەسىر قىلغاندى، «مېنى شۇنچە ئەتىۋارلاپ چوڭ قىلغان دادامغا بۇگۈن نېمە بولغاندۇ؟ سەندەك نان قېپىنى باققۇچە، ھايۋان بالىسىنى باققان بولسامچۇ... دەۋاتىدۇ، ئەمدى مېنىڭ ھايۋانچە- لىكىمۇ قەدىرىم قالمىغان ئوخشايدۇ؟ ئۇنىڭ كۆڭلىنى يوقسۇزلۇق قارايتىۋەتتىمۇ- يا؟...»

ئەكرەمنىڭ يۈمران، سەبىي كۆڭلى قاتتىق ئازار يېگەندەك بولدى. قورسىقىمۇ ئېچىپ قاتتىق ھارغىنلىق يەتكەچكە ئۇنى بىردىنلا ئۇگدەك بېسىپ ئۇيقۇغا كەتتى.

ئۇ يارنىڭ لېۋىده بىر باچكا كەپتەرنىڭ لاغىلداپ تىترەۋاتقان، پەيلىرى تەتۈر ئۆرۈلۈپ بارغانچە ماغدۇرسىزلىنىۋاتقان تۇرقىنى كۆردى. بۇ باچكا بىزنىڭ ئۆيدىكى كەپتەرنىڭ بالىسىغۇ دېدى كۆڭلىده. دەل شۇ چاغدا بىر ئانا كەپتەر ئۇچۇپ كېلىپ، بۇككىده قورايلىق ئارىسىدا ئىككى قانتى بىلەن توپا توزۇتقىلى تۇردى. ئەسلىده بىر چوڭ چار يىلان قارا تىللىرىنى چىقىرىپ باچكا كەپتەرگە تىكىلىپ تۇرغانىكەن.

يىلاننىڭ كۆزىگە توپا توزۇغاچقا، مەقسىتىگە يېتەلمەي ئۇ-ۋىسىغا كىرىپ كەتتى.

ئانا كەپتەر غەلىبە قىلغاندىن كېيىن باچكا كەپتەرنى قاناتلىرى بىلەن ئۇچۇقدىغاندەك ئۇرۇپ قويۇپ:

— بالام، بۇ مەن، مەن سېنىڭ ئۆز ئاناڭ! — دېدى. ئانا — بالا ئىككىسى خېلى ئۇزۇن كۆز ياشلىرىنى تۆكۈشۈپ سۆيۈشتى. بىر كەمده باچكا كەپتەر تىترەپ تۇرۇپ:

— ئاپا، ئاپا، مەن سېنىڭ ئاۋازىڭ بىلەن ئىللىق پۇرايدىغان تېنىڭدىن تونۇدۇم، — دەپ چۆكۈلدىدى.

ئانا كەپتەر ئاسمانغا ۋە تۆت ئەتراپقا تېزلا نەزەر تاشلىۋېتىپ:

— يىغلىما بالام يىغلىما، قورسىقىڭمۇ بەك ئېچىپ كەتكەن-دەك كۆرۈنىدۇ، مە، ئازراق ئوزۇقلىنىۋال، — دەپ ئاغزىنى بالىسىنىڭ ئاغزىغا سېلىپ پوكىنىدىكى دان بىلەن سۇلارنى بالا-سىنىڭ گېلىغا تامغۇزۇشقا باشلىدى، قاناتلىرىنى يېيىپ كۆز ياشلىرى بىلەن مەڭزىنى مەڭزىگە ياقتى، — خۇداغا شۈكۈر بالام، — دېدى ئانا كەپتەر بالىسىنى سۆيۈۋېتىپ، — ئەمدى ئۆز ئەسلىڭگە كەلدىڭ، ئاز كېچىككەن بولسام، چار يىلانغا يەم بولۇپ كېتىدىكەنسەن ...

— ئاپا، دادام نەده؟ مەن دادامنىمۇ بەك سېغىنىدىم، — دېدى باچكا كەپتەر. ئانا كەپتەر ھەسرەتلىك «ئۇھ» تارتىپ

قويۇپ:

— بىر بالا بىزگە تاش ئاتقاندى، تاش دەل‌داداڭنىڭ پۇتىغا تەگدى، داداڭنىڭ پۇتى سۇنۇپ كەتكەچكە، ئاغرىق ئازابىغا چىدىماي ھېلىقى بالىنى: «خۇدا سېنىڭمۇ پۇتۇڭنى سۇندۇرۇۋېتەر» دەپ قارغاپ كەتتى. ئاھ، بالام! بىچارە داداڭ بەك ئاجىزلاپ كەتكەچكە، بۇگۈن سەھەر بىر ياۋۇز قارچىغىغا ئوڭايلا يەم بولۇپ كەتتى، — ئانا كەپتەر كۆزىگە لىق ياش ئالدى.

— ئاپا... داداممدىن ئايرىلدۇقمۇ؟ بىزنىڭ دۇشمىنىمىز نېمانچە كۆپ - ھە؟... — دېدى باچكا كەپتەر چۇكۇلداپ تۇرۇپ، — ھېلىقى رەھىمسىزئادەم مېنىڭ جورامنى تىرىك پېتىلا قاناتلىرىنى يۇلۇپ ئاندىن قارا سومكىسىغا سېلىۋەتتى. مەن ئاران ئۆچۈپ يۇرۇپ دادام ئىككىڭلارنى ئىزدىدىم. بۇگۈن بۇ يەرگە كېلىپ يەنە يىغلاپ ئولتۇراتتىم...

— يىغلىما بالام، يىغلىما بۇ جاھاندا بارلىق جانلىڭ دۇشمىنى كۆپ.

— ئادەملەرنىڭمۇ دۇشمىنى بارمۇ؟

— بار، بالام، يىلان - يىلاننى يەپ ئەجدىھا بولغىنىدەك، ئادەملەرمۇ بىرى - بىرىنى بوزەك قىلىپ خوجايىن بولۇۋاتىدۇ، بىرى - بىرى بىلەن دۇشمەنلىشىدۇ، ھەتتا بىر - بىرىنى رەھىمسىزلەرچە ئۆلتۈرىدۇ.

— نېمىدېگەن قورقۇنچلۇق جاھان بۇ؟ ئادەملەرمۇ ئۆلىدۇ، دېدىڭمۇ؟

— شۇنداق بالام، بارلىق جان ئاقىۋەتتە ھامان ئۆلىدۇ، ئادەملەرمۇ ياشانغاندا ياكى بىزگە ئوخشاش دەرد - ئەلەملەرگە قالغاندا خۇدادىن ئاسان ئۆلۈم بېرىشىنى تىلەيدۇ. ئۇ چاغدا ئۆلۈم دېگەن ئانچە قورقۇنچلۇق ئەمەس.

— ئەمىسە، بۇ كەڭ جاھاندا بارلىق جانلار شاد - خۇرام ياشىسا بولمامدۇ؟

— توغرا ئېيتتىڭ بالام، شاد ـ خۇرام ياشاش بارلىق جانلىڭ نېمەت ـ ئىقبالى، كۆز قارىشى بىلەن مۇناسىۋەتلىك. بىزنىڭمۇ هاياتىمىز ئادەملەرنىڭ هاياتىغا ئوخشاپ كېتىدۇ. ئىكـكىمىز ئولتۇرغان بۇ يەر بۇرۇن قىيا ـ قىيا كەتكەن يارداڭلىقلار ئىدى. بۇ يارلىقلاردا نەچچە يۈزلىگەن كەپتەرلەر ئۇۋا سېلىپ، ئەۋلاد قالدۇرۇپ شاد ـ خۇرام ياشايتتى. ئادەملەر بۇ يەرنى «كەپتەرخانا» دېيىشەتتى. ئۇ چاغدىكى ئادەملەر نامرات بولغىنى بىلەن بەكمۇ سېخىي ئىدى. خامان ـ خامانلاردا مەڭگەنلەر قالاتـتى، قىشتىمۇ مەڭگەنلەرنى تاتلىساق بۇغدايلار چىقاتتى. ئاشلىق ساڭلاردىمۇ قوناقلار چېچىلىپ تۇراتتى. تويۇپ سەمرىپ كەتكەن ئەركەك كەپتەرلەر: «ۋاغ، ۋاغ، ۋۇر... ۋاغ ۋۇر...» دەپ غادىيىپ سايراپ كېتەتتى، — ئانا كەپتەر، بالىسىنىڭ كۆڭلىنى ئېچىش ئۈچۈن ئەتەي پىرقىرايتتى. باچكا كەپتەر قىقىلداپ كۆـلۈپ كەتتى، — كەپتەرلەر توپلىشىپ ئۈچىدىغان بولساق، قارـچىغا بىلەن لاچىنلارمۇ بىزنى تۇتالماي لەت بولۇپ كېتىپ قالاتـتى. بىز شادلىنىپ كېتەتتۇق. لېكىن بۇ شاد ـ خۇراملىقلاردىن مەست بولۇپ خۇددىنى يوقاتقان ئەركەك كەپتەرلەر غادىيىپ هەدىسلا «ئاق كەپتەرلەر چىرايلىق بولغىنى بىلەن، تەنلىرى ئادەم تېنىدەك سېسىق پۇرايدىكەن...» دەپ مەسخىرە قىلسا، بەزىلەر: «هوي، بۇلار يۈزۈمىنىڭ قېلىنلىقى، جېنىمنىڭ راهىتى دېگەنـدەك، ئادەملەرنىڭ بىر سىقىم دانلىرىغا خۇش بولۇپ كەچكىچە ئۇلارنىڭ ئۆيىنى چۆرگىلەپ ياشايدۇ، مېنىڭچە مۇنداق ۋىجدانسىز نان قېپىلارنى ئارىمىزدىن هەيدىۋېتىشىمىز كېرەك. كىمدە ـ كىم بۇلار بىلەن جۇپلىشىپ ئەسلىنى بۇلغايدىكەن، ئۇلارنى ئاـسىيلار دەپ ئاتىشىمىز كېرەك!» دېيىشەتتى. بۇ گەپلەرگە چىدـمىغان بەزى كەپتەرلەر: «ئەي قېرىنداشلار، تەڭرىنىڭ بىزگە بەرگەن كۈنلىرىگە شۈكۈر قىلايلى، هەرگىز نىيىتىمىزنى بۇـزۇپ، ئارىمىزدىكى ئىناقلىقنى بۇزمايلى، كۆپۈر سۆزلىمەيلى.

ياخشى كۈننىڭ يامىنى بار دەپ بۇلارنىڭ بېشىغا كەلگەن كۈنىمىز. نېمۇ بېشىمىزغا كېلىپ قالمىسۇن... ھازىرجاھان كۈنسېرى تارلىشىۋاتىدۇ...» دېسە، بەزىلەر: «سەن قانچىلىك بىر نېمە بىلەتتىڭ؟ سېنىڭ بىلىدىغىنىڭ قاغا - قۇزغۇنلارچىلىك ئەمەس!» دەپ تەكەببۇرلۇق قىلاتتى. بەزى يوغانچى كەپتەرلەر: «بۇ دۇنيادا كىم نوچى بولسا، كىم يامان بولسا شۇ جاھان سورايدۇ، كېلە، مەن بىلەن سوقۇشىدىغان نوچاڭ بارمۇ؟!» دەپ ۋارقىراپ، باشقا ئەركەك كەپتەرلەرنىڭ جۈپلىرىنى تارتىۋېلىشقا ئۇرۇندى. بۇنىڭ بىلەن ئەركەك كەپتەرلەر نوچىلىق تالىشىپ قاناتلىرى بىلەن بىر - بىرىنىڭ كۆزلىرىگە ئۇرۇپ كۆزلىرىنى كۆرمەس قىلىۋەتتى. كۆزى كۆرمەس بولۇپ قالغان كەپتەرلەر قارىچىغا بىلەن لاچىنلارغا ئوڭايلا يەم بولۇپ كەتتى.

ئانا كەپتەر ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ قويۇپ سۆزىنى يەنە داۋام قىلدى:

— دېمەك، ئىناقسىز نادانلار ھامان ياخشى كۈن كۆرمەيدىكەن بالام، مانا ھازىر زامان تارىيىپ ئادەملەرمۇ چۈپەيلىشىپ كەتتى. ئېتىزلارغا بىر باش بۇغداي ئەمەس بىر ئۇچ مەڭگەننىمۇ تاشلىماي ئۆيلىرىگە ئاپىرىۋالىدىغان بولۇۋالدى. بۇنىڭ بىلەن بىزمۇ ئامالسىز ھالدا ئاشۇ نىيىتى بۇزۇلغان ئاچ كۆز ئادەملەرنىڭ ئۆيلىرىگە بېرىپ جان بېقىشقا مەجبۇر بولۇۋاتىمىز. ياخشى - يامان كۈنلەردە قېلىشىمىزمۇ ئاشۇ ئادەملەرنىڭ نىيىەت - ئىقبالى بىلەن باغلىنىشلىق بولۇپ قالدى. ئەمدى بىزدەك ئاشۇ ئادەملەرنىڭ ئىنسابىنى تىلەشتىن باشقا چارە يوق. ياخشىلارغا بەخت، يامانلارغا جازا تىلەيمىز - شۇ!...

— ئانا، بۇ دۇنيا نېمىدېگەن بىۋاپا - ھە؟

— توغرا ئېيتتىڭ بالام، ئادەملەرمۇ بېشىغا ئېغىر كۈنلەر چۈشۈپ بىزگە ئوخشاش ئاقىۋەتكەقالغاندا بۇ دۇنيانى «بىۋاپا» دەپ زارلىنىدۇ. لېكىن بۇ ئادەملەر ئۇچۇن ئېتىكىنى يايغان

سېخىي دۇنيا، تەڭرى ئەسلىي ئادەملەرنىيەر يۈزىنى گۈللەندۇ- رۇش ئۈچۈن ياراتقان ئىكەن. لېكىن ئىبلىس ئۇلارنىڭ پوستىغا كىرىۋالغاچقا، ئۇلارنى ھەر ۋاقىت توغرا يولدىن ئازدۇرۇپ تۇرد- ىدىكەن، شۇڭا، بۇ گۈھەر زېمىنىدىكى قىسمەن ئادەملەرمۇ ئەقلد- ىدىن ئىزىپ ئىناقسىزلاشتى. پۈل ئۈچۈن ۋىجدانىنى، غۇرۇرد- ىنى، ئىناۋىتىنى، نومۇسىنى يوقىتىشقا يۈزلەندى. پۈل تېپىپ سەمرىپ قالغانلىرى ھېلىقى ئەركەك كەپتەرلەردەك قىنىغا سىغ- مىدى. مۇنداق ئىنسانلارغىمۇ خۇدا ھامان بىر كۈنى جازاىبېرىشى مۇمكىن. بىزگە ئوخشاش ئېغىر ئاقىۋەتلەرگە قېلىشى مۇمكىن. يامان يېرى ھازىر بەزى ئادەملەر بىزنى ئەلمىساقتىن ياشاپ كېلىۋاتقان گۈزەل يۈرتىمىزدىن ئايرىۋېتىشكە يۈزلەندى...

— ئەمدى بىز قانداق قىلىمىز، ئانا؟

— قانداق قىلاتتۇق بالام، خۇدا مۇشۇ كۈنلەرنى كۆرۈشكە مەجبۇر قىلغانىكەن، كۆرمەسكە ئامال يوق. ياشىمايمۇ بولمايدۇ. دەرد - ئەلەم، ھەسرەت ئىچىدە ياشاۋاتقان جانلىقلار يالغۇز بىزلا ئەمەس. بەزىلەرنىڭ نەسلى قۇرۇپ كېتىشكە يۈزلەندى. مەسد- لەن، ئېتىزلاردا يېگۈدەك ئوزۇق تاپالمىغان چاشقانلار ئادەملەر- نىڭ ئۆيلىرىدىكى تۇرلۇك يېمەكلىكلەرگە ھۇجۇم قىلدى. بۇنىڭ بىلەن ئادەملەر بۇغداي ۋە قوناقلار بىلەن زەھەرلىك دورا ياساپ چاشقانلارنى كەڭ كۆلەمدە ئۆلتۈرۈشكە باشلىدى. بۇنىڭ بىلەن سېغىزخان، مۇشۇكياپىلاقلارنىڭ نەسلى قۇرۇۋاتىدۇ. ئاڭلاشلار- غا قارىغاندا يەر يۈزىدە 1500 دىن ئارتۇق جانلىقلارنىڭ نەسلى قۇرۇپ كېتىپتۇ ... ھەممىسىنىڭ تەبىئەتكە، بولۇپمۇ ئىنسانىيەت- كە قوشىدىغان تۆھپىسى بار ئىدى...

بىز تىلەكلىرىمىزنى تىل ئارقىلىق ئىنسانلارغا چۈشەندۈ- رەلمەيمىز. ئەگەر چۈشەندۈرەلەيدىغان بولساق بۇ كەڭ، گۈزەل ماكان بىز ئۈچۈن دوزاخ بولۇپ كۆرۈنمەس ئىدى...تېنى ساق ئىنسانلارمۇ بىزنىڭ بىر چىشلەم گۆشىمىزنى دەپ جېنىمىزغا

زامىن بولماس ئىدى...

ئارىنى بىر دەم جىمجىتلىق باستى. ئانا كەپتەر بىلەن بالا كەپتەرنىڭ شۇ تاپتىكى بىچارەھالىتى كىشىنى ھەقىقەتەن ئېچىندۇراتتى. ئانا كەپتەر ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ قويۇپ ئەتراپقا سەپسالدى - دە:

— قارا بالام خۇدانىڭ كارامىتىنى، ئاۋۇ يەردە ياتقان بالىنى تونۇدۇڭمۇ؟ — دېدى بىر ئاز روھلىنىپ. باچكا كەپتەر بوينىنى سوزۇپ قاراپ ئەكرەمنى تونۇپ قالدى:

— بۇ بالا، بىز ماكانلاشقان ئۆيدىكى بالىغۇ؟ — دېدى.

— شۇنداق بالام، كالىغا كەلگەن كۈن، موزاينىڭمۇ بېشىغا كەپتۇ دەپ، خۇدا بۇ بالىغىمۇ جازا بېرىپتۇ. بۇنىڭ ھېلىقى ئاپىسى ئۆزىگەيامان كېسەل يۇقتۇرۇۋالغانلىقتىن پۈشايمان، نومۇس دەردىدە تولغىنىپ كېسەل ئۈستىگە كېسەل چاپلىغانلىقتىن بۇگۈن ئەتىگەن جان ئۈزدى.

تېخى داداڭ قارغۇەتكەن ھېلىقى بالىنىڭ بىر پۇتى دەرەختىن يېقىلىپ سۇندى. كۆردۇڭمۇ بالام، بۇ دۇنيادا ھەر كىم يامانلىق قىلسا ھامان ئۆزىگە يانىدىكەن.

قارا بالام، بۇ بالىنىڭ بىچارىلەرچە تۇگۈلۈپ ياتقىنىنى، ئۇنىڭ دادىسى: «بۇ مېنىڭ بىرلا ئوغلۇم، شۇڭا بۇ ئوغلۇمنى ئالىي مەكتەپلەردە ئوقۇتۇپ ئالدىم قىلدۇرىمەن...» دەپ كېتەتتى.

مانا بۇگۈن ئوغلىنى تاپقىنىغا پۈشايمان قىلىۋاتىدۇ... كۆرۈپ تۇر، دادىسى ئاز كۈن ئۆتمەيلا بېشىغا كەلگەن ئېغىر كۈنلەرگە بەرداشلىق بېرەلمەي ئۆيلىرىنىمۇ سېتىپ قەرز تۆلەپ قالغان ئازراق پۇلىغا ئىپلاس چوكاندىن بىرنى ئالىدۇ. مانا ئۇ چاغدا بۇ بالا بىلەنھەدىسى، ئۆگەي ئاپىسىنىڭ ئەسكىلىكىدىن قورقۇپ ئۆيدىن تېزىپ كېتىدۇ. خۇددى ساڭا ئوخشاش ھەسرەتلىك يىغلايدۇ... داداڭ ئىككىمىز بۇ بالىنىڭ كونا ئۆيىگە پاناھلىـ

ئىش ئۇچۇن كەلگەندە بۇ بالىمۇ خۇددى ساڭا ئوخشاش سەبىي ھەم گۇناھسىز بولۇپ، بىز بىلەن چوڭقۇر دوستلۇق ئورناتقانىدى، يە، يە، يە... دەپ بىزگە كۇندە دان چېچىپ بېرەتتى. بۇ بالىنىڭ بۇ خىل كۆيۈمچانلىقىدىن سۆيۈنۈپ كېتەتتۇق. بۇنىڭغا ۋە ئائىلىسىگە بەخت تىلىگەنىدۇق. لېكىن ئاخىر بۇمۇ توغرا يولدىن ئازدى...

دەل شۇ چاغدا بايامقى چار يىلان ئۇۋىسىدىن چىقىپ ئالامەت سۈرلۈك تولغىنىپ ئەكرەم تەرەپكە قاراپ ماڭدى.

— ئاھ، خۇدا، بۇ يىلان بۇ بالىنى چاقىدىغان بولدى، — دېدى ئانا كەپتەر بىئارام بولۇپ.

— ئانا، مەيلى چاقسۇن! بىزنىڭ قىساسىمىزنى ئېلىپ بەرسۇن! — دېدى باچكا كەپتەر ئانىسىنىڭ ئالدىنى توسۇپ.

— ياق بالام، بۇلار قىلغان يامانلىقنى بىز قىلمايلى، بۇ بالا تېخى كىچىك!

ئانا كەپتەر قانىتى بىلەن يەنە توپا توزۇتتى. چار يىلان ئىللىرىنى چىقىرىپ كەپتەرگە قارشىلىق كۆرسەتتى. لېكىن كۆزىگە توپا توزۇغانلىقتىن ئامالسىز كەينىگە چېكىندى. ئانا كەپتەر يەنە غەلبە قىلدى. ئۇ ئورنىغا كېلىپ:

— كۆردۈڭمۇ بالام، ھاياتلىق دېگەن مانا مۇشۇنداق كەسكىن جەڭ. خەۋپكە قارىماي دۇشمەنگە ھۇجۇم قىلىشىدۇق، ئۇ يېڭىلدى، مانا مۇشۇنداق باتۇرانە ھەم ئۇمىدۋارلىق بىلەن ياشايلى بالام! — ئانا كەپتەر تېتىكلىشىپ كەتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ باتۇرلۇقىدىن پەخىرلەنگەنىدەك قىلاتتى. ئۇ، ئوتلۇق كۆزلىرىنى ئاسمانغا تىكىپ:

— جۇرە بالام، كۇن كەچ بولۇپ قاپتۇ، تەلىيىمىز بولسا بىر ئاق كۆڭۈل ئىنسانىنىڭ ئۆيىدە پاناھلىنارمىز. ئاۋۇ بالىنى قانىتىڭ بىلەن ئۇرۇپ ئويغىتىۋەتكىن. ئۇ يوقالغان قويىنى تېپىۋالسۇن. ئۇنىڭ قويى ئاۋۇ قويچى بالىلار ھەيدەپ كېلىۋاتقان

قويلارنىڭ ئارىسىدا.

باچكا كەپتەر قانىتى بىلەن ئەكرەمنىڭ يۈزىگە ئۇرۇپ ئۇنى ئويغىتىۋەتتى ـ دە، ئانىسى بىلەن بىرگە ھاۋاغا كۆتۈرۈلدى.

ئەكرەم، كۆزلىرىنى ئۇۋلاپ ئۇيقۇدىن ئويغاندى. ئۇ تۆت ئەتراپقا تېزلا قارىۋېتىپ ئورنىدىن تۇردى ـ دە، ئاسمانغا نەزەر تاشلىدى. مۇئەللەقتىكى قۇياش دەل ـ دەرەخلەر ئارىسىدىن ئاخىرقى نۇرلىرىنى چېچىپ، غەرب تەرەپنى قىپقىزىل شەپەققە بويىغانىدى. ئۇ ئاشۇشەپەق ئارىسىدىن ئانا كەپتەر بىلەن باچكا كەپتەرنىڭ تىك ئۆرلەپ كېتىپ بارغانلىقىنى كۆردى. باچكا كەپتەر ئانىسىنىڭ روھىدىن ئولگە ئالدى بولغاي ئاجايىپ جاسارەت بىلەن ئۇچۇپ ئانىسىنىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ ناھايىتى يىراق مەنزىلنى كۆزلەپ قانات قاقتى. ئۇنىڭ بۇ ھالىتىدىن بۇ يۇرتنىڭ ئادەملىرىدىن نەقەدەر كۆڭلى ئاغرىغانلىقىنى كۆرۈۋالغىلى بولاتتى. ئانا كەپتەر بولسا، بۇ گۈزەل ماكاندىن ئايرىلىشقا كۆزى قىيمايۋاتقاندەك كۆرۈنسىمۇ، لېكىن يەنىلا بالىسىنىڭ رايىغا بەقىپ كېتىپ باراتتى.

مىنۇت ئۆتمەي قۇياشمۇ دەرەخلەر ئارىسىغا چۆكۈپ كەتتى. ئەكرەمنىڭ كۆزىدىن كەپتەرلەرنىڭ قارىسىمۇ يىتتى. ئۇ:

— ئاھ خۇدا، بۇ مېنىڭ چۈشۈمۇ ياكى ئوڭۇممۇ؟ ئەسلىدە ئىش مۇنداقكەنده... ئاھ ياۋا كەپتەر ...— دەپ بىردەم خىيالغا چۆكۈپ كەتتى.

يىراقتىن چاڭ ـ توزان توزىتىپ مەرىشىپ كېلىۋاتقان قويلارنىڭ ئاۋازى بىلەن قويچى بالىلارنىڭ ۋارقىراشلىرى ئۇنىڭ خىيالىنى بۆلمىگەن بولسا، ئۇ يەنە نېمە خىيالىلارغا چۆكەتتىكىن...

داستىخان ئۈستىدىكى ماجىرا

(ھېكايە)

قىمار ئويناپ 4000 يۈەن ئۇتۇۋالغان سەمەت خۇشاللىقىدىن ئۆزىنى قويارغا يەر تاپالماي‌قالدى. ئۇ بۇنىڭدىن بۇرۇن بىر قىمارۋاز دوستىنىڭ گېپىگە كىرىپ، قىمار ئويناپ 200 يۈەن ئۇتتۇرۇپ قويغانىدى. ئۇنىڭ پۈلىنى ئۇتۇۋالغان دوستلىرى: «ھوي، سەمىتاخۇن، بىز بىلەن قىمار ئويناپ، ئۇتىمەن دېگۈچە خوتۇنۇڭ‌بىلەن ئىككى بالاڭنى بېقىۋالساڭ بولمامدۇ، قىمار ئويىنىغان يەردە نېمە ئىش قىلسەن؟ قىمار دېگەنىنچۇ مانا بىزدەك يېنىدىن پۇل ئۈزۈلمەيدىغان ئوغۇل بالىنىڭ ئوغۇل بالىسى ئويناپ چىدىيالايدۇ. ئازراق پۇل ئۇتتۇرۇپ قويغىنىڭغا ئىچىڭ ئېچىشىپ ئوشۇق تۇتقان بارماقلىرىڭنى تاماكا ئىسىدا كۆيدۈرۈۋېتەي دەپ قاپسەن. ئەمدى تەلەيسىزلىكىڭنىڭ دەردىنى‌ئاشۇ ياۋاش خوتۇنىڭدىن ئېلىپ يۈرمە يەنە...» دەپ مەسخىرە قىلىشقانىدى.

ئاشۇ قىمارۋازلارنىڭ مەسخىرىلىك كۈلكىلىرى سەمەتنىڭ قولاق تۈۋىدە يەنە بىر قېتىم جاراڭلىغاندەك قىلدى. ئۇ 3500 يۈەننى ئالدىغا قويۇپ، پەخىرلىك ھېسسىياتى بىلەن قارايتتى. ئۇ تۇرۇپلا ئاشۇ ئوشۇشۇق ھەم يوغانچى قىمارۋازلارغا ئۆزىنى بىر كۆرسىتىپ قويغۇسى كەلدى. ئۇ بۇ قارارىنى مۇقىملاشتۇرغاندىن كېيىن، 500 يۈەننى بىر چەتكە ئايرىپ قويۇپ ئايالىنى‌چاقىردى:

— ھەي، خاسىيەت بۇ ياقتا كەلگىنە!

ئايالى ساراي ئۆيگە كىرىپ داستىخان ئۈستىدىكى پۇللارغا

قاراپ هالڭ ـ تاڭ قالدى. ئۇ كۆزلىرىنى يوغان ئاچقىنىچە سۆزلەپ كەتتى:

— ۋاي، ۋۇي ... نېمانچە كۆپ پۇل بۇ ؟ تۇنۇگۈنلا ماڭا 500 سوم بەرگەن ئىدىڭىز، بۇگۈن يەنە مۇنچىۋالا كۆپ پۇلنى ئالدىڭىزغا قويۇۋاپسىز، ئوغرىلىق قىلىۋاتمايدىغانسىز سەمەت؟

سەمەت كارنىيىنى قېقىپ كۆلۈپ قويۇپ:

— مېنى ئوغرى كۆرۈۋاتامسەن؟ — دېدى.

— ئەمدى دەۋاتىمەنا، 500 سوم پۇلنى خەجلىگىچە كاللامغا ھەر خىل ئەنسىز خىياللار كېلىپ كەتتى. ئاجايىپ قورقۇنچلىق چۈشلەرنى كۆرىدىغان بولۇپ كەتتىم. دادام رەھمەتلىك بىزگە: «بالىلىرىم، ئۆزىنىڭ ھالال ئەمگىكى بىلەن تەر تۆكۈپ يېگەن ناننىڭ تەمى بولىدۇ. ھارامدىن پۇل تاپقان يامان، قىمار ئوينىغان يامان، خەقنىڭ رىزقىنى يېگەن يامان...» دېگەنىدى. مۇنچە قىسقا ۋاقىت ئىچىدە مۇنچە كۆپ پۇلنى تاپقىنىڭىز مېنى ئەنسىز چىلىككە سېلىپ قويۇۋاتىدۇ. يېقىندىن بۇيان يۈرۈش ـ تۇرۇشىڭىزمۇ بۆلەكچىلا بولۇپ قالدى. ھېچقاچان يېنىڭىزغا پىچاق ئاسمايتتىڭىز، ھازىر يېنىڭىزغا پىچاق ئېسىۋالىدىغان بولۇپ قالدىڭىز، راست گەپنى قىلسام مەن سىزدىن قورقۇۋاتىمەن.

— بولدى ـ بولدى. ئاغزىڭغا كەلگەننى بىلجىرلاۋەرمە، ھازىر دېگەن قايسى جاھان؟ ياۋاش يۈرسەڭ ئىتمۇ بوزەك قىلىدۇ سېنى...

ئېرىنىڭ بۇ گېپىنى ئاڭلاپ خاسىيەت، داستىخان ئۈستىدىكى پۇللارغا قاراپ بىر دەم جىمىپ قالدى. سەمەت، 3000 سومنى ئىشكاپ ئىچىگە سېلىۋېتىپ، ئاندىن ئايرىپ قويغان 500 سومنىئالىقىنىغا ئۇرۇپ كۆرەڭلىگەن ھالدا:

— خوتۇن، بۇگۈن مەن كۆڭلۈمدىكى مېھمانلاردىن تۆتىنلا كۈتۈۋالماقچىمەن. داستىخاننى مول راسلىشىمىز كېرەك. مەسلەن: داستىخاننىڭئوتتۇرىغا مەررە گۆش بېسىلغان يوغان تا-

ۋاقتا پولۇ. ئاشنىڭ ئەتراپىغا بازارنىڭ ئالدى بولۇپ سېتىلىۋاتقان ھەر خىل مېۋىلەر ۋە تۇرلۇك قورۇمىلار تىزىلىشى كېرەك. قورۇمىلار ھەرگىزمۇ سېنىڭ ياڭيۇ، بەسىيىڭ بولماستىن بەلكى بېلىق، توخۇ دېگەنگە ئوخشاش نەرسىلەردىن ھازىرلىنىشى كېرەك. داستىخاننىڭ بىر چېتىگە ئالىي سورتلۇق ھاراقلار بىلەن مەكتتىن كەلتۈرۈلگەن تاماكىلار قويۇلىدۇ. مانا شۇ داستىخان ئۈستىگە يەنە بىر چوڭ يېپىنچا ياپمىز. مېھمانلار كەلگەندە، خوددى چۆچەكلەردە ئېيتىلغاندەك «ئېچىل داستىخىنىم، ئېچىل» دەپ ئاچمىز. بۇ كارامەتنى كۆرگەن ئاشۇ كۆرەلمەس، ئۆكتەم ئاغىنىلەر ھەيران قالسۇن، ئۇلار ئۆزىچە مېنى كۆزى كىچىك دەپ مەسخىرە قىلىشىدۇ، قېنى ئاكىسىنىڭ قانداق ئادەم ئىكەنلىكىنى بىر كۆرۈپ باقسۇن!

— ئۇ كېلىدىغان ئاغىنىلىرىڭىز كىملەر؟ مەن بىلىپ قالاي، — دېدى خاسىيەت چىرايىنىمۇ ئاچماي.

— كەلگەندە بىلىسەن، ھازىردىن باشلاپ تەييارلىقنى باشلىۋېتىمىز. كەچ سائەت 6 گىچە ھەممە نەرسە تەق بولۇشى كېرەك.

شۇ كۈنلەردە خاسىيەت ئۇنىڭ دېگىنىنى قىلمىسا بولمايتتى. شۇڭا ئۇ بارلىق ئىشلارنى ئېرىنىڭ كۆڭلىدىكىدەك بەجا كەلتۈردى.

ئۆيىدە يالغۇز قالغان خاسىيەت، مېھمانلارنىڭ كېلىشىنى كۈتۈپ ئولتۇراتتى. يېپىقلىق داستىخان ئاستىدىكى يېمەكلىكلەرنىڭ مەززىلىك پۇراقلىرى ئۇنىڭ دىماغلىرىغا ئۇرۇلۇپ تۇراتتى. ئۇ: مۇنداق ئېسىل تائاملارنى پەقەت ئەۋلىيالارلا يېيىشى مۇمكىن، بىز تۇغۇلۇپ تا ھازىرغىچە مۇنداق تۇرمۇشنىڭ تەمىنى تېتىپ باقمىغان، بىز ئەمەس ئاشۇ جاپاكەش ئاتا ـ بوۋىلىرىمىزمۇ كۆرمىگەندۇر ... بۇ كۆرۈۋاتقىنىمچۇش ئەمەستۇ ھە؟ ... دېگەنلەرنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزەتتى. ئۇنىڭ خىيالى چېچىلغانىدى.

مېھمانلار كېلىپ قالمىغان بولسا ئۇ يەنە نېمىلەرنى خىيال قىلار بولغىيتتى.

— ئە... سىلامۇ ئەلەيكۇم...

خاسىيەت ئىتتىك ئورنىدىن تۇرۇپ مېھمانلارنىڭ ساراي ئۆيگە باشلىدى. ئاباق يولۋاس خاسىيەتكە شەھۋانىي كۆزى بىلەن تىكىلىپ قاراپ قويۇپ، تۆردىن ئورۇن ئالغاچ:

— ھە، خاسىيەت، ياخشى تۇردىڭىزمۇ؟ بالىلىرىڭىز كۆرۈنمەيدىغۇ؟ — دېدى.

— بۇگۈن شەنبە بولغاچقا ئىككىلىسى ئاپاملارنىڭ ئۆيىگە قونغىلى كەتتى، — خاسىيەت شۇنداق دېدى ـ دە، مېھمانلارغا چاي دەملەش ئۈچۈن چىقىپ كەتتى.

ئاباق يولۋاس خاسىيەتنىڭ كەينىدىن يەنە بىر قاراپ قويۇپ، ھەسەت قىلغاندەك سۆزلەپ كەتتى:

— پاھ، پۇل دېگەن نەرسە كىشىلىنىمۇ ساقايتىدىغان، سەت-نىمۇ گۈزەل قىلىۋېتىدىكەن جۇمۇ ئاداش سەمەت، ئايالىڭ تۇنۇ-گۈنلا ئېتىز ئىشلىرى بىلەن ئورۇقلاپ، قاردىاپ كەتكەندەك تۇراتتى. مانا بۇگۈن ئاجايىپ بىر گۈزەل خانىمغا ئايلىنىپ قاپتىغۇ ھەي، پۇل دېگەن يامان نەرسە جۇمۇ...

— ھە... بۇ گەپلەرنى قوي ئاداش، قېنى مېھمانلار كەلمىـ كەچكى ئازادە ئولتۇرايلى، — سەمەت شۇنداق دېگەنچە چاپانلىرىنى يېشىۋېتىپ، پەگادىن ئورۇن ئېلىپ ئولتۇردى.

— ئاداش، بۇ يېپىپ قويغان زادى قانداق ئېسىل تاۋام، ئادەمنىڭ نەپسىنى بەكلا غىدىقلايدىغۇ؟ — ئاباق داستىخاننى ئېچىپ كۆرمەكچى بولۇۋېدى، سەمەت بۇيرۇق تەلەپپۇزىدا ۋارقىراپ ئۇنى توختىتىۋالدى:

— ھوي، ھوي، توختا! خوتۇنۇم كىرسۇن.

ئاباق قولىنى تارتىۋالدى. خاسىيەت بىر چەينەك چاينى كۆتۈرۈپ كىرىپ، داستىخان چېتىگە قويۇشى بىلەنتەك، سەمەت

ئورنىدىن دەس تۇردى ـ دە:

— كېلە خوتۇن، داستىخاننىڭ ئاۋۇ تەرىپىنى كۆتە، بۇگۈن بۇ مېھمانلارنىڭ ئالدىدا كارامىتىڭنى بىر كۆرسەت، — دېدى.

خاسىيەت ئېرىنىڭ بۇ گېپىگە زورغا كۈلۈپ قويۇپ، داستىخاننىڭ ئىككى چېتىگە غۇلىچىنى يايدى.

— ھوي خوتۇن ئۇنتۇپ قالدىڭمۇ؟ بايام مەن دېگەن گەپنى دېمەمسەن، — دېدى سەمەت ئالدىراپ.

— بولمدۇ، دەي.

سەمەت بىلەن ئايالى تەڭلا:

— ئېچىل داستىخىنىم، ئېچىل، — دەپ داستىخاننى ئاچىتى. سورۇندىكىلەرنىڭ كۆزلىرى يوغان ئېچىلىپ، بىر ـ بىرىگە ھەيران بولۇپ قاراپ قېلىشتى.

— ھوي، سەمەت، بايۇەچچىلەردەك مۇنداق مېھمان كۈتۈشىنى بەدىن ئۆگەندىڭ ـ ھە؟ سەنمۇ مۇنداق يۇرگۈنۈڭ بىلەن بوش ئادەم ئەمەس ئىكەنسەن جۇمۇ...

مېھمانلار ئەنە شۇنداق گەپلەر بىلەن سەمەتنى ئۇچۇرغاندىن كېيىن، تائاملارغا قول سىلىشقا باشلىدى. ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى قۇلىقى كېسىكمېھمان، كىچىك بىر تەخسىدە تۇرغان نەشىنى كۆرۈپ، بەكلا خۇشال بولۇپ كەتتى.

— پاھ — پاھ — پاھ، ماۋۇزە... تازا مېنىڭ كۆڭلۈمدىكى نەرسىكەنە، بۇنىڭ خۇمارى بەك تۇتۇپ كېتىۋېدى. كاساپەت مەكىتىڭكىدەك قىلامدۇ ـ نېمە؟ بۇ دېگەن ئاشقازانىنىڭ دورىسى. ئىشتەيىنى ئاچىدۇ. — ئۇ شۇنداق دېدى ـ دە، ئالىقىنىغا بىر كاللەك ئېلىپ ئۇۋۇلاشقا باشلىدى. گەپ قىلمىغان بىلەن ئىمىن بەڭگىنىڭ خۇشاللىقتىن بېشى ئاسمانغا يەتكەندەك بولغانىدى.

خاسىيەت ئۇلارنى ئوڭچە قالدۇرۇپ، چايخانا ئۆيگە چىقىپ كەتتى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ يۈرىكىنى بىر نەرسە غاجىلاۋاتقاندەك ئازابلاندى.

سورۇندىكىلەر يېيىش، ئىچىش، چېكىش بىلەن راسا پەيز سۈرمەكتە، قىزىق - قىزىق پاراڭلارنى قىلماقتا ئىدى. سەمەت ئۆزىنى كۆرسىتىش ئۈچۈن كۆكسى - قارنى توق ئادەمدەك قورۇ-مىلاردىن ئاندا - ساندا چوقۇلاپ قويۇپ، هاراق بىلەن نەشىنىڭ نۆۋىتىنى ئۆتكۈزمەي ئېغىر -بېسىقلىق بىلەن ئولتۇراتتى. تاغام-لار هەممىدىن بەكرەك بايامقى قۇلقى كېسىك مېهمانغا ياقتى بولغاي، ئۇ هېلى توخۇ گۆشى يېسە، هېلى پولۇ يەيتتى. تۇرۇپلا زىرىلىرى تېتىتىپ پىشۇرۇلغان كاۋاپلارنى يەيتتى. ئۇنىڭ قور-سىقى تويغاندىن كېيىنلا، ئاندىن سۆزگە ئارىلىشىپ، گەپتانلىق قىلغىلى تۇردى.

— پاھ — پاھ، بەلەن بوپتۇ بۇ تاغامىلار، بەلەن بوپتۇ، مۇنداق تاغامىلارنى يەتتە يىلىنىڭ ئالدىدا قەشقەردىكى داڭلىق قە-مارۇاز هەسەن بۆرىنىڭ ئۆيىدە يېگەنىدىم. ئۇ هەسەن بۆرە دېگەن ئادەمنى ماڭۇ ئىنىم ئاباق يولۇاسمۇ قەشقەرگە چۈشكەندە كۆر-گەن. ئۇ هېچنېمىدىن قورقمايدىغان تەلۈە. قىمار ئويناپ يانچۇ-قىغا پۇل چۈشكەن كۈنىلا ئىچىپ، چېكىپ، ئويناپلا يۈرىدۇ. نەدە چىرايلىق قىز - چوكانلار بولسا خۇددى ئاچ بۆرىدەك شۇلار-نىڭ پېيىگە چۈشىدۇ. شۇڭا ئۇنى خەقلەر: «هەسەن بۆرە» دەپ ئاتايدۇ. مېنىڭ بىرىنچى خوتۇنۇم بەكمۇ چىرايلىق هەم مۇلايىم چوكان ئىدى. ئۇنىڭ كۆزى شۇ خوتۇنغا چۈشۈپ يۈرەتتى. هە-سەن بۆرە ئۆيۈمگە كەلگەن كۈنى يۈرىكىم جىغىلدايتتى. بىر كۈنى كەچتە ئۇ دەل مۇشۇنداق «ئىلى داچۇ» هارىقىدىن بىرنى ئېلىپ ئۆيۈمگە كەپتۇ. ئۇنىڭ مۇنداق كەچتە ئۆيۈمگە كېلىشى-نىڭ سەۋەبىنىمۇ بىلەتتىم. لېكىن نېمە ئامال، ئۇنىيەنىلا كۆ-لۈپ تۇرۇپ قارشى ئالدىم. خوتۇنۇمنى ياخشى كۆرىدىغانلىقىم ئۈچۈنمىكىن كۈندەشلىكىم قوزغىلىپ، كۆڭلۈم بەكلا بىئارام بولۇپ كەتتى. كۈندەشلىكىم قانچە قوزغالغانسېرى، خوتۇنۇمنىڭ شەهلا كۆزلىرى هەسەن بۆرىنىڭ بېلىدىكى پۇللارغا تىكىلەتتى.

ھەسەن بۆرە ئاشۇ بېلىدىكى پۇللارنى ئەتەي كۆرسىتىش ئۈچۈن چاپىنىنىڭ تۈگمىلىرىنى يېشىۋەتكەنىدى. دېمىسىمۇ ئۇنىڭ بۇ بېلىدە ماۋۇ ئاباقىنىڭ بېلىدىكى پۇللاردەك نۇرغۇن پۇللارنىڭ بۆرجەكلىرى چىقىپ تۇراتتى. ئەمدى بۇ سورۇندا سازەندىلەر بولمىغاندىن كېيىن پاراڭ بولسىمۇ قىلغاچ تۇرلى دەيمىنا، — دېدى ئۇ سۆزىنىڭ ئۇزۇراپ كېتىپ بارغانلىقىنى ھېس قىلىپ.

— ھە، ھە، پاراڭلىرىڭىز قىزىق ئىكەن. قېنى داۋاملاشتۇرۇڭ، — دېدى سورۇندىكىلەر تەڭلا ئاۋاز قوشۇپ.

قۇلىقى كېسىك مېھمان چىرايلىق بۆرۈتلىرىنى يەنە بىر قېتىم ياساپ قويۇپ، سۆزىنى داۋام ئەتتى:

— شۇنداق قىلىپ، خوتۇنۇم مەن بۆيرۇمىسامۇ نەدىندۇر بىر يەردىن گۆش تېپىپ كېلىپ، بىزگە ئىككى تەخسە قورۇما قىلىپ بەردى. ئۇنىڭبۇ قىلىقىغا ئىچىمدە غەزەپلىنەتتىم، لېكىن چاندۇرمايتتىم.

ھەسەن بۆرە ئىككىمىز ئىچىشتۇق، چېكىشتۇق. ئاخىردا تازا شىركەيىپ بولدۇق. ھەسەن بۆرە مېنى غەرق مەست قىلىۋېتىش ئارقىلىق كۆڭلىگە پۈككەن ئارمىنىغا يېتىشكە كۆزى يەتمەگەن چېغى، ئەسلىدىكى پىلانىنى ئۆزگەرتكەن ئىكەن. ئۇ ماڭا: «ئاداش، سەن بىلەن بىز مۇشۇ تۇمەن دەريا سىنىڭ سۈيىنى ئىچىپ چوڭ بولغان، شۇڭا مەن ساڭا كۆيۈنىمەن. بىراق، سەن قىمار ئوينىغاندا كاللاڭنى ئانچە ئىشلەتمەيسەن. ئۆتكەن يەكشەنبىدىكى «قوچقار قىمار» دا قاراپ تۇرۇپ قارا قوچقار تەرەپتە تۇرۇپ، بىكاردىن - بىكار 100 كوي ئۇتتۇرۇۋەتتىڭ.

سەن تۆت ئوشۇق ئاتساڭمۇ ماۋۇ ئالىقانلىرىڭنى تۆپ - تۆپ قىلىپ ئاتسەن، ماڭا قارا، مەن ساڭا ئوشۇق ئېتىشنى ئۆگىتىپ قويايى» دەپ يانچۇقىدىن تۆت ئوشۇق چىقىرىپ، كىگىز ئۈستىگىلا ئاتتى: «ھە، مانا ئوينىدۇق - ھە؟ 1000 كويدىن ...» ئۇ ئوشۇقلارنى تۆت قېتىم كەينى - كەينىدىن سەنجۇ

چۇشۇردى ـ دە: «ھە، مانا 4000 كوينى چىقىرىڭلار ئاداش!» دېدى.

مەن ئۇنىڭ بۇ گەپلىرىنى چاقچاق قىلىۋاتىدۇدەپ ئويلاپتىمەن. ئۇ رەسمىيلا ئۆڭۈشكە باشلىدى. مەن ئۇنىڭ ئۆكتەملىكىنى بىلەتتىم. ئۇنىڭ بىلەن تەڭ كېلەلمەيتتىم. شۇڭا بىردىنلا بىچارە قىياپەتكە كىردىم ـ دە، يالۋۇرۇشقا باشلىدىم:

«مېنىڭدە پۇل يوق، مەن بايات بۇ ئويۇننى يالغاندىن ئويناۋاتىدۇ دەپ ئويلاپتىمەن ئاداش» دېدىم. ئەمما ئۇ:

«ھوي، كالۋا، قىمارنىمۇ يالغاندىن ئوينامدۇ؟! ئەكە خۇپسەنلىك قىلماي پۇلنى بەر!» دەپ ۋارقىرىدى.

«مەندە مۇنچە كۆپ يوق...»

«پۇلۇڭ بولمىسا، مەن بىلەن نېمىشقا ئوشۇق ئويناپسەن؟ پۇل بېرەمسەن ـ بەرمەمسەن؟ بەرمىسەڭ ماڭا ئوشۇق بۇرنۇڭنى كېسىۋالىمەن. جۇمۇ!» ئۇ شۇنداق دەپلا قوينىدىن پىچاق چىقاردى. مەن قورقىنىمدىن:

«بېرەي، بېرەي ئاداش بېرەي، ماڭا بىر ھەپتىلىك رۇخسەت بەرگىن ...» دېدىم دۇدۇقلاپ.

«بىر ھەپتە ئەمەس، بىر كۈنمۇ ۋاقىت بەرمەيمەن!»

«ھازىر يېنىمدا ئۇنچە كۆپ پۇل يوق...»

«پۇلۇڭ بولمىسا... پۇلغا يارىغۇدەك نەرسەڭ بارغۇ؟ ـ ھە؟» ئۇ مەنىلىك ھىجايدى.

مەن ئۇنىڭ نېمە دەيدىغانلىقىنى ئاللىبۇرۇن سېزىپ تۇراتتىم. شۇڭا ھاراقنىڭ تەسىرىدىنمىكىن ئىشقىلىپ خوتۇنۇمنىڭ بايامقى قىلىقلىرىكۆز ئالدىمدىن ئۆتۈپ، بىردىنلا ئۇنىڭغا بولغان ئۆچمەنلىكىم قوزغىلىپ قالدى ـ دە، كۆڭلۈمدە بىر قارارغا كېلىپ قالدىم:

«بولدى، نېمە سورايدىغىنىڭ ماڭا ئايان، بىراق ئۇ... 4000 كوي ئەمەس، 6000 كوي!»

«بولىدۇ، مېنىڭ ئەركەك ئىكەنلىكىمنى ئوبدان بىلىسەن؟ سەن مەردلىك قىلغان يەردە، مەنمۇ مەردلىك قىلاي. ئوشۇق ئېتىش مەندىن باشلانسۇن، سەن ئۇتساڭ يېنىمدىكى ماۋۇ پۇللار سېنىڭ بولىدۇ. ئۇتتۇرۇپ قويساڭ ...» دېدى ئۇپچىقىنى غىلە-پىغا سېلىۋېتىپ.

ئۇ ئوشۇقلارنى ئالغىنىغا تىزدى ـ دە، مەيدىسىگە ئۇرۇپ قويۇپ: «يا پىرىم جەمشىت» دەپ ئاتتى. ئۇنىڭ ئاتقان ئوشۇقلە-رى بىر ـ بىرى بىلەن مەسلىھەتلىشىۋالغاندەك ئۇچ قېتىم ئالچۇ چۈشتى. بۇ ھالنى كۆرۈپ بېشىم پىررىدە ئايلانغاندەك بولۇپ ھوشۇمدىن كېتىپتىمەن. بىر كەملەردە ئېسىمگە كېلىپ، خوتۇ-نۇم بار ئۆيگە كىرسەم، ئىككى بالام بەھۇزۇر ئۇخلاۋېتىپتۇ، لېكىن خوتۇنۇم يوق. ھويلىغا چىقىپ: «زۇلپىيە، زۇل-پىيە!» دەپ ۋارقىرىدىم. لېكىن ئەتراپ جىمجىت ھەم قاراڭغۇ. ھەلقىمىز ئېچىدە «ئاتقا، ئېتقا ئىشىنىشكە بولىدۇ، لېكىن خو-تۇنغا ئىشىنىشكە بولمايدۇ» دېگەن گەپ بار. راست، خوتۇنغا ئىشىنىشكە بولمايدىكەن دېگەن خىيال كاللامدىن ئۆتتى.

ئەتىسى باللىرىمنىڭ نالىسىغا چىدىماي ھەسەن بۆرە ئوسـ-تىدىن ساقچىغا ئەرز قىلدىم. لېكىن ھەسەن بۆرىنىڭ تۇرمە باشلىقلىرى بىلەنمۇ ئالاقىسى بارلىقىنى نەدىن بىلەي، ئارىدىن 10 كۈن ئۆتمەيلا ئۇ ئىككى قىمارۋاز ئاغىنىسى بىلەن ئۆيۈمگە بېسىپ كىرىپ، ئۇرۇپ، دەسسەپ ئاندىن ۋەھشىيلەرچە قۇلـ-قىمنى كېسىۋېلىپ چىقىپ كەتتى، — مېھمان كېسىلگەن قۇلـ-قىنى سورۇندىكىلەرگە كۆرسىتىپ قويۇپ سۆزىنى داۋام ئەتتى، — شۇنىڭ بىلەن ئارىدىن بىرھەپتە ئۆتمەيلا ئۇ كاتتا بىر زىياپەت ئۆتكۈزۈپ، مېنىمۇ چاقىرىپتۇ. مەن تارتىشمايلا ئۇنىڭ ئۆيگە باردىم. بارسام خوتۇنۇم كۆرۈنمەيتتى. لېكىن ئۇنىڭ ئۆيىدە بىرىدىن ـ بىرى سەتەڭ چوكانلار كىرىپ ـ چىقىپ يۈرەتـ-تى. ھەسەن بۆرە مېنى ئايرىم ئۆيگە ئەكىرىپ مەندىن كەچۈرۈم

سوراپ: «ئەسلىي قىمار قائىدىسى بويىچە بولغاندىمۇ شۇنداقتى. مەن ئۆزۈمنى تۇتۇۋېلىپ قائىدىنى بۇزغان بولسامۇ بولاتتى، لېكىن ئاچچىقىمغا ھاي بېرەلمەي قۇلىقىڭنى كەسكۈزۈۋېتىپتىمەن، بۇ قىلىقىمنى كەچۈرگىن، ئىككىمىز قايتىدىن دوست بولۇپ قالساق، شۇ كۈنى مەن ئايالىڭنى تالاغا چاقىرىپ بولغان ئەھۋالنى ئېيتىپ، ئۇنىڭ قولىدىن تارتىپ ماڭسام ئۇ سەندىن قاتتىق نەپرەتلىنىپ سەن تۇرغان ئۆيگە قاراپ غەزەپ بىلەن تۈكۈردى. ئاندىن مېنىڭ قولۇمدىن بىرلا يۇلقۇنۇپ، تالاغا قاچتى. مەن قوغلىدىم، ئەمما يېتىشەلمىدىم. كېيىن ئاڭلىسام، ئايالىڭ شۇ كۈنى سەھەردە بىر غۇلجىلىق شۇپۇرغا يولۇقۇپ قېلىپ، غۇلجىدىكى كىچىك دادىسىنىڭ ئۆيىگە كېتىپتۇدەك. ئايالىڭ چىرايلىقلا بولۇپ قالماي پاك ھەم ۋىجدانلىق ئىكەن. پۇلۇڭ بولمىسا مەن ساڭا پۇل بېرىپ تۇراي، سەن ئاشۇ ۋىجدانلىق ئايالىڭنى تېزرەك تېپىۋال، بالىلىرىڭمۇ يېتىم بولۇپ يۈرمىسۇن ... مېنىڭ ئاغىنىلىرىمنى بىلگەنسەن؟ ھەممىسىنىڭ قولىدىن ئىش كېلىدۇ. مەندىن ھېچ نەرسىنى ئايمايدۇ. بايقىغانسەن، تېخى گۇناھنى ساڭا ئارتىپ، مېنى بىر ھەپتىنىڭ ئىچىدىلا تۇرمىدىن ياندۇرۇپ چىقتى. بۇگۈنكى كاتتا زىياپەتنىمۇ ئاشۇ جان دوست ـ ئاغىنىلەرنىڭ ياردىمى بىلەن ئۆتكۈزۈۋاتىمەن. شۇڭا بۇ زىياپەتكە سېنىمۇ تەكلىپ قىلدىم» دېدى.

ئۇنىڭ بۇ گەپلىرىنى ئاڭلاپ يۈرىكىم ئېچىشقاندەك بولدى. ئاشۇ ۋاپادار خوتۇنۇمغا قىلغان ئەسكىلىكلىرىمنى ئويلاپ ئازابلاندىم. كېيىن ئايالىمنىڭ ئىز ـ دېرىكىنى قىلىش ئۈچۈن ئىلىخوغا مۇشۇنىڭ بىلەن ئىككىنچى قېتىم كېلىشىم، ماڭۇ ئاباق يولۇاس ئىنىمىز بىلەن بىز بىر نەۋرىنىڭ بالىلىرى بولمىز. مەن بۈگۈن بۇ سورۇندا سىلەر بىلەن تونۇشتۇم. تونۇشقانلىقىمغا خۇشالمەن. قەشقەرگە بارساڭلارمېنى ئىزدەڭلار، ئەمدى دوست ـ بۇرادەرلەردىن بولۇپ قالدۇق. بايا تىن: «قۇلىقى كې-

سىك مېھمانمۇ بەك ئىچىپ قويىدىكەن» دەپ پىچىرلاۋاتىسىلەر، مېنىڭمۇ دەردىم تولا، شۇڭا دەردنى كۆپىنچە مۇشۇ ھاراقتىن ئالىمەن.

قۇلىقى كېسىك مېھماننىڭ بۇ گەپلىرى، سورۇندىكىلەرنى بەكمۇ قىزىقتۇردى. سەمەت رومكىغا ھاراق قۇيۇپ ئۇنىڭغا «خۇش كەتتى» قىلدى:

— كېلىڭا ئاكا، مۇشۇ ۋىجدانلىق يەڭگىمىزنى تېزراق تېپىڭ، ۋېلىشىڭىز ئۇچۇن بىر رومكا قېقىتىۋېتىڭ! — دېدى. مېھمان رومكىنى قولىغا ئېلىپ توختاتمايلا ئىچىۋەتتى، — ئايالىڭىزنىڭ كىچىك دادىسىنىڭ ئىسمى نېمىكەن؟ — سورىدى سەمەت.

— نېمە دېدى خۇدايىم ... ھە سېيىت، دەپ ئاتايدىكەن. ئاڭلىسام ئۇ ئادەم ئەينى چاغدا بىر نەچچە بۇرادەرلىرى بىلەن مەخپىي ھالدا مۇز داۋاندىن ئېشىپ ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا قاتناشقانىكەن.

— ھە... ئۇنداقتا... ئىنقىلابتا ياكى بولمىسا مەدەنىيەت زور ئىنقىلابىدا ئەجەل يېتىپ قالدىمۇ - يە؟ — دېدى ئىمىن بەگگى تىلىنى سەل چاينايراق سۆزلەپ.

— ئۇنداق ئەمەس، ئۇ كىشىنىڭ مەدەنىيەت زورئىنقىلابىدىن ئامان - ئېسەن ئۆتكەنلىكى ھەققىدە ئەينى ۋاقىتتا خەۋەر ئالغانلىقىنى سۆزلەپ بەرگەندەك قىلىۋېدى بىزنىڭ خوتۇن.

— ئۇنداقتا، بۇ يېزىلاردا سېيتكام دېگەن ئادەم بىلەن زۇلپىيە دېگەن چوكان يوق.

سورۇندىكىلەر قۇلىقى كېسىك مېھماننىڭ ئايالى ھەققىدە پاراڭغا چۇشۇپ كەتتى.

— ھەي، شۇنداق قىلىپ، — ئىمىن بەگگى مەست قىياپەتتە سۆزلەپ، — ئۇ ۋاپادار ئايالىڭىزنىڭ ئارمىنىنى يەپ قاپسىزدە؟ بىز ئەرلەر ئالدىمىزغا ئامەت كەلسە، ئۇنى خۇددى پومزەك تەپكەندەك تېپىۋېتىپ، ئاخىرقى ئۆمرىمىزنى پۇشايمان ئىچىدە

ئۆتكۈزىدىغان خەقمىز. كونىلاردا: «خوتۇنى ياخشى ئەرنىڭ بەختى بار» دەيدىغان گەپ بار. ئەسلىي سىز بىر ياخشى ئايالغا ئېرىشىپتىكەنسىز...

— شەھەرلەردىنمۇ ئىز - دېرىكىنى قىلالماپسىزدە؟ — دېدى سەمەت.

— ياق، بايام دېدىمغۇ، ئۇ ئايالىم بىر ئاق‌كۆڭۈل نامرات دېھقانىنىڭ يالغۇز قىزى. زەرەپشان دەريا‌سى بويىدىكى بىر قىشلاقتا تۇغۇلغانىكەن. شۇڭا ئۇ شەھەرلەرگە ھەرگىز كۆنەلمەيدۇ.

— شۇنداق قىلىپ ھازىرغىچە بويتاق يۈرۈپسز - دە؟ — دېدى ئىمىن بەگگى.

— ياق، ئۇكام، بىزنىڭ قەشقەردە بويتاق يۈرگەن ئەركەكلىرى ئەر ھېسابلىنايدۇ. كېيىن ئاغىنىلەرنىڭ سايە قىلىشى بىلەن بىر ياش چوكان بىلەن مەخپىيلا نىكاھلىنىپ قالدىم. بىراق، ئۇ كاساپەت تالاغا قارايدىغاندىن ئىكەن ئەمەسمۇ! ئۆزىنى ياساپ ئۆي ئىشلىرى بىلەن قىلچە كارى يوق. ھەر قانچە قىلىپمۇ ئۇنىڭ بۇ خىل يامان ئادىتىنى قالدۇرالمىدىم. ئەل - ئاغىنىلەر ئالدىدا بېشىمنى كۆتۈرەلمەي قالدىم. شۇنىڭ بىلەن ئۇ چوكانىنمۇ يولغا سېلىۋەتتىم.

— ھا... ھا... ھا... سىزدەك - بىزدەك ئەرلەر ئۆچۈن ئۇنداق ئايالار بىلەن ئۆمۈرلۈك بولۇشتەك‌ئازابلىق ئىش بولامدۇ. ئاۋادا مەن بولسامۇشۇنداق قىلاتتىم، — دېدى ئىمىن بەگگى.

ئىمىن بەگگىنىڭ ئىيتقانلىرى توغرا بولسىمۇ لېكىن سوزۇندىكىلەر ئۇنىڭ ئۆزىنى كۆتۈرۈپ سۆزلىگىنىگە قاراپ، بىر - بىرىگە مەنىلىك كۆز بېقىشىپ كۈلۈشۈپ قويۇشتى.

— ئۇنداق ئايالارنىڭ كۆپىنچىسى رەزىل ھەم ئىككى يۈزلىمچى كېلىدۇ. سەن مەيلى باتۇر بولۇپ كەت، ياكى كادىر بولۇپ كەت ياكى ئالىم بولۇپ كەت ئۇنداقلار ئالدىدا ھېچنەرسىگە ئەرزىمەيدىغان بىر ئىنسان، — ئاباق يولۋاس كاناي قېقىپ كۈ-

لۇپ قويۇپ سۆز قىستۇردى.

— ئۆتكەن يىلى ، — دېدى قۇلىقى كېسىك مېھمان، — قىماردىن تەلىيىم كېلىپ قېلىپ، يانچۇقۇمغا پۇل توشۇپ قالدى. بۇ پاراڭنىمۇ سىلەرگە ئازراق سۆزلەپ بېرەي.

— ھە ـ ھە سۆزلەڭ ئاكا، پاراڭلىرىڭىز قىزىق ئىكەن. — دېدى سورۇندىكىلەر.

— يانچۇقۇمغا پۇللارنى پۈرلاپ سالدىم ـ دە، ئاپتوبۇسقا ئولتۇرۇپ، ئۇدۇل يەكەنگە قاراپ يول ئالدىم. يەكەندە زۇلپىيە-نىڭ بىر قېرى مومىسى بولىدىغان، كۆڭلۈمدە: «زۇلپىيە ئايلىنىپ شۇ يەرگە كېلىپ قالغان بولسا ئەجەب ئەمەس» دېگەن ئۇي بىلەن ئاشۇ مومايىنىڭ ئۆيىگە باردىم. بارسام زۇلپىيە يوق. مومای ئېسىنى سەل يوقاتقاندەك قىلاتتى. ئۇنىڭ باش ـ ئاخىرى يوق گەپ ـ سۆزلىرى مېنى قايدۇرۇۋەتتى. ئۆيدىن يېنىپ چىقىپ ئۇدۇللا بىر بوتكا دۇكانغا كىردىم. خىيال بىلەن ئولتۇرۇپ بىردەمدىلا يېرىم بوتۇلكا ھاراقنى ئىچىپ قويۇپتىمەن. بېشىمۇ بىر ئاز قايغاندەك بولدى. مەقسەتسىز بازار ئايلىنىپ بىر خىلۋەت كوچىغا كىرىپ قاپتىمەن. بىرى «قارا» دېگەندەكقىلدى، قارىسام يولنىڭ چېتىدە بىر ياش چوكان ماڭا قاراپ كېلىۋاتقاندەك كۆرۈندى. ئۇنىڭ مېڭىش ـ تۇرۇشى، مۇلايىم ھالىتى زۇلپىيە-گىلا ئوخشاپ كېتەتتى. ئۇ يېنىمدىن ئۆتكەندە يۇرىكىم ئاجايىپ بىر خىل سېزىمدە دۇپۇلدەپ كەتتى. تۇرۇپلا ئۇنىڭغا گەپ قىلغۇم كېلىپ توختىدىم. ئۇمۇ ماڭا قارىدى:

«سىز مۇشۇ يەردىنمۇ؟» دەپ سورىدىم.

«مېنىڭ يۇرتۇم يوق،» دېدى ئۇ بوش ئاۋازدا.

«ئۇنداقتا، ئاتا ـ ئانىڭىزمۇ يوقمىدە؟»

ئۇ يوغان بىر سېرىق مۇشۇك بىلەن بوغچىسىنى قۇچاقلاپ تۇراتتى. ئۇنىڭ مۇشۇكىنىمۇ مۇلايىم ۋە بىچارە ھالەتتە ئىدى. ئۇ بىر قولىدا مۇشۇكنى سىلاپ تۇرۇپ:

«مۇشۇ مۇشۇكۇمدىن باشقا ھېچنەرسەم يوق» دېدى.

شۇ تاپتا ئانىسىدىن ئايرىلغان يېتىم قوزىلاردەك يۇرگەن ئوغلۇم بىلەن قىزىم كۆز ئالدىمغا كېلىپ قالدى. كۆڭلۈمدە: مېنىڭ قىزىممۇ مۇشۇككە ئامراق بولىدىغان، بۇ چوكانىنى ئۆيۈمگە ئاپىرىۋالسام، ئاشۇ بالىلىرىمغا «ۋاپادار ئانا» بولۇپ قالسا ئەجەب ئەمەس، دېگەنلەرنى ئويلىدىم ـ دە، ئۇنىڭغا يەنە سوئال قويدۇم.

«سىز راستىنىلا پاناھسىزمۇ؟ راست گەپ قىلىۋاتامسىز؟»

«دېدىمغۇ، خۇدادىن باشقا پاناھىم يوق، مۇشۇ مۇشۇكۇمدىن باشقا يارەمچىم يوق.»

«ئەمىسە ماڭا تېگەمسىز؟»

«ماڭا ۋەدە بەرسىلە، تەگسەم تېگەي.»

«نېمە دەپ ۋەدە بېرىمەن؟»

«مېنى ئۇرمايلا، تىللىمايلا.»

«بولىدۇ، ۋەدە بەرسەم بېرەي. مېنىڭ ئىككىبالام بار. شۇلارنى ئۆز بالىڭىزدەك كۆرسىڭىزلا، نېمە دېسىڭىز شۇنى قىلىپ بېرىمەن.»

«مېنىڭ بالام يوق. ئېرىم مېنى تۇغمىدىڭ دەپ قۇيۇۋەتكەن، ئۆزۈم بالىغا ئامراق، شۇڭا بالىنىڭ ئورنىدا مۇشۇ مۇشۇكنى كۆتۈرۈپ يۈرىمەن.»

ۋاھ، بۇ راستىنىلا مېنىڭ كۆڭلۈمدىكى ئايال بولۇپ چىقتى، دېدىم ئىچىمدە، كەيپىچىلىكتە ئۇنى بازارغا ئاپىرىپ چىرايلىق كىيىندۈردۈم. بوينىغا چىرايلىق مارجانلارنى تاقىدىم. شۇ تاپتا ئۇ ئاجايىپ چىرايلىق چوكانغا ئايلانغانىدى. بازاردىكىلەرمۇ ئىككىمىزگە ھەيرانلىق بىلەن قارايتتى. ئۇنى ماشىنىغا سېلىپ، ئۆدۈل ئۆيۈمگە ئېلىپ كەلدىم. شۇ كۈنىلا قولۇم ـ قوشنىلارنى چاقىرىپ نىكاھ قىلدۇرۇۋالدىم. ئەتىسى ئۇ يەردە، بۇ يەردە

تېنەپ يۈرگەن بالىلىرىمنى ئۆيگە ئەكېلىۋالدىم. بالىلىرىم بۇ چوكانىنى بىر كۆرۈپلا ياقتۇرۇپ قالدى. بولۇپمۇ مۇشۇككە ئامراق قىزىم ئۇنىڭ ياۋاش‌يانقان مۇشۇكىنىڭ بېشىنى سىلاپ ئوينىپ ئاجايىپ خۇشال بولۇپ كەتتى. بالىلىرىمنىڭ بۇ ھالىتىنى كۆرۈپ خاتىرجەم بولۇپ قالدىم.

ئارىدىن بىر ئاي ئۆتمەيلا بالىلىرىم ئۇ مۇشۇكتىن بەكمۇ قورقىدىغان بولۇپ كەتتى. ئۇ چوكانىنىڭمۇ ئەسلىدىكى قىياپىتى ئاشكارىلانغىلى تۇردى. بىر كۈنى بازاردىن ئۆيگە قايتىپ كېلىۋاتسام، قوشنىلارنىڭ بىر - ئىككىسى: «ھوي‌قوشنام، ئىككى بالىڭىز ئۆينىڭ ئىچىدە بەكمۇئەنسىز چىرقىراپ يىغلاۋاتىدىغۇ؟ ئايالىڭىزنىڭ قاقاقلاپ كۈلۈشلىرىمۇ بار. بۇ زادى قانداق ئىش بولۇپ كەتتى؟» دېمەسمۇ.

راست دېگەندەك ھويلىغا يۈگۈرۈپ كىرسەم بالىلىرىمنىڭ ئەنسىز چىرقىراپ يىغلىغان ئاۋازى بىلەن ھېلىقى چوكانىنىڭ كۈلكە ئاۋازى ئاڭلاندى. دەرھال ئىشكىنى تارتتىم. ئىشىك ئىچىدىن ئىلىقلىق ئىكەن. دېرىزىدىن قارىسام، ھېلىقى ياۋاش مۇشۇك خۇددى يىرتقۇچ مەخلۇقتەك ھۆرپىيىپ، «ماۋ، ما ... ۋ...» قىلىپ بىردەم قىزىمغا تاشلانسا، بىردەم ئوغلۇمغا تاشلىناتتى. ئاچچىقىم غۇژۇدە كەلدى - دە، «ئىشكىنى ئاچ!» دەپ قاتتىق ۋارقىرىدىم. ئىشكىنىڭ ئېچىلىشى بىلەن تەڭ ئىككى بالام تەڭلا «دادا، دادا!» دەپ يىغلىشىپ ماڭا ئۆزلىرىنى ئاتتى. ئۇلارنىڭ كىچىككىنە نازۇك قوللىرى بىلەن بەدەنلىرى لاغىلداپ تىترەپ تۇراتتى. مەن غەزەپ بىلەن چوكانغا ۋە ئۇنىڭ مۇشۇكىگە كۆز تاشلىدىم. مۇشۇك بولسا خۇددى بۆيرۇق كۈتۈپ تۇرغان چاپارمەندەك ھۆرپىيىپ بەكمۇ سۈرلۈك ھالەتتە ئىگىسىگە قاراپ تۇراتتى. ئۇنىڭ بۇ ھالىتىنى كۆرۈپ، مېنىڭمۇ تەنلىرىم جۇغۇلداپ كەتتى. مېنى چىڭ قۇچاقلاپ تۇرغان ئىككى بالامنىڭ كۆزلىرىنى ئالقىنىم بىلەن توساپ بىردەم تۇرۇپ قاپتىمەن. بىر

ئاز سۆكۈتتىن كېيىن، چوكان مۇشۇكىگە قاراپ بۇيرۇق قىلدى:
«سانىيە، بولدى جىم يات!»
ئۇنىڭ بۇ بۇيرۇقىنى ئاڭلىغان مۇشۇك بىردىنلا كىچىككىنە بىر بىچارە جانىۋارغا ئايلىنىپ كىگىز ئۈستىدە تۇگۈلۈپ ياتتى.
«ئەسلىدە ئىش مۇنداقكەنده...» دېدىم ئىچىمدە. ئۇنىڭ مۇشۇكىنىڭ ئىسمى «سانىيە» ئىكەنلىكىنى، يەنە كېلىپ ئادەم تىلىنى بىلىدىغانلىقىنى، بىردىنلا كىچىككىنە بىر ئارسلانغا ئايلىنالايدىغانلىقىنى كۆرۈپ ھەيران قالدىم.
شۇ كۈنى ئۇنىڭ سانىيەسى توغرىلىق بىر تالاي گەپ تالىشىپ يەنە جىم بولۇپ قېلىشتۇق. لېكىن شۇ كېچە تاڭ ئاتقۇچە ئۇيقۇم كەلمىدى. بولۇپمۇ قىزىمغا قارىسام ئىچىم ئاغرىيتتى. ئۇنىڭ چىرايلىرى سارغىيىپ، كالپۇكلىرى گەزباغلاپ، قىزىتمىسى ئۆرلەپ كەتكەندى، پات-پات يۆتىلىپ، «ئاپا، ئاپا...» دەپ جۆيلۈيتتى. قىزىمنىڭ جۆيلۈشلىرىنى ئاڭلاپ كۆزىنى ئاچقان چوكان ئۆزىچە بىر نېمىلەرنى غۇدۇراپ قويۇپ يەنە ئۇيقۇغا كەتتى. مەن ئۇنىڭغا ئارقامنى قىلىپ يېتىپ بىردىنلا زۇلپىيەنى ئويلاپ قالدىم. ئۇنىڭ بىلەن مۇنۇ ئالۋاستى چوكانىنىڭ قانداقمۇ سېلىشتۇرغىلى بولسۇن. ئەلەم بىلەن ئۆھ تارتتىم. مەن ئورنۇمدىن ئاستا تۇرۇپ موخۇركا ئوردىم، ئۇنىڭ مۇشۇكى بولسا مېنىڭ ھەربىكەتلىرىمنى كۆزىتىۋاتقاندەك كۆزلىرىنى چىمچىقلىتىپ ماڭا قاراپ تۇراتتى. مەن غەمسىز ياتقان چوكانغا ئۆچمەنلىك بىلەن قاراپ قويسام، مۆشۈكمۇ ماڭا كۆزلىرىنى يوغان ئېچىپ غەزەپلەنگەندەك قارايتتى. بۇ مۇشۇك ئىگىسىنى خۇددى بايلار غوجىسىنى قوغدىغاندەك ساداقەتمەنلىك بىلەن قوغداشقا ئادەتلەنگەنكەن. ئۇ كاززاپ ئالۋاستىنىڭ يامانلىقىنى كۆرمەمدىغان، ئەركەك مۇشۇككە ئايال كىشىنىڭ ئىسمىنى قويۇۋالغىنىنى ... كاللامدىن ھەر خىل خىياللار ئۆتەتتى. بۇ مۇشۇكنى چوقۇم گۆش بىلەن باقىدۇ. بولمىسا مۇنچىۋالا سېمىز ھەم يوغان بولامتى؟

يېقىندىن بۇيان مەھەللىمىزدىكى ھېلىقى چىمچىق كۆز قاسساپ ھويلىمىزغا پات - پات سۆزىگەك ئىزدىگەن لالما ئىتتەك پەيدا بولۇپ قالغانىدى. بۇ چوكانىنىڭ شۇ چىمچىق كۆز قاسساپ بىلەن چوقۇم بىر ئالاقىسى بار ئەمەس. بولمىسا، بۇ ئۆيدىكى گۆشلەر ئەدىن پەيدا بولىدۇ...؟ ئىچىمنى پۇشايمان ئوتلىرى ئۆرتىمەكتە ئىدى. ئاخىرى تاڭمۇ ئاتتى. كىيىملىرىمنى كىيدىم - دە، ئۆيدىن ئاستا چىقىپ كەتتىم. تېرە بازىرىغا بېرىپ، تېرە ئېلىپ - سېتىپ تاپقان پۇلۇمغا راسا ئىچىپ، دەردىمنى ھاراق- تىن ئالدىم. بىر كەمدە راسا شىر كەيپ بولۇپ، دەلدەڭشىپ كېلىۋاتقان مەھەللە باشلىقى بىلەن دادۇيجاڭ ئالدىمىدا توسۇۋېلىپ:

«ھەم... بۇرادەر، ئۆزۈڭنى كۆرسەتمەيدىغان بولۇۋالدىڭ، ھاراق ئىچىسەڭ پۇلۇڭ بار، خوتۇن يېڭىلاشقا پۇلۇڭ بار، ئەجەبا، بەر بېجى، سۇبېجى، مەجبۇرىيەت دېگەن ئىشلارغا تۆلەيدىغان پۇلۇڭ يوقكەنە؟ ئەكە پۇلنى. بۇ قېتىم تۆلىمىسەڭ، قالغان يېرىڭ بىلەن ئۆيۈڭنىمۇ مۇسادىرە قىلىمىز!» دەپ قورقۇتتى.

بۇندىن كېيىن ئوقەتتىن ياكى قىماردىن تەلىيىم كېلىپ يېنىم تومپايسا ئۇ ئىككىسىنىڭ ئاغزىلىرىنى مايلاپ قويۇپ، ئۇلار دېگەن ئالۋاڭ - سېلىقلاردىن بىراقلا قۇتۇلمىسام دەپ ئويلاپ، ئۇلارغا:

«بولدى، ئەتە - ئۆگۈنگىچە چوقۇم ھەر قايسىلىرىڭ ئالدىغا ئۆز قولۇم بىلەن ئەكېلىپ بېرىمەن» دەپ يالغان سۆزلەپ ئۇلاردىن قۇتۇلدۇم.

كەيپچىلىكتە ئېگىز - پەس دەسسەپ بىر چاغدا دەرۋازىمىز ئالدىغا كېلىپ قاپتىمەن. ھويلىغا كىرىشىم بىلەن تەڭ ئۆي ئىچىدىن ئايالىمنىڭ: «ھوي، ئېسىلماڭ دەيمەن، ھويلىغا بىرى كەلدى، بېرى تۇرۇڭ دەيمەن» دېگەن زىل ئاۋازى ئاڭلاندى.

دەرھال ئىشكنى ئېچىپ كىرسەم، ھېلىقى چىمچىق كۆز

قاسساپ هودۇققاندەك ماڭا قاراپ تۇرماسمۇ، ئۇنى كۆرۈپ غەزەپىم قىزىق گەز ئۆرلىدى.

«هوي خۇمسى، دۇكىنىڭدا گۆش ساتماي، بۇ ئۆيدە نېمە ئىش قىلىۋاتىسەن - هە!» دەپ ۋارقىرىدىم.

«ئا... ئا... ئايالىڭ گۆش ئالغانىدى. شۇنىڭ پۇلىنى سوراپ كىرىۋېدىم.»

«تىلىڭنى چاينىماي چىق ئۆيدىن! هو خۇمسى!»

چىمچىق كۆز قاسساپ خۇددى قورققان ئىتتەك تىكىۋەتتى.

«خۇش، سەتەڭ خېنىم مۇناقمۇ هۇنىرىم بار دەڭلا، ئەمدى هەممىسى ئاشكارىلاندى، شۇنداقمۇ؟!»

«ئاشكارىلانسا قانداق قىلاتتىڭ! — ئۇ ئالدىمغا دۇەيلەپ كەلدى - دە، قولىنى شىلتىپ تۇرۇپ، — مەنچۇ سېنىڭ بۇرۇنۇڭقى خوتۇنۇڭدەك قاتتىق زاغرىنى غاجىلاپ ياتىدىغان يۇمشاقباشلا-ردىن ئەمەس، بىلىپ قوي، مەنچۇ تۇرپان، پىچان، خوتەنلەردە داڭقى بار تۇرانە دوققا بولىمەن. مەن سېنىڭ تەلۈە قىمارۋاز ئىكەنلىكىڭنى ئاللىبۇرۇن قاساپتىن ئاڭلاپ بولغانمەن. خوتۇ-نۇڭنى قىمارۋازلارغا ئۇتتۇرۇۋېتىپ، ئىككى كۆچۈكۈڭنى ماڭا باققۇزماقچىمۇ سەن؟! سېنىڭ ئۇ ئىككى كۆچۈكۈڭنى ماۋۇ مۇشۇكۇم ئەتىگەن چىرقىرىتىپ ئۆيدىن چىقاردى. بىلىپ قوي، مەن دېگەنچۇ سېنىڭدەك ئەرلەرنىڭ ئەدىپىنى بېرىدىغان ئايال! هازىر ئاياللار ئەرلەرگە بوزەك بولىدىغان جاهان ئەمەس. مېنىڭ-مۇ بۇرۇنقى ئېرىم ئەسكىلىك قىلغان، شۇنىڭدىن بېرى ئەرلەر-دىن ئۆچ ئېلىپ كېلىۋاتىمەن. ئەر خەق دېگەننىڭچۇ، ئىتتەك يۇزىدە تۇكى بارخەق!» دەپ ۋارقىراپ يۇزۇمگە بىر شاپىلاق سالدى.

خۇددى ئەرلەرنىڭ مۇشتۇمىدەك تۇيۇقسىز تەگكەن كاچات كۆزلىرىمدىن ئوت چىقىرىۋەتتى. مەن ئۆزۈمنى ئوڭشىۋالغۇچە ئۇ كاپ قىلىپ بۇرۇتۇمدىن تۇتۇۋالدى. خېلىلا ئىشلەپ قايرىما

قىلىپ قويۇۋالغان بۇرۇتۇم ئۇنىڭ دىققاق بارماقلىرى ئارىسىدا تارسىلداپ يۇلۇنماقتا ئىدى. جان ئاچچىقىمدا قولۇمنى قونچۇمدەكى پىچاققا ئۇزاتتىم. قولۇمغا پىچاق ئالغىنىمنى سەزگەن چوكان، قورسىقىمغا بىر تەپكەنچە ئۆزىنى چەتكە ئالدى ـ دە، مۇشۇكىگە بۇيرۇق بەردى:

«سانىيە، ئېتىل!»

بۇيرۇق كۈتۈپ، تەييارلىنىپ تۇرغان مۇشۇك «ما...ۋ» دەپ ۋارقىراپ ماڭا تاشلاندى. ئۇنىڭ ئۆتكۈر تىرناقلىرى يۈزلىرىمنى تىرنىلىۋەتتى. بىراق مەن مۇشۇكنىڭ ھەيۋىسىدىن قورقمىغانىدىم، ئۇنى بىر قولۇمدا «كاپ» قىلىپ تۇتۇۋالدىم ـ دە، پىچاق بىلەن بوينىنى «شارت» قىلىپ بوغۇزلىۋەتتىم. مۇشۇك ئۆزۈلۈپ كېتەي دەپ قالغان كاللىسىنى پۈلاڭلىتىپ، ئۇينىڭ ئىچىنى قانغا بوياشقا باشلىدى. بۇ ھالنى كۆرگەن چوكان، چىگىپ تەييارلاپ قويغان بوغچىسىنى قولىغا ئالدى ـ دە، دېرىزە رامىنى بىر تېپىپ ئېچىپ، چۈقان سېلىپ ۋارقىراپ ئۇينىڭ ئارقىسىغا قاراپ قاچتى.

ئەسلىدە ئۇ چوكان شۇ كۈنى ئۆيدىن كېتىش قارارىغا كەلىپ، ئۆيدىكى پۇلغا يارايدىغان نەرسىلەرنى بوغچىسىغا چىگىپ، ئاندىن ھېلىقى قاسساپ بىلەن خوشلىشۋاتقان ئىكەن. ئۇ ئاشۇ بوغچىسىنى كۆتۈرۈپ قاچقانچە ئۆينىڭ كەينىدىكى ئېگىز تامدىن سەكرەپ ئۆتۈپ، كۆزۈمدىن غايىب بولدى. شۇنىڭ بىلەن مۇشۇكى بار بۇئالۋاستى چوكاندىنمۇ قۇتۇلدۇم.

سورۇندىكىلەر قۇلىقى كېسىك مېھمانىنىڭ بۇ قىزىق پاراڭلىرىنى ئاڭلاپ، ئۇزاققىچە شۇ توغرىسىدا پاراڭغا چۈشۈپ كەتتى.

— ھاراق دېگەنىنىڭ ئاجايىپ پەيزى بار نەرسەجۇمۇڭلار، — دېدى سەمەت، — بۇنى ئىچمىگەن بولساق مۇنداق قىزىق ھېكايىلەرنى ئاڭلىمىغانبولاتتۇق.

ئىچىش، چېكىش بىلەن ۋاقىت ئۆتمەكتە ئىدى. ئىمىن

بەڭگىنىڭ كەيپىمۇ بىر يەرگە بېرىپ قالغاندەك قىلاتتى. مۇشۇ كۈنلەردە ئىمىن بەڭگى ئايالى بىلەن بىر داستىخاندا ئولتۇرغاندا جېدەل - ماجىرا قىلىشمىغۇچە، يېگىنى تېنىگە سىڭمەيدىغان بولۇپ قالغانىدى. دېمەك ئۇنىڭ ئائىلىسىمۇ پارچىلىنىش باسقۇ-چىغا كېلىپ قالغانىدى. ئۇ بۇگۈنمۇ ئايالىنى يەنە بىر قېتىم چۆچۈتۈپ قويۇشنى ئويلىدى بولغاي، تىللىرىنى چاينap، كۆپچە-لىكتىن رۇخسەت سورىدى:

— مە...مەن، كە... كەچۈرۈڭلار، مەن دەم ئالاي، بو... لامدۇ؟

— بوپتۇ، مەست بولغان بولساڭ، دەم ئال ئاداش، — دېدى ئاباق يولۇاس.

— بوپتۇ ئاداش رەنجىمەي قايتارسەن، — دېدى سەمەت، — ھەي، باشقىلار سېنى «ئىمىن بەڭگى» دەپ بىكارغا ئېيتمايدۇ - دە، مەست بولساڭمۇ ئاغزىڭدىن تاماكا چۇشۇ-مەيدۇ — سېنىڭ.

ئىمىن بەڭگى تاملارنى سىلاشتۇرۇپ مېڭىپ، ئۆيدىن چە-قىپ كەتتى. سورۇندا قالغانلار يەنە ئىچىش، چېكىشلەرنى داۋام قىلدى. ھاراق بىلەن تاماكا بىرلىشىپ سەمەتنى ئوبدانلا كەيپ قىلغانىدى. ئۇنىڭ بايامقى ئېغىر - بېسىقلىقى يوقاپ، باش - ئۇچى يوق گەپ - سۆزلەر بىلەن ئۆزىنى ماختىغىلى تۇردى. ئاباق سەمەتنىڭ بۇ ھالىنى كۆرۈپ بىردىنلا تېتىكلىشىپ قالدى.

— ھوي، سەمەت سەن بىزنىڭ ئالدىمىزدا ئۆزۈڭنى ئانچە ماختاپ كەتمە. مەيلى نوچىلىق جەھەتتىن بولسۇن، مەيلى باي-لىق، مەيلى قىمار ئويناش جەھەتتىن بولسۇن، بىزگە تەڭ كېلەلمەيسەن. بىزگە ئوخشاش ھەممىگە پىشىپ يېتىلىپ كەتمە-دىڭ، كۆردۇڭمۇ؟ تۇنۇگۈنلا ساڭا ئازىراق ئۇتتۇرۇپ قويغىنىم بىلەن بۇگۈنكى ماۋۇلارنى كۆرگەنسە... ھە؟ پۇلدىن ئۆزۈلگەن ئوغۇل‌بالا ئەمەس ھە بىز، — ئۇ شۇنداق دېدى - دە، ئالىقىنى

بىلەن بېلىدىكى پۇل قاپچۇقىنى كۆرسىتىپ قويدى.

— كۆپ چىقسا15 قەغەزدۇر[1] ناھايىتى، — دېدى سەمەت مەنسىتمىگەندەك كۈلۈپ قويۇپ.

— قېنى، سېنىڭدە قانچە قەغەز بولسا، مەن سەن بىلەن شۇنچە قەغەز تىكىپ ئېتىشالايمەن! — دېدى ئاباق يولۇاس يەڭلەرنى تۈرۈپ.

شۇنداق قىلىپ قۇلىقى كېسىك مېھماننىڭ دەيدىگە سېلىشى بىلەن بۇ كۆڭۈللۈك ئولتۇرۇشنىڭ ئاخىرى قىمارغا ئايلاندى. قۇلىقى كېسىك مېھمان يانچۇقىدىن تۆت ئوشۇق چىقىرىپ:

— قېنى، ئويۇنىساڭلار ئاۋۇ سۇپىغا چۈشۈپ ئوغۇل بالىدەك گەنجىڭ ئېتىڭلار، ئاغىنىلەر، — دېدى.

— بەش قەغەزدىن ئاتتۇقما؟

— ئاتە، سەن قانچىدىن دېسەڭ شۇ.

شۇنداق قىلىپ، يېرىم سائەت ئىچىدىلا سەمەتنىڭ ئىشكاپىدىكى 3000 يۈەن پۇل، ئاباق يولۇاسنىڭ ئالدىغا دۇگلاندى.

— ھە، ئەمدى نېمەڭگە ئاتاي؟ — دېدى ئۇ كۆرەڭلەپ.

سەمەتنىڭ بېشى ئايلىنىپ، كۆزلىرى قاراڭغۇلاشتى. ئۇ ئورنىدىن تەستە تۇردى. ئاندىن سىركايدىكى چاينى زەردە بىلەن سۈپىغا چېچىۋېتىپ، ھاراقنى سىركايغىلا كۇركىرىتىپ قۇيدى - دە، غۇرتۇلدىتىپ ئىچكىلى تۇردى.

— ئۇتتۇرۇپ قويغىنىڭغا چىدىمايلا قالدىڭمۇ سەمىتاخۇن ئاداش؟ — دېدى ئاباق قاقاقلاپ كۈلۈپ، — ئەمدى بۇ ئازغىنا پۇلۇڭ بىلەن ماۋۇبېلىمدىكى پۇللارمۇ يا... سېنىڭلا بولسۇن ياكىمېنىڭ. قېنى قىممەتلىك نەرسەڭگە ئاتايمۇ؟

— نېمە دەۋاتىسەن؟

— ھى — ھى — ھى، چۈشەنمىدىڭمۇ؟ ... ئاۋۇ چايخاناڭدا

---

(1) 15 قەغەز 1500 يۈەن دېگەن مەنىدە.

ياتقانغىچۇ...

— نېمە؟ مېنى نېمە كۆرۈۋاتسەن! ؟

— تېرىكمە ئاداش، تېرىكمە، چاقچاق قىلىپ قويدۇم. ئەگەر «ئات» دېگەن بولساڭ، مېنىڭ ئۈچ رەت ئۇنتقىنىم سېنىڭ بىر رەت ئۇنتقىنىڭغاھىساب بولاتتى. سەن بىر ئاتساڭ، بۇ پۇللار-نىڭ ھەممىسى سېنىڭ بولغان بولاتتى. ناۋادا مەن ئۇنتۇپ قالغان بولسام... ئۇ ئارزۇلۇقۇڭ ماڭا تەۋە بولسۇن، قانداق؟

سەمەت بىر ئاز ئويلىنىپ قالدى. ئوشۇق ئۇنىڭ ئۈچۈنلا ئالچۇ تۇرۇپ بەرمەس ... 3000 سومنى ئۇنتۇرۇۋېتىپ، ئەتە ئاغرىق توخۇدەك شۇمشىيىپ يۈرەمدىمەن. ئۇنتۇپ قىلىشىم مۇمكىن، بۇ خىياللار سەمەتكە بىر ئاز ئۈمىد بېغىشلىدى.

— بۇ گېپىڭ راستما؟ — دېدى سەمەت غەيرەتلىنىپ.

— مېنىڭ قانداق ئەر ئىكەنلىكىمنى ئوبدان بىلىسەنغۇ؟

— ئەمىسە، بۇ گەپلەر مۇشۇ يەردىلا قالسۇن. ئەگەر كىمدە - كىم تىنىدىكەن ...

— ھەببەللى، ئوغۇل بالا، بۇ جەھەتلەردە خاتىرجەم بول، سەن يېگىت بولساڭ، بىزمۇ مەيدىمىزدە تۇكى بار ئوغۇل بالىلار جۇمۇ.

ئاباق يولۇاس 3000 يۈەن پۇل بىلەن بېلىدىكى پۇللارنى دوغا تىكتى. ئوشۇقلارنى ئالىقىنىغا تىزدى:

— قېنى ئاتتۇق ئەمىسە، — ئۇ ئۆتۈكىنىڭ قونچىغا ئۇرۇپ قويۇپ يۇقىرى ئاۋازدا، — يا پىرىم، جەمشىت! — دەپ ئاتتى. ئوشۇقلار خۇددى قۇلدار ئالدىدىكى ئىتائەتمەن چاكارلاردەك ئۇنىڭ رايىغا باقتى — ئۈچ قېتىم ئۇدا سەنجۇ چۈشتى. بۇ كۈتۈلمىگەن ئولجىدىن يېرىلغۇدەكخۇش بولغان ئاباق يولۇاس، قۇلىقى كېسىك مېھمانغا قاراپ ۋارقىرىۋەتتى:

— قۇيۇڭە ئاكا، ھاراق قۇيۇڭ! بۇگۈنكى بۇ ئامىتىمىز ئۈچۈن بىر رومكىدىن قېقىۋېتەيلى!

قۇلىقى كېسىك مېھمان ئىككى رومكىغا ھاراق قۇيۇپ سۆز-گە كىرىشتى:

— يارايسەن ئۇكا، يارايسەن، ئوشۇق ئېتىشتا چەككە يېتىپ-سەن، ھەسەن بۆرە بىكار قالسۇن، ياپسا چۈشەردىك، ياپسا!

سەمەت گاڭگىراپ، نېمە قىلىشنى بىلەلمەي بېشىنى غىجىم-داپ ئولتۇرۇپ قالدى. ئۇ بۇ ئويۇنىنىڭ بىر قېتىملىق چاقچاققا ئايلىنىپ قېلىشىنى تولىمۇ ئارزۇ قىلاتتى. ئاباق يولۇاس ئالدى-راشلىق بىلەن پۇللارنى بېلىدىكى پۇلدانغا قايتىدىن نەقتاپ تە-قىشقا باشلىدى. ئۇ ئاخىرقى بىر كاللەك پۇلنى ئوتتۇرىدىن ئىككى قىلدى ـ دە، بىرنى قۇلىقى كېسىك مېھمانىنىڭ، يەنە بىرىنى سەمەتنىڭ ئالدىغا تاشلىدى. قۇلىقى كېسىك مېھمان پۇلنى ئالمان ـ تالمان قوينىغا تىقتى. سەمەت پىكىر قىلىش ئىقتىدارىنى يوقاتقان ئادەمدەك پۇلغا گۆشىيىپ قاراپ ئولتۇرۇ-ۋەردى.

بىر ئاز سۈكۈتتىن كېيىن ئاباق يولۇاس يېنىدىكى مېھمانغا كۆز قىسىپ قويۇپ، تالاغا چىقىپ كەتتى.

سەمەت سىركايغا يەنە ھاراق قۇيدى. دېمىسىمۇ ئەمدى ئۇ-نىڭغا ھاراق ئىچىشتىن باشقا ئىش‌قالمىغاندەك قىلاتتى.

— ئىچە چىدىماس، ئەمدىكى دەردىڭنى ھاراقتىن ئالماقتىن باشقا چارە يوق. قىمارنى شۇڭلايۇرىكى پۈتۈن ئادەملەر ئوينايدۇ ئەمەسمۇ؟ — دېدى قۇلىقى كېسىك مېھمان بىردىنلا ئۇنى سەز-لەپ. شۇ ئەسنادا ھويلىدىن خاسىيەتنىڭ كىمدۇر بىرىنى يۇقىرى ئاۋازدا سەتلەپ ۋارقىراشلىرى بىلەن نېمىلەرنىڭدۇر جارانگ ـ جۇرۇڭ ئاۋازلىرى ئاڭلىنىشقا باشلىدى. كۆزلىرى قاراڭغۇلاش-قان سەمەت بار كۈچىنى يىغىپ ئورنىدىن تۇرماقچى بولۇۋېدى، موريىسگە يوغان بىر قول «گۈپ» لا قىلىپ تەگدى:

— نەگە بارماقچىسەن؟ چىدىماسلىق قىلما! ئوغۇل بالا دېگەن لەۋزىدە تۇرۇشى كېرەك ئەمەسمۇ؟ تازا بىر لاتا غىلاپ نېمىمۇ سەن، — قۇلىقى كېسىك شۇنداق دېدى ـ دە، يىلتىزى

يوقامغاقتەك تىترەپ تۇرغان سەمەتنى جايىغا ئولتۇرغۇزۇپ قويدى. سەمەتنىڭ غەزىپىمۇ چېكىگە يەتكەن چېغى:

— ھوي زەڭگىنىڭ پۇشتى، ياقامنى قويۇۋەت، ئاناڭنى، سولامچى! — دەپ ۋارقىرىدى. قۇلىقى‌كېسىك مېھمان سەمەتنىڭ ھاقارىتىگە چىدىمايقالدى. ئۇ سەمەتنىڭ يۈزىگە كېلىشتۇرۇپ بىرمۇشت سالدى. سەمەت ئارقىسىغا ئۆچۈپ چۈشتى. ئاغزى - بۇرنىدىن ئوقتەك قان كەتتى. قۇلىقى كېسىك مېھمان بۇنىڭغىمۇ بولدى قىلماي خارتىلداپ ياتقان سەمەتنى تېپىپ - دەسسەپ خېمىرەك چەيلىۋەتكەندىن كېيىن، تائاملار تىزىلغان شىرەنى ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۆرۈۋەتتى...

كۈتۈلمىگەن پاجىئەدىن ھوشسىز ياتقان خاسىيەت ئاستا - ئاستا ئېسىگە كەلدى. ئۇ بىر قورقۇنچلىق چۈش كۆردىمۇ؟ ياق، بۇ ئىپلاسلىق، نومۇسلۇق ئۇنىڭ ئۆيىدە، ئېرىنىڭ ۋاستىسىبىلەن ھېلىلا يۈز بەرگەن رېئاللىق ئىدى. چۈنكى ئۇنىڭ ياقىلىرى يىرتىلغان، قۇلاق تۈۋىدە بولسا: «مەن ئەمدى دائىم كېلىپ تۇرىمەن، بۇنىڭغا ئېرىڭ قوشۇلدى» دېگەن پۈشۈلداق‌ئاۋاز قايتا - قايتا تەكرارلىنىپ تۇراتتى. ئۇ ئۇن سېلىپ يىغلىۋەتتى. ئۇ يىغىدىن ئۆزىنى سەل توختىتىپ ئەقلىنى، غۇرۇرىنى، ۋىجدانىنى ئىت يەپ كەتكەن ئېرىنى تىللىماقچى، ئۇنى كۆچى يەتسە كارىنىيىدىن قىسىپ ئۆلتۈرۈۋەتمەكچى بولۇپ ئۆيگە كىردى. كىردى - يۇ، ئۇ نىيىتىدىن ياندى. ئۆينىڭ ئىچى شۇنچىلىك قالايمىقانلىشىپ كەتكەن بولۇپ ئاجايىپ بىر قاڭسىق بۇس تارقىلىپ تۇراتتى. سەمەت ئۆرۈلگەن شىرەنىڭ يېنىدا خۇددى قارا پاتقاققا مىلىنىپ ياتقان توڭگۇزدەك خارقىراپ ياتاتتى. ئۇنىڭ بۇ ئەپتى ئادەمنىڭ كۆڭلىنى ئىلەشتۇرەتتى. خاسىيەت كۆز ياشلىرىنى سۈرتۈپ ئاستائارقىغا ياندى.

يېرىم كېچە بولسا كېرەك. ئەتراپ قاپقاراڭغۇ ھەم بىر خىل سۈرلۈك تىمتاسلىق ھۆكۈم سۈرەتتى. ئۇ لاغىلداپ تىترەپ بىر قەدەم، بىر قەدەمدىن سىلجىماقتا ئىدى. شۇ ئەسنادا يېقىنلا بىر

يەردىن بىر ئايالنىڭ يىغلىغان ئاۋازى ئۇنىڭ قۇلىقىغا كىردى. بۇ ئاۋاز ئىمىن بەڭگىلەرنىڭ ئۆيى تەرىپىدىن كېلىۋاتاتتى. ئۇ ئالدىغا يەنە بىر ئاز مېڭىۋېدى، بايىقى يىغا ئاۋازى كەلگەن تەرەپ-تىن بىر كىچىك بالىنىڭ: «دادا، ئاق بوينىقىمنى بوغۇزلىۋەت-تىڭمۇ؟ ھى، ھى، ھى...» دېگەن يىغا ئاۋازى بىلەن يەنە بىر ئايالنىڭ: «ھەي، تەلۈە قىمارۋاز، ئاشۇ كىچىككىنە كۆچۈكنى بوغۇزلىغىچە مېنى بوغۇزلىۋەتسەڭچۇ، خۇدادىن قورقمايدىغان نا-ئەھلى، مېنىڭ ئەمدى چىدىغۇچىلىكىم قالمىدى. تىرىك ئايرىل-سامۇ، ئۆلۈك ئايرىلسامۇ ئىشقىلىپ سەندىن ئاجرىشىپ كېتە-مەن! ئىككى بالا بىلەن ماڭۇ قورساقتىكى بالىنىڭ ئۈۋالى ساڭا بولىدۇ. خۇدا بىر كۈنى جاجاڭنى بېرىدۇ سەن ئىپلاسنىڭ...» دېگەن يىغا ئارىلاش ئازابلىق ۋايىشلىرى ئاڭلاندى.

خاسىيەت ئىمىن بەڭگىلەرنىڭ ئۆيىنىڭ يېنىدىن يانداپ ئۆ-تۈپ كەتتى. بىر كەمىلەردە ئۇ ئۆزىگە تونۇش بولۇپ كەتكەن، ئاددىيلا ياسالغان دەرۋازا ئالدىغا كېلىپ توختىدى. ئۇنىڭ ئىچە-دىن ئاجايىپ كۈچلۈك ئازاب يىغىلىرى ئېتىلىپ چىقتى. ئۇ بۇقۇلداپ يىغلىغىنىچە «ئاپا» دەپ دەرۋازىغا ئېسىلدى. ئەمما دەرۋازىنى ئېچىپ ئۆيگە كىرمىدى. چۈنكى بۇ ئىچىدىن — يۆلەنچۈكىدىن ۋاقتىسىز ئايرىلغان دىلى سۇنۇق يېگانە مومايىنىڭ بۇنىڭسىزمۇ دەردى يېتىپ ئاشاتتى. مومای دۇنيالىقتا بىر دىنبىر غەمگۇزارى بولغان يۇرەك پارىسىنىڭ بۇ ھالىنى كۆرسە نېمە بولۇپ كېتەر؟ ئەڭ مۇھىمى خاسىيەت بۇ خورلۇقنى قايسى ئاغزى بىلەن ئاپىسىغا ئېيتالايدۇ؟ ئۇ بۇلغانغان گەۋدىسىنى بۇ ھويلىغا ئېلىپ كىرىشنى خالىمىدى.

ئەتىسى سەھەردە مەھەللىنىڭ ئايىغىدىكى قارىياغاچلىقتا خا-سىيەتنىڭ دەرەخكە ئېسىلغان جەسىتى بايقالدى. جامائەت ئۇنى مەھەللىگە قايتۇرۇپ كېلىشى بىلەن تەڭ ساقچى ماشىنىلىرىنىڭ ئەنسىز غۇيۇلداشلىرى مەھەللىنى بىر ئالدى. كىشىلەر نېمە ئىش بولغانلىقىنى دەمالىلقا ئاڭقىرالمىدى.

ئارمان

(ھېكايە)

چەت ۋە جاپالىق جايلاردا ھەربىي تۇزۇمنىڭ ئېغىر سىناقلىرىنى باشتىن كەچۈرگىنىمچە بەش - ئالتە يىل ئۆتۈپ كەتتى. تەلىيىم ئوڭدىن كېلىپ، ئۇرۇمچىدە تۇرۇشلۇق ئامانلىق ساقلاش مەلۇم قىسمىغا تەقسىم قىلىنىپ كېلىگىنىمگىمۇ بىر يىلدىن ئاشتى.

بالىلىق مىجەزىم بىلەن ئاللىقاچان خوشلىشىپ، قاپقارا بۇرۇتلۇق، قاۋۇل يىگىت بولۇپ قالدىم. شۇ كۈنلەردە مەندە سۆيگۈنۈم رامىلە بىلەن توي قىلىشتىن ئارتۇق ھېچقانداق خىيال يوق ئىدى.

مەن ئاتا - ئانامدىن كىچىكلا يېتىم قالغان چېغىمدا كىچىك ئاپام مېنى بېقىۋالغانىكەن. رامىلە ئەنە شۇ كۆيۈمچان ئاپامنىڭ چوڭ قىزى ئىدى. كىچىك ئاپامۇ چوڭ بولغىنىمىزدا ئىككىمىزنىڭ بېشىنى قوشۇپ قويۇشنى ئارزۇ قىلاتتى. ھەتتا بۇ ئىشنى بەش ۋاق نامىزىدا خۇدادىن تىلەيدىغانلىقىنى بىزگە پۈرۈتىپمۇ قوياتتى.

ئاشۇ كۆيۈمچان كىچىك ئاپامنى، جاپا - مۇشەققەتتىن چاچىلىرى ئاقارغان كىچىك دادامنى، سەبىي بالىدەك ئوماق، ئىشچان قىز رامىلەنى، كىندىك قېنىم تۆكۈلگەن گۈزەل يېزامنى شۇ قەدەر سېغىنغانىدىم. شۇڭا رەھبەرلىككە ئۈچ قېتىم ئىلتىماس يازدىم. تەشكىل توي قىلىشىمغا قوشۇلۇپ ئىلتىماسىمنى تەس-

تىقلىدى. خۇشاللىقتىن ئۆزۈمنى قويارغا جاي تاپالماي قالدىم. ئەتىسى سەھەردىلا ئورنۇمدىن تۇرۇپ كەتتىم.

ئۇرۇمچىنىڭ داڭلىق سودا سارايلىرىنى ئارىلاپ يۈرۈپ ئۆزۈمگە كىيىم تاللاشقا باشلىدىم. چاچلىرىمنى ياساتتىم.

سۆيگۈنۈم رامىلەگە ئاتاپ بىر دانە مەرمەر مارجان سېتىۋېلىش ئۈچۈن «قىزىلتاغ» سودا سارىيىغا كىرىپ قاپتىمەن. كۆڭلۈمدە توغرا، بۇ يەردە ۋاكالىتەن ئايروپىلان بىلىتىمۇ ساتىدىغۇ، بىر سوتكا ئاپتوبۇستا ئولتۇرۇپ، چايقىلىپ بارغۇچە، ئايروپىلان بىلەنلا بارمامدىم، قانچە تېز بارسام شۇنچە ياخشى ئەمەسمۇ دېگەنلەرنى ئويلىدىم - دە، دەرھال بىلەت سېتىش ئورنىغا كەلدىم. بىلەت ساتقۇچى قىز تونۇشتۇرۇشلىرىمنى كۆرۈپ:

— غۇلجىغا بارىدىكەنسىزدە؟ — دەپ سورىدى.

ئۇنىڭ گىرۋەكلىرىنى بويىۋالغان قاپقارا كۆزلىرى ماڭا سوئال نەزىرىدە تىكىلگەنىدى. يۈرتۇمنىڭ مۇبارەك نامىنى ئاڭلاپ، تەنلىرىمگە بىر ئىسسىق ئېقىم يامرىدى. بەلكىم بۇ قىزمۇ غۇلجىلىقتۇر. شۇڭا ماڭا ئىللىق نەزەردە قاراۋاتقاندۇر... قىزلارنى كۆرگەن يىگىتلەر قەددىنى رۇسلىماي قالمايدۇ. لېكىن مۇنۇ قىزنىڭ كۆزلىرى ۋۇجۇدۇمدا بىرخىل ھودۇقۇش سېزىمى پەيدا قىلغاچقا، ئۇنىڭغا بەرگەن جاۋابىم بۆلەكچە ئاۋازدا چىقىپ كەتتى:

— شۇ... شۇنداق غۇلجىغا بارىمەن!

— ۋاقىت توشۇپ قالدى. بەلكىم يولۇچىلار ماشىنىغا چىقىپ بولغاندۇر، ئەكىلىڭ پۇلىنى، تېز سارايىنىڭ ئالدىغا چىقىڭ! — قىز شۇنداق دېگىنىچە ماڭا بىلەت كېسىپ بەردى. شاراقشىپ تۇرغان پۇللارنى ساناپ ئۇنىڭ قولىغا تۇتقۇزدۇم - دە، زالدىن ئالدىراپ چىقىپ كەتتىم. راستىنلا بىر ئاق مىنىۋۇس خۇددى مېنىلا كۈتۈپ تۇرغاندەك تۇرۇپتۇ.

مىنىۋۇس يولۇچىلارنى ئۇرۇمچىنىڭ كۆركەم كوچىلىرىدا يېنىك ئەللەيلىتىپ مېڭىپ، بىردەمدىلا ئايرودرومنىڭ كۆركەم بىناسى ئالدىغا ئاپىرىپ قويدى.

بىلەت تەكشۈرۈش خادىملىرى قائىدە بويىچە ئۆتەشكە تېگىشلىك رەسمىيەتلەرنى ئۆتەپ بولۇپ بىزگە:

— ئەمدى زالغا كىرىپ تاماقلىنىۋېلىڭلار، — دېدى.

بىز غۇلجىغا بارىدىغان يولۇچىلار ئايرىم داستىخان سېلىلىق دۇگلەك شىرەلەرگە كېلىپ ئولتۇردۇق. كۆڭلۈم ھاياجان بىلەن تولدى. مەن بىلەن بىر شىرەدە ئولتۇرغانلار ئىچىدە ئىككى نەپەر ئۇيغۇر كىشى بار ئىدى. ئۇلاردىن سېمىزغىنا كەلگەن بىرى ماڭا قاراپ:

— ئۇكام، سىز غۇلجىنىڭ نەرىگە بارىسىز؟ — دەپ سوراپ قالدى.

— غۇلجا ناھىيىسىنىڭ گۇلباغ مەھەللىسىگە.

— ئوھۇ، بارىدىغىنىمىز بىر ناھىيە ئىكەنغۇ!

مەن ئۇلار بىلەن پاراڭلاشقاچ ئەتراپىمغا قىزىقسىنىپ قارىدىم. زالدا ئۇيغۇ - بۇيۇقتا مېڭىپ يۈرگەن بىر كۇتكۇچى قىزغا بەكرەك قاراپ كەتكەن ئوخشايمەن، بايىقى سېمىز كىشى:

— ئۇكام، ئۇ قىزغا بەك قاراپ كېتىۋاتىسىز، تونۇيدىغاندەك قىلامسىز - نېمە؟ — دەپ قالدى.

— ياق ئاكا، تونۇمايمەن. ئۇرۇمچىنىڭ ئەڭ گۈزەل قىزلىرى قەيەردىكىن دېسەم، ھەممىسى مۇشۇ يەرگە يىغىلىپتۇ ئەمەسمۇ، — دېدىم.

— ياق، ئۇ قىز ئۇرۇمچىلىك ئەمەس، بىزنىڭ يېزىلىق.

— ھە؟! — مەن ئىشەنمىگەندەك ئۇ قىزغا قايتا قاردىم. توۋا، يېزىدا چوڭ بولغان قىزلارمۇ مۇشۇنداق داڭلىق ئورۇنلاردا خىزمەت قىلالايدىكەنده؟ ئۇنىڭ يۈرۈش - تۇرۇشلىرى خۇددى رامىلەگە ئوخشايدىكەن. رامىلەمۇ چوڭ بولۇپ، مۇشۇ قىزغا

ئوخشاش چىرايلىق بوپكەتكەندۇ... بۇ قىزلار كىيگەن كىيىمنى ئۇ كىيىدىغان بولسا، بۇلاردىن نەچچە ھەسسە گۈزەل بوپكېتەر. مەن ئۇنى جەزمەن مۇشۇ ئايرودرومغا ئەكىلىپ، ئاۋۇ بىر جۈپ چەت ئەللىككە ئوخشاش قول تۇتۇشۇپ مېڭىپ، يان قەۋەتتىكى ماگىزىندىن ئۆزى خالىغان نەرسىلەرنى ئېلىپ بېرىمەن. شۇ چاغدا بۇ چىرايلىق خان قىزلارنىڭ بىزگە قاراپ ھەسەت ئوتىدا ئۆرتەنمىگىنىنى بىر كۆرەي...

ھېلىقى قىز شىرەمىزدىكى سېمىز كىشى بىلەن ئاددىيلا سالاملىشىپ، شىرەگە تەخسە ـ تەخسىلەردە قورۇمىلارنى تىزىشقا باشلىدى. شۇ كۈنكى خۇشاللىقىم تۇپەيلىدىن ئەتىگەنلىك ناشتىنمۇ قىلمىغانلىقىم يادىمغا كەلدى. شىرەدىكى ماڭا مەنسۇپ تاۋاملارنى تويغىچە يەۋالدىم. بىر كەمدە مىكرافوندا بىر ئايالنىڭ زىل ئاۋازى جاراڭلىدى:

— غۇلجىغا بارىدىغان يولۇچىلار دىققەت، 230 ـ نومۇرلۇق ئايروپىلان ھازىر ئۇچىدۇ، مەيدانغا چىقىڭلار!

بىز تىزىلىپ مەيدانغا چىقتۇق. كەڭرى مەيداندا ھەرخىل تىپتىكى ئايروپىلانلار كۆزگە تاشلىنىپ تۇراتتى. بەزى قوش قاناتلىق ئايروپىلانلار بەئەينى سۇ ئۈستىگە قونغان يېڭىناغۇچلارنى ئەسلىتەتتى. بەزى چوڭ ئايروپىلانلار ئىچىدە قويلارنىڭ مەرەۋاتىقان ئاۋازلىرى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. توۋا، قويلارنمۇ ئايروپىلاندا توشۇيدىكىنا، دېدىم ئىچىمدە.

بالىلىق چېغىمدىكى بىر ئىش يادىمغا كېلىپ قالدى. رامىلە ئىككىمىز خامانداا تۇلۇق ھەيدەۋاتاتتۇق. تۇيۇقسىز ئۇچۇپ كەلگەن ئايروپىلانغا قارايمىز دەپ، كىچىك دادامنىڭ ياغاچ ئارىسىنى يەنچىۋەتكەنىدۇق. ئۇ چاغدا رامىلە ئىككىمىز ئاشۇ ئايروپىلاندىكى ئۇچقۇچىلارنى كۆكتە پەرۋاز قىلىپ ئۇچۇپ يۈرىدىغان پەرىشتىلەردەك ھېس قىلغانىدۇق. ماناا، پەرىشتە ئەمەس، بىزگە ئوخشاشلا ئاددىي ئادەملەر ئىكەن.

بىز چۈشكەن ئايروپىلان قۇلاقنى يارغۇدەك ئاۋاز چىقىرىپ، ھاۋاغا كۆتۈرۈلدى. بىز ئاتونۇش ئادەملەر بىر - بىرىمىزنىڭ چىرايىغا مەنىلىك قاراپ قويۇشتۇق. بەزىلەرنىڭ كۆڭلى ئاينىغاندەك بىئارام بولسا، بەزىلەر ئالقانلىرى بىلەن قۇلىقىنى ئېتىۋېلىپ ئولتۇراتتى. مېنىڭ خىيالىمغىمۇ ئۆزۈم سەپداشلىرىمدىن ئاڭلىغان ئايروپىلان ھادىسىلىرى كېلىپ، شۇركىنىپ كەتتىم ۋە: ياپەرۋەردىگار، ئۆزۈڭ ساقلىغايسەن! دېدىم ئىچىمدە.

بىر چاغدا ئۇچقۇچى بار تەرەپنىڭ ئىشىكى ئېچىلىپ، تولىمۇ چىرايلىق بىر خەنزۇ قىز پەتنۇس كۆتۈرۈپ، كىشىلەرگە كەمپۈت سۇنۇشقا باشلىدى. ئۇ مېنىڭ ئالدىمغا كەلگەندە تارتىنماستىنلا ئىككى تال شاكىلات ئېلىپ يانچۇقۇمغا سېلىۋالدىم. كۆز ئالدىمغا يەنىلا رامىلە كېلىۋېلىپ، شېرىن خىيالغا چۆكۈپ كەتتىم.

مانا مەن بۇگۈنلا ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشىمەن. كەچتە ئاي شولىسى چۈشۈپ تۇرىدىغان ھېلىقى كۆل بويىدا خالىي ئولتۇرغاندا يانچۇقۇمدىكى شاكىلاتنى ئۇنىڭغا ماختىنىش بىلەن سۇنىمەن. بۇگۈن كۆرگەن قىزىقارلىق ئىشلار بىلەن خۇشاللىقىمنى ئۇنىڭغا زوق - شوق بىلەن سۆزلەپ بېرىمەن.

بالىلىق چاغلىرىمىزدا بىز بىر توپ قىز - ئوغۇل ئۇجمە تېرىپ يېگەچ تۆت ئەتراپى دەل - دەرەخلەر بىلەن چۈمكەلگەن، كەچتە ئاي بىلەن يۇلتۇزلار شولىسى چۈشكەندە تەبىئەت گۈزەللىكى بىلەن قوشۇلۇپ، بەئەينى بىر كۆركەم سۈرەتكىلا ئوخشاپ قالىدىغان ئاشۇ كۆل بويىغا كېلىپ ئويناياتتۇق. نېمىدېگەن قىزىق ئىدى - ھە ئاشۇ بالىلىق چاغلار... ئارىمىزدا گۈلبوستان ئىسىملىك بىر قىز بار ئىدى. ئۇ:

— ھەي، بالىلار، ماۋۇ تاھىر بىلەن رامىلەنىڭ تويىنى قىلىپ ئويناىمايمىزمۇ؟ — دەپ ۋارقىرايتتى. بالىلار چۈرقىرىشىپ، رامىلە ئىككىمىزنىڭ تويىنى قىلىپ ئويناياتتى، ئۇلار قىز

تەرەپ، ئوغۇل تەرەپ دەپ ئىككىگە بۆلۈنەتتى ـ دە، بەكمۇ قىزىقارلىق ئىشلارنى قىلىپ، رامىلە ئىككىسىزنى بىر كەپىگە ئەكىرىپ قويياتتى. ئاجايىپ قىزىق، ئۇ چاغدا تۇيى بولغان قىز ـ يىگىتلەرنىڭ ئوتتۇرىسىدا نېمە ئىشلارنىڭ بولىدىغانلىقىنى بىلمەيتتۇق... مانا ئەمدى توي قىلساق ھەقىقىي توي قىلغان بولىمىز. ئارزۇيىمىز ئەمەلگە ئاشىدۇ. يا، پەرۋەردىگار، رامىلە-نى تېزراق كۆرۈشكە نېسىپ قىلغايسەن!

ئايروپىلان يۇقىرى ئۆرلەش مەنزىلىگە يەتكەندە بەكمۇ ئاستا ئۇچۇۋاتقاندەك قىلاتتى. ماتور ئاۋازىمۇ پەسىيىپ قالغاندى. يېنىمدىكى سېمىز ئادەم ئۇيقۇدىن كۆزىنى ئاچتى.

— بىز ئۇچۇۋاتقىلى قانچە ۋاقىت بولدى، ئۇكام؟

— بىر سائەتكە يېقىن بولدى. ئازدىن كېيىنلا غۇلجىغا چۈشىمىز ھەقاچان.

ئەينەكتىن سىرتقا قارىدىم. پاھ، نېمىدېگەن سۈزۈك ئاسمان بۇ، ئاسمان راستىنلا يەتتە قەۋەتمۇ نېمە؟ ھاۋا شۇنچە ئوچۇق بولسىمۇ يەر يۈزىنى بىر قەۋەت سۆرۈن تۇمان قاپلاپ تۇرىدىكەنا... ئەنە ئۇزۇنغا سوزۇلغان ئېگىز تاغ چوققىلىرى قۇياش نۇرىدا كۈمۈشتەك پارقىراپ تۇرىدۇ، خۇددى بۇلۇتلار ئۈستىدە لەيلەپ تۇرغان مامۇق پايانداز-نىڭ ئۆزى...

ئايروپىلان خۇددى بار كۈچى بىلەن ھاۋاغا ئۆرلەپ، ئاندىن راھەت بىلەن پەسكە ئۇچقان بۇركۇتكە ئوخشاش تۆۋەنلىدى. ئېھ سۆيۈملۈك يۇرتۇم غۇلجا... ئەنە، رامىلە بار يېزا، ئەنە بىز ئوقۇغان مەكتەپ ئاپئاق بىناغا ئوخشاش كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ... خۇشاللىقىمدىن ۋارقىرىۋەتكىلى تاس قالدىم.

※ ※ ※

غۇلجا شەھىرى ھەقىقەتەن تونۇيالمىغۇدەك ئۆزگىرىپ كېتىپتۇ، قەۋەت ـ قەۋەت يېڭى بىنالار شەھەرنى تازىمۇ گۈزەللەش-

تۇرۇپتۇ. بازارلارمۇ ئاۋاتلىشىپ كېتىپتۇ. شەھەرنى كۆپ ئايلاپ ماي ئۈدۈل يېزامغا قاراپ يول ئالدىم. مۇشۇ تاپتا كىچىك ئاپام ئەتكەنچاينى جىقراق ئېتىۋاتامدىغاندۇ؟ رامىلە ئېتىزدىن كەلگەنمۇ؟ ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشكەندە قانداق بوپ كېتەرمىز ـ ھە؟

سومكامنى كۆتۈرۈپ يولنىڭ چېتىدە كېتىۋاتىمەن. مەھەللىمىزدە «ئىمىن پەرت» دېگەن بىر ساۋاقدىشىم بار ئىدى، ئۇ تۇيۇقسىز يېنىمدىلا پەيدا بولۇپ قالدى.

— ھەي تاھىر كەنغۇ بۇ، مانا قارا، تاسلا قاپتىمەن سېنى تونۇيالمىغىلى, — ئۇ مەن بىلەن قۇچاقلىشىپ قىزغىن ئامانلاشتى.

— پەرتتىدىلا كېلىپ تونۇپ قالدىڭدە مېنى, — دېدىم چاقچاق قىلىپ.

— ھا... ھا... ھا... ئاشۇ رامىلەنىڭ ماڭا قويغان لەقمىسى تېخى يادىڭدىكەندە, ئۇ لەقەم ماڭا سىڭىپ قالدى, ئاداش... ھە كىچىك ئاپاڭنىڭ ئۆيىگە ماڭدىڭما؟

— ھەئە, ئۇلارنىڭ ھەممىسى تىنچلىقتۇر, ئاداش؟

ئىمىن بىردىنلا جىمىپ كەتتى, چىرايىمۇ توساتتىن شۇنچىلىك قايغۇلۇق تۇس ئالدى.

— نېمە بولدى, ئىمىن, كىچىك ئاپام ئۇ؟

— ئاڭلىماپتىكەنسەندە تېخى, بۇ شۇم خەۋەرنى ساڭا دېيىشكە تىلىم كۆيىدۇ, ئاداش, بىراق...

بېشىمدا چاقماق چېقىلغاندەك بولۇپ, كۆزلىرىم قاراڭغۇلىشىپ كەتتى. يۈرىكىمدىكى خۇشاللىقلار ئاللىقاياقلارغا ئۇچۇپ, كىچىك ئاپامنىڭ ئۆيىگە قانداق كېلىپ قالغىنىمنى سەزمەيلا قالدىم.

كىچىك دادام ھويلىدا سامانىنى ئارا بىلەن قوتان ئۆگزىسىگە چىقىرىۋاتقانىكەن. مېنى تەستە تونۇدى بولغاي, ماغدۇرى كەتكەن بەللىرىنى تۇتقىنىچە ئالدىمغا كەلدى. ئۇنىڭ بىر ئۆمۈر كەتمەن

تۆتۆپ قاپىرىپ كەتكەن قوللىرى قولۇمغا قوپاللا تەگدى. ئۆزۈمـ
نى ئۇنىڭ باغرىغا ئېتىپ شۇنچىلىك پىغانلىق يىغلىدىمكى، ماڭا
بۇ ھاياتلىقتىكى ئىشلارنىڭ ھەممىسى ئەھمىيەتسىز چۈشتەك بـ
لىنىپ كەتتى. كىچىك دادامنۇ شۇ تاپ ماڭا قوشۇلۇپ تارامىلاپ
تۆكۈلۈپ يىغلاۋاتاتتى.

— كىچىك دادا، ئۇ تېخى ياش ئىدىغۇ، تەقدىر نېمە ئانچە
رەھىمسىزلىك قىلىدۇ بىزگە؟!

— يىغلىما بالام، يىغلىما، — دېدى كىچىك دادام مېنى
بەزلەپ، — بىز تولا يىغلىدۇق، قاقشىدۇق، لېكىن كىچىك
ئاپاڭنى تىرىلدۈرەلمىدۇق. بۇ زامانىدا ياخشى ئادەملەر بالدۇر
كېتىپ قالىدىكەن، بالام. ھەر ھالدا ئۇ بۇ جاھاننىڭ جاپاسىدىن
قۇتۇلۇپ تىنچقىنا يېتىۋالدى.

كىچىك دادام كۆز ياشلىرىنى ئەمدىلا سۈرتۈپ تۇرۇشىغا
ئىشىك ئالدىغا بىر ئاق پىكاپ كېلىپ توختاپ، ئىچىدىن بىر
قىز چۈشتى.

رامىلەمۇ نېمە؟ بىردىنلا يۈرىكىم دۈپۈلدەپ، يۈزلىرىم ئوت
ئالغاندەك كۆيۈشۈشكە باشلىدى. خىيالىمدا ئۇ ھويلىغا كىرىپلا
ماڭا ئۆزىنى ئېتىپ، بولۇشىغا يىغلايدۇ، دەپ ئويلىغانىدىم.
بىراق ئىش ئۇنداق بولمىدى. ئۇ ھويلىدا مېنى كۆرۈپ تۇرۇپلا
قالدى. كۆزلىرىگە شۇئان لىققىدە ياش ئالدى. شۇ چاغدا ئۇنىڭ
بىر ـ بىرىگە جۈپلىشىپ تۇرغان پۈتلىرىنىڭ، نازۇك بەدىنـ
نىڭ، سۈسقىنا بويالغان لەۋلىرىنىڭ بىلىنەرلىك تىترەپ كېتـ
ۋاتقانلىقىنى ئېنىق كۆردۈم.

— ياخشىمۇسەن، تاھىر ئاكا، — بوغۇلۇپ چىققان بۇ ئاۋاز
ماڭا گويا يەر تېگىدىن چىقىۋاتقاندەك شۇنچە ئاجىز ئاڭلاندى.
جاۋاب بەرگۈچە بولغان ئارىلىقتا، بايىلا ئالدىمدا تۇرغان نازۇك
بەدەننىڭ ھۈجرا ئىشىكىدىن كىرىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆردۈم.

— تونۇدۇڭمۇ بالام، رامىلەنى؟ — دېدى كىچىك دادام

ماڭا قاراپ.

— تەستە تونۇدۇم.

— بۇرۇنقىلار «بىر ئاتا ئون بالىنى باقالايدۇ، ئون بالا بىر ئاتىنى باقالمايدۇ» دەپ بىكار ئېيتمىغانىكەن. مىڭ بىر جاپادا بېقىپ چوڭ قىلغان بالىلىرىمدىن ماڭا ۋاپا كەلمىدى. ئىش قىلىپ، مۇشۇ قىزىم مېنى ئاچ قويمىدى، ھالىمدىن خەۋەر ئېلىپ تۇردى. بەزىدە پىكاپىنى ھەيدەپ نەلەرگە كېتىدىكەنتاڭ، ھەپتىلەپ، ئايلاپ يوقاپ كېتىدۇ... بالام، سەن كېلە - كەلمەيلا ھالىمنى ئېيتقىلى تۇردۇم، رەنجىپ قالما، جۇرە، ئۆيگە كىرگىنە بىر چىنە چاي ئىچەيلى.

خۇشاللىق بىلەن قايغۇ ئارىلىشىپ كەتكەن بۇ جاھاندا نېمە ئىشلار بولمايدۇ، دەيسىز؟ كىچىك ئاپام ھايات بولغان بولسا، كىچىك دادامدىن بۇنداق گەپلەرنى ھەرگىز ئاڭلىمىغان بولار ئىدىم. بۇ ئۆيلەرنىڭ تەلەتتىدىن مۇز يېغىپ، سۇرۇنلىشىپ كەتكىنىنى...

رامىلە ھۇجرا ئۆيگە بىر كىرىپ كەتكىنىچە قايتا سىرتقا چىقمىدى. مەن كېچىچە رامىلەگە زادى نېمە بولغانىدۇ، ھازىر نېمە قىلىۋاتقاندۇ، يىغلاۋاتامدىغاندۇ، مەن بىلەن قانداق كۆرۈشۈشنى بىلمەي تىت - تىت بولۇۋاتامدىغاندۇ... ئۇ قانداقلارچە شوپۇر بولۇپ قالغاندۇ - ھە؟ دېگەن خىياللارنى سۈرۈپ چىقتىم.

ئەتىگەندە رامىلە ناشتىلىق چاي ئېلىپ بىز تۇرغان ئۆيگە كىردى. ئۇنىڭ قەدەم ئېلىشلىرىدىن تارتىپ ئالدىمغا چاي قويۇۋاتقاندىكى ھەربىكەتلىرىگىچە بىر خىل قۇلايسىز ئىدى. قىزىرىپ، ئىششىپ كەتكەن كۆزلىرى كېچىچە ئۇخلىمىغانلىقىنى مانا مەن دەپ كۆرسىتىپ تۇراتتى. مېنى بىر خىل ھەيرانلىق ئۆز ئىلكىگە ئېلىشقا باشلىدى. كىچىك دادامنىڭ زورى بىلەن چايغا تۇتۇندۇم. رامىلە ئەتكەن سۇتلۇك چاينىڭ تەمى كىچىك ئاپامنىڭ ئەتكەنچىيىدىن قېلىشمايتتى. بۇنداق چاينى ئىچمىگىنىمگە ئۇ-

زۇن بولغاچقىمۇ، قېنىپ - قېنىپ ئىككى ئاپقۇر ئىچىۋالدىم.

چايدىن كېيىن رامىلە داستىخاننى يىغىشتۇرۇپ چىقىپ كەتتى. مەن ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ھويلىغا چىقتىم. رامىلە چىنە - قاچىلارنى يۇيۇۋاتقانىكەن، يەر تېگىدىن ماڭا قاراپ:

— تاھىر ئاكا، سەلدىن كېيىن ئاپامنىڭ قەبرە بېشىغا چىقىپ كېلەيلىمىكىن؟ — دېدى.

بۇ دەل مېنىڭ كۆڭلۈمدىكى گەپ ئىدى. قەبرىستانلىقتىن قايتىپ رامىلە بىلەن خالىي يەردە قانغۇدەك مۇڭدىشىۋالسام، كۆڭۈل سىرلىرىمنى ئېتىۋالسام قانداق ياخشى - ھە؟!

— شۇنداق قىلايلى، رامىلە.

بىز دەرۋازىدىن چىقتۇق. دەرۋازا ئالدىدىكى يول ئۈستىدە رامىلەنىڭ ئاق پىكاپى تۇراتتى. پاھ، نېمىدېگەن چىرايلىق پىكاپ بۇ، تېخى ئارقىسىدا چاققانغىنە كوزۇپىمۇ بار ئىكەن.

مەن پىكاپنىڭ ئارقا ئورۇندۇقىدا ئازادە ئولتۇردۇم، رامىلە پىكاپنى قەبرىستانلىققا ئەمەس، شەھەر يولىغا سالدى. ئازراقلا مېڭىپ، يول ئۈستىدىكى دۇكاندىن سومكىسىغا نېمىلەرنىدۇر ئېلىپ چىقتى. ئۇنىڭ كەينىدىن نەۋرىسىنى يېتىلىۋالغان بىر موماي ھەدەپ يالۇرۇلتتى:

— جېنىم قىزىم، خۇدا ئۆمرىڭنى ئۇزۇن قىلسۇن، شەھەرگە ماڭىدىغان ئاپتوبۇسلار كېتىپ قاپتۇ، خاپا بولماي ئالدىمىزدىكى مەھەللىگىچە ئېلىۋالسىڭ، خۇدا ئۆمرىڭنى...

— بولدى، بولدى، ماڭا ئۇزۇن ئۆمۈر تىلىمەي ماشىنىغا چىقسىلا! — دېدى رامىلە قوپال ئاۋازدا.

مومای نەۋرىسى بىلەن ئالدىمدىكى يەككە ئورۇندۇققا چىقىپ ئولتۇردى. ئەستا، مۇشۇ رامىلەنىڭ ئاق كۆڭۈللۈكى، مۇشۇنداق خالىي چاغدا ماشىنىغا ئادەم ئالمىسا بولماسمىدى...

ئاق پىكاپ بىر خىل رىتىمدا كېتىپ بارىدۇ. مېنىڭ كۆزلىرىم ئىختىيارسىز رامىلەگە تىكىلگەنىدى، ئۇنىڭ سەل كۆپتۇ-

رۇلگەن چېكە چاچلىرى مودەن گۈلىنى ئەسلەتسە، كەينى چاچلە-
رى دېگىز دولقۇنلىرىنى ئەسلىتەتتى. قىزارغان كۆزلىرى گاھ
يولغا قارىسا، گاھ ئالدىدا تۇرغان كىچىككىنە سوزۇنچاق ئەينەك-
كە قارايتتى. بىردەم كۆزلىرىدىن غەزەپ ئوتلىرى ئۇچقۇنداۋاتا-
قاندەك كۆرۈنسە، بىردەم چاناقلىرى ياشقا تولاتتى. لەۋلىرىنى
چىشلەيتتى، يەنە ئەينەككە قارايتتى... مەن رامىلەنىڭ تۇنۇگۈنكى
رايىش ھالىتى بىلەن بۈگۈنكى تۇرقىنى سېلىشتۇرغىنىمدا كاللام
قالايمىقانلىشىپ كېتىۋاتاتتى. رامىلەنىڭ كەيپىياتىدىكى بۇ ئۆز-
گىرىشلەرگە زادى نېمە سەۋەب بولۇۋاتقاندۇ ـ ھە؟

تۇيۇقسىز ماشىنىدىكى مومايدىن زۇۋان چىقىپ قالدى:

— ماشىنىڭىزنى توختىتىڭ، قىزىم. مەن مۇشۇ يەردە چۈشۈپ قالاي، كۆڭلۈمدىكىنى تاپقاندەكلا بۇ يول بىلەن ماڭدە-
ڭىز. رەھمەت، جېنىم قىزىم، خۇدا ئۆمرىڭىزنى ئۇزۇن قىلار...

مومای ئارقا ـ ئارقىدىن رەھمەت ئېيتىپ ماشىنىدىن چۈش-
تى. نېمىشقىكىن رامىلەنىڭ كۆڭلى قىلچىمۇ كۆتۈرۈلگەندەك قىلمايتتى. ئۇ قوپال ئاۋازدا:

— بولدى، بولدى، ماڭا ئۇزۇن ئۆمۈر تىلىمىسىلە، پۇلدە-
رىنىمۇ يانلىرىغا سېلىپ قويسىلا، — دېدى.

ئەمدى رامىلە ماشىنا رولىنى ئېتىز يولىغا بۇرىدى. بۇ يەرلەر ماڭا بەش قولدەك تونۇش ئىدى. كۆڭلۈم يايراپ يۇرىكىم باشقىدىنلا تېپىچەكلەپ كەتتى. ئەنە ھېلىقى كۆل، يېشىل يوپۇر-
ماقلىق دەرەخلەر ئارىسىدا يېنىك تەۋرىنىپ تۇرىدۇ. سۆيۈملۈكۈم بۇ كۆلمۇ ئىككىمىزنى سېغىنغاندۇر ـ ھە؟! ئۆتكەن ئاشۇ كۈن-
لەردە ئۇنىڭ زۇمرەت سۇيى يېنىك تەۋرىنىپ، بىزنىڭ شېرىن گەپلىرىمىزنى ئاڭلايتتى. ئۇنىڭ ئۇنچىدەك سۇزۇك سۇيىنى قو-
لىڭىزغا ئېلىپ ماڭا چاچقىنىڭىزدا كۆلدىكى ئاي شولىسى نەچچە پارچە بولۇپ كېتەتتىغۇ. ھەيدەك، ماشىنىڭىزنى ھەيدەك، كۆل

بويىغا تېزرەك بارايلى.

مەن تاقەتسىزلىك بىلەن رامىلەگە قارىدىم، قىزىق، ئۇنىڭ قارا كۆزلىرىدىن تارامىلاپ ياش ئاقماقتا ئىدى. راست، قىز بالا دېگەن ئاسان يىغلايدۇ، بەلكىم ئۇ ھاياجىنىنى باسالماي يىغلاۋاتقاندۇر...

ماشىنا كۆل بويىغا يېتىپ كەلگەندە، رامىلە ماشىنىنى قويۇپ ئاللىق بىلەن تورمۇزلىدى - دە، بېشىنى رولغا قويۇپ يىغلاشقا باشلىدى. شۇ تاپتا مەن نېمە دەپ، نېمە قىلىشىمنى بىلمەيتتىم. بىر چاغدا ئۇ بايىقى سومكىسىدىن بىر بوتۇلكا ئاق ھاراقنى ئالدى - دە:

— تاھىر ئاكا، ئالدى بىلەن ھاراق ئىچەيلى، ھاراق! — دېدى ئەسەبىي ئاۋازدا ۋە ھاراقنى بوتۇلكىسى بىلەنلا غورتۇلدىتىپ ئىچكىلى تۇردى. مەن كۆزلىرىمگە ئىشەنمەي ئۇنىڭ بۇ قىلىقىغا قاراپلا قالدىم ۋە ئۇنىڭ ئىچىشى ھېچ توختىمىغاندىن كېيىنلا قاتتىق ئاۋازدا ۋارقىرىۋەتتىم.

— رامىلە! بۇ زادى نېمە قىلىق، قىز بالىمۇ ئاق ھاراق ئىچەمدۇ؟!

— مە، تاھىر ئاكا، سەنمۇ بىر يۇتۇۋال!

— مەن ئىچمەيمەن، كىچىك دادام بىلىپ قالسا سەت ئەمەسمۇ؟

— سەن تولىمۇ ئەخلاقلىق جۇمۇ، تاھىر ئاكا، يەنە تېخى ۋەدەڭدە تۇرۇپ مېنى ئۇنۇتماپسەن. لېكىن ...— رامىلە يەنە ئۇن سېلىپ يىغلىۋەتتى.

— رامىلە، زادى نېمە بولدى سىزگە؟ بولدى يىغلىماڭ، ئۆزىڭىزنى بېسىۋېلىڭ. ھازىر ماڭا سىزنىڭ يىغىڭىز كېرەك ئەمەس، بىز بولغۇسى تويىمىز ھەققىدە پاراڭلىشايلى، بولامدۇ، رامىلە؟

— توي! قايسى توينى دەيسەن، تاھىر ئاكا؟ — رامىلە

بىر دىنلا قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى، — ئىككىمىزنىڭ تويىنى دەم-سەن؟ — رامىلەنىڭ قاقاقلىغان كۈلكىسى يەنە ھەسرەتلىك يىغا ئالماشتى.

نېمىسىنى ئېيتاي، رامىلەنىڭ روھىي ھالىتىدىكى غەلىتىلىك مېنى چىگىش سوئاللار قاينىمىغا سۈرەپ كېتىۋاتاتتى.

— ھەي، تاھىر ئاكا، سەن ھازىر مېنى يەنە بۇرۇنقى سەبىي، پاك رامىلە كۆرۈۋاتامسەن؟ بىلىۋاتامسەن، ھازىر مېنىڭ ئاپامنىڭ قەبرىسىنى يوقلاپ تۇرۇشقىمۇ ۋىجدانىم چىدىمايدۇ. چۈنكى مەن ئۇنىڭ روھى ئالدىدا ئەيىبلىك، سېنىڭ ئالدىڭدىمۇ ھەم شۇنداق. ئاۋۋال سەن مېنىڭ يۈرەك سۆزلىرىمنى ئاڭلاپ باققىن، — رامىلە ئۆزىنى بىرئاز بېسىۋېلىپ سۆزلەشكە باشلىدى، — سېنىڭ ھەربىي سەپكە كەتكىنىڭگە خېلى ئۇزۇن بولۇپ قالدى. دەسلەپ سەن بىلەن خەت ئالاقە قىلىشىپ تۇرغان بولساق-مۇ، كېيىن سەندىن ھېچقانداق خەۋەر ئالالمىدىم. خەتلىرىڭمۇ ئۈزۈلۈپ قالدى. ئالدىنقى يىلى ئاپام ئاغرىپ سەكراتتا ياتقىنىدا مېنى ئايرىم يېنىغا تارتىپ، «قىزىم، بالىلىرىمنىڭ چوڭى سەن، مېنىڭ كۆزۈم يۇمۇلسا، ئۆينىڭ پۈتۈن ئېغىر - يېنىك ئىشلىرى ساڭىلا قالىدۇ. تاھىر ئاكاڭمۇ بىر كەلمىدى. ئەسلىدە كۆزۈمنىڭ ئوچۇق چېغىدا ئىككىڭلارنىڭ تويىنى قىلىپ قويۇش ئارزۇيۇم بار ئىدى، لېكىن خۇدا مېنى ئارزۇيۇمغا يەتكۈزمىدى. مېنىڭدىن ئايرىلساڭ ئۆزۈڭنى تاشلىۋەتمە، جاپاغا چىدا، ئۇمىد-ۋار بولغىن، بالىلىرىمنىڭ ئىچىدە سېنىلا مەكتەپتە ئوقۇتالىدىم. ئۆزۈڭمۇ ئەقىللىق چوڭ بولدۇڭ، ئىككى سىڭلىڭ بىلەن ئىنىڭ-نى ياخشى تەربىيىلە. دادىڭ ئاغرىقچان بولۇپ قالدى. تاھىر ئاكاڭنىڭ ئىز - دېرىكىنى قىلىپ تۇرغىن، ئۇ ۋاپاسىز يىگىت ئەمەس...» دېدى. بۇ گەپلەرنىڭ ئاپامنىڭ ئەڭ ئاخىرقى ۋەسىيەتلىرى ئىكەنلىكىنى ئەدىن بىلەي. ئارىدىن نەچچە مىنۇت ئۆتىمەيلا بىچارە ئاپام مېنىڭ قۇچىقىمىدىلا جان ئۈزدى، تاھىر

ئاكا...

رامىلە كۆكرىكىمگە بېشىنى قويۇپ شۇنچىلىك ئېزىلىپ يىغلىدىكى، مەنمۇ ئۆزۈمنى باسالماي تارىلاپ تۆكۈلۈپ كەتتىم، رامىلەنىڭ كۆز ياشلىرى مېنىڭ گالىستۇكۈمغا تامچىلايتتى، مېنىڭ كۆز ياشلىرىم ئۇنىڭ ئەتىر ھىدى پۇراپ تۇرغان چاچلىرىغا تامچىلايتتى.

— رامىلە، ئەمدى كىچىك ئاپامنىڭ گېپىنى قىلمايلى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ روھى قورۇنۇپ كېتىۋاتىدۇ، — مەن رامىلەنىڭ يۈزلىرىنى ئۆزۈمگە قارىتىپ، قىزىپ كەتكەن مەڭزىمنى ياقماق بولدۇم. لېكىن ئۇ قۇچىقىمدىن قوپاللىق بىلەن يۇلقۇنۇپ چىقىپ، يەنە ھاراق ئىچىشكە تەمشىلدى. ئەمدى قىلچە تاقەت قىلالمىدىم ـ دە، ئۇنىڭ قولىدىكى بوتۇلكىنى يۇلۇپ ئېلىۋېلىپ، ماشىنا دېرىزىسىدىن سىرتقا قارىتىپ ئاتتىم. تۇيۇقسىز رامىلە چاچلىرىنى قامالالاپ يۇلۇپ يىغلاشقا باشلىدى:

— مۇشۇ تاپتا ئاپامنىڭ روھى قورۇنماق تۇرۇپ، ئازاب ئىچىدە تولغىنىپ ياتالمايۋاتقاندا! سەن نېمىشقا مېنى ھاراق ئىچكىلى قويمايسەن، تاھىر ئاكا!

— سىز مۇنچىۋالا قىلىپ كەتكۈدەك زادى نېمە ئىش بولدى؟ تېزرەك دېمەمسىز! — مەن ئاخىرى ئاچچىق ئارىلاش قاتتىق ۋارقىرىۋەتتىم.

— دەيمەن، تاھىر ئاكا، دەيمەن، — رامىلە يىغىسىنى توختىتىپ كۆز ياشلىرىنى سۈرتۈۋېتىپ سۆزلەشكە باشلىدى، — مەن پەقەت شۇ گەپلەرنى دېيىش ئۈچۈنلا سېنى بۇ يەرگە باشلاپ كەلدىم. ھەي، ھەممە ئىش بىزنىڭ تەلەيسىزلىكىمىزدىن بولىدى. تاھىر ئاكا، سەن كېتىپ بىر يىلدىن كېيىنلا يېزىمىزدا يەرلەرنى ئائىلىلەرگىچە ھۆددە بېرىش تۈزۈمى يولغا قويۇلدى. يەرلەرنى تەقسىملەشتە بىزنىڭ ئائىلىگە چىققىنى چاپسا كەتمەن ئۆتمەيدىغان، ئاسانلىقچە سۇ چىقمايدىغان يەرنىڭ چېكى بولدى.

ئۇ يەرگە ئۇچ يىل جاپالىق ئىشلىگەن بولساقمۇ تۇزۇكرەك ھو-
سۇل ئالالمىدۇق. تاپقىنىمىز يېزىغا تاپشۇرۇشقا تېگىشلىك ئاش-
لىق بىلەن قورساققىمۇ يەتمىدى.

ئەھۋالىمىز كۈندىن - كۈنگە ناچارلاشقا باشلىدى. ھەتتا
توك باشقۇرغۇچىلارمۇ ئايلىق توك پۇلىنى تۆلىمىدىغىلار دەپ،
توك سىمىنى كېسىپ قاراڭغۇدا قويدى. ئاخشاملىرى ھەممىمىز
ئۆچۈپ قالاي دەپ تۇرغان جىنچىراغقا قاراپ قالدۇق. ئاخىر
ئۆيدە پۇلغا يارىغۇدەك بارلىق بىساتلارنى سېتىپ، كىچىك ئىنىم-
غا بىر ئېشەك ھارۋىسى ئېلىپ بەردۇق. بىچارە ئۇكام ئوقۇشتىن
قېلىپ، كۆمۈرچىلىك قىلىشقا مەجبۇر بولدى. بىز بىر ئائىلە
كىشىلىرى ئاشۇ ئۇكامنىڭ قولىغا قاراپ قالدۇق. دادام پۇت -
قولى، بېلى سىرقىراپ ئاغرىيدىغان بولغاچقا كەچكىچە ئاپام
ئىككىمىزنى تىللاپ، قارغاشتىن باشقىنى بىلمەيدىغان بولۇۋال-
دى. ئۆلمەكنىڭ ئۇستىگە تەپمەك دېگەندەك مۇشۇنداق ئېغىر
كۈنلەردە ئاپام ئاغرىپ ئىككى يىل كېسەل ئازابى تارتقاندىن
كېيىن قازا قىلىپ كەتتى. ئاپامنىڭ چىرىغى ئۆچۈش بىلەن تەڭلا
ئائىلىمىزنىڭ ئەھۋالى يامانلىشىشقا باشلىدى. بەزىدە نەچچە -
نەچچە كۈن ئاچ قېلىپ، تاپساق يەيدىغان، تاپالمىساق ئاچ يۈرىدە-
غان بوپ قالدۇق. تاھىر ئاكا، سەن ھەقىقىي ئاچ قېلىپ
كۆرمىدىڭ.

مەن ئاشۇ يامان كۈنلەردە ساڭا ئىككى پارچە خەت يازدىم،
لېكىن سەندىن جاۋاب كەلمىدى. ئەسلىي سېنىڭ خەتلىرىڭنى
ھېلىقى گۈلبوستان بىلەن ئىككى سىڭلىم تىللىرىنى بىر قىلىۋې-
لىپ ماڭا بەرمىگەنىكەن. شۇ كۈنلەردە ئىككى سىڭلىمۇ بويىغا
يېتىپ، ھە دېسىلا مەن بىلەن تاكاللىشىدىغان، ئۇرۇشىدىغان
بولۇۋالدى. «ھەي، — دېدى بىر قېتىم چوڭ سىڭلىم قىلچىلىك
ئۈيالماستىنلا، — سېنى «ھەدە» دېيىشتىنمۇ نومۇس قىلىدىغان
بولدۇق، ھازىر ساڭا ياش يىگىتلەر ئەمەس، ئىككى بالىسى بىلەن

خوتۇننىڭ باقالماي ئۆيىدىن قوغلىۋەتكەن ئەرلەر ئەلچى قويۇۋاتىدۇ. سەن ئۆزۈڭچە ئاسماندىكى غازنىڭ شورپىسىغا نان چىلاپ يېگەندەك، تاھىر ئاكامدىن ئۈمىد كۈتۈپ يۈرەمسەن تېخى، ھالىڭغا بېقىپ ئىش قىل، قارا ئۇنىڭ تۇرقىغا، خۇددى گېنېرالاردەك تۇرمامدۇ!»

ئۇنىڭ قولىدا بىر پارچە سۇرەت تۇراتتى. كۆلۈپ تۇرغان قامەتلىك تۇرقۇڭ بىلەن راستتىنلا گېنېرالارغا ئوخشاپ قاپتۇ. «ئەكىلىش، سۇرەت بىلەن خەتنى، ۋۇي ئىپلاسلار!» دەپ ۋارقىرىدىم. ئۇلار خەتنى يوق قىلىۋەتكەنىكەن. سۇرەتنى ماڭا تاشلاپ بېرىپ، «ئالەۋۇي، ئال، چېكەڭگە تېگىۋال، ئۆرگىلەي، سېنىڭ خىياللىرىڭنىڭ شېرىنلىكىدىن، نەچچە ۋاقىت تىن بۇيان يۈزۈڭنى قىلىپ كەلگەننى بىلمىدىڭ، ئەمدى ساڭا قارىيالمايمىز، ھازىر مەن ئەمەس، ئاۋۇ كىچىك سىڭلىمغىمۇ ئەلچى كىرىۋاتىدۇ. قىز بالا دېگەن ھامان تالانىڭ ئادىمى، خەقنىڭ گەپ ـ سۆزىگە قالماي دېسەڭ، تېزرەك جايىڭنى تاپ، سەن بۇ ئۆيدە سېغىپ ئىچىدىغان كالا ئەمەس...» دېگىنىچە ئۆيدىن چىقىپ كەتتى. ئۇنىڭغا نېمىمۇ دېيەلەيتتىم. مەن سېنىڭ سۇرىتىڭنى باغرىمغا بېسىپ، ئىچ ـ قارنىم بوشىغىچە يىغلىدىم شۇ...

رامىلە گېپىنى توختىتىپ بىردەم جىمىپ قالدى. ماشىنىنىڭ ئىچىنى جىمجىتلىق باستى، ئۇ يەنە ھاراق ئىچمەكچى بولغاندەك ھەدەپ سومكىسىغا قارايتتى. مەن ئۇنىڭ چاچلىرىنى پۇراپ تۇرۇپ:

— كېيىنچۇ، كېيىن قانداق بولدى؟ — دەپ سورىدىم.

— كېيىن ئىككى سىڭلىم بىز بىلمەيدىغان، تونۇمايدىغان ئادەملەرنىڭ بالىلىرى بىلەن قېچىپ كەتتى. دادام ئىككىمىز يىغلاپ ـ قاقشاشتىن باشقىنى بىلمىدۇق. ئاردىدىن بىر يىل ئۆتۈپلا بىرى قورساق كۆتۈرۈپ، يەنە بىرى بالىسىنى قۇچاقلاپ

قايتىپ كېلىشتى. بىچارە دادام خەلقىئالەم ئالدىدا نومۇس قىلىپ، ئاچچىقىغا هاي بېرەلمەي هەر ئىككىسىنى ئۆيدىن قوغلاپ چىقاردى. شۇ چاغدا ئۇلارنىڭ نېمە كۈنلەرنى كۆرگەنلىكىنى بىر خۇدانىڭ ئۆزى بىلىدۇ. كېيىن ئۇقساق هەر ئىككىسى ئۆزلىرىنىڭ دادىسىدەك ئادەملەر بىلەن تۇرمۇش قۇرۇۋاپتۇ. يامانىنىڭ ئوتى راستتىنلا يامان بولىدىكەن. ئاجىز قېرىنداشلىرىمكەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئاپامنىڭ ۋەسىيەتلىرى هېلىدىن - هېلىغا قولىقىم تۇۋىدە ئاڭلانغاندەك بولىدۇ. شۇڭا هازىرغىچە ئۇلارنى ئىزدەپ هالىدىن خەۋەر ئېلىپ تۇرىمەن.

شۇنداق قىلىپ تاهىر ئاكا، بىزنىڭ ئائىلىمىز خارابلاشتى. ئېغىر يوقسىزچىلىق بىزنى ئىگىرىتىۋەتتى. بىر كۈنى مەن يېزا رەهبەرلىكىگە يەنە بىر هال ئېيتىپ بارماقچى بولدۇم. پۈتۈمگا كىيگۈدەك ئايىغىم بولمىغاچقا، دوستۇم گۇلبوستانىنىڭ ئايىغىنى سوراش ئۈچۈن ئۇنىڭ ئۆيىگە باردىم. ئۇ ئۆيىدە ئۆزى يالغۇز لەۋلىرىنى بويىاپ ئولتۇرغانىكەن. مېنىڭ كىرىشىم بىلەنلا خۇددى مەقسىتىمنى بىلگەندەك سۆزلەپلا كەتتى:

«هە، رامىخان، يەنە نېمە سوراپ كىردىڭ، ئاچ قالدىڭمۇ ياكى كىيىم سوراپ كىردىڭمۇ؟ مەن هازىرلا باغقا باراي دېۋىدىم، سېنىڭ مەن بىلەن بىللە بارغۇڭ كېلىپ قالدىمۇ - يا؟ — ئۇ ئەتەي چامادانىنى ئېچىپ قات - قات كىيىملەرنى ئېلىپ بەدىنىگە تۇتۇپ كۆرگىلى تۇردى، — هە، جىمىپ كەتتىڭغۇ، رامىلە، دېگىنە بۇ كىيىملەرنىڭ قايسىسىنى كىيسەم بولار؟»

«مۇنچۇالا دەپ كەتمە، ئاداش، مۇنداق غۇربەتچىلىكلەر بىزنىڭ بېشىمىزدىنمۇ كېتەر...»

«سەن ئەخمەق باشتىلا مېنىڭ گېپىمگە كىرگەن بولساڭ مۇنداق موهتاجلىقلارغا قالمىغان بولار ئىدىڭ، سېنىڭ گۈزەل جامالىڭلا بولۇپ قالماي، ئەقىلدىمۇ مەندىن ئۈستۈن ئىدى، هازىرچە؟ خۇددى يىلتىزى سېسىغان دەرەختەك سارغىيىپ قاپ-

سەن! ھەي، ئىسىت، سېنىڭ گۈزەل ياشلىقىڭ... دېگىنە، نېمىگە موھتاج بولۇپ كىرگەنىدىڭ؟»

«مۇشۇ كۈنلەردە دىلىم بەك سۇنۇق، باشقىلارنىڭ ئارتۇق-ئېغىر گەپلىرىنى كۆتۈرەلمەيمەن، ئاياغ سوراپ كىرىۋېدىم، كىرگىنىمگە تويدۇم...»

«رەنجىمە، ئاداش، رەنجىمە... كارىۋاتنىڭ ئاستىدىكى ئاياغ-لاردىن خالىغىنىڭنى ئېلىپ كىيىۋەرگىن، نەگە بار-ماقچىدىڭ؟»

«يېزا رەھبەرلىرىگە يەنە بىر ھال ئېيتىپ باقاي دېۋىدىم.»

«ئەخمەق، ئۇچىغا چىققان ئەخمەقتە سەن. مۇشۇ كۈندىكى كادىرلار سېنىڭ ھالىڭغا قارىمايدۇ، ئاۋۇ ساغرىڭغا قارايدۇ، ساغرىڭغا... ئىشەنمىسەڭ بېرىپ باق، قۇرۇق ياغلىما گەپلەرنى ئاڭلاپ، كۆڭلۈڭنى مۇزدەك سوۋۇتۇپ كېلىسەن، شۇ. ئىسىت، مېنىڭ قاش - كۆزلىرىم سېنىڭكىدەك قاپقارا، چىرايىم سېنىڭ-كىدەك قاملاشقان بولسا، نى - نى پۇللۇق خوجايىنلارنى قولغا چۈشۈرۈۋالغان بولار ئىدىم. ھازىرچۇ، پۇللۇق خوجايىنلارلا ئەمەس، دۆلەت كادىرلىرىنىڭ بىر قىسمىمۇ ياش قىزلار بىلەن مەخپىي نىكاھ قىلىۋالىدىغان بولدى. پەم بىلەن ھېچكىمگە سەز-دۈرمەي ئۇلارنى قولغا چۈشۈرۈۋالىدىغان بولساڭ، خەجلىشىڭ تۇتاملاپ پۇل، يېيىشىڭ ئېسىل تائام. ھازىر خەق پۇل تېپىش ئۈچۈن نېمە ئىشلارنى قىلمايۋاتىدۇ دەيسەن. ئادەم بۇ دۇنياغا ئىككىنچى قېتىم تۆرەلمەيدۇ، رامىلە، ياشلىق باھارىڭنى خاراب قىلماي، بىر كۈن بولسىمۇ ئويىنىۋالغىنىڭ ياخشى...»

«سېنىڭ ئېغىزىڭدىن دائىم مۇشۇنداق گەپلەر چىقىدۇ، بولدى، سەن ئاشۇنداق ھەشەمەتتە ياشاپ ئۆزۈن ئۆمۈر كۆرۈۋال، ئەسلىغۇ كىرمەي دېۋىدىم.»

مەن بۇرۇلۇپلا ئىشىكە مېڭىۋىدىم، ئۇ كاپ قىلىپلا بىلە-

كىمدىن تۇتۇۋالدى.

«رەنجىمە ئاداش، سېنى نېمە دەيدىكىن دەپ ئەتەي چېقىشىپ قويدۇم. بۇ گەپلىرىمنى باشقىلارغا ھەرگىز دەپ سالما. راست، ئۇنتۇپ قالغىلى تاس قاپتىمەن، بىزنىڭ زاۋۇت يېڭى ئىشچى قوبۇل قىلماقچى. مەن سەن توغرۇلۇق مۇچاڭجاڭغا ئېيتىپ قويدۇم. ئىككىمىزنىڭ تۇتقان يولىمىز بىر بولمىسىمۇ، بىر ئۆستەڭنىڭ سۈيىنى ئىچىپ چوڭ بولدۇق، بىللە ئوقۇدۇق، مېنىڭ ھەر ۋاقىت ساڭا يار - يۆلەك بولغۇم كېلىدۇ، ئاداش.»

بۇنىڭدىن ئىككى يىل بۇرۇن ناھىيىمىز بىزنىڭ يېزا تەۋەسىدە خېلى چوڭ تېپتىكى زىغىر تالاسى زاۋۇتى قۇرغان، گۈلبوستان شۇ زاۋۇتتا ئىشلەۋاتاتتى.

«زاۋۇتۇڭلارنىڭ ئىشىنى مەنمۇ ئاڭلىغان، بىراق ئىشى بەك ئېغىر، مائاشى بەك تۆۋەن دەيدىغۇ؟...»

«ئۇ تەرەپلىرىدىن غەم يېمە، مەن قىزلار گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىقى بولغاندىكىن سېنى ئۆز گۇرۇپپامغا ئەكىرىۋالىمەن.»

«ئۇنداق ياردىمىڭ بولسىغۇ مەيلىتى، ئىش ھەر قانچە ئېغىر بولسىمۇ ھالال پۇل تېپىپ پاك ياشاشنى خالايتىم.»

«ئۇ ئۆزۈڭنىڭ ئىشى، جۇرە ھازىرلا بارايلى، خىجالەت بولماي مېنىڭ كىيىملىرىمدىن خالىغىنىڭنى كىيىپ ياسىنىۋال، تېز بول.» شۇنداق قىلىپ، مەن ئۇنىڭ ۋېلىسىپىتىنىڭ ئارقىسىغا ئولتۇرۇپ زاۋۇت باشلىقىنىڭ ئىشخانىسىغا باردىم. مۇئاۋىن زاۋۇت باشلىقى مۇسا ئىسمىلىك ئاق پىشماق كەلگەن سېمىز-غىنا ئادەم ئىكەن، گەپ قىلغاندا بىر كۆزىنى قىسىۋېلىپ، بىر كۆزى بىلەن يەر تېگىدىن قاراپ گەپ قىلىدىكەن. گۈلبوستان ئۇنىڭغا قاراپ سەل نازلىق تەلەپپۇزدا:

«بۇياق مېنىڭ دوستۇم راسلە بولىدۇ، ئۇلۇشكۇن سىزگە گېپىنى قىلىپ بەرگەن قىز مۇشۇ. غەمخورلۇق قىلىپ

قويارسىز - هە مۇچاڭجاڭ» دېدى - دە، كۆزلىرىنى قىسىپ قويۇپ سىرتقا ماڭدى.

مۇچاڭجاڭ ئىشكىنى يېپىپ قويۇپ، بىر كۆزى بىلەن بە-شىمدىن ئايىغىمغىچە سەپسالدى.

«سىزنىڭ ئەھۋالىڭىزنى گۇلبوستاندىن ئاڭلىغانىدىم، مە-نىڭ سىزدەك ئېغىر قىيىنچىلىقتا قالغان قىزلارغا بەكمۇ غەم-خورلۇق قىلغۇم كېلىدۇ. ئوقۇش مەلۇماتىڭىز بارمۇ؟»

«بار، تولۇقسىز ئوتتۇرىنى پۈتتۈرگەن، يەنە...»

«هە، بولدى، ئەتىلا كېلىپ رەسمىيەت ئۆتەڭ.»

ئىشىمنىڭ شۇنچە ئاسان پۈتكىنىدىن تەنلىرىم بىرخىل خۇ-شاللىق سېزىمىدا جۇغۇلداپ كەتتى.

«رەھمەت ئاكا، رەھمەت، سىزنىڭ بۇ ياخشىلىقىڭىزنى ئۆل-سەمۇ ئۇنۇتمايمەن.» مەن كۆزلىرىمگە لىق ياش ئالغىنىمچە ئىشخانىسىدىن چىقىپ كەتتىم.

شۇنىڭ بىلەن مەن باشقىلاردەك «ئارقا ئىشىك» ماڭمايلا ئىشچىلىققا قوبۇل قىلىندىم. تۇنجى مائاش ئالغان كۈنۈم خۇشال-لىقىمىدىن تا يېرىم كېچىگىچە ئۇيقۇم كەلمىدى. بۇنچىلىك پۇل-نىڭ ماڭا تەۋە ئىكەنلىكىگە ئىشەنمىگەندەك پات - پات يانچۇقۇم-نى تۇتۇپ قوياتتىم. بۇ خۇشاللىقىم ساڭىمۇ ئورتاق بولسۇن دەپ، شۇ كېچىلا ساڭا خەت يازدىم. لېكىن ئۇ چاغدا سەن ئۇرۇمچىگە يۆتكىلىپ كەتكەنىكەنسەن، خېتىم نەچچە كۈن ئىچە-دىلا قولۇمغا قايتىپ كەلدى.

ئارىدىن تۆت ئاي ئۆتكەن كۈنلەرنىڭ بىرىدە مۇسا چاڭجاڭ مېنى ئۆيىگە چاقىرىپتۇ. ئىشتىن چۈشۈپ ئۆيىگە بارغىنىمدا ئۇ يالغۇز ئولتۇرغانىكەن. مېنى كۆرۈپ قەۋەتلا خۇش بولۇپ كەتتى:

«كېلىڭ، كېلىڭ، هازىرلا سىزنى ئويلاپ ئولتۇراتتىم. قېنى ساپاغا ئولتۇرۇڭ» دېدى ئۇ ئىشكاپىدىن هاراق ئېلىپ

رومكىسىغا قۇيغىنىچە ماڭا يەر تېگىدىن قاراپ.

مەن سەل ئەيمىنىپراق ساپاغا كېلىپ ئولتۇردۇم.

«سىزنى چاقىرتتىشمىنىڭ سەۋەبىنى بىلەمسىز، رامىلە؟»

«ياق بىلمەيمەن.»

مۇسا چاڭجاڭ ھارىقىنى ئىچىۋېتىپ يېنىمغا كېلىپ ئولتۇردى.

«قارائە رامىلە، زاۋۇتىمىز يېڭىدىن ئىككى نەپەر ئايال شوپۇر تەربىيىلىمەكچى بولۇۋاتىدۇ. مەن سىزگە يەنە بىر چوڭ ياخشىلىق قىلاي دەپ، بۇ ئىشنى باش چاڭجاڭنىڭ ئېگىدىنمۇ ئۆتكۈزۈپ قويدۇم. راست، بۇ ئىشنى گۇلبوستانغا ھەرگىز دەپ سالماڭ جۇمۇڭ... شۇنداق قىلىپ شوپۇر بولۇپ قالسىڭىز ماشىنىڭ ئىككى چاقى ھۆكۈمەت ئۈچۈن ئايلانسا، ئىككى چاقى سىزنىڭ مەنپەئەتىڭىز ئۈچۈن ئايلىنىدۇ. يەنە كېلىپ بۇ كەسىپ سىزگە تولىمۇ يارىشىدۇ. بىراقزە رامىلە، ئىشچى بولۇۋېلىپلا مېنى ئۇنتۇپ كەتتىڭىز!؟» ئۇ كۆزلىرىنى ماڭا تىكىپ بۆلەكچە-لا ھىجايدى.

«ئۇنتۇمىدىم، مۇسا ئاكا، ياخشىلىق قىلغان ئادەمنى ئۇنتۇپ قالىدىغانمۇ ئىش بولامدۇ؟»

«سىلەر دېھقان قىزلىرىغۇ بەك ساداقەتمەن كېلىسىلەر، بالىلىرىمىنىڭ قارشىلىقىدىن قورقمىسام، ھېلىقى شەھەرلىك ۋات - ۋات خوتۇننى قويۇۋېتىپ، سىلەردەك قىزلاردىن بىرنى ئېلىۋالغان بولار ئىدىم... مۇشۇ كۈنلەردە بەك گۇزەللىشىپ كېتىۋاتىسىز رامىلە، بايقىشىمچە، زاۋۇتتىكى يىگىتلەر سىزگە كۆز سېلىپ يۈرۈۋاتىدۇ. بىرەرىگە كۆڭۈل بەرمىگەنسىز، ھە؟»

«ياق، مېنىڭ ۋەدەلىشىپ قويغان يىگىتىم بار، مۇسا ئاكا.» مەن بۇ گەپنى تولىمۇ خىجالەتچىلىكتە قىينىلىپ تۇرۇپ دېدىم.

«يىگىتىڭىز نەدە؟»

«ئۇرۇمچىدە ھەربىي سەپتە...» ئۇ ئىچكىرىلەپ سورىغانىدى. ئۇ يۇرىكىم بىر ياماق ئىشىنىڭ شەپىسىنى سەزگەندەك ئەنسىز دۇپۇلدىگىلى تۇردى.

«قويۇڭە رامىلە، ئۇرۇمچىگە كەتكەنلەرنى ساقلاپ ئاۋارە بولماڭ. مەن سىزگە راسا كېلىشكەن يىگىتتىن بىرنى تېپىپ بېرىمەن، — ئۇ رومكىسىغا يەنە ھاراق قۇيغىلى تۇردى، — ئازراق ھاراق ئىچىپ باقامسىز، ئاقنى ئىچمىسىڭىز قىزىلنى ئىچىڭ...»

«ياق، ياق، مەن پەقەتلا ھاراق ئىچىپ باقمىغان.»

«گۈلبوستان بىلەن دوست تۇرۇپ ئىچمەمسىز! ئۇ قىزىل ئەمەس، ئاقنىمۇ ئىچىدۇ، ئىچىۋالغاندا تانسىنى قەۋەتلا سىلىق ئويناىدۇ.»

مەن شۇ چاغدىلا مۇ چاڭجاڭ بىلەن گۈلبوستاننىڭ غەيرىي ئالاقىسى بارلىقىنى سەزدىم. ئۇنىڭ قىزلار گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىقى بولۇۋېلىپ كۆرەڭلەپ يۇرگىنى بىكار ئەمەسكەندە... مۇنۇ مۇساكام قانداق ئادەم زادى؟ ئىلگىرى ئۇنى تولىمۇ كۆيۈمچان. ئۆز ئاكامدەكلا كۆرۈۋېدىم، تاپتىن چىققان غەلىتە گەپلەرنى قىلىشىغا قارىغاندا...

مۇسا چاڭجاڭ رومكىسىدىكى ھاراقنى ئىچىۋەتكەندىن كېيىن، ئىشكاپ ئىچىدىن بىر سىن لېنتىسىنى ئېلىپ سىنقويغۇغا سالدى. شۇ ھامان تېلېۋىزور ئېكرانىدىن قىپيالىڭاچ بىر ئەر بىلەن بىر قىزنىڭ قەۋەتلا يىرگىنچلىك سەت قىلىقلارنى قىلىۋاتقان كۆرۈنۈشى چىقتى. ئىلگىرى گۈلبوستاندىن مۇشۇنداق شەھۋانىي سىن لېنتىلىرىنىڭ بارلىقىنى ئاڭلىغان، لېكىن، ئىشەنمىگەن ئىكەنمەن. مانا ھازىر كۆزۈمنىڭ ئالدىدىلا... مەن كۆزلىرىمنى دەرھال ئېكراندىن قاچۇرۇپ، چاچراپ ئورنۇمدىن تۇردۇم - دە، ئىشىككە ئوقتەك ئېتىلدىم. بىراق مۇسا چاڭجاڭ مەندىن بالدۇر ئىشىكنى توسۇپ تۇرۇۋالدى.

«رامىلە، — دېدى ئۇ ھەجىيىپ تۇرۇپ، — مانا بۇگۈن ياخشىلىققا جاۋاب قايتۇرىدىغان ۋاقىت كەلدى، سىز ھېچ بولمىغاندا مەن بىلەن بىرىدەم - يېرىمىدەم تانسا ئويناپ قويارسىز.»

«ياق، مۇ چاڭجاڭ، مەن تانسا ئويناشنى پەقەت بىلمەيمەن. ئۆتۈنۈپ قالاي، مېنى كەتكىلى قويۇڭ. بولمىسا بىكاردىنلا ئۈياتقا قالىسىز!...»

«ھازىر بۇ ئۆيدە مەندىن باشقا ئادەمنىڭ يوقلۇقىنى كۆرمەيۋاتامسىز، رامىلە.»

مەن دەرھال بىلىكمىدىكى يېڭىلا ئالغان، قوناقچىلىق يۈزى بار سائىتىمنى چىقاردىم.

«مەڭ، مۇ چاڭجاڭ، بۇ سائەتنى قىزىڭىزغا تاقاپ قويۇڭ. ئۆلمىسەم ياخشىلىقىڭىزنى قايتۇرىدىغان كۈنلەر يەنە بار...»

«ماڭا بۇنداق تۆھپە كېرەك ئەمەس، رامىلە...» ئۇ قولۇمدىكى سائەتكە قاراپمۇ قويماي، ئېتىلىپ كەلگىنىچە بىلىمدىن قاماللاپ تۇتۇپ، كارىۋىتىغا باستى. نېمىسىنى دەي، شۇ چاغدا بىر ئاجىز قىز ئۆزى خالىمىغان بىر يىرتقۇچ ئەرنىڭ قارمىقىغا چۈشكەندە قىلىشقا تېگىشلىك قارشىلىقىنىڭ بارىنى قىلدىم، ئۆزۈمنىڭ ئاجىزلىقىمغا تەن بەرگەندە يەر يۈزىدە قىيامەت قايىم بولۇشىنى تىلىدىم. بىر كەمدە ھوشۇمغا كەلسەم، ئاللىقاچان بىر يىرتقۇچ ھايۋاننىڭ تەملىك ئوزۇقىغا ئايلىنىپ بولغان ئىكەنمەن...

ئاھ، خۇدا، بۇ نېمە گەپ ئەمدى؟! يېنىمدا دەھشەت بىلەن پارتلىماقچى بولغان بومبىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاشنى خالىمىغانىدەك، قۇلاقلىرىمنى چىڭ ئېتىۋالدىم، ھەتتا قۇلاقلىرىمنى يۇلماقچى بولغانىدەك تارتقۇشلىدىم. لېكىن بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغان قۇلاقتا نېمە گۇناھ، ئەنە كۆزلىرىمدە ئوت يېنىپ، بېشىمدا چاقماق چېقىلىۋاتىدىغۇ مېنىڭ...

— مەن روھى پۈتۈنلەي ئۆلگەن بىر قىزمەن. تاھىر

ئاكا، — ئەدەبلىكتە رامىلەنىڭ سۆزلىرى قۇلاقلىرىمغا ھەرە غوڭۇلدىغاندەك ئاۋازدا ئاڭلىنىشقا باشلىدى، — شۇڭا نومۇس، ھايانى بىر ياقتا قايرىپ قويۇپ، ساڭا بۇ گەپلەرنى دەۋاتىمەن. شۇ كۈنى كېچە ئۆيگە قانداق بارغانلىقىمنى بىلمەيمەن. تەقدىرنىڭ ماڭا، مەندەك بىر ئاجىزغا قىلغان رەھىمسىزلىكى ئۈستىدىن زارلىدىم، قاقشىدىم، كۆزۈمنى يۇمسامىلا بايىقى قاباھەتلىك كۆ-رۈنۈش... ئويغاق تۇرۇپ، ئۇخلاۋاتقان ئادەمدەك جۆيلۈدۈم. ئا-خىرى ئۆلۈۋېلىپلا ئۆلۈكۈم ئارقىلىق رەھىمسىز قىسمەتلەرگە شىكايەت قىلىش قارارىغا كېلىپ كۆزۈمنى ئاچتىم. بىراق كارا-ۋىتىم ئالدىدا كىچىككىنە بىر قارا گەۋدە كۆزلىرىنى مۆلدۈرلە-تىپ، ماڭا بىچارىلەرچە تەلمۈرۈپ تۇرۇپتۇ. ئۇ كىچىك ئىنىم بولۇپ، خاڭدىن يېڭىلا قايتىپ كەلگەنكەن. ئۇنىڭ كۆزلىرىنىڭ ئېقىدىن باشقا ھەممە يېرى قاپقارا بولۇپ، قەۋەتلا جۈدەپ كەتكە-لىكىدىن ئارانلا يەر دەسسەپ تۇرۇپتۇ. ئۇنى بار كۈچۈم بىلەن ئۆزۈمگە تارتىپ باغرىمغا باستىم، بىر چاغدا ھېچ توختىمايۋاتقان كۆز ياشلىرىمنى سۈرتۈش ئۈچۈن قولياغلىقىمنى ئالماق بولۇپ قولۇمنى يانچۇقۇمغا سالسام بىر پارچە خەت چىقتى. بۇنى بايا ھوشۇمدىن كەتكىنىمدە مۇسا دېگەن ئەبلەخ سېلىپ قويغان چې-غى. خەتتە:

«رامىلە، ئالدىڭىزدا ئىككى يول تۇرۇپتۇ. بىرى، غەم - قايغۇسىز، بەختلىك ياشاش يولى، يەنە بىرى، ئۆزىڭىزنى خەلقە-ئالەم ئالدىدا رەسۋا قىلىش يولى. ناۋادا ئەقىلسىزلىك قىلىپ ئەرز قىلىپ قالسىڭىز، ماڭا قىلغان ياخشىلىقىڭىز بەدىلىگە ئۆزۈمنى سىزگە ئاتىدىم، دەپ ماڭا چاپلىشىۋالدى، دەيمەندە، ئىش تاماملىنىدۇ!» دەپ يېزىلىپتۇ.

«ھۇ، ھايۋان!» دېدىم ئىچىمدە. پۈتۈن ۋۇجۇدۇم غەزەپ-تىن تىترەپ، قولۇمدىكى قەغەزنى تىتما - تىتما قىلىۋەتكەنلە-كىمنى سەزمەي قاپتىمەن. دېمىسىمۇ شۇ كۈنلەردە ئۇنىڭغا تەڭ

كېلىش ھەقىقەتەن تەس ئىدى. ئەرز قىلسامىلا، مېنى خەلقىئالەم ئالدىدا باش كۆتۈرگۈسىز قىلمۇھتىش ئۈنۈك ئۈچۈن ھېچقانچە ئىش ئەمەس ئىدى. زادى قانداق قىلىش كېرەك؟

ئارىدا بوسۇغا ئاتلاپ سىرتقا چىقماي بىر ھەپتىنى ئۆتكۈز-دۇم. بىر كۈنى كەچتە باش - كۆزلىرىمنى يۇيۇپ تاراپ، چىراي-لىق كىيىنىدىم - دە، ئۆيدىن چىقىپ ئۈدۈل مۇچاڭجاڭئىنك ئىشىكىگە بېرىپ، دەرۋازىنى قاقتىم. ئۇ ئۆيىدە يەنە يالغۇز ئىكەن. مېنى كۆرۈپ، ئاجايىپ بىر مۇلايىم قىياپەتتە ئۆيىگە باشلىدى. مېنىك ئەرز قىلمىغانلىقىمدىن خۇش بولدىمىكىن، ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ قويۇپ، دەرھال ئىشكاپىدىن ھاراق ئېلىپ رومكىسىغا قۇيغىلى تۇردى. يۈرىكىمدە ئۈنىڭغا غەزەپ - نەپرىتىم ئۆرلەپ تۇرسىمۇ، قىلچە چاندۇرمىدىم ۋە:

«ماڭمۇ بىر رومكا ھاراق بېرىڭە!» دېدىم كۆزلىرىنىك ئىچىگە مىختەك قادىلىپ تۇرۇپ.

مانا شۇنىڭدىن بۇيان دەردىمەن ئەرلەر دەردىنى ھاراقتىن ئالغاندەك، مەنمۇ دەردىمنى ھاراقتىن ئالىدىغان بولدۇم. «رە-ھىمسىز قېرىنداشتىن دۈشمەن ئەلا» دېگەن سۆز بىكار ئېيتىلمە-غان ئىكەن. مېنىك غۇنچىدەك باھارىمنى ئۆمۈرلۈك نابۇت قىلە-ۋەتكەن ئۇ ئەبلەخ شۇنىڭدىن كېيىن ماڭا قىلىدىغان يارىدىمنى قىلچە ئايىمىدى، ھەتتا ئۆزى يول مېڭىپ، شەھەردە ئېلىنغان شوپۇرلۇق ئىمتىھانلىرىدىن ئۆتكۈزۈپ قويدى.

مەن ئەمدىلىكتە پۈتۈنلەي ئۆزگەرگەنىدىم، قانداقلا يول بە-لەن بولمىسۇن پۈل تېپىپ تۇرمۇشىمىزنى ياخشىلاشنىك كويىدا بەزىدە ئۈنىڭغا ئورۇنسىز تەلەپلەرنى قويىاتتىم، ئۇ تولا ھاللاردا مېنىك ماشىنامدا ئولتۇرغاچقا، ئۈنىك نەلەردە يۈرۈپ، نېمە ئىشلارنى، قانداق ئوقەتلەرنى قىلمۇاتقانلىقىنى بەش قولدەك بە-لىپ تۇراتتىم. بۇنداق ياخشى شارائىت مېنىك يانچۇقۇمدىكى پۇلنى خېلىلا كۆپەيتتى. ئۇ راستتىنلا توغرا ئېيتقانىكەن، ماشە-

نامنىڭ ئىككى چاقى ھۆكۈمەت ئۇچۇن پىرقىرىسا، ئىككى چاقى ئۆزۈم ئۇچۇن پىرقىرايتتى. ئىشقىلىپ تېزلا باي بولۇشقا يۈزلەندىم. ئارقامدىكى ئىككى سىڭلىمغىمۇ زاۋۇتتىن ئىش تېپىپ بەردىم. كۆمۈرچىلىك قىلىپ يىلىكى ئۈزۈلۈپ كەتكەن بىچارە ئىنىمنى قايتا مەكتەپ قوينىغا كىرگۈزدۈم. تېخى ئۇنىڭغا ئاتاپ خىش بىلەن بىر ئېغىز چوڭ ئۆيمۇ سالغۇزدۇم. تۇنۇگۈن مەن كىرىپ كەتكەن ئۆي مېنىڭ ھۇجرام ئەمەس، ئاشۇ ئىنىمنىڭ ئۆيى...

رامىلە ئېغىر ئۇھ تارتىپ، پېشانىسىنى ماشىنىنىڭ رولىغا قويدى. ئۇ شۇ ھالەتتە خېلى ئۇزۇن تۇرغاندىن كېيىن ئاستا بېشىنى كۆتۈرۈپ ماڭا قارىدى.

— مانا مېنىڭ بېشىمدىن ئۆتكەن ئىشلار، تاھىر ئاكا، بۇ ئىشلارنى ساڭا سۆزلەپ بېرىشنى ئۇزۇندىن بۇيان كۈتكەنىدىم، دەۋالدىم. ئەمدى قىلىدىغان بىر ئىشىم، ئىككىمىزنىڭ پاك مۇھەببىتىگە توپا چاچقان، نابۇت قىلغان مۇسا دېگەن ئەبلەختىن ھېساب ئېلىش. سەن بۇ ئىشلارنى باشقىلارغا تىنما، ماڭا تەسەللى بېرىمەن دەپ ئاۋارىمۇ بولما. مەن بايا تىنقى گەپلەرنى ساڭا تىنمايلا سەن بىلەن توي قىلىۋېلىشنى ئويلىمىدىم ئەمەس، بىراق ئېچىلمايدىغان سىر نەدە بار؟ ئوچۇقىنى ئېيتسام ئۆزۈم يۇرىكىمدىن سۆيگەن، ياخشى كۆرگەن بىر يىگىتنى كېيىنكى كۈنلەردە ۋىجدان ئازابىغا قويۇشنى خالىمىدىم. بىلىمەن، مېنى سۆيىدىغىنىڭ ئۇچۇن بۇ ئىشلارغا ئاڭلىق قارىشىڭ، مېنى كەچۈرۈۋېتىشىڭ مۇمكىن. لېكىن، مەن ئۆزۈمنى ھەرگىز كەچۈرەلمەيمەن. تاھىر ئاكا، ماشىنىدىن يەرگە چۈشۈپ تۇرامسەن؟ مېنىڭ بىر دەم يالغۇز تۇرغۇم كېلىۋاتىدۇ.

مەن خۇددى خاتىرىسىنى يوقاتقان ئادەمدەك بولۇپ قالغانىدىم، ماشىنىدىن قانداق چۈشكىنىمنى، ياپيېشىل دەرەخلەر ئارىسىدىكى زۇمرەت سۇيى تېپتېنچ تۇرغان كۆل بويىغا قانداق كەلگىنىمنى

گىنىمنى سەزمىدىم. كۆل بويىدا قانچىلىك تۇردۇم، نېمىلەرنى ئويلىدىم، بىلمەيمەن.

تۇيۇقسىز بايا تىن مەن بىللە راھىلەنىڭ ئەلەملىك كۆز ياشلىرىنى كۆرۈپ، يۈرەكنى ئەزگۈدەك دەردلىرىنى ئاڭلاپ جىمىپ كەتكەن پىكاپقا جان كىرىپ، قويۇق ئىس چىقارغانچە غەرىبكە قاراپ ئىرغاڭشىپ يۈرۈپ كەتتى. مەن بىردىنلا ئۆزۈمگە كەلدىم ـ دە، پىكاپنىڭ كەينىدىن يۈگۈردۈم.

— راھىلە، جېنىم راھىلە، سىز گۇناھسىز قىز، مەن سىزنى سۆيىمەن، مەڭگۈ سۆيىمەن، ماشىنىنى توختىتىڭ!

— ياق، تاھىر ئاكا، — دېدى راھىلە كابىنكا ئىشىكىنى يېرىم ئېچىپ قەتئىي ئاۋازدا، — بەختسىزلىككە، زىيانكەشلىككە ئۇچرىغان ئىكەنمەن، چوقۇم ئۇنىڭ ھېسابىنى ئېلىشىم كېرەك. ماڭا ئەگەشمە، جېنىم تاھىر ئاكا، ئەمدى مېنى ئۇنتۇغىن، ئۇرۇمچىگە تېزراق قايتىپ كەت، مەن ساڭا مەڭگۈلۈك بەخت تىلەيمەن!

راھىلە كابىنكا ئىشىكىنى گۈپ قىلىپ ياپتى ـ دە، ماشىنىنىڭ سۈرئىتىنى بىردىنلا تېزلىتىپ، ئۇچقاندەك ھەيدەپ كەتتى. ماشىنا توپلىق يولدا چىقارغان قويۇق چاڭ ـ توزانلار ئارىسىدا بار كۈچۈم بىلەن يۈگۈردۈم. پەقەت ماشىنىنىڭ قارىسى كۆزۈمدىن يىتكەندىلا ئىككى تىزىمنى پۈكۈپ «راھىلە، جېنىم راھىلە!...» دېگىنىمچە لاسسىدە ئولتۇرۇپ قالدىم...

سېھىرلىك كۆيلەر

يەرلەر ھۆددىگە بېرىلگەندىن كېيىن، راسا ئىشلەشنىڭ ئور-نىغا ئەسەت بارغانچە ھۆرۈنلىشىپ كەتتى. ئۇ ھاراقنا بېرىلىپ كەتكەچكە داۋاملىق مەست يۈرەتتى.

— ھوي ئەسەكە[1]، سەن ھەر كۈنى ئىچىپ ئويناپلا يۈرد-سەن، شۇنچە كۆپ پۇلنى نەدىن تاپىدىغانسەن — ھە؟! سېنىڭ ئاشقازىنىڭمۇ — زە تۆمۈردىن ياسالغان جۇمۇ، — دەپ قويسا، روھى كۆتۈرۈلۈپ، مەردلىكى تۇتۇپ كېتىپ يانچۇقىدىكى ئاخىر-قى پۇللىرىغىچە ھاراق ئېلىپ، شۇ سورۇندىكىلەرنى مېھمان قىلاتتى.

ئۇ شۇنداق «سېخىي» بولغانلىقى ئۈچۈنمۇ، تاپقىنى ئۇچە-سىغا ئېشىنمايتتى. دېمىسىمۇ شۇ كۈنلەردە ئۇنىڭ يوغان گەۋدە-سىنى ئىسسىتىپ تۇرغان بىرلا كونا چىبەرقۇت چاپىنىدىن باشقا كۆزگە كۆرۈنگۈدەك ھېچنېمىسى يوق ئىدى.

ئەسەت قاپلانباش، يوغان قۇلاق، گەۋدىلىك كەلگەن، 40 نىڭ قارىسىنى ئالغان قىران يىگىت ئىدى. بۇ يەردە مەيلى گۈرجەك بىلەن يەر قېزىشتا بولسۇن، چالغا بىلەن چۆپ چېپىشتا بولسۇن ياكى كۆچ سىنىشىشلاردا بولسۇن، ئۇنىڭ ئالدىغا ئۆتىدە-غان ئادەم كەم ئۇچرايتتى. بۇ يەردە ئوغلاق تارتىشىش ئىشلىرى پات — پات بولۇپ تۇراتتى. ئەسەت باشقىلارنىڭ ئېتىنى مىنىپ چۈشەتتى. كىمنىڭ ئاستىدا يۈگۈرۈك ئات بولسا شۇنى تالىشىپ تۇرۇۋالاتتى. ئۇلارمۇ تارتىشمايلا بېرەتتى. ئەسەت توپنىڭ ئىچە-

① ئەسەكە — ئەسەتنىڭ قازاق تىلىدا ھۆرمەت بىلەن ئاتىلىشى.

گه بۆسۇپ كىرىپ هايالسىزلا ئوغلاقنى يۇلۇپ ئېلىپ چىقاتتى. ئۇنىڭ قولىغا چۈشكەن ئوغلاقنى باشقىلارنىڭ تارتىپ ئېلىشى ئاسانغا چۈشمەيتتى. ئەسەت هاراق ئىچىپ سەل قىزىپ قالدىمۇ بولدى، ئاشۇ ئالاهىدىلىكى بىلەن ماختىناتتى.

ئەسەت بۇگۈنمۇ ئۆيىگە مەست قايتتى. ئايالى گۈلسۈمقان قۇچاقتىكى بالىسىنى قاچۇرۇپ باتناپ ئولتۇرۇۋالدى. ئەسەت دەلدەڭشىپ تۇرۇپ، پاختىلىق چاپىنىنى تەسلىكتە يەشتى. ئاندىن كېگىز ئۈستىگە تاشلىدى ـ دە، يانپاشلاپ ياتقىنىچە تىلىنى كالۋالاشتۇرۇپ بالىلىرىغا قاراپ بىر نېمىلەرنى دېدى.

ئەسەتنىڭ بەش بالىسى بار بولۇپ، تۇنجى ئوغلىنى ئاتا ـ ئانىسىغا بېرىۋەتكەنىدى. ئىككى قىزى بىلەن ئىككى ئوغلى ئۆزلىرى بىلەن بىرگە تۇراتتى. ئىككىنچى ئوغلى بەكمۇ شوخ بولغاچقا دادىسىنىڭ مەستلىكىدىن قورقمايتتى. ئۇ دادىسىنىڭ يوغان قۇلاقلىرىنى تولغاپ «موتو» قىلىپ ئويناشقا باشلىدى. ئەسەت ئوغلىنىڭ بۇ قىلمىقلىرىدىن زوقلىنىپ: «مېنىڭ مۇشۇ ئوغلۇم چوڭ بولسا موتوچى بولامدىكىن؟» دەپ ئەركىلىتىپ قويياتتى.

ئەسەت ئايالىغا كۈلۈمسىرەپ مۇراجىئەت قىلدى:

— ماڭا بىر چىنە چاي بەرگىنە، قورسىقىم...

— يوق! — دېدى گۈلسۈمقان زەردە بىلەن ۋارقىراپ.

— چاي قاينىتامدىڭما؟

— ئوتۇن بولمىسا كەشمىنى قالامدىم؟! هېلىمۇ يازدا تېزەك يېغىپ قويۇپتىكەنمەن، بولمىسا قانداقمۇ قىلار ئىدۇق. ئەر كىشى دېگەننىڭ ئۆيدىكى بار ـ يوق بىلەن كارى بولمىسا، «ئەخمەقنىڭ دوستى تولا» دەپ ئۇلپەتلىرىڭ نەلەردىكى ئاتام ـ ئانام كۆرمىگەن بىر نېمىلەر. تۇرقۇڭنى قارا، ئۆيات ئەمەسمۇ، بالىلارغا قارا، يېلىڭ ـ يالىڭاچ تۇرغىنىنى، ئالدى ئون ياشقا كىرىپ قالدى، سۇننەت ئىشى چۈشۈڭگىمۇ كىرمىدى. «ئىت

هارامنى، تەنتەك تەڭرىنى تونۇماس» دېگەن گەپ راستكەن. تولا دەپ ئاغزىم تالدى. تاقىتىم تۈگىدى. يەنە هاراق ئىچىدىغان بولساڭ بەش بالاڭنى تاشلاپ بېرىپ ئۆن - تىنسىز يوقىلىمەن...

گۈلسۈمقان بارغانچە تۈرگۈنلىشىپ ئەزۈيلەپ كېتىۋاتاتتى.

— هوي، تولا بىلجىرلىمىساڭچۇ! — دېدى ئەسەت ۋارقىراپ، — مەن ئىچسەم قورسىقىمغا ئىچتىم، كاللامغا ئەمەس...

ئۆينىڭ ئىچىنى بىر پەس جىملىق باستى. بۇ جىملىقنى دېرىزىنىڭ سىرتىغا قاپلانغان سۇلياۋ رەختكە كېلىپ ئۇرۇلۇۋاتقان شامال بۇزدى. سىرتتا شۇرغان كۈچەيمەكتە ئىدى. ئۆيىنىڭ ئىچى مۇزلاشقا باشلىدى.

گۈلسۈمقان قۇچاقتىكى بالىسىنى قويۇپ ئورنىدىن تۇردى. ئەسەتنىڭ ئاستىدىكى چاپىنىنى يۇلۇپ ئېلىپ دېرىزىنىڭ بوران كىرىپ تۇرغان تۆشۈكىگە قاپلىدى. بۇ قاش قارايغان چاغ بولۇپ، چاپانىنىڭ توسۇلۇشى بىلەن ئۆينىڭ ئىچى سىياھتەك قاپقاراڭغۇلىشىپ كەتتى.

— هوي ئەسەت، تۇر ئورنۇڭدىن، بىر يەردىن ئازراق ئوتۇن تېپىپ كەل! — گۈلسۈمقان بۇيرۇق ئاھاڭدا ۋارقىرىدى.

ئەسەت دۇنيادىن بىغەم، يانپاشلىغان پېرىدە ياتاتتى. ئۇنىڭ ئېرىنچەكلىك بىلەن پەرۋاسىز تۇرغانلىقىغا گۈلسۈمقان ئۇن سېلىپ يىغلاپ كەتتى ۋە جان - جەھلى بىلەن قاتتىق ۋارقىرىدى:

— هازىرلا ئوتۇن تېپىپ كەلمىسەڭ بۇ ئۆيدىن يوقىلىمەن. ئەمدى چىدىغۇچىلىكىم قالمىدى!...

ئەسەت يالىڭاچ دېگۈدەك ئۇيناۋاتقان ئوغلىنىڭ پۇتلىرىنى سىلىدى. ئوغلىنىڭ پۇتلىرى دېمىسىمۇ مۇز پارچىسىدەك بىلىنىپ كەتتى - دە، بىر ئاز غەيرەتكە كەلمىسە بولمايدىغانلىقىنى هېس قىلدى:

— هوي ۋارقىرىما، يىغلىمىغىنا، هاجىتىڭ ئوتۇنما؟ — ئۇ

دېرىزىگە قاپلاپ قويغان پاختىلىق چاپىنىنى ئېلىپ، ئۇچىسىغا كىيىدى. ئايپالتىسىنى قولتۇققا قىسىپ، تاغىرىنى ئېلىپ دەل-دەكشىپ ماڭغانچە ئۆيدىن چىقتى.

ئەسەتنىڭ ئۆيىنىڭ ئالدىدىلا چوڭ بىر ساي بار ئىدى. بۇ چوڭ ساي كۈنەس دەرياسىنىڭ باش قىسمى ھېسابلىنىاتتى. دەريا-نىڭ ئۇ تەرىپىدىكى ئاراللاردا يوغان - يوغان يوپۇرماقسىز تاغ تېرەكلىرى قەد كۆتۈرۈپ تۇراتتى. بەزى جايلاردا سۇ قىرغاقلارغا چىقىرىپ قويغان ئېقىندىلارنى كۆرگىلى بولاتتى.

ئەسەت سۇنىڭ سوغۇقلىقىغا قارىماي ئايىغىنى سېلىۋېتىپ، دەريانىڭ يېيىلىپ ئېقىۋاتقان ئۆتكىلىدىن كېچىپ ئۆتتى. ئۇ قولاق تۇۋىدىن ئۇشقىتىپ ئۆتۈۋاتقان بورانغىمۇ پىسەنت قىلماي، تۇمىقىنى يەرگە تاشلاپ قويۇپ، يوغان ئايپالتىسىنى قولىغا ئالدى...

ئۇ يوغان تاغىرىنى ئوتۇنغا تولدۇرۇپ، بىردەمدىلا ئۆيگە يېتىپ كەلدى - دە، قاراڭغۇلۇق بېسىپ تۇرغان دالان ئۆيگە تاشلىدى:

— ھەي خوتۇن، ئەستىڭ غەيرەتكە كەلمىسۇن، غەيرەتكە كېلىدىغان بولسا ئوتۇن دېگىنىڭنى قويىدىغانغا جاي تاپالماي قالىسەن! — دېدى ئۇ ئىچكىرىكى ئۆينىڭ ئىشىكىگە قاراپ، يۇقىرى ئاۋاز بىلەن ماختىنىپ.

گۈلسۇمقان ئورنىدىن تۇرۇپ، ئوتۇنلارنى مەشكە سېلىشقا باشلىدى. گۈرۈلدەپ ئوت ياندى. ئۆي ئىچى ئىللىشقا باشلىدى. لېكىن بۇنىڭلىق بىلەن گۈلسۇمقاننىڭ چىرايى ئېچىلغىنى يوق.

ئىككىنچى مەۋسۇملۇق ئوقۇش باشلىغىلى ھەپتە بولغان بولسىمۇ، ئەسەتنىڭ بالىلىرى تېخىچە مەكتەپكە بارمىغانتى. ئەھۋالنى بىلىش ئۈچۈن زاقارىيە مۇئەللىم ئەسەتنىڭ ئۆيىگە كەلدى. ئۆينىڭ تۆرىدە ئىككى ئاقساقال كىشى ۋە ئۇلارنىڭ يېنىدا

يېشى ئوتتۇزلاردىكى ئىككى ياش يېگىت چاي ئىچىپ ئولتۇراتتى. ئەسەتنىڭ ئىككى ئوغلى بولسا، كۆرپىدە يېتىپ پارچە پۇللارنى سانىشىپ ئۆزئارا پىچىرلىشىپ ياتاتتى.

ئەھۋال چۈشىنىشلىك، بالىلارنىڭ خەتىنسى قىلىنغانىدى. زاقارىيە مۇئەللىم گۈلسۈمقان ۋە مېھمانلاردىن، بالىلاردىن ئەھ-ۋال سورىدى. ئۆيدە ئەسەت كۆرۈنمەيتتى.

گۈلسۈمقان ئوقۇتقۇچىنى تۇرگە باشلىدى ۋە ئۆزىرە ئېيتقاچ مېھمانلار قاتاردا چاي تۇتتى. مۇئەللىم مەنىلىك كۈلۈمسىرەپ قويدى. ئىككى ئوغۇل بولسا مۇئەللىمدىن ئۇيالغاندەك بولۇپ، يوتقىنىنىڭ چېتىنى كۆزلىرىگە يېرىم توساق قىلىپ ياتاتتى. دەل شۇ چاغدا دالان ئۆينىڭ ئىشىكى تاراقشىپ، ئۆيگە ئەسەت كىرىپ كەلدى.

ئۇ چالا مەست ئىدى. ئۆيدە ئولتۇرغان كىشىلەرنى كۆرۈپ بىر ئاز ھەيران قالدى. لېكىن كەسكەكچىنى ۋە ئىككى ئوغلىنىڭ بىر يوتقاندا ياتقىنىنى كۆرۈپ، ئىشىنىڭ تېگى - تەكتىگە يېتىپ بولدى - دە، مېھمانلارغا قاراپ، ئانچە تارتىنمايلا يۇقىرى ئاۋازدا:

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم! — دەپ، دەلدەڭشىپ كېلىپ، داستىخان ئۈستىدىن يوغان ۋە ئورۇق قوللىرىنى سوزۇپ، مېھ-مانلار بىلەن بىر - بىرلەپ قول ئېلىشىپ كۆرۈشتى.

تۆردە ئولتۇرغان ئىككى ئاقساقال ئەسەتنىڭ مەھەللىسىدىكى يېقىن قوشنىلىرى بولۇپ، شۇ يەرنىڭ يۈرت چوڭلىرى ۋە مەزىنى ئىدى. ئەسەت ئۇلار بىلەن كۆرۈشۈپ بولۇپ، ئىككى ئوغلىنىڭ يېنىدىن ئورۇن ئېلىپ ئولتۇرغاندا تۆردە ئولتۇرغان كەكە ساقال-لىق مەزىن ئەسەتكە قاراپ مۇنداق دېدى:

— ھىم... ئەسەت، سېنىڭ ئاتا - بوۋاڭ مۇشۇ ئاۋۇلنىڭ[1]

---

① ئاۋۇل — مەھەللە.

ئابرۇيلۇق ئاقساقاللىرىدىن ئىدى. بىز ئۇلارنىڭ ئالدىدا ھاراق ئەمەس تاماكىمۇ چەكمەيتتۇق. ئاشۇ ئاتا - بوۋاقنىڭ يۈز - خاتىرىسىنى قىلىپ، ئىككى بالاقنىڭ پەيغەمبەر سۈننىتىنى ئادا قىلىپ خەتنىسىنى قىلدۇرۇۋەتتۇق. بىز سېنى دېسەك ھەرگىز ئۆيۈڭگە ئاياغ باسقۇمىز يوق. سېنىڭ كۈن بويى ھاراق ئىچىپ كۆز ئالدىمىزدا چوشقىدەك لاي - پاتقاقتا ئېغىناپ يۈرگىنىڭ بىزنى بىزار قىلىۋەتتى. ئۇنى - بۇنى دەپ ئۆگىتىدىغانغا سەن كىچىك بالا ئەمەس. بەش بالىنىڭ دادىسى سەن. بالىنى تاپقان ئىكەنسەن، ئۇنىڭ ھۆددىسىدىن چىقىشىڭ كېرەك. ياخشى تەربە-يە بېرىپ قاتارغا قوشۇش لازىم - دە...

— شۇنداق، شۇنداق، — دېدى باشقىلارمۇ مەزمۇنلۇق سۆزدە-گە ئاۋاز قوشۇپ.

تۆردىكى يەنە بىر كەكە ساقاللىق ئاقساقالمۇ مەزمۇنلۇق سۆ-زىگە قوشۇمچىلىدى:

— ئۇ - ۋوي تۇكە، ھازىرقى بۇنداق ياشلارنىڭ گېپىنى دېمەيلا قويۇڭ. ئاغزىغا ئىككى رومكا ھاراق تەگدىمۇ بولدى، كوچىدا مەست بولۇۋېلىپ چوڭ - كىچىك بىلەن كارى يوق ئاغزىغا كەلگەننى بىلجىرلايدۇ. تېخى بىزنى كۆرسە «ساۋ مەي-كۈم» دېيىشلىرىچۇ تېخى، بىزگە سالام قىلغىنىمۇ ياكى مازاق قىلغىنىمۇ بىلگىلى بولمايدۇ، مۇسۇلمان بالىسى بولغاندىكىن ئەسلىي قائىدىمىز بويىچە چوڭلارنى كۆرگەندە قەدىدىنى رۇسلاپ تۇرۇپ، ئوڭ قولىنى كۆكسىگە ئېلىپ مۇلايىملىق بىلەن: «ئەسسالامۇ ئەلەيكۈم» دەپ تولۇق ئېيتىشى لازىم ئىدى. ئەمدى بۇلارنىڭ «ساۋمەيكۈم» دېگىنى نېمىسى؟ ئۇلارنىڭ غەلىتە نەر-سىلەرنى كىيگۈلۈك دەپ كىيىۋېلىپ يۈرۈشلىرىچۇ... قايسى ئەر، قايسى ئاياللىقىنى بىلگىلى بولمايدۇ، — ئاقساقال سۆزىنىڭ تېمىدىن چەتنەپ كېتىپ قالغانلىقىنى ھېس قىلىپ توختىدى - دە، ئەسەتكە ئاچچىق بىلەن قارىدى.

ئەسەت گەپ قىلماي ئوغلىنىڭ چېچىنى سىلىغىنىچە بەكمۇ

ئوسال هالغا چۈشۈپ ئولتۇراتتى. ئارىنى بىردەم جىمجىتلىق باستى. بۇ پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلگەن مۇئەللىم سۆز قوشۇپ مۇنداق دېدى:

— مەن بالىلارنى مەكتەپكە بېرىپ، بىلىم ئۆگىتىشىمۇ بىر مۇھىم ئىش دەپ ئويلايمەن. مەن بۈگۈن ئەسەكەشنىڭ ئۈچ بالىسىنىڭ مەكتەپكە تىزىملاتمىغىنىنى كۆرۈپ ئەنسىرەپ كەلگەنىدىم، ئەھۋال مۇنداق بوپتۇ. ئەمدى بۇ ئىككى ئوغۇل ساقايغاندا بارسىمۇ ئانچە كېچىكمەيدۇ. ھازىرچە ماۋۇ چوڭ قىز بولسىمۇ ئوقۇپ تۇرسۇن.

مۇئەللىمنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلىغان گۈلسۈمقان ئەسەتكە تەگكۈزۈپ دېدى:

— بۇ بالىلار مەكتەپكە بارالمايدۇ مۇئەللىم. بۇلارنىڭ ياكى كىيگۈدەك كىيىمى، ياكى ئوقۇشقا تۆلىگۈدەك پۇلى يوق. دادىسى قاچان ھاراق ئىچىشنى تاشلاپ، پۇل تاپقاندا بارمىسا، ھازىر بارالمايدۇ...

— ئوقۇمىسا بولمايدۇ، — دېدى مۇئەللىم كەسكىن ھالدا، — ھازىر زامان تەرەققىيات يولىغا قاراپ يۈزلەندى. ئوقۇپ بىلىم ئېلىش ھەممىدىن مۇھىم. دېھقانچىلىق قىلىدىغانغىنىمۇ، ھەتتا قوي باقىدىغانغىمۇ بىلىم كېرەك. قوينىڭ سانىنىمۇ بىلەلمەي: «ئالتە قويۇم يوقالدى، تۆتىنى تاپتىم يەنە ئون بىرى يوق» دەپ يۈرسە خەقلەر: «بۇ كىمنىڭ بالىسى» دەپ مازاق قىلسا، سىلەرنىڭمۇ يۈزۈڭلار تۆكۈلەر. بىز مۇئەللىملەر بىلەن مەسلىھەت قىلىپ، ئۈچ بالىنىڭ ئوقۇش خىراجىتىنى كۆتۈرۈۋېتەرمىز. كىيىمى بولمىسا بىزنىڭ بالىلارنىڭ ئارتۇق كىيىملىرى بار. مەن كەچقۇرۇن ئەۋەتىپ بېرەي، ئۇنداق قىلماي بالىلارنى مەكتەپكە ئەۋەتىڭلار!

ئەسەت مۇئەللىمنىڭ ئاخىرقى سۆزىنى ئاڭلاپ ئۈيلىنىپ كەتتى. ئۇنىڭ يوغان قاپلانباش بېشى بارغانچە يەرگە ساڭگىلاشقا باشلىدى.

※ ※ ※

شۇ كېچىسى ئەسەت ئىككى ئوغلىنىڭ يېنىدا يېتىپ، تا يېرىم كېچە بولغۇچە ئۇيقۇسى كەلمەي خىيالغا چۆكۈپ كەتتى. ئۇ پات ـ پات ئىككى ئوغلىغا، بولۇپمۇ كىچىك ئوغلىغا قاراپ يېتىپ، ئىختىيارسىز ھالدا ئۇنىڭ چاچلىرىنى پۇراپ قوياتتى.

ئۇ ئۆز ئاتا ـ ئانىسىغا بېرىۋەتكەن تۇنجى ئوغلىنىڭ خەتنە تويىنىغۇ دادىسىنىڭ ياردىمى بىلەن ئاتقا مىندۈرۈپ، بەللىرىگە ھەرخىل رەختلەرنى، قولياغلىق ۋە لۆڭگىلەرنى باغلاپ كوچىمۇ كوچا، ئاۋۇلمۇ ئاۋۇل ئايلاندۇرۇپ كۆڭۈللۈك ئۆتكۈزگەنىدى. ئەمدىلىكتە ئۆزىنىڭ بەختسىزلىكىدىن رەنجىۋاتقاندەك، ياتقان ئىككى ئوغلىغا قاراپ كۆڭلى يېرىمىلىشىپ، يۈرىكى مۇجۇلماقتا ئىدى.

ئۇ يەنە تاماكا ئوراپ چەكتى ـ دە، ئۇزاقتىن ـ ئۇزاق خىيالغا چۆكۈپ كەتتى. ئاخىرى ئۇ ئۇيان ئويلاپ، بۇيان ئويلاپ بۇنىڭدىن كېيىن ھاراق ئىچمەسلىك ۋە ئاز ـ تولا پۇل تېپىشنىڭ ئامالىنى قىلىش توغرىسىدا خىيال سۈرۈپ يېتىپ ئۇيقۇغا كەتتى.

ئەسەت سەھەر ئورنىدىن تۇرۇپ، ئۆزىنىڭ يوغان گۈرجىكىنى باشقىدىن مەزمۇت ياغاچتا ساپلاپ، ئەتىگەنلىك چېيىنى چالا ـ بۇلا ئىچىپ، ئايالى گۈلسۈمقانغا گەپمۇ قىلماي ئۆيىدىن چىقىپ كەتتى.

ئەسەتنىڭ ئۆيىدىن تۆت چاقىرىم يىراقلىقتىكى تاغ باغرىدا كان ئىشچىلىرىنىڭ ئولتۇراقلاشقان ئۆيلىرى بار ئىدى. بۇگۈن يەكشەنبە كۈنى بولغاچقا كان ئىشچىلىرىنىڭ كۆپىنچىسى دەم ئالغانىدى. دەم ئالغان ئىشچىلار كۆپىنچە ۋاقتىنى تۆت كوچا ئېغىزىدا ياكى يەككە دۇكانلار ئالدىدا پاراڭ سېلىش بىلەن ئۆتكۈزەتتى. ئەسەت ئۆزىگە تونۇش بولغان بىر توپ ئۇيغۇر ۋە قازاق ئىشچىلىرىنىڭ يېنىغا كېلىۋېتىپ يۇقىرى ئاۋازدا ۋارقىرىدى:

— ھەي سارتلار، قىلىدىغانغا ئىش - پىشلىرىڭ بارمۇ؟
بۇ يەردىكى ياش ئۇيغۇر ئىشچىلار ئەسەتىنىڭ ئاق كۆڭۈل، خۇش چاقچاق، ساددا مىجەزىنى ئوبدان بىلەتتى. شۇڭا ئۇنىڭ «سارتلار» دەپ چاقىرىشىغا ھېچكىمنىڭ ئاچچىقى كەلمىدى، ئەكسىچە قاقاقلاپ كۈلۈشۈپ كېتەتتى. ئۇيغۇر دوستلىرى بىلەن بىر پەس چاقچاقلىشىپ، كۈلۈشكەندىن كېيىن، ئەسەت ئۆزىنىڭ كېلىش مۇددىئاسىنى ئۇلارغا مەلۇم قىلدى. ئۇلارنىڭ ئىچىدىن بىر ئىشچى:
— ئەسەت ئاداش، بىلگەندەكلا كەپسەندە، مېنىڭ چايخانام-نىڭ ياسايدىغان يېرى بار ئىدى. يەنە بىر سەي ئورنىسى ياسايدىغان ئىشمۇ بار تېخى. يالغۇز ئىشلىيەلمەي تۇراتتىم. شۇ ئىشلىرىمنى قىلىپ بەر. ئىش ھەققىگە ھاراق ئىچمەيسەن، ئۆيۈڭگە ئىشلەتسەن بولامدۇ؟ — دېدى.
— ھوي ئاداش، دېمىسەڭمۇ شۇنداق قىلىمەن. مانا ھەر قايسىڭلار ئولتۇرۇپسىلەر، ئاڭلاپ قويۇڭلار، ئەمدى ھاراق ئىچىشنى قەتئىي تاشلايمەن. ئەمدى تازا ئىشلەپ بالىلىرىمنى باقىمسام ئۇياتقۇ، — دېدى ئەسەت كۆپچىلىككە قاراپ.
— ھەببەللى، مانا يىگىتتەك گەپ قىلدىڭ جۇمۇ، — دېدى بىر ئىشچى يىگىت، — مانا مۇشۇنداق دېھقانچىلىقتىن قولۇڭ بوشىغان چاغلاردا باشقا ئىشلارنىمۇ قوشۇمچە قىلمامسەن. ھاراق دېگەننىڭ مېھرى ئىسسىق نېمە، كىم ئۇنى ئىچمەيدۇ؟! ئىچ، لېكىن بالا - چاقىلىرىڭنىمۇ ئويلا.
— پاھ، سەنمۇ خېلى ئادەم بولۇپ قاپسەن جۇمۇ، — دېدى توپ ئىچىدىن بىرى چاقچاق قىلىپ، — تېخى تونۇگۈنلا ئېرىقنا ئۆمۈلەپ يۈرەتتىڭ، بۈگۈن خەققە ئەسىھەت قىلغۇدەك بوپقاپسەندە.
توپلىشىپ قالغان ئاغىنىلەر قاقاقلاپ كۈلۈشتى. چايخانىسىنى ياساتقۇزىدىغان ئىشچى كۈلگىنىچە ئەسەتنى قولتۇقلاپ ئۆيىگە

باشلاپ كەتتى.

— مانا مۇشۇ چايخانىنىڭ يېنىغا قىشلىق سېي - پېي دېگەندەك نەرسىلەرنى قويىدىغان بىر كىچىكرەك ئىسكىلات سالـ ماقچىمەن، — دېدى ئۇ ئەسەتكە قىلىدىغان ئىشلىرىنى كۆرسـ تىپ، — ياغاچ - تاشلىرى تەييار، لاي ئېتىپ كېسىكىنى قويساقلا بولىدۇ. قانچە كۈندە ئىشلەپ بولارسەن ئاداش؟

— بۈندىق ئىشلىرىڭنى بىر كۈندە ئىشلەپ بولمىسام قازاق بالىسى بولماي كېتەي، — دېدى ئەسەت ئىشنى قىلىۋېتىدىغاـ لىقىغا كۆزى يېتىپ، — قېنى ئۈندىق بولسا ئىشنى باشلىۋەتتىم.

ئەسەت راستتىنلا غەيرەتكە كەلگەندى. ئۇ پۈتۈن بىر كۈن ئىش جەريانىدا خۇددى ئەزەلدىن تاماكا چېكىپ باقمىغاندەك بىرەر قېتىممۇ تاماكا چېكىشكە ئولتۇرمىدى. چۈشتە راسا ئوخشىتىپ ئېتىلگەن لەڭمەننى ئالدىراپلا يېدى - دە، يەنە ئىشقا چۈشۈپ كەتتى. دېگەندەك كەچكە يېقىن ئىشنى تەلتۆكۈس تۈگەتتى - دە، دوستىغا قاراپ:

— ھە، قانداقكەن ئاداش؟ ئەسەكەڭ غەيرەتكە كەلدىمۇ، بولدى، ھەرقانداق ئىشنىڭنى دېگەن قەرەلدە تۈگىتىدۇ. مانا ئىشىڭ تۈگىدى. ئەمدى بېرىدىغىنىڭنى بەر، مەن كېتەي، — دېدى مەيدىسىگە ئۇرغىنىچە كۈلۈپ.

ئىشچى يىگىت تۆش يانچۇقىدىن ئون بەش سوم پۇلنى چىقىـ رىپ ئەسەتكە سۇنۇپ:

— مە ئاداش، بۇ پۇلغا رازى بول، — دېدى - دە، ئەسەتنىڭ چىشىغا ئەتەي تېگىپ چاقچاق قىلدى، — چوڭ بىر تەخسىدە لەڭمەن يېدىڭ، يەنە ئىككى چوڭ چىنە ئەتكەنچاي ئىچـ تىڭ، بۇنىمۇ پۇلغا ھېسابلىدىم جۇمۇ.

— ھەي، سارتلىقىڭنى مەشەدە ماڭا ئىشلىتىپسەندە، — دېدى ئەسەتمۇ بوش كەلمەي چاقچاق قىلىپ، — مۇشۇ كۈندە ئون بەش سومغا مۇشۇكمۇ ئاپتاپقا چىقمايدۇ. ئەگە يەنە بەش سوم

قوش، سەن دېگەن ھۆكۈمەتنىڭ قۇچىقىدىكى ئەكە بالىسى ساڭا نېمە كەم!

باياتىن ئۇلارنىڭ چاقچاقلىرىنى ئاڭلاپ تۇرغان ياش ئىشچىنىڭ ئايالى ھويلىغا چىقىپ، ئاچچىقلانغاندەك بولۇپ ئېرىگە قاراپ سۆزلىدى:

— بولدى، يەنە بەش سوم بېرىڭە، بۇ يوغان قۇلاق بۇگۈن پۇل بىلەنلا قاپتۇ. ئەل - ئاغىنە دېگەن بىر چىنە چايغىمۇ ئىشلىشىپ بېرىدىغۇ، قارا بۇنىڭ ھېسابلىشىپ كەتكىنىنى!

ئەسەت بۇ ئائىلىدىكىلەر بىلەن كونا تونۇشلاردىن بولغاچقا ھەر قانداق گەپلەرنى ئايماي قىلىۋېرەتتى. ئۇنىڭ ياش ئىشچى دوستىنىڭ ئايالىنى شۇ يېقىنلىقىنىڭ ۋەجىدىن «سىز» لىمەي، «سەن» لەۋېرەتتى. بۇ ئۆيدىكى ئەر - ئايال ئىككىلىسىمۇ ئەسەتكە ئوخشاش قازاق دوستىنىڭ ھەر خىل چاقچاقلىرىغىمۇ ئۆگىنىپ كەتكەنىدى.

ئەسەت ئۇ ئايالغىمۇ چاقچاق ئارىلاش سۆز قايتۇردى:

— ھوي، ھازىر بىكار ئىش دېگەن نەدە؟ ھازىر دېگەن شەھەردە ئوبۇرنىغا كىرسەڭمۇ پۇل تۆلەيسەن.

— ئو...ش!... بۇ يەر دېگەن شەھەرمىدى!؟

ئەسەت ئۇنىڭغا قاراپ كۈلگىنىچە سۆزلىدى:

— ھوي، سەنمۇ مىننەت قىلغىلى تۇردۇڭغۇ؟ ماڭا تاماق بەردىم دەپ ئۇزۇن - ئۇزۇن ئارقانلارنى ئېشىپ تەخسىگە سېلىپ قويۇپسەن. ئۇ ئارقانلىرىڭنىڭ ئالدى ئاشقازىنىمدىن ئۆتۈپ كەتسە، ئاياغ تەرىپى تېخى تەخسەڭدە يۆگىشىپ ياتىدۇ. بۇ ئارقانلىرىڭنى قورساققا تىقىپ بولغۇچە يېرىم سائەت قىينالدىم. كۆزدۇڭمۇ پېشانەمدىكى تەرلەر ھازىرغىچە قۇرۇغىنى يوق. شۇ يېرىم سائەت قىينالغىنىمغا بەش سوم بېرىۋەتسەڭلا سىلەردىن رازى بولۇپ كېتىمەن. ھاھ، ھاھ، ھاھ!

ياش ئىشچى بىلەن ئايالى ئۇنىڭغا قوشۇلۇپ قاقاقلاپ كۈلۈپ

كەتتى. ئايال كۆلكىدىن ئاران ئۆزىنى توختىتىپ، پاپىقىغا قىستۇرۇپ قويغان پۇللاردىن بەش سومنى ئايرىپ ئېلىپ ئەسەتكە سۇنۇپ:

— مە، ۋۇي گەپدان ئابدال، ئادەمنى كۆلدۇرۇپ كۆزلىرىمدىنمۇ ياش چىقىرىۋەتتىڭ، — دېدى.

ئەسەت خۇشال هالدا ئۇلار بىلەن خوشلىشىپ، گۈرجىكىنى مۇرىسىگە سالغىنىچە چىقىپ كەتتى. ئۇ، تۆت كوچا ئېغىزىغا چىققاندا بىر ئۇيغۇر قاسساپ قوي سويۇۋاتقانىكەن. ئۇ يەردە گۆش ئالىدىغانلار ۋە قوينىڭ زاسۇيىنى تالىشىپ تۇرغانلارمۇ بار ئىدى. ئەسەت ئۇلارنىڭ يېنىغا كېلىپ سالام بەرگەندىن كېيىن، قاسساپقا قاراپ:

— هوشۇر ئاخۇن ئاكا، قوينىڭ زاسۇيىنى ماڭا سېتىپ بەرسىڭىز، ئىككى بالامنىڭ خەتنىسىنى قىلغان، ئۇلارنى بىر شورپىلاندۇرۇپ قويای دېۋىدىم، — دېدى.

ئەسەتنىڭ ئۆتۈنۈشىنى ئاڭلاپ ئەتراپتىكىلەرمۇ زاسۇيىنى ئۇنىڭغا ئۆتۈندى. ئەسەت يانچۇقىدىن بەش سوم پۇلنى چىقىرىپ قاسساپقا تەڭلىدى. هوشۇرئاخۇن قاسساپ ئۇچ سومنى ئايرىۋېلىپ قالغان ئىككى سومنى ئەسەتكە قايتۇرۇپ بەردى - دە:

— مە، ماۋۇ ئىككى سومنى ئىككى بالاڭغا بېرىپ قوي، مەن ئىككى بالاڭنى يوقلىغان بولۇپ قالاي، — دېدى.

ئەسەت ئىككى سومنى ئالغىلى ئۇنىمىدى:

— رەهمەت، ياخشى كۆڭلۈڭگە رەهمەت ئاكا! ماۋۇ سۇلياۋ مىشكاپنىڭنى بېرىپ تۇرغىن، زاسۇيىنى ئاپىرىۋالاي.

ئۇ قاسساپقا ۋە باشقىلارغا رەهمەت ئېيتىپ، سۇلياۋ مىشكاپنى كۆتۈرۈپ ماڭدى.

ئەسەت يولنى قىسقارتىش ئۈچۈن ئېتىزلىقلار ئارىسىدىكى چىغىر يول بىلەن ئۆز مەهەللىسىگە كەلمەكتە ئىدى. بۇ چىغىر يولنىڭ بىر تەرىپىدە قەبرىستانلىق بار ئىدى.

ئۇ قولىدىكى نەرسىلەرنى يەرگە قويۇپ ئەتراپقا كۆز تاشلىدى. قەبرىستانلىقنىڭ بىر چېتىدە يېڭىدىن دۆمچىيىپ چىققان قەبرىلەرمۇ كۆزگە تاشلىنىپ تۇراتتى. بۇ قەبرىدىكىلەر يېقىندىلا ئۆلگەن كىشىلەر بولۇپ، بەزىلىرى ئەسەتىنىڭ ئايرىلماس ئۇلپەتلىرى ئىدى. ئۇ ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ قويدى. شۇئان ئۇنىڭ قۇلاق تۇۋىدە تۇنۇگۈنكى مويسىپىتلارنىڭ سۆزلىرى ئاڭلانغاندەك بولدى. ئاتا - بوۋىلىرىنىڭ تونۇغۇسىز بولۇپ كەتكەن قەبرىلىرى ئادەمنى راستىنلا ئېچىندۇراتتى.

ئۇ قولىنى كۆتۈرۈپ قەبرىستانلىقتىكى بارلىق ئەرۋاھلارنىڭ روھىغا ئاتاپ دۇئا قىلدى. ئاندىن كۆز ئالدىدىكى قەبرىلەرگە قاراپ ئۇنلۇك سۆزلىدى:

— راست، مەن نەچچە ۋاقىتتىن بېرى ئاشۇ شەيتان ئىچكۈر هاراق بىلەن بولۇپ، سىلەرنىڭ قەبرەڭلەرنى يوقلاشنىمۇ ئۇنتۇپتىمەن. مېنى كەچۈرۈڭلار، مېنىڭدەك بولۇمسىز، ھۇرۇن بالاڭلارنى كەچۈرۈڭلار، ئەمدى سىلەرگە يۈز كەلمىگۈدەك ئىشلارنى ھەرگىز قىلمايمەن!

بىردىنلا ئۇنىڭ ئۇستىنى بېسىپ تۇرغان ئېغىر بىر تاش ئېلىنىپ، ئەمدىلا ئۇيقۇدىن ئويغانىدەك بولۇپ، كۆڭلى يورۇپ كەتتى - دە، چوڭ - چوڭ قەدەملەر بىلەن مەھەللىگە قاراپ مېڭىپ كەتتى.

ئۇ مەھەللىگە كىرىپ كەلگەندە بىر قانچە ئادەملەرنىڭ «ھە - ھە - ھۇ - ھە!...» دەپ ۋارقىراشلىرى ۋە بىر تراكتورنىڭ تاتاتلىغان ئاۋازى ئاڭلاندى. ئەسەت ئاۋاز چىققان تەرەپكە قاراپ يول ئالدى. تراكتورچى سايلانباي ئۇنى كۆرۈپ دەرھال تراكتوردىن چۈشتى - دە، ئالدىغا كېلىپ:

— ئەسەكە، قارىمامسەن ماۋۇ پىشكەللىكنى. خاڭغا كۆمۈرگە ماڭغانىدىم. بەك چاتاق بولدى. سەن بىر ئامالىنى قىلىشقىنا سادىغاڭ كېتەي ئاكا، — دېدى تىت - تىت بولۇۋاتقانلىقىنى

يوشۇرماي.

ئەسەت قولىدىكى نەرسىلىرىنى بىر چەتكە قويۇپ پرېتسېپ-نىڭ ئارقىسىغا ئۆتۈپ قارىدى. پرېتسېپنىڭ بىر چاقى ئېرىق ياقىسىدىكى ئورەككە چۈشۈپ كەتكەنىدى.

— چىقىرىپ بەرسەم نېمە بېرىسەن؟ — دېدى ئەسەت ئەھ-ۋالنى كۆرۈپ چىققاندىن كېيىن.

— بىر كىلو ھاراق ئېلىپ بېرەي، — دېدى سايلانباي ئەسەتنىڭ ئىندەكتە كەلگىنىدىن خۇشال بولۇپ.

— ھارىقىڭنى ئەمدى ئاغزىڭغا ئالغۇچى بولما.

— پاھ، ھاراقنى تاشلىدىڭما؟

— دەۋاتىمەنغۇ، ئەمدى ئۇنىڭغا يېقىن يولىمايمەن.

— ئۇنداقتا نېمە ئالىسەن؟

— ئون سوم بەر.

— بولدى، بېرەي.

— ئەكە ھازىر بەر، نېسىدىن تەلىيىم يوق.

سايلانباي يانچۇقىدىن ئون سوم چىقىرىپ ئەسەتكە سۇندى. بۇ چاغدا تراكتورنىڭ يېنىدا تۇرغان بىرنەچچە بىكارچىمۇ ئۇلار-نىڭ ئەتراپىغا ئولاشقانىدى. ئۇلار ئەسەتنىڭ «كارامىتىنى» كۆ-رۈش ئۈچۈن تاقەتسىزلىك بىلەن قارىشىپ تۇراتتى.

ئەسەت ئون سوم پۇلنى تۆش يانچۇقىغا سالغاچ كوزۇپنىڭ كەينىگە ئۆتۈپ:

— مەن كوزۇپنىڭ ئاستىغا كىرىپ، «ھە - تارت!» دەپ ۋارقىرىغاندا سەن تراكتورنىڭ قوزغات جۇمۇ، — دېدى.

— بولىدۇ، — دېگىنىچە سايلانباي تراكتورنىڭ ئۇستىگە سەكرەپ چىقتى.

ئەسەت ئالدى بىلەن كوزۇپنىڭ ئاستىدىكى پاتقاقلارنى تازە-لىۋېتىپ ئەپچىللىك بىلەن مۇرىسىنى سالدى - دە، قاتتىق ۋارقىرىدى:

— هه، قېنى، تارت!

ئۇ بىرلا كۆچەپ پرىتسىپىنىڭ كەينىنى بىر گەزچە كۆتۈرۈۋەتتى. تراكتور شۇ ھامان ھەرىكەتلىنىپ پرىتسىپىنى ئازگالدىن يولۇپ ئالدى. ئەتراپتىكى تاماشا كۆرۈپ تۇرغان بىكارچىلار قەقاس سېلىپ ۋارقىراپ كېتىشتى.

— ياشا ئەسەكە!

— كۆچ دېسە مانا ئەسەكەڭنىڭ كۆچىنى كۆر...

— بىچارە تراكتور چۈشتىن بېرى ۋايجانلاپ چىقالمىغانتى، مانا ئەسەكەڭ كېلىپلا چىقىرىۋەتتى...

ئەسەت ئەتراپتىكىلەرنىڭ ماختاشلىرىنى ئاڭلاپ تاتلىققىنا كۈلۈپ قويدى. ئۆزىگە بۇ كۈلكىسى تولىمۇ يېقىشلىق سېزىلىپ، قەلبى بۇ غەلىبە مېۋىسىدىن يايراپ كەتتى. ئۇ خۇشال ھالدا ئۆيگە كېلىپ ئىشكىتىن كىرمەيلا ئايالىغا ۋارقىراپ سۆزلەپ كەتتى.

— ھەي خوتۇن، ئالە ماۋۇ باش ـ شىيراقنى تېزراق تازىلاپ قازانغا سال. مە، ماۋۇ پۇللارغا بالىلارغا لازىملىق نەرسىلەرنى ئېلىپ بەر.

— بۇ پۇللارنى نەدىن تاپتىڭ؟ يەرنى ساتمەن دەۋاتاتتىڭ، ساتمىغانسەن؟ — دېدى ئايالى گۈلسۈمقان ئۇنىڭ قولىدىكى پۇلغا قاراپ.

— ھوي، سارائ كۆردۈڭمۇ مېنى. يەرنى ساتساق بىز دېھقان ئادەم جاننى قانداق باقىمىز؟ يەرنى ساتقانلىق جاننى ساتقانلىق ئەمەسمۇ؟!

— ئەمىسە بۇ پۇلنى نەدىن تاپتىڭ؟

— ھەي خوتۇن، ئەستىڭ غەيرەتكە كەلمىسۇن، غەيرەتكە كەلسە پۇل دېگەن ئۇنىڭ قولىنىڭ كىرى، — دېدى ئۇ مەغرۇرلۇق بىلەن پۇلنى ئايالىغا تەڭلەپ.

ئازدىن كېيىن گۈلسۈمقان ئەسەتنىڭ بۇگۈنكى ئىشلىرىدىن

تولۇق خەۋەردار بولدى ـ دە، كۆڭلى ئىمىن تاپتى. ئېرىنىڭ قولىدىن پۇلنى ئالدى.

يىگىرمە بەش سوم!

بۇ كۈنلەردە يىگىرمە بەش سوم بۇ ئائىلە ئۈچۈن بەكمۇ كۆپ پۇل بولۇپ ھېسابلىناتتى. گۈلسۈمقان بۇ پۇلنى سىقىملاپ تۇرۇپ: «ئەسەت دېگەن بىلەن بۇ پۇلنى ئۆزىنىڭ ھالال ئەمگىكى بىلەن تېپىپ كەپتۇ. خۇدايىم بۇنىڭ دىلىغا ئىنساپ بەرگەن ئوخشايدۇ...» دەپ خۇشال بولدى ـ دە، ئۆزى تىكىۋالغان سومكىسىنى كۆتۈرۈپ ماگىزىنغا يۈرۈپ كەتتى.

ئەسەت ئادەتتە ئائىلە ئىشلىرىغا زادى ھەمكارلاشمايتتى. ئۇ ئايالىنىڭ كۆڭلىنى تېخىمۇ خۇش قىلىش ئۈچۈن قورۇدىكى ئوچاقنا ئوت يېقىپ قوينىڭ باش ـ شىيراقلىرىنى ئۈتلەپ تازىلاپ قويدى. ئاندىن قولىغا ئالمىغىنىغا كۆپ يىللار بولۇپ توپا بېسىپ كەتكەن دومبىرىنى ئېلىپ، ئۇنى بىر قۇر پاكىز سۈرتۈپ، يېڭى تار سالدى ـ دە، ئىككى ئوغلىنىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇرۇپ شوخ پەدىلەرگە چېلىشقا باشلىدى.

ئۇنىڭ چوڭ قىزى ئىككى ياشتىكى سىڭلىسىنى قۇچاقلاپ ئولتۇرۇپ، دادىسىنىڭ مۇنداقمۇ ھۇنىرىنىڭ بارلىقىغا قىزىقىش ۋە ھەيرانلىق ئىلكىدە قاراپ قالدى. ئۇنىڭ ئىككى ئوغلىمۇ دادىسىدىكى ئۇلار تېخى كۆرۈپ باقمىغان بۇ ھالەتنى كۆرۈپ باشلىرىنى ياستۇقتىن كۆتۈرۈپ ئولتۇرۇشتى.

ئەسەتمۇ دومبىرىنىڭ پەدىسىنى باشقىدىن تەڭشەپ تاڭجارىقىنىڭ[1]ئۆلەڭلىرىنى ئېيتىشقا باشلىدى.

ماگىزىندىن نەرسە ـ كېرەكلەرنى ئېلىپ قايتىپ، قورۇغا كىرىپ كەلگەن گۈلسۈمقان، ئۆيدىن چىقىۋاتقان يېقىملىق ناخشا بىلەن دومبىرىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ، ئۆزىنىڭ قۇلىقىغا ئىشەنمە-

---

① تاڭجارىق — قازاق خەلقىنىڭ ئاتاقلىق شائىرى ۋە ئىنقىلابچىسى.

گەن ھالدا بىردەم تۇرۇپ قالدى. ئىشەنمەي دېسە بۇ ئاۋاز ئۆزىگە تونۇش ئاۋاز ئىدى. ئىشىنەي دېسە بۇ ئۆيدە تالاي زامانلاردىن بۇيان بۇنداق ناخشا ئېيتىلمىغانىدى. ئەسەت بۇ ناخشىلارنى ئون ئىككى يىل بۇرۇن دائىم ئېيتاتتى. ناخشا ئارقىلىق ئۆزىنىڭ چىن مۇھەببىتىنى ئىزھار قىلغانتى. ئېيتىلمۇاتقان بۇ ناخشا گۇلسۇمقانىنىڭ يۈرەك تارىنى چەكتى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا ئەسەتىنىڭ يىگىت چاغلىرى نامايان بولدى. توي - تۆكۈن، ھېيت - بايراملاردا ئەسەت يۈگۈرۈك ئاتلارنى مىنىپ گۇلسۇمقان بىلەن «قىز قوۋار» غا چۈشەتتى. پەللىگە بارغۇچە ئۇنىڭ بوينىدىن قايرىپ: «مەن سېنى ياخشى كۆرىمەن، سۆيىمەن» دەيتتى. گۇلسۇمقانىنىڭ يۈرەكلىرى دۈپۈلدەپ، يۈزلىرى ئانارەك قىزىرىپ كېتەتتى. شۇنداق چاغلاردا ئۇ ئاستىدىكى ئېتىنى قامچىلاپ ئەسەت بىلەن يىراقلارغىچە كېتىپ قېلىشنى خالايتتى.

مانا شۇ ياشلىق دەۋردىكى ئاشۇ قىزغىنلىق گۇلسۇمقانىنىڭ قەلبىدە باشقىدىنلا ئۇرغۇشقا باشلىدى. ئۇ ئېسىگە كېلىپ، قولىدىكى سومكىنى دالان ئۆيىگە ئەكىرىپ قويۇپ تېزلىكتە تاماققا تۇتۇش قىلدى. مەشتىكى ئوتمۇ گۈرۈلدەپ كۆيۈپ ئۆينىڭ ئىچى ھۆپپىدە ئىسسىدى. بىر چاغلاردا شورپىنىڭ ھىدى دىماغلارغا ئۇرۇلۇشقا باشلىدى.

ئۆز ئۆمرىدە بىرەر قېتىممۇ ناخشا ئېيتىپ ئۆز كۆڭلىنى خۇش قىلمايدىغان ئادەم بولمىسا كېرەك. ئەسەتمۇ كىچىكىدىنلا ناخشاش - سازغا ھەۋەس قىلاتتى. ناخشىنى قاملاشتۇرۇپ ئېيتاتتى. دومبىرىنىمۇ خېلى ۋاينغا يەتكۈزۈپ چالاتتى. بىراق، نەمىشقىدۇر ئۇ كېيىنكى چاغلاردا ناخشا ئېيتىش ۋە دومبىرا چېلىشلارنى بىراقلا تاشلىۋەتكەنىدى.

ئەسەتنىڭ دومبىرا چېلىپ ناخشا ئېيتىشى ئايالى ۋە بالىلىرىغىلا ئەمەس، ئۆزىگىمۇ باشقىچىلا مۇڭ بېرىۋاتاتتى. ئۇمۇ ئۆز - ئۆزىگە: پاھ، بۇگۈن مەن قانداق بولۇپ كېتىۋاتىمەنوي؟

ناخشىلىرىمنىڭ مۇڭى ئۆزۈمگە تېگىپ كېتىۋاتىدىغۇ... دېمەك، ھەر ئىشنىڭ بىر تۈرجىغا كېلىدىغان ۋاقتى بولىدىكەندە. ھەي... مۇشۇ تاپتا ئىككى رومكا قېقىۋالسام نەقەدەر ياخشى بولاتتى - ھە!؟ بىراق، مەن كۆپچىلىك ئالدىدا، ئايالىم ۋە بالىلىرىمنىڭ ئالدىدا ھاراق ئىچمەسلىككە ۋەدە بەردىم - دە. مەن دېگەن ئوغۇل بالا. «يولۋاس ئىزىدىن، يىگىت سۆزىدىن قايتماس» دېگەن ئاتا - بوۋىلارنىڭ ھېكمەتلىك سۆزى بار ئەمەسمۇ؟ دەپ كۆڭلىدىن ئۆتكۈزەتتى.

بىردىنلا ئۇ ناخشىنى ئايالىغا قارىتىپ ئېيتتى.

بولمىسا كۆكتە قۇياش، كۇن پاتمامدۇ؟
كۆڭۈلنى كۆتۈرمىسەڭ كىر باسمامدۇ؟
يارىمنىڭ كۆڭلى ئالتۇن ساندۇق تۇرسا،
ئەسەكەڭ ئاڭا ئاتاپ جېر قاتمامدۇ؟

بۇ چاغدا گۈلسۇمقان ئاش يېيىۋاتاتتى. ئۇ ئېرىنىڭ بۇ ناخشىسىنى ئاڭلاپ زىنىقىدا كۈلۈپ قويدى. كۆڭلىدە بولسا: راست، كۆڭۈلنى كۆتۈرمىسە كىر باسىدۇ، بۇگۈن ئەسەت مېنىڭ خېلىدىن بېرى كىر بېسىپ ياتقان كۆڭلۈمنى كۆتۈرۈپ دەردكە تولۇپ كەتكەن كۆڭۈل ساندۇقۇمغا ئاچقۇچ سالماقتا. مەنمۇ بۇگۈن ئۇنىڭ كۆڭلىنى كۆتۈرۈپ قويايمۇ...

ئۇ يېيىۋاتقان ئېشىنى قويۇپ، قايسى بىر يىلى ساندۇقنىڭ ئاستىغا تىقىپ قويغان بىر بوتۇلكا ھاراقنى ئېلىپ چىقىپ ئۇنىڭ ئالدىغا قويۇپ قويدى.

— بۇ... بۇ نېمە قىلغىنىڭ؟ مەن ھاراقنى تاشلىغان تۇرسام؟ — دېدى ئۇ ئايالىغا ئەجەبلىنىپ قاراپ.

— بۇگۈن ئازراق ئىچىپ قوي، سەن بۇگۈن ماڭا ئۆزۈڭنىڭ باشقىلارغا ئوخشاش ئىشلىيەلەيدىغانلىقىڭنى كۆرسىتىپ بەك خۇ-

شال قىلىۋەتتىڭ. سەن مېنى خۇش قىلغان يەردە مەن سېنى خۇش قىلمىسام بولامدۇ؟!

ئەسەت ئايالىنىڭ شۇنچىلىك ئىللىق چىراي بىلەن دېگەن سۆزىنى ئاڭلاپ كۆڭلى يايراپ كەتتى. شۇ تاپتا ئۇ بالىلىرىدىن ئۇيالمىسا، گۈلسۈمقاننىڭ قىزىرىپ تۇرغان مەڭزىلىرىگە بىر نەچچىنى سۆيۈۋالغان بولار ئىدى.

گۈلسۈمقان بىر كىچىك رومكىنى ئەسەتنىڭ ئالدىغا قويۇپ، رومكىغا لىق تولدۇرۇپ هاراق قۇيدى - دە، بېرىپ ئۆز ئىشىنى قىلىشقا باشلىدى.

ئەسەت تارتىنىپ تۇرمايلا ئارقا - ئارقىدىن تۆت رومكا قېقىۋېتىپ بوتۇلكىنىڭ ئاغزىنى ئېتىپ، ئۇنى كارىۋاتنىڭ ئاسىتىغا تاشلاپ قويدى ۋە بىردىنلا ئۆزىگە هەيران قالدى. دېمەك ئۆزىنى ئۆزى چەكلەيدىكەنغۇ!؟

ئۇ يەنە دومبىرىنى قولىغا ئېلىشىغا، دالان ئۆينىڭ ئىشىكى تاراقشىپ، ئۆيگە زاقارىيە مۇئەللىمنىڭ ئوغلى كىرىپ كەلدى. ئۇنىڭ قولىدا بىر قۇچاق كىچىك بالىلارنىڭ ۋە قىزلارنىڭ كونا كىيىملىرى ۋە ئازراق دەپتەر - قېرىنداش قاتارلىق نەرسىلەر تۇراتتى. ئۇ بالا قولىدىكى نەرسىلەرنى بىر چەتكە قويۇۋېتىپ:

— ئاپام بۇ نەرسىلەرنى سىلەرگە ئەۋەتتى، — دېدى.

ئەسەت خېلىغىچە شۇڭ بولۇپ كېتىپ ئاخىرى بېشىنى كۆتۈرۈپ بالىغا شۇنداق دېدى:

— ساقام، ئاپاڭنىڭ ياخشى كۆڭلىگە رەھمەت. ئەسەت ئاكاڭ ئەمدى قەتئىي غەيرەتكە كەلدى. ئۆزىنىڭ هالال ئەمگىكى بىلەن پۇل تېپىپ باي بولۇشقا بەل باغلىدى. ئۆز پۇلىدا بالىلىرىغا كىيىم - كېچەك ئېلىپ بېرىدۇ. بالىلىرىم ئوقۇيدۇ... ئەسەت ئاكام شۇنداق دېدى، دېگىن. بۇ كىيىملەرنى ئېلىپ كەتكىن، ئۆزۈڭنىڭ ئوكىلىرىڭ كىيسۇن!

تۆت رومكا هاراق ئەسەتنى ئوبدانلا قىزىتىپ قويدىمۇ -

قانداق؟ ئۇ يېرىم يالىڭاچ بولۇپ قالغان بالىلىرىغا قاراپ بىردىنلا كۆڭلى بوشاپ كۆزىگە لىق ياش ئالدى. ئۇ ئاۋازىنى تىترىتىپ تۇرۇپ:

— با... بالىلىرىم، مېنى كەچۈرۈڭلار! مەندەك ئەسكى دادىڭلارنى كەچۈرۈڭلار! نادانلىق قىلىپتىمەن، ئاتىلىق بۇرچۇمىنى ئادا قىلالماپتىمەن. ۋاقىتنى قولدىن بېرىپ قويدۇم، مېنى كەچۈرۈڭلار ... — دېدى.

ئۇ كۆز ياشلىرىنى سۈرتكەندە، بالىلىرى: «دادامغا نېمە بولغاندۇ؟» دېگەن مەنىدە قارىشىپ قېلىشتى.

گۈلسۈمقان ئېرىنىڭ ئالدىغا داستىخان سېلىپ يوغان تاۋاقتا نارىن ئەكەلدى. نارىن ئۈستىدە پىشۇرۇلغان قوينىڭ بېشى ئەسەتكە قارىتىلغانىدى. ئەسەت تاماققىمۇ قارىماي قولىدىكى دومبىرىنى يېنىڭ چېكىپ قاتتىق پۇشايمان ئىلكىدە ئولتۇراتتى. ئۇ تاماققا تەمشىلىپ تۇرغان بالىلىرىغا: «ئېلىڭلار، يەۋېرىڭلار» دېگەن شەرتنى قىلىپ قويۇپ دومبىرىنى تېخىمۇ ئۇنلۇك ۋە ھەسرەتلىك چېلىپ كەتتى. بۇ ھالنى كۆرۈپ ئولتۇرغان گۈلسۈمقاننىڭمۇ گېلىدىن تاماق ئۆتمەي، مۇڭلىنىپ ئولتۇرۇپ قالدى. ئۇ ئېرىنىڭ ئالدىدىكى تاماكا خالتىسىنى قولىغا ئېلىپ تاماكا يۆگەپ، تۈتاشتۇرۇپ، ئۆزى ئىككى رەت شورىدى - دە:

— مە، ماۋۇ تاماكىنى چېكىۋال. ئاندىن دومبىراڭنى قويۇپ تامىقىڭنى يەۋال. مەن سېنىڭدىن بۇگۈن بەكمۇ رازى بولدۇم. بولۇپمۇ مۇئەللىمنىڭ بالىسىغا كۆڭلۈمدىكى گەپنى دېدىڭ. ئەمدى ئۆتكەن كۈنگە ئۆكۈنمە. ھېلىمۇ كېچىكمەيمىز. سەنلا مۇشۇنداق غەيرەتتە كەلسەڭ مەنمۇ سەن بىلەن تەڭ ئىشلەيمەن، — دېدى.

ئەسەت دومبىرىنى باشقا بىر مۇڭلۇق پەدىگە يۆتكىگەچ ئاغرىنى ئايالىنىڭ قولىدىكى تاماكىغا سوزدى. تاماكىنى چىشلەپ تۇرۇپ ئىككى - ئۈچ قېتىم شورىدى - دە، دومبىرىنى تېخىمۇ

زوق بىلەن چېلىپ كەتتى.

گۈلسۈمقان ئەسەتكە چەكسىز مېھىر - مۇھەببەت بىلەن قاراپ ئۆز - ئۆزىگە پىچىرلىدى:

— ئۇ راستتىنلا غەيرەتكە، ئىلھامغا كەپتۇ. مەيلى چال-سۇن، پۇخادىن چىققۇچە چالسۇن. ئۇ ئاشۇ بىھۇدە ئۆتكۈزگەن كۈنلىرىگە ئۆكۈنۈۋاتىدۇ. ئاھ، ياشلىق دەۋر! ئىسسىق غەم - قايغۇ ۋە جاپا ئىچىدە ئۆتكەن ئۆمۈر! ... چال ئەسەت، دومبىراڭنى قاتتىق چال! قولۇڭ تالمىسۇن. ئازابلانغان كۆڭلىمىز، ئارمان-لىرىمىز قاناتلانسۇن! ...

图书在版编目(CIP)数据

姑娘心里的话/塔力·艾克拜著. —乌鲁木齐：
新疆青少年出版社，2004.10
ISBN 7-5371-5171-7

Ⅰ.姑… Ⅱ.塔… Ⅲ.短篇小说—作品集—中国
—当代—维吾尔语（中国少数民族语言）
Ⅳ.I247.7

中国版本图书馆CIP数据核字(2004)第104196号

责任编辑：再娜甫·穆沙
责任校对：克尤木·吐尔逊
封面设计：穆拉丁·阿比提

*北极星*文学丛书

姑娘心里的话（维吾尔文）

（中篇和短篇小说集）

塔力·艾克拜 著

新疆青少年出版社出版
（乌鲁木齐市胜利路100号 邮编：830001）
新疆新华书店发行
新疆宏图印务有限责任公司印刷
850×1168毫米 32开本 6.75印张
2004年10月第1版 2004年10月第1次印刷
印数：1—3000

ISBN7—5371—5171—7 定价：10.00元

如有印刷装订问题请直接同出版社调换

قۇتلۇق يۇلتۇزى مەجمۇئەسى

ئىپپەتلىك ئايال
قىز قەلبىدىكى سۆز
ئەنسىز ئادەم
يەكپاي ئاياغ
شەيتان قىلتىقى
دەز كەتكەن يۈرەك
نادان مۇخلىسلار

قۇتلۇق يۇلتۇزى مەجمۇئەسى

ISBN 7-5371-5171-7

ISBN7-5371-5171-7
(民文) 定价:10.00元